Bernhard Schlink

Întoarcerea acasă

Bernhard Schlink
Die Heimkehr, 2006

© Editura Polirom, 2007
Toate drepturile rezervate

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
SCHLINK, BERNHARD
Întoarcerea acasă / Bernhard Schlink
trad. Herta Spuhn. - Iaşi: Polirom, 2007
ISBN: 978-973-46-0764-8
I. Spuhn, Herta (trad.)
821.112.2-31=135.1

Versiune ebook: 1.0

Născut la 6 iulie 1944 la Bielefeld, Bernhard Schlink a studiat ştiinţele juridice la Heidelberg şi Berlin. Din 1992 este profesor la Universitatea Humboldt din Berlin şi la Bonn. A debutat în 1987 cu romanul poliţist *Dreptatea lui Selb*, primul volum al unei trilogii de succes din care mai fac parte *Înşelăciunea lui Selb* (1992), distins în 1993 cu Premiul german pentru literatură poliţistă, şi *Crima lui Selb* (2001; Polirom, 2005), aceasta din urmă fiind unanim apreciată de critica literară. Afirmarea internaţională se datorează însă romanului *Cititorul* (1995; Polirom, 2002), carte socotită un eveniment literar (a figurat mai multe luni pe locul întâi al listei de best-selleruri din *New York Times* şi a fost tradusă în peste treizeci de limbi), distinsă cu numeroase premii naţionale şi internaţionale: Premiul Hans Fallada al oraşului Neumunster, Premiul italian Grinzane Cavour, Premiul Laure Bataillon pentru literatură tradusă - toate în 1997, Premiul pentru literatură al cotidianului *Die Welt* în 1999, iar în 2003 diploma de onoare a Societăţii „Heinrich Heine“ din Düsseldorf. În anul 2000, Bernhard Schlink a publicat, cu acelaşi succes, volumul de povestiri *Evadări din iubire* (Polirom, 2003). În 2002, a primit din partea statului francez titlul de Cavaler al Legiunii de Onoare.

Întoarcerea acasă (2006) este un roman complex şi ambiţios, în care Schlink reia, într-o manieră insolită, principalele teme ale prozei sale: memoria, culpa şi responsabilitatea istorică. Peter Debauer, protagonistul cărţii, a cărui copilărie este marcată de anii grei de după cel de-al Doilea Război Mondial, creşte cu ferma convingere că tatăl său a murit pe câmpul de luptă. Istoria personală se împleteşte în mod straniu cu ficţiunea atunci când, aflat în vacanţă la bunici, Peter descoperă pe dosul foilor pe care desenează un fragment de roman despre un soldat întors de pe front. Asemănarea izbitoare cu povestea propriei sale familii îl determină să încerce să descopere deznodământul cărţii pe baza indiciilor descoperite în lumea reală. Iar această căutare se transformă

treptat într-o incursiune în istoria recentă a Germaniei, pe parcursul căreia Peter învață lecția dificilă a implicării. Confruntat cu figura pe cât de carismatică, pe atât de periculoasă a tatălui, trebuie să renunțe la postura de martor tăcut al spectacolului istoriei şi să-şi afirme cu tărie propriile opțiuni morale şi existențiale.

Traducătoarea ține să-i adreseze germanistei Daniela Ştefănescu vii mulțumiri atât pentru competenta redactare, bazată pe înțelegerea nuanțată a textului, cât şi pentru o serie de documentate sugestii, contribuind la elaborarea unora dintre note.

PARTEA ÎNTÂI

Vacanțele copilăriei mi le-am petrecut la bunici, în Elveția. Mama mă ducea la gară, mă suia în tren şi, dacă aveam noroc, puteam să-mi păstrez locul până când ajungeam, după şase ore de călătorie, la un alt peron de gară, unde mă aştepta bunicul. Dacă aveam ghinion, trebuia să schimb trenul la graniță. O dată am greşit trenul şi am plâns până când un conductor prietenos mi-a şters lacrimile şi m-a urcat după câteva stații în alt tren, unde m-a încredințat conductorului următor, care, transferându-mă la rândul lui, m-a dat în grija altuia, aşa că am fost dus la destinație de o ştafetă de conductori.

Îmi plăceau călătoriile cu trenul: succesiunea peisajelor şi localităților, atmosfera protectoare a compartimentului, independența. Având bilet şi paşaport, merinde de drum şi lectură, n-aveam nevoie de nimeni şi nu trebuia să ascult de cuvântul nimănui. În trenurile elvețiene îmi lipsea faptul că nu erau împărțite pe compartimente. În schimb, oricare din locuri se afla fie lângă fereastră, fie lângă culoar; aici nu aveam de ce mă teme că o să mă trezesc înghesuit undeva la mijlocul unui compartiment. În plus, lemnul deschis al scaunelor elvețiene era mai aspectuos decât maroniul roşcat al scaunelor germane din PFL, după cum griul vagoanelor, inscripția trilingvă „SBB-CFF-FFS“[1] şi stema - o cruce albă pe fond roşu - păreau mai nobile decât verdele murdar cu inițialele „DB“[2]. Mă simțeam mândru că sunt pe jumătate elvețian, chiar dacă aspectul ponosit al trenurilor germane avea în ochii mei un aer „de-acasă“, ca şi oraşul ponosit unde locuiam cu mama, ca şi oamenii ponosiți printre care trăiam.

---

[1] Iniţialele Căilor Ferate Elveţiene - în germană, franceză şi italiană

[2] DB - Deutsche Bahn (Căile Ferate Germane).

Gara marelui oraş de pe malul lacului, unde mi se încheia călătoria, nu avea decât o singură linie ferată. Mergând de-a lungul peronului, nu aveam cum să ratez întâlnirea cu bunicul: înalt şi viguros, cu ochi bătând în negru, mustață albă stufoasă şi chelie, jachetă dintr-o pânză de nuanță deschisă, pălărie de pai şi baston de promenadă, îți inspira încredere. Pentru mine a rămas înalt şi când ajunsesem să-l depăşesc ca statură, a rămas viguros şi când trebuia să se sprijine în baston. Mă mai lua câteodată de mână şi când eram student. Mă simțeam stingherit, dar nu-mi era penibil.

Bunicii stăteau mai departe cu câteva localități, pe malul aceluiaşi lac. Când vremea era frumoasă, nu luam trenul, ci vaporul. Cel mai mult îmi plăcea vechiul vapor cu roată, impunător, în mijlocul căruia puteai vedea cum lucrează maşinăria, pârghiile şi pistoanele ei de bronz şi de oțel, lucind uleios. Existau numeroase punți, deschise şi închise. Ne suiam pe puntea superioară deschisă şi respiram vântul; vedeam orăşelele răsărind şi dispărând de-a lungul malului, pescăruşii rotindu-se în zbor în jurul vaporului, bărcile cu pânze de pe lac fălindu-se cu velele lor umflate, schiorii nautici executându-şi acrobațiile. Uneori zăream, dincolo de munții înconjurători, Alpii, iar bunicul rostea numele piscurilor. Soarele proiecta pe apă o cale de lumină; licărea calmă la mijloc şi se spărgea în cioburi dănțuitoare la margini; înaintarea traseului luminos odată cu vaporul mi se părea totdeauna un miracol. Sunt sigur că bunicul îmi explicase de timpuriu cum se justifica optic fenomenul. Dar şi astăzi îl retrăiesc constant ca pe un miracol. Calea luminii începe din locul unde mă aflu în clipa aceea.

Într-o vară, când împlinisem opt ani, mama n-a avut bani să-mi ia bilet de tren. A găsit, n-am idee cum, un şofer de cursă lungă, care să mă ducă până la graniță şi să mă predea acolo unui coleg, urmând ca acela să mă lase la bunici.

Punctul de întâlnire stabilit era gara de mărfuri. Mama avea treabă şi nu putea să rămână; m-a depus cu valiza la intrare, băgându-mi în cap să nu mă mişc de acolo. Stăteam locului

şi mă uitam temător la fiecare dintre camioanele ce soseau, însoțindu-l cu o privire uşurată şi dezamăgită după ce trecea de mine. Arătau mai înalte camioanele, duduiau mai tare şi scoteau aburi mai împuțiți şi mai negri decât observasem până atunci. Erau nişte monştri.

Nu ştiu cât am aşteptat. Încă nu aveam ceas. După un timp m-am aşezat pe valiză; mă ridicam în picioare brusc, de câte ori mi se părea că un camion încetineşte şi vrea să oprească. În cele din urmă unul chiar a oprit, şoferul m-a suit laolaltă cu valiza în cabina lui, apoi însoțitorul m-a depus în patul înalt din spatele banchetei şoferului. Să nu scot o vorbă, să nu-mi ridic capul peste marginea patului şi să dorm, mi s-a spus. Era încă lumină, dar nici după ce s-a lăsat întunericul n-am reuşit să ațipesc. La începutul drumului, şoferul sau însoțitorul se mai întorceau când şi când spre mine şi mă ocărau, dacă scoteam capul peste marginea patului. Apoi au uitat de mine, iar eu priveam afară.

Câmpul meu vizual era restrâns, dar prin geamul lateral de lângă însoțitor am putut vedea soarele apunând. Din dialogul şoferului şi însoțitorului nu înțelegeam decât fragmente; era vorba despre americani, francezi, livrări şi plăți. Cât pe ce să mă adoarmă zgomotul cu bătaie regulată, uşoara zguduire la intervale egale, când camionul trecea peste marile plăci care acopereau pe-atunci autostrăzile. Dar curând autostrada s-a terminat şi am luat-o pe drumuri proaste, cu hârtoape, unde şoferul n-avea cum să evite denivelările de teren şi era nevoit să schimbe mereu viteza. Era o călătorie agitată prin noapte.

Camionul se oprea mereu, lângă geamurile laterale se iveau chipuri, şoferul şi însoțitorul coborau, deschideau uşile din spate şi trebăluiau pe platforma de încărcare, împingând sau stivuind obiecte. Staționau în fața unor fabrici sau depozite, cu lămpi aprinse şi zgomot de voci, dar şi lângă benzinării neluminate, în locuri de parcare sau pe drumuri de țară. Poate că şoferul şi însoțitorul asociau împlinirea îndatoririlor cu rezolvarea unor treburi personale, poate că erau

contrabandişti ori tăinuitori şi de aceea au avut nevoie de un timp mai lung decât cel prevăzut inițial.

În orice caz am ajuns cu întârziere la graniță; celălalt camion plecase; iar eu am rămas câteva ore, în zori, în piața unui oraş al cărui nume nu-l mai ştiu. În jurul pieței se aflau o biserică, răzlețe case noi şi câteva case vechi, fără acoperiş şi cu ferestre fără geamuri. Când s-a luminat de zi, sub primele raze ale soarelui au apărut nişte piețari; îşi aduceau marfa în saci, lăzi şi coşuri, cărându-le pe roabe mari, plate, cu două roți şi cu două brațe la care se înhămau punându-şi un lat pe umeri. Îmi fusese frică, toată noaptea, de căpitanul şi de cârmaciul camionului, de atacul unor pirați, de un accident sau de nevoia de a mă duce la closet. Acum mi-era la fel de frică să nu mă ia la ochi cineva, care apoi să dispună de mine, ca şi de posibilitatea să nu mă observe nimeni, să nu mă ia nimeni în grijă.

Când s-a încălzit atât de tare încât cu greu mai rezistam să stau la soare, pe banca lipsită de umbră pe care nu îndrăzneam s-o părăsesc, în fața mea, lângă trotuar, s-a oprit o maşină cu capota ridicată. Cel aflat la volan a rămas pe loc, dar însoțitoarea a coborât, mi-a aşezat valiza în portbagaj şi m-a poftit pe bancheta din spate. Fie datorită dimensiunilor impunătoare ale maşinii, vestimentației bătătoare la ochi a şoferului şi a însoțitoarei, siguranței de sine şi degajării din gesturile lor, fie pentru că, după ce am trecut granița, ajungând în Elveția, mi-au cumpărat prima înghețată din viața mea - mult timp de atunci încolo la cuplul lor mă gândeam, când auzeam vorbindu-se sau citeam despre cei bogați. Erau oare contrabandişti sau tăinuitori, ca şi şoferul de cursă lungă? Oricum, nici ei nu-mi inspirau încredere, deşi erau tineri amândoi, mă tratau cu drăgălăşenie, ca pe un frate mai mic, şi m-au adus cu bine, la ora prânzului, la bunici.

Casa în care locuiau bunicii fusese construită de un arhitect umblat prin lume. Un acoperiş larg, sprijinit de căpriori de lemn meşteşugit ciopliți, un bovindou semeț la primul cat, la

al doilea - un balcon ale cărui guri de jgheaburi erau împodobite cu figuri zoomorfe, ferestrele semicirculare cu bolți lucrate în piatră: clădirea putea fi asemuită unui conac în stil colonial, unui castel spaniol şi unei mănăstiri romane. Dar totul se asambla în chip fericit.

Şi grădina genera o anumită senzație de armonie: în stânga doi brazi înalți, în dreapta un măr impunător, în fața casei un gard viu, vechi şi des, alcătuit din arbuşti de cimişir; pe peretele drept al casei se cățărase viță-de-vie. Grădina era mare; între stradă şi casă se întindea o pajişte; lângă casă se aflau, în dreapta, straturile de zarzavat, tufele de roşii şi fasole, de căpşuni şi de coacăze, un tufăriş de mure şi o grămadă de compost; în stânga, un drum larg, acoperit cu pietriş, ducea în spatele clădirii, spre intrarea încadrată de două tufe de hortensii. Pietrişul scârțâia sub picioare; când bunicul şi cu mine ajungeam în fața intrării, bunica ne auzise deja venind şi ne deschidea uşa.

Scârțâitul pietrişului, zumzetul albinelor, sunetul sapei sau greblei în timpul grădinăritului: din vremea verilor petrecute la bunici mi s-au întipărit în minte aceste sonorități ale verii. După cum mireasma amară a cimişirului ars de soare şi izul putregăit al compostului sunt mirosuri ale verii. Tot verii îi aparține şi liniştea după-amiezilor timpurii, când nu se aude nici un glas de copil, nu latră nici un câine şi nu se simte nici o adiere de vânt. Pe strada unde locuiam cu mama, circulația era intensă; când trecea un tramvai sau un camion, la noi zăngăneau geamurile. Când intrau în funcțiune maşinile utilizate la demolarea ori reconstrucția clădirilor vecine, distruse de bombe, la noi tremurau podelele. La bunici nu prea era circulație, nici în fața casei lor şi nici în orăşel. Când trecea o căruță trasă de cai, bunicul mă punea să aduc lopata şi căldarea; păşeam cu tot calmul în urma căruței şi strângeam balega pentru grămada de compost.

În localitate existau debarcaderul, câteva prăvălii şi două sau trei restaurante, dintre care unul unde nu se servea alcool; acolo mâncam uneori de prânz, duminica, bunicii şi

cu mine. O dată la două zile bunicul ieşea la cumpărături, făcând rondul de la magazinul de lactate şi brânzeturi la brutărie şi la alimentara cooperației; câteodată se ducea şi la farmacie ori la cizmar, îşi purta jacheta de pânză de culoare deschisă şi o şapcă de pânză de aceeaşi nuanță, iar în buzunarul jachetei avea un carnețel, cusut de bunica din ocazionalele resturi de hârtie albă, unde ea-i nota ce trebuie să târguiască. Într-o mână bunicul îşi ținea bastonul, cu cealaltă mă ținea de mână pe mine. Eu duceam vechea sacoşă de piele, care nu era niciodată plină şi deci nu prea grea pentru mine, de vreme ce mergeam la târguieli din două-n două zile.

Oare bunicul mă lăsa să-l însoțesc la cumpărături la fiecare două zile ca să-mi facă o plăcere? Mi-erau dragi aceste drumuri: mirosul brânzeturilor Appenzell şi Greyerz în magazinul de lactate, cel de pâine proaspătă la brutărie şi abundența de mărfuri din alimentară. Era mult mai frumos aici decât în biata prăvălioară unde mă trimitea mama, pentru că acolo puteam cumpăra pe datorie.

După târguieli ne duceam pe malul lacului, hrăneam lebedele şi rațele cu pâine uscată şi ne uitam la vapoarele care treceau, acostau sau plecau. Şi aici domnea liniştea. Valurile loveau plescăind cheiul - un zgomot al verii şi acesta.

Mai erau sunetele serii şi ale nopții. Mi-era îngăduit să nu merg la culcare până nu-şi încheia mierla cântarea. Când ajungeam în pat, nu auzeam nici maşini şi nici voci; doar ceasul din turnul bisericii bătea ora, iar din jumătate în jumătate de oră auzeam trenul circulând pe traseul dintre casă şi lac. Întâi gara - cea situată pe malul ascendent al lacului - o anunța cu un sunet de clopot pe cealaltă, de pe malul descendent, că trenul tocmai pleacă, apoi trenul trecea pe lângă casă, iar câteva minute mai târziu gara de pe malul descendent semnala la rândul ei plecarea trenului. Această a doua gară se afla la mai mare distanță decât prima; al doilea sunet de clopot îl percepeam mai slab. După o jumătate de oră sosea din nou trenul care circula pe malul ascendent al

lacului şi zgomotele se repetau în succesiune inversă. La scurt timp după miezul nopții trecea ultimul tren. Când şi când mai foşnea vântul în copaci sau ploaia pe pietriş. În rest, liniştea era deplină.

Când stăteam întins în pat, nu auzeam niciodată paşi pe pietriş. Bunicii mei nu ieşeau seara şi nici nu primeau vizite. Abia după ce petrecusem mai multe veri la ei, mi-am dat seama că seara lucrau.

Inițial nu mă întrebasem din ce trăiesc. Mi-era clar că nu-şi câştigau existența ca maică-mea, care pleca de-acasă dimineața şi se întorcea după-amiaza târziu. Îmi dădeam seama, fireşte, că multe, dar nicidecum toate bucatele servite la masă proveneau din grădina lor. Ştiam de pe-atunci chiar şi ce era o pensie, dar nu-i auzisem nicicând pe bunici plângându-se, cum îi auzeam acasă, pe culoar sau la cumpărături, pe destui vârstnici văitându-se pe tema pensiei lor, şi de aceea nu-mi închipuiam că erau pensionari. De fapt, nu-mi închipuiam absolut nimic cu privire la situația lor financiară.

Când a murit bunicul, am descoperit că-mi lăsase nişte însemnări autobiografice. Abia din ele am aflat de unde se trăgea, ce a făcut în viață şi din ce a trăit. Pe cât de bun povestitor fusese, în plimbările şi drumețiile noastre, pe-atât de puțin povestise despre sine însuşi. Deşi ar fi avut multe de povestit.

Ar fi putut povesti despre America. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, în urma unei alunecări de teren care-i pustiise casa şi grădina, lui taică-său nu i-a mai fost drag să rămână în satul lui. Asemeni multor consăteni, emigrase, cu nevasta şi cei patru copii, în America. Copiii urmau să devină bravi americani. Cu trenul până la Basel, cu vaporul până la Köln, şi mai departe, din nou cu trenul, cu vaporul şi în cele din urmă cu automobilul: la Hamburg, New York, Knoxville şi Handsborough - amintirile descriu măreția târziu desăvârşitei

Catedrale din Köln[3], povestesc despre vastele întinderi al Câmpiei Luneburg, despre marea calmă ori furtunoasă, despre cum i-a întâmpinat Statuia Libertății şi despre întâlnirile cu diferite rubedenii plecate înaintea lui, dintre care unele reuşiseră şi altele eşuaseră în noua existență. La Handsborough se prăpădiseră doi frați ai bunicului, şi o rudă lipsită de inimă nu îngăduise să fie îngropați în cimitirul care-i aparținea, ci doar lângă el - abia acum înțelegeam ce însemna fotografia din dormitorul bunicilor, înfățişând două morminte sărace, împrejmuite cu scânduri, în fața unui mic cimitir arătos, cu gard de fier şi poartă de piatră. Emigranții noştri s-au descurcat, dar n-au fost fericiți. Le era dor de patrie, o maladie care poate deveni mortală. Amintirile bunicului consemnează cât de des se citiseră în biserica sătească de-acasă şi se notaseră în registrul bisericii numele unuia sau altuia ajuns în Wisconsin ori Tennessee ori Oregon, care murise de dorul patriei. După cinci ani de când emigranții porniseră la drum, şase la număr, patru din ei au revenit acasă, însoțiți de cuferele voluminoase pe care le meşterise pentru ei tâmplarul satului.

Bunicul ar fi putut povesti şi despre Italia sau Franța. După ce învățase țesătoria şi filatura, lucrase vreme de mai mulți ani la Torino şi la Paris, iar însemnările relevă cât de interesat era de tot ce merita văzut, cât de bine cunoscuse locurile şi pe oamenii lor; ştia despre lefurile neîndestulătoare, locuințele mizere şi despre superstițiile muncitorilor şi muncitoarelor din Piemont, despre conflictul dintre catolicism şi laicism, ca şi despre intensificarea naționalismului din Franța. Şi iar aflăm din amintiri cât de tare l-a chinuit dorul de țara lui natală. Urmează preluarea conducerii unei filaturi din Elveția, căsătoria şi întemeierea

[3] Construcţia Catedralei din Köln, capodoperă a arhitecturii gotice germane, a fost începută în Evul Mediu timpuriu (sec. XIII), continuată în sec. XIV şi XV şi desăvârşită, pe baza vechilor planuri, abia în sec. XIX

unei gospodării proprii, cumpărarea unei case pe pământ elvețian - în sfârşit nu mai trăia împotriva firii sale, ci în spiritul ei.

Când a trecut, în pragul Primului Război Mondial, la conducerea unei filaturi germane, n-a fost nevoit să-şi părăsească patria. A devenit un ins care circula peste graniță, până când, în timpul inflației postbelice, salariul lui nu mai valora nimic în Germania, nemaivorbind de Elveția. Se străduia să-l cheltuiască imediat ce-l primea, pe obiecte de lungă folosință; până azi păstrez una din păturile grele de lână, pe care le achiziționase în număr mare dintr-un lazaret german tocmai desființat, unde se îngrijeau şi cai; sunt efectiv indestructibile. Însă păturile pentru cai nu-ți hrănesc nevasta pe care ți-o doreşti sănătoasă şi voinică, menită să rămână însărcinată şi să nască un copil, aşa că bunicul a preluat din nou conducerea unei filaturi elvețiene.

Dar nemților le-a rămas credincios. Mereu l-a preocupat soarta germanilor trăind în străinătate, poate fiindcă-şi imagina că sunt tot atât de bolnavi de dorul de casă pe cât fusese, deseori, el. O ajuta pe bunica la treburile bucătăriei, una din îndatoririle lui fiind să ducă în fața casei sita rotundă de metal, cu salata udă după ce fusese spălată, şi s-o agite până se usca. Se întâmpla mereu să întârzie mult afară, aşa că bunica mă trimitea după el. Îl găseam stând în fața porții şi privind îngândurat la picăturile de apă pe care le împrăştiase pe pragul de piatră de la intrare. „Ce-i, bunicule?“ Picăturile îi aminteau de nemții risipiți în lume.

După ce bunicii au supraviețuit Primului Război Mondial, gripei şi inflației, după ce bunicul a avut succes cu filatura elvețiană pe care o conducea, reuşind chiar să breveteze şi să vândă profitabil două invenții tehnice, le-a venit în sfârşit pe lume fiul. De aici înainte, pe filele însemnărilor autobiografice apare lipită când şi când o fotografie: tatăl meu, cu un coif de hârtie pe cap, călărind un cal de lemn, familia la masă în chioşcul din grădină, taică-meu în costum cu cravată, în prima zi de gimnaziu, toată familia pe biciclete, fiecare cu

câte un picior aşezat pe pământ şi cu celălalt apăsând pedala, ca şi cum ar porni la drum în clipa următoare. Câteva fotografii erau puse între pagini, separat. Bunicul ca elev, ca tânăr căsătorit, ca pensionar şi cu câțiva ani înainte de moarte. Mereu are o privire gravă, tristă, pierdută, ca şi cum n-ar vedea pe nimeni în jur. În ultima fotografie, gâtul subțiat de bătrânețe, cu fața brăzdată de riduri, iese din gulerul prea larg al cămăşii asemeni capului unei broaşte țestoase din carapacea ei; privirea a devenit temătoare, iar sufletul pare pregătit să se izoleze îndărătul unor încăpățânări şi a ne-comunicării cu semenii. Mi-a povestit cândva că a suferit toată viața de dureri de cap, de la tâmpla stângă peste urechea stângă spre zona occipitală, „ca o pană la pălărie“. Despre depresii nu mi-ar fi vorbit, şi nici n-a ştiut că tristețea, descumpănirea şi senzația de teamă pot echivala cu un diagnostic - nu prea se cunoşteau lucrurile astea în vremea lui. Rareori, ele ajungeau atât de departe încât să nu se poată scula din pat, să fie incapabil să facă, să lucreze ceva.

La cincizeci şi cinci de ani s-a retras la pensie. Cu munca de la filatură îşi câştigase pâinea, însă pasionat era de istorie, de problemele sociale, de politică. A cumpărat împreună cu nişte prieteni un ziar, devenind editorul lui. Dar prin atitudinea sa față de neutralitatea elvețiană, gazeta contraria opinia publică, iar cu restrânsele ei mijloace financiare ea nu putea rezista în lupta contra concurenței. Bunicului şi prietenilor săi ziarul le-a adus mai multe griji decât bucurii şi au fost nevoiți să renunțe după câțiva ani. Oricum, activitatea legată de scoaterea ziarului i-a prilejuit bunicului contactul cu nişte editori, iar cea din urmă muncă a lui, căreia i se dedica seară de seară, împreună cu bunica, a fost redactarea unei serii de romane în formă de caiete, denumite „romane pentru bucurie şi divertisment“.

Îşi trăia aplecarea spre istorie prin cărțile pe care le citea şi în cursul drumețiilor alături de mine. Nu era nici o plimbare, nici o excursie, nici un marş, cum îi plăcea să le spună, în timpul cărora să nu-mi povestească întâmplări din istoria

Elveției şi din cea germană, în special din istoria militară. Avea în minte un tezaur cvasi-inepuizabil de relatări ale bătăliilor, desenându-mi localitățile cu bastonul pe sol: Morgarten, Sempach, Sankt Jakob pe râul Birs, Grandson, Murten, Nancy, Marignano, Robbach, Leuthen, Zorndorf, Waterloo, Kbniggrătz, Sedan, Tannenberg şi multe altele încă, pe care le-am uitat. În plus, avea darul de a istorisi viu şi captivant.

Aveam bătălii preferate, a căror desfăşurare doream s-o ascult iar şi iar. Bătălia de la Morgarten. Arhiducele Leopold cheamă floarea cavaleriei austriece la bătălie ca şi cum ar pofti-o la o partidă de vânătoare; se aşteaptă la o victorie uşoară, gândeşte că-i va pune pe fugă pe confederați, crezându-i lipsiți de apărare şi de arme, şi doreşte să-şi adune repede prada. Confederații însă sunt încercați în lupte şi gata să se bată. Ştiu şi pentru ce se bat: pentru libertate, pentru căminul, soțiile şi copiii lor. Ştiu şi pe unde va înainta Leopold. Cavalerul de Hunenberg, bun vecin şi prieten al confederaților, le-a azvârlit în tabără o săgeată, de care era prins un pergament cu o avertizare. Aşa că ei aşteaptă oastea austriacă, obligată să-şi croiască drum între lacul Ageri şi Culmea Morgarten, chiar sus pe Culme; când austriecii se îngrămădesc şi se împing pe calea îngustă, confederații aruncă bucăți de stâncă şi trunchiuri de copac asupra lor, încât o parte din oşteni se prăbuşesc în lac; apoi elveții dau năvală şi-i nimicesc şi pe ceilalți. Călăreții care încearcă să fugă sunt traşi în mormântul lacustru de armurile lor grele.

Vitejia confederaților mă impresiona. Dar totodată mă preocupa lovitura de săgeată a cavalerului de Hunenberg. Nu era gestul lui o trădare? Nu diminua trădarea fapta temerară a confederaților?

Bunicul dădea din cap:

– Mi-a pus şi taică-tău aceeaşi întrebare.

– Şi?

– Cavalerul era om liber. Nu era obligat să țină cu austriecii, putea să le țină partea şi elveţienilor, ori să nu fie de nici o parte.

– Dar n-a luptat alături de elveţieni. A acționat pe ascuns.

– Nu le-ar mai fi fost de ajutor elveţienilor, luptând pe față alături de ei. Dacă nu poți face decât pe-ascuns ceea ce e drept, nu greşeşti ascunzându-te.

Doream să aflu ce se mai întâmplase cu acel cavaler de Hunenberg, dar bunicul nu ştia.

Bătălia de la Sempach. Din nou, austriecii se încred în armurile lor grele, din nou nu țin seamă de iscusința în luptă şi de curajul ciobanilor şi țăranilor. Ce-i drept, confederații nu reuşesc până la amiază să irumpă cu pâlcul lor de atac în frontul înțesat de lănci al austriecilor. Dar în cea mai toridă zi a anului, soarele încinge în aşa fel armurile de fier ale cavalerilor, încât ele devin tot mai împovărătoare. Când Arnold Winkelried apucă atâtea lănci câte poate să cuprindă, se aruncă în ele şi le îngroapă sub trupul său prăbuşit, austriecii sunt prea extenuați ca să se mai împotrivească navalei confederaților. Şi iar au parte de o înfrângere totală.

La început m-a uimit că Arnold Winkelried a mai fost în stare, în timpul faptei sale eroice, să rostească o frază lungă: „Confederați, vreau să croiesc drum libertății; aveți grijă de soața şi de copiii mei.“

Dar bunicul n-a obosit să-mi explice, până m-a făcut să pricep, că austriecii au pierdut pentru că n-au învățat nimic din paguba suferită la Morgarten.

– Nesocotirea meritelor elveţienilor, propriile armuri grele, potrivniciile naturii, de astă dată nu ale apei, ci ale soarelui - nimeni nu e scutit de greşeli. Dar nimeni nu se cuvine să repete o aceeaşi greşeală.

Când mi-am însuşit această lecție, a urmat alta:

– Trebuie să înveți nu numai din pagubele pe care le suferi, ci şi din pagubele pricinuite altora.

Mi-a povestit despre englezii care, în vremea Războiului de O Sută de Ani, i-au înfrânt pe francezi, bătălie cu bătălie,

datorită arcurilor lor lungi, dar şi-au pierdut cu desăvârşire cumpătul când francezii au ajuns să-şi meşterească la rândul lor arcuri lungi şi le-au întrebuinţat cu succes. Bătălia de la Sankt Jakob pe râul Birs. Chiar şi numele adversarilor care-i atacau pe confederaţi suna înfricoşător: armagnacii. Bunicul mi-a descris oştirea numărând treizeci de mii de oameni. Mercenari din Franţa, Spania şi Anglia, căliţi în lupte la sfârşitul Războiului de O Sută de Ani, dar totodată decăzuţi, deprinşi cu prădări şi cruzimi. Regele francez nu mai avea nevoie de ei; îi plăcuse să-i pună la dispoziţia austriecilor împotriva confederaţilor şi să-l numească în fruntea lor pe Delfinul râvnind la coroană. Îi înfruntau doar o mie cinci sute de confederaţi. Trimişi nu la atac, ci numai în recunoaştere, dar ispitiţi după prima încăierare victorioasă la o alta şi iar la alta, în cele din urmă confederaţilor le stă împotrivă întreaga oaste a armagnacilor. Se retrag în azilul de bătrâni din Sankt Jakob şi rezistă, până seara şi până la cel din urmă om. Armagnacii învinng, dar suferă pierderi atât de mari, încât le piere cheful de a se mai războ şi încheie pacea.

– De aici ce am de învăţat? Bunicul râse.

– Că se cuvine să faci cu deplină convingere şi ceea ce pare nebunesc. Se poate întâmpla să fie tocmai ce trebuie.

Bunicul mai excela într-un alt domeniu despre care ştia o mulţime de poveşti: erorile de judecată. Şi aici aveam istoriile mele preferate; îi ceream bunicului să mi le repete mereu. Era şi acesta un prilej să stăm de vorbă în privinţa moralei fiecărei poveşti. Dialogurile erau dificile: căci, deşi nedreptatea este definitorie pentru o sentinţă greşită, erorile de judecată celebre au deseori o însemnătate istorică depăşind efectul nedreptăţii, ba câteodată acest efect se converteşte într-unui de finală dreptate.

Procesul contelui Schmettau contra morarului Arnold. Morarul îi refuză contelui arenda, susţinând că pretorul i-a luat sursa de apă, prin amenajarea lângă moară a unui eleşteu cu crapi. Contele îl dă în judecată. Şi are câştig de cauză în prima instanţă, în cea de-a doua şi în ultima, la

Curtea de Apel din Berlin. Morarul îi scrie atunci lui Frederic cel Mare; regele - nutrind suspiciunea de favoritism, luare de mită şi ruşinoasă escrocherie - ordonă aruncarea în închisoare a judecătorilor, destituirea pretorului, astuparea lacului şi anularea sentinței contra morarului. O măsură arbitrară şi nedreaptă, pentru că moara avea apă destulă, arenda putea fi gospodărită şi plătită, iar morarul era un pungaş. Dar decizia a fundamentat prestigiul lui Frederic ca fiind un rege drept, precum şi prestigiul Prusiei ca fiind un stat unde toți sunt egali în fața judecătorului, cei slabi ca şi cei puternici, cei săraci ca şi cei bogați.

În cazul procesului intentat Fecioarei din Orleans, efectul nedreptății nu s-a convertit, e-adevărat, într-unui al dreptății, dar injustiția a adus totuşi un câştig care cu greu putea fi dobândit în alt chip. În vârstă de şaisprezece ani, frumoasa fată de țăran Ioana soseşte la curtea lui Carol, prea slab pentru a-i înfrânge pe englezi şi pentru a se lăsa încoronat ca rege al Franței la Reims. Franța e cât pe ce să cadă sub dominație engleză. Miracolul vrea ca Ioana să conducă oastea franceză în bătălie şi spre biruință, să cucerească Orleans-ul, să determine încoronarea lui Carol ca rege al Franței şi să-şi îndrepte marşul spre Paris. Acolo e luată prizonieră şi vândută englezilor. Regele, căruia poate i-ar sta în puteri s-o elibereze, nu face nimic. Neclintită, Ioana este torturată şi violată, condamnată la moarte de episcopul Pierre Couchon[4] pentru magie neagră şi vrăjitorie şi arsă pe rug. Dar procesul şi sentința fac din ea o martiră a Franței, figura simbolică a eliberării țării, iar după douăzeci de ani englezii sunt izgoniți. Aşa cum fără morarul Arnold nu s-ar fi vorbit despre statul de drept al Prusiei, fără Ioana Franța nu s-ar fi eliberat.

Una dintre poveşti însă nu era decât înspăimântătoare. Ce-i drept, întâmplarea nici nu era celebră. În 1846 Mennon

---

[4] Couchon, Pierre (1371-1442) - episcop de Beauvais, apoi de Lisieux, a prezidat procesul intentat Ioanei d'Arc

Elkner, fiica unui croitor protestant din Nancy, se îndrăgosteşte de Eugen Duirwiel, fiul călăului catolic al urbei. Iubirea este reciprocă. Călăul, care află de dragostea celor doi datorită unei vecine, refuză să îngăduie căsătoria şi o sileşte pe Mennon să-şi declare despărțirea de Eugen. Mennon trăieşte o îndoită disperare; şi-a pierdut iubitul şi este însărcinată. Aduce pe lume doi băieței morți şi-i îngroapă în grădină. Dar vecina a spionat din nou: Mennon este arestată, acuzată de dublă pruncucidere şi condamnată la moarte prin sabie. Bănuim ce va să vină. Dar ce se întâmplă e cu mult mai cumplit. Eugen a preluat de la taică-său funcția de călău şi păşeşte în piața judecății pentru prima sa execuție publică. Nu ştie decât că are de săvârşit executarea unei duble pruncucigaşe. Păleşte când o recunoaşte pe Mennon, îl cuprinde amețeala, îi tremură genunchii şi mâinile. Mustrat de taică-său care stă lângă el şi constrâns de slujbaşii publici, loveşte de două ori, o răneşte pe Mennon la bărbie şi la umăr, apoi aruncă sabia şi nu mai vrea, nici nu mai poate să continue. Dar ceasul execuției trebuie respectat, onoarea de familie a călăului - salvată; tatăl îşi iese din minți şi se aruncă asupra lui Mennon cu un cuțit, pentru a încheia treaba începută de fiu. Cu fiecare lovitură de cuțit mulțimea privitorilor e tot mai revoltată. Până când ia cu asalt locul execuției.

La rugămintea mea, bunica îmi recita poezii despre bătăliile de la Lutzen şi Hochstädt[5], despre morarul Arnold şi despre Fecioara din Orleans; ştia pe de rost şi o baladă, cam lipsită de artă poetică, despre soarta frumoasei Mennon. Când

---

[5] Lutzen şi Hochstädt - oraşe notorii datorită unor faimoase bătălii desfăşurate aici. La Lutzen (situat la sud-vest de Leipzig, în actualul land Saxonia), a avut loc, în 1632, bătălia dintre regele Gustav Adolf al Suediei şi generalissimul imperial german Wallenstein, eroul celebrei trilogii dramatice a lui Schiller. Suedezii au învins, dar regele lor a căzut în luptă. La Hochstädt (Bavaria) s-a dat (1704) bătălia decisivă dintre oastea imperială austriacă - aflată sub conducerea prinţului Eugen de Savoia

bunicul ajungea cu povestea la momentul de revoltă al mulțimii, se oprea.

– Întreab-o pe bunica. Ea o să-ți povestească mult mai bine sfârşitul.

Nu-mi mai amintesc toată balada. Ultimele două strofe sunau cam aşa:

Călăii sunt loviți cu pietre din tot locul, în chinuri moartea şi-o găsesc cei doi.
Dar oare nu o pot salva măcar pe Mennon?
Ea mai trăieşte încă, mai imploră cerul!
E dusă cu speranță înspre lazaret, dar moare, vai, curând în patul ei.

Cinci victime cuprinde groaznica poveste.
Deşi a izvorât din dragoste curată s-a încheiat c-o judecată-nsângerată,
Cine nu-şi simte sufletul adânc cutremurat?
Fie ca victimele-n viața de apoi să îşi întindă mâinile-ntru împăcare.

Numai prin intermediul poeziei bunica lua când şi când contact cu războaiele, bătăliile, faptele de vitejie, procesele şi sentințele care-l preocupau pe bunic. Socotea războiul un joc nespus de prostesc, de care bărbații nu izbuteau să se lase pentru că nu erau suficient de maturi, poate n-aveau să fie de-ajuns de maturi niciodată. Dar tolera pasiunea războinică a bunicului, dat fiind că era aliatul ei împotriva alcoolului - în ochii ei un flagel aproape la fel de rău ca războiul -, susținea alături de ea dreptul de vot al femeilor şi-i respecta totdeauna optica şi modul de a gândi, diferite de ale lui, paşnice, feminine.

Poate că era mai cu seamă sentimentul respectului pe care se întemeiase şi prin care se menținuse căsnicia lor. Într-o

vară, când bunicul lucra în Italia, îl vizitase maică-sa. Venise să-i aducă aminte că ar fi timpul să-şi întemeieze o familie şi-i vorbise despre nişte fete care, probabil, şi aliată cu trupele ducelui englez Marlborough - şi armata franco-bavareză, victoria zdrobitoare revenindu-i prinţului Eugen.

Nu l-ar refuza dacă le-ar peţi. Îi pomeni şi despre o verişoară a lui; o întâlnise la o înmormântare şi o plăcuse. În vara următoare, bunicul veni să-şi vadă părinţii, îi ajută la strângerea fânului şi făcu lungi drumeţii singuratice spre cetăţile patriei, stimulat de interesul său pentru istorie, până când mama îl îndemnase să-şi viziteze o dată şi mătuşa. Acolo o reîntâlni pe vară-sa; n-o mai văzuse din copilărie. Într-o fotografie din anii aceia apare o tânără femeie cu un păr bogat de culoare închisă, cu privirea vie şi mândră, cu o gură ale cărei buze pline promit senzualitate, zvâcnind totodată ca şi când frumoasa ar fi gata să izbucnească în orice clipă într-un râs plin de voioşie. Te întrebi cum de nu puseseră ochii pe ea flăcăii din partea locului şi cum de stătuse fata să-şi aştepte vărul, care avea de pe-atunci părul rărit. În însemnările sale autobiografice, bunicul descrie o scurtă conversaţie lângă fereastră, când „a rămas surprins de ideile ei inteligente, pe care le comunica vărului înclinat spre aroganţă în felul ei calm şi ferm, în ciuda firii ei modeste“. A urmat un schimb de scrisori, „nu-mi mai amintesc ce ne-am scris“, iar cererea în căsătorie, formulată în scris, tot în scris a şi fost acceptată; după un an s-a serbat logodna şi după încă unul s-a făcut nunta.

Nu ştiu dacă a fost o căsnicie fericită. Dar nici nu ştiu dacă are sens să mă întreb dacă au fost fericiţi în căsnicie ori dacă bunicii îşi vor fi pus ei înşişi această întrebare. Şi-au trăit viaţa laolaltă, în zile bune şi rele, s-au respectat reciproc şi s-au bazat unul pe celălalt. N-am asistat niciodată la o ceartă mai serioasă între ei, în schimb deseori la tachinările, la glumele, la râsetele lor. Se bucurau unul de altul şi le plăcea să iasă în lume împreună, ea alături de bărbatul impunător,

cum devenise bunicul înaintând în vârstă, el lângă femeia care-şi păstrase, şi vârstnică fiind, frumuseţea. Dar totdeauna plutea asupra lor o umbră. Toate ale lor erau marcate de o surdină: bucuria lor de cuplu, glumele şi râsul lor, dialogurile despre ce se petrece în lume. Moartea timpurie a tatălui meu aruncase asupra vieţii lor umbra care nu dispărea niciodată.

Am înţeles asta abia când am citit amintirile bunicului meu. Când şi când bunicii aduceau vorba despre taică-meu şi o făceau cu atâta solicitudine şi în chip atât de firesc, încât nu aveam sentimentul că se împotriveau să-mi dea date despre el. Am aflat care din poveştile bunicului erau preferatele tatei, de asemenea că era colecţionar de timbre, cânta în cor, juca handbal, desena şi picta, citea mult, că a fost miop, un elev bun şi un student meritoriu în Drept şi că nu făcuse serviciul militar. În camera de zi a bunicilor se afla o fotografie-portret a lui. În poză se vedea un tânăr zvelt, într-un costum sport, cu pantaloni trei sferturi, dintr-o stofă cu desen în formă de oase de peşte, stând în faţa unui zid, cu braţul drept sprijinit de o cornişă şi cu gambele încrucişate. Atitudinea era relaxată, dar privirea din spatele ochelarilor părea nerăbdătoare, ca şi cum tânărul ar fi fost în aşteptarea unei întâmplări imediate, gata să treacă la o alta, dacă aceasta nu avea să-i convină. Am descoperit inteligenţă, fermitate şi oarecare aroganţă pe chipul lui, poate numai fiindcă-mi doream să posed eu însumi aceste însuşiri. Poziţia ochilor noştri se asemăna, erau uşor oblici, un ochi mai mult decât celălalt. Nu am observat vreo altă asemănare.

Aceste amănunte îmi ajungeau. Mama nu vorbea deloc despre taică-meu şi nu avea nici o poză a lui pe perete sau pe vreo masă. Auzisem de la bunici că participase la război în cadrul Crucii Roşii Elveţiene şi că aşa îşi pierduse viaţa. Pierit în război, căzut, dispărut - auzeam atât de des, copil fiind, aceste formulări definitive, încât lungă vreme îmi apăreau ca nişte pietre funerare, de care n-ai voie să te atingi. Fotografiile unor bărbaţi în uniformă, uneori cu panglici de

crep negru pe rama argintată, cum le vedeam în casele unor colegi de şcoală, mă impresionau la fel de neplăcut ca micile portrete ale morților, care se găsesc în unele țări pe monumentele funerare. Ca şi cum morții nu erau lăsați să se odihnească, siliți să iasă la lumină, cerându-li-se o ținută demnă şi după dispariție. Dacă acesta era modul în care văduvele îşi evocau prea vizibil bărbații morți, îmi părea bine că mama renunțase la orice pomenire vizibilă.

Dar cât era taică-meu de mort şi îndepărtat - ceva anume ne era comun. Bunica mi-a povestit odată că tata iubea poezia şi că poemul *John Maynard* al lui Theodor Fontane fusese printre preferatele lui. L-am învățat pe de rost chiar în aceeaşi seară. Atitudinea mea a fost pe placul bunicii şi de-a lungul anilor mi-a mai semnalat câte o poezie ce-i fusese dragă tatei; mă apucam imediat s-o învăț. Poate că ea, care ştia pe de rost multe poeme, socotea un lucru bun că-mi petreceam serile învățând poezii.

După ce masa de seară era strânsă, vasele spălate şi florile din grădină udate, bunicii se apucau de treabă: redactau „romanele pentru bucurie şi divertisment“. Se aşezau la masa din sufragerie, trăgeau în jos lampa din tavan şi citeau şi corectau manuscrisele, şpalturile pe foi lungi şi bunurile de tipar imprimate şi capsate pe formatul caietelor-roman. Câteodată îi vedeam scriind: insistau ca fiecare caiet-roman să se încheie cu o scurtă compunere instructivă şi educativă, iar dacă un asemenea text nu exista, scriau ei înşişi unul: despre importanța spălatului pe dinți, combaterea sforăitului, creşterea albinelor, evoluția instituției poştale, despre cum a fost regularizat cursul râului Linth de către Konrad Escher şi despre ultimele zile ale lui Ulrich von Hutten[6]. Rescriau şi unele pagini din romane, fie că dădeau peste un pasaj greoi,

---

[6] Ultimele zile ale lui Ulrich von Hutten este şi titlul unui poem epic al scriitorului elveţian Conrad Ferdinand Meyer. Von Hutten (1488-1523), cavaler german, umanist, a atacat deschis papalitatea, printre altele într-un pamflet dur

neverosimil sau licențios, fie că le venea în minte o poantă mai bună. Editorul le lăsa mână liberă.

Când nu am mai fost obligat să mă duc la culcare îndată ce mierla se oprea din cântat, mi se îngăduia să mă aşez şi eu la masa lor de lucru. Masa luminată de lampa trasă mult în jos, în jur întunericul din restul camerei - mi-era dragă atmosfera aceea, în care mă simțeam ocrotit. Citeam sau învățam câte o poezie, îi scriam mamei ori făceam o însemnare în jurnalul meu de vacanță. Dacă-i întrerupeam pe bunici, punându-le vreo întrebare, primeam totdeauna un răspuns prietenos. Totuşi mă sfiam să-i întreb; simțeam că munceau concentrați, observațiile pe care le schimbau între ei erau concise, iar eu mă găseam vorbăreț, pisălogindu-i cu întrebările mele. Aşa că preferam să citesc, să învăț şi să scriu păstrând tăcerea. Când şi când ridicam capul cu precauție, ca ei să nu bage de seamă, şi-i priveam: pe bunicul, ai cărui ochi întunecați se uitau cu atenție la lucrarea din fața lui, dar păreau să şi rătăcească uneori, cu o căutătură pierdută, în depărtări; şi pe bunica, făcând totul cu uşurință; citea cu un zâmbet pe buze şi scria ori corecta cu o mână uşoară şi rapidă. Şi totuşi munca aceasta trebuie să fi fost mai grea pentru ea decât pentru el; în timp ce lui îi plăceau numai cărțile de istorie, încât avea o relație obiectivă, rațională cu romanele de care se ocupau, ea iubea literatura, proza ca şi poezia, avea un simț sigur al calității literare şi nevoit să se refugieze în Elveția; acolo şi-a sfârşit zilele, bolnav şi cu inima frântă.

Eu nu aveam voie să le citesc. Câteodată deveneam curios, auzindu-i discutând despre vreun roman din seria caietelor. Mi se spunea că nu se cade să-l citesc şi eu; despre aceeaşi temă exista un roman mai bun ori o nuvelă mai bună, semnate de Conrad Ferdinand Meyer, de Gottfried Keller sau de alt clasic. Bunica se ridica de la masă şi-mi aducea cartea aceea mai bună.

Când mi-am permis să iau cu mine acasă exemplarele suplimentare ale şpalturilor, ca să le folosesc pe verso pentru ciorne, m-au povățuit stăruitor să nu le citesc. Aş fi preferat

să nu mi le dea deloc. Dar hârtia era scumpă şi mama mea câştiga puțin. Aşa că, de-a lungul multor ani şcolari, am scris pe acele pagini albe tot ce nu eram obligat să le prezint dascălilor mei pe caiet: vocabule din latină, engleză sau greacă, exerciții de aritmetică şi geometrie, ciorne pentru compuneri, repovestiri sau descrieri de imagini, numele unor capitale, râuri şi munți, cifrele unor ani, dar şi bilețele către colegi şi colege de clasă care stăteau la distanță de câteva bănci. Şpalturile capsate aveau hârtia rezistentă şi erau groase de aproape un centimetru; după ce rupeam foile scrise, se făceau tot mai subțiri, dar capsele tot mai țineau laolaltă restul filelor rămase după rupere. Îmi plăceau blocurile groase cu hârtia lor solidă. Şi pentru că eram copil cuminte, mi-am ținut ani de zile promisiunea să nu citesc ce era imprimat pe versoul paginilor albe.

În primele veri petrecute la ei, bunicii socoteau viața pe care o trăiam în compania lor prea singuratică şi se străduiau să-mi creeze legături cu copii de vârsta mea. Aveau relații bune cu vecinii, au vorbit cu mai multe familii şi au obținut să fiu poftit la sărbătorirea unor zile de naştere, să fiu invitat în excursii sau la ştrand. Mi-am dat seama că făcuseră rost de invitații cu dragoste şi răbdare şi n-am îndrăznit să le refuz. Dar eram bucuros de fiecare dată când evenimentul se încheia şi mă întorceam la ei.

De multe ori nu înțelegeam dialectul pe care-l vorbeau copiii. Sistemul lor de învățământ, activitățile lor şcolare sau cele din timpul liber erau cu desăvârşire diferite de ale mele. Pe când ei se întorceau acasă pe la ora patru sau cinci după-masă, venind de la şcoală sau de la vreo manifestare sportivă, de la cor sau de la o echipă de teatru, toate organizate la nivel şcolar, în fiecare după-amiază eu rămâneam după ore de capul meu, doar cu tovarăşii mei de joacă. Bandele pe care le alcătuiam şi războaiele pe care le duceam între noi erau inofensive. Dar pentru cuviincioasele jocuri de societate ale copiilor elvețieni nu fusesem pregătit.

Până şi la ştrand totul se petrecea diferit de ceea ce-mi era mie familiar. În apă nu aveau loc bătălii, nimeni nu era împins în apă, nici băgat cu capul sub apă. Se juca polo pe apă cu mişcări rapide şi corecte, fete şi băieţi laolaltă, având drepturi egale. Ştrandul era o construcţie din lemn, pornind dinspre mal în lac; cei ce nu ştiau să înoate puteau zburda în voie pe un grătar de şipci, aşezat pe stâlpi, lat de douăzeci de metri pe douăzeci, coborând sub suprafaţa apei de la un metru la un metru şaptezeci, înconjurat pe trei laturi de cabine şi podeţe situate la mai mare înălţime; a patra latură se deschidea spre lac, iar cine dorea să se avânte în larg trebuia doar să treacă pe sub un cablu. O dată am reuşit să mă dau mare faţă de copiii elveţieni, suindu-mă din pură disperare socială pe acoperişul ultimei cabine şi sărind de acolo în lac.

Poate că din aceste contacte s-ar fi putut naşte totuşi camaraderii şi chiar prietenii, dacă ne-am fi văzut mai des. Dar curând după sosirea mea la bunici copiii elveţieni plecau în vacanţă sau erau de-acum plecaţi şi nu reveneau decât la puţin timp înainte de a mă întoarce eu acasă. De unul din băieţi m-am apropiat datorită interesului comun pentru cucerirea celor doi poli. Fusese Cook un escroc şi Peary un diletant, Scott un om mare sau un nebun, ori şi una şi alta, iar Amundsen dominat doar de ambiţie sau devotat unei misiuni? Şi tatăl băiatului părea să mă placă. „Ai ochii lui taică-tău“, mi-a zis când ne-am văzut prima oară. Mi-a spus-o cu un zâmbet prietenos şi trist, care m-a tulburat mai mult decât vorbele sale. Dar în ciuda bunelor intenţii reciproce, nu am ajuns să corespondăm.

Aşa încât vacanţele mele au fost în continuare lipsite de tovarăşi de joacă de aceeaşi vârstă. Mi-au rămas plimbările pe malul lacului, mereu aceleaşi, drumeţiile traversând o râpă, înconjurând un iaz sau suind pe o culme care deschidea privelişte spre lac şi Alpi. Mi-au rămas excursiile, mereu aceleaşi, la cetatea din Rapperswil, spre insula Ufenau, spre Marele Dom, vizitele la muzee şi la galeria de artă.

Cadența egală a peregrinărilor şi excursiilor făcea parte din vacanțele mele, ca şi cea a grădinăritului. Recoltarea merelor, a fructelor de pădure, a salatei şi zarzavatului, săparea straturilor, plivirea buruienilor, tăierea florilor veştejite, tunderea gardului viu, cositul ierbii, stivuirea compostului, umplerea stropitorilor şi folosirea lor la udat - repetarea firească a muncilor acestora mă făcea să socotesc firească şi repetarea celorlalte activități. Şi serile, aceleaşi totdeauna, în jurul mesei de sub lampă, aparțineau ritmului firesc al vacanțelor.

Rememorate, vacanțele-mi apar ca un timp de calmă inspirare şi expirare. Ca prevestirea unei vieți trăite în ritm egal. O existență a repetărilor, acelaşi lucru întâmplându-se tot mereu, de fiecare dată doar un pic diferit. Ca o viețuitoare pe malul unei ape ale cărei valuri se apropie în rotiri uniforme, unul după altul, şi totuşi nici unul cu desăvârşire asemeni celui dinainte.

Una din verile mele s-a deosebit de celelalte. Timp de o vară am avut o tovarăşă de joacă. O fată dintr-un sătuleț aflat în cantonul Ticino a venit să-şi petreacă vacanța la sora unuia din bunicii ei, care locuia în casa vecină cu noi. Lucrurile n-au mers prea bine. Bătrâna mătuşă, bolnăvicioasă şi cu picioarele greoaie, îşi închipuise că strănepoata o să-i citească, o s-o asiste la pasiențe şi la brodat. Numai că strănepoata fusese bucuroasă de perspectiva vizitei într-un mare oraş apropiat. În plus, mătuşa nu ştia aproape deloc italiana, iar strănepoata aproape deloc germana.

Dar Lucia avea darul să ignore pur şi simplu diferența de limbă. Când m-a abordat, peste gard, în italiană, iar eu i-am răspuns în germană că n-o înțeleg, ea a continuat să vorbească, de parcă aş fi receptat pe deplin sensul dialogului inițiat de ea. Apoi a tăcut, în aşteptare, până am spus ceva despre şcoala unde învățam latina - şi a perseverat, vorbindu-mi. Îmi surâdea cu atâta speranță şi încurajare, încât am vorbit şi eu mai departe; povesteam ce-mi trecea prin minte şi în cele din urmă am încercat să alcătuiesc

cuvinte italieneşti din vocabulele latine pe care le învățasem de-a lungul a doi ani. A râs, şi am râs şi eu cu ea.

Atunci a apărut bunicul şi i s-a adresat în italiană, iar în replică din ea au țâşnit fraze, râsete, chiote, o fericire nemaipomenită. Obrajii îi ardeau, ochii întunecați străluceau, iar când îşi scutura capul râzând, i se legănau şuvițele părului castaniu, buclat. M-a copleşit un simțământ despre care încă nu ştiam ce este şi cum se numeşte, dar a cărui intensitate am sesizat-o. Frumoasa clipă de comunicare îşi pierduse valoarea. Lucia o trădase, iar eu mă făcusem de ruşine. Mai târziu aveam să trăiesc chinul geloziei cu mai multă putere. Dar niciodată nu i-am mai căzut pradă atât de puțin înarmat ca de această primă dată.

Sentimentul a trecut. Când bunicul şi cu mine o luam pe Lucia cu noi, în peregrinările acelei veri, ea mă lăsa să înțeleg întotdeauna că noi doi suntem legați, oricât de tare flirta ea în italiană cu bunicul. „V-a vrăjit pe amândoi“, zâmbea bunica, atunci când bunicul şi cu mine ne găteam pentru vreo acțiune în compania Luciei. La călătoria cu vaporul spre insula Ufenau a luat parte şi bunica, aşa cum făcea în fiecare an; îl iubea pe Conrad Ferdinand Meyer, ştia pe de rost multele sute de distihuri ale poemului său epic *Ultimele zile ale lui Ulrich von Hutten* şi îşi celebra pe insulă familiaritatea cu poetul, cu eposul său şi cu poezia în sine. Şi ea se lăsa vrăjită de Lucia, de admirația, de încrederea ei prietenoasă, de voioşia ei. La întoarcere, când Lucia şi cu mine şedeam față-n față cu ei doi, bunicul a luat mâna bunicii - unica tandrețe pe care mi-a fost dat s-o văd vreodată între ei. Azi mă întreb dacă îşi vor fi dorit în zadar o fiică sau poate chiar vor fi pierdut una. Atunci eram doar fericit; ziua pe insulă fusese frumoasă, frumoasă era şi seara pe lac, bunicii se iubeau şi ne iubeau, iar Lucia mă luase de mână.

Oare am iubit-o? Aveam la fel de puține noțiuni despre dragoste, ca şi despre gelozie. Mă bucuram de Lucia, mi-era dor de ea, eram dezamăgit când doream, dar nu puteam să ne întâlnim, eram fericit când o vedeam fericită şi nefericit de

nefericirea ei; încă mai nefericit când se arăta supărată. Supărarea ei se isca dintr-o clipă într-alta: când ceva nu-i reuşea, când nu înțelegeam ce spune sau nu mă înțelegea ea pe mine, când nu eram cu ea atât de atent pe cât se aştepta. Deseori supărarea ei mi se părea nedreaptă, dar o dispută despre dreptate n-avea nici o şansă din punct de vedere lingvistic, deşi transformasem corect *iustitia ingiustizia*. Cred că Lucia oricum nu era interesată să discutăm despre dreptate. Am învățat să-i primesc voioşia, ca şi iritarea, asemeni vremii schimbătoare; vremea n-ai cum s-o judeci, nu poți decât s-o iei ca atare, bucurându-te sau amărându-te din pricina ei.

Nu petreceam decât puțin timp singuri. Lucia trebuia să facă pasiențe cu bătrâna ei mătuşă şi s-o ajute la brodat, trebuia să-i maseze capul şi picioarele, şi era obligată s-o asculte. „Dacă tot nu e în stare să mă înțeleagă, să mă asculte măcar“, i-a replicat mătuşa bunicii, care se străduia în zadar să obțină un dram de înțelegere pentru Lucia. Însă Lucia dorea să ia parte la cât mai multe din câte făceam eu cu bunicul, de la plimbări, drumeții şi excursii până la munca în grădină. Chiar şi la strânsul balegii a venit o dată cu noi. Uneori şedeam în casa din copac, pe care ne-o meşteriserăm cu ajutorul bunicului în mărul nostru. Dar cum se întâmplă mereu, meşteritul fusese mai frumos decât joaca însăşi în casa gata amenajată; oricum sufeream mai puțin de problema noastră lingvistică atunci când eram în acțiune. La sfârşitul vacanței, nici n-am făcut schimb de adrese. La ce bun?

Nici despre frumusețe nu aveam încă vreo noțiune. Vitalitatea Luciei, atenția şi concentrarea ei, prezența ei participativă, buclele ei dănțuitoare, ochii ei, privirea, gura, râsul ei perlat, spumos, gâlgâitor, atât hazul, cât şi seriozitatea ei, lacrimile ei - toate erau una pentru mine şi nu mă pricepeam să separ unitatea în fel de a fi, atitudine şi înfățişare.

Numai cuta de pe fruntea Luciei avea pentru mine o fascinație proprie, aparte. Mă minunam că fruntea ei, atât de netedă mereu, dădea la iveală dintr-odată o cută, deasupra capătului interior al sprâncenei stângi. Era o cută a derutei, a stingherelii, a dezamăgirii ori a tristeții. Mă înduioşa, pentru că-mi vorbea atunci când Lucia nu voia sau nu putea să-mi vorbească. Cuta apărea înspre mijlocul frunții şi când era supărată, iar eu eram bucuros, oricât mă necăjea supărarea ei şi oricâtă grijă aveam să nu-i accentuez iritarea prin vreun semn de bucurie.

Când m-am îndrăgostit, câțiva ani mai târziu, de o colegă de clasă, aveam de-acum o noțiune despre frumusețe, dragoste şi gelozie, încât ceea ce am trăit a făcut să se estompeze cu totul experiența lipsită de noțiuni cu Lucia. Aveam senzația că mă îndrăgostesc pentru prima oară. Uitasem chiar de darul de rămas-bun al Luciei.

În dimineața celei din urmă zile dinaintea plecării a venit să ne viziteze, pe bunici şi pe mine, în grădină, şi ne-a ajutat un pic, cum făcuse şi altă dată. Şi-a luat rămas-bun de la grădină şi de la bunici; era datoare să-şi petreacă ziua toată cu bătrâna mătuşă, iar în dimineața următoare nu mai avea să fie timp decât pentru un scurt adio. Când am condus-o acasă, mi-a arătat o uşă care ducea din grădină, coborând câteva trepte, în pivniță.

– Vino la şase, o să las uşa deschisă.

Era uşa spre spălătorie. Când am întredeschis-o, doar cât să mă strecor înăuntru şi am închis-o imediat la loc, am văzut cazanele mari din cupru, căzile şi gălețile, scândura de spălat şi maiul de bătut rufe şi am simțit mirosul proaspăt al rufelor spălate. Pe frânghiile întinse stăteau atârnate cearşafuri albe. Cele două ferestre erau mari, dar gratiile lor acoperite de sus până jos de viță-de-vie nu lăsau să pătrundă prea multă lumină.

Totul plutea într-un clarobscur verzui.

Lucia mă aştepta. Stătea în partea cealaltă a încăperii şi-şi puse un deget pe buze, iar eu n-am spus nimic şi am rămas

nemişcat. Ne-am privit, apoi s-a aplecat, şi-a apucat cu ambele mâini tivul rochiei, ridicându-l şi mi-a arătat sexul ei. Şi-a înălțat capul în chip de îndemn şi, înțelegând-o, mi-am descheiat cordonul şi nasturii pantalonului meu scurt, m-am aplecat lăsându-l în jos împreună cu chilotul, după care mi-am îndreptat spinarea. Sexul meu nu se mişcase încă niciodată şi nu s-a mişcat nici acum. Spre deosebire de Lucia, nici nu aveam încă păr pubian. Dar am rămas locului cu obrazul înfierbântat, inima-mi bătea şi eram cuprins de o dorință care m-a covârşit cu totul, deşi nu ştiam spre ce năzuia. Am stat un timp față-n față, fără nici o mişcare. Apoi Lucia a surâs, şi-a luat mâna dreaptă de pe fustă şi a venit spre mine. Cu stânga continua să-şi țină fusta, încât i se zăreau un pic de pântece gol şi de pulpe nude şi de sex, iar eu nu mă hotărâm dacă să mă uit într-acolo sau la fața ei, în care descopeream ceva la fel de tulburător ca nuditatea ei. Ajunsă lângă mine, mi-a luat cu dreapta capul, şi-a apăsat o clipă buzele pe gura mea şi mi-a lăsat trupul să simtă o boare dinspre trupul ei. Apoi s-a rotit şi a dispărut prin cealaltă uşă în casă, înainte ca eu să mă dezmeticesc. Am mai auzit-o alergând de-a lungul culoarului, urcând în fugă scara şi deschizând şi închizând o altă uşă.

Oare de-atunci voi fi început să citesc textele interzise ale şpalturilor, cele imprimate pe versoul paginilor albe? Oare romanul trăit cu Lucia îmi trezise pofta de romane? Sau s-a întâmplat mai târziu şi numai din plictiseală? În timpul unei ore de şcoală anoste? Când n-aveam chef să-mi fac lecțiile? În cursul unei călătorii cu trenul, când n-aveam la mine altă lectură? Când am împlinit treisprezece ani, mama s-a mutat cu mine din oraş la țară, într-un sat unde cumpărase o căsuță, aşa că trebuia să mă duc la şcoală cu trenul.

Primul roman citit povestea despre un soldat german evadat din prizonieratul rusesc şi care trecea prin multe primejdii în drumul lui spre casă. Peripețiile şi aventurile lui le-am uitat curând. Nu însă întoarcerea lui acasă. Reuşeşte să ajungă în Germania, găseşte oraşul unde trăieşte nevastă-sa, îi găseşte

şi locuinţa. Sună şi uşa se deschide. Iat-o pe soţia lui, întocmai atât de frumoasă şi de tânără cum o păstrase în amintire în anii lungi ai războiului şi ai captivităţii, ba chiar mai frumoasă, poate un pic mai vârstnică, dar pe deplin înflorită, mai desăvârşită ca femeie. Dar ea nu-l priveşte bucuroasă, ci îngrozită, ca pe o fantomă, în braţe ţine o copilă de nici doi ani, o altă fetiţă, mai mărişoară, se lipeşte de ea şi abia se încumetă să iasă de după şorţul mamei, unde s-a ascuns, ruşinoasă - iar lângă ea, cu braţul în jurul umerilor ei, se află un bărbat.

Se luptă bărbaţii pentru femeie? Se cunosc oare? Se întâlnesc pentru prima oară? Cel ce-i înconjoară umerii cu braţul a amăgit-o, spunându-i despre celălalt că a căzut pe front? Sau chiar s-a dat el drept celălalt, afirmând că s-a întors mai devreme din război şi prizonierat? S-a îndrăgostit femeia de el, lăsându-se cu inima uşoară în voia unei noi iubiri? Sau l-a luat fără dragoste, pentru că fără el n-ar fi rezistat în refugiu şi n-ar fi putut înfrunta un nou început? Pentru că avea nevoie de un bărbat, care să aibă grijă de ea şi de fiica ei mai mare? De prima ei fetiţă, care nici nu este a noului soţ, ci a celui dintâi, cel ce stă în faţa ei zdrenţuit, necrezându-şi ochilor, disperat?

N-aveam cum să aflu. Mă folosisem de-acum de blocul cu şpalturi şi rupsesem filele cu primele pagini albe, aruncându-le. Primele pagini albe - erau ultimele ale romanului.

Îmi propuneam să citesc sfârşitul romanului în vara următoare. Îi aruncasem paginile de încheiere, dar ştiam că bunicii păstrau în dormitorul lor seria completă; ea umplea raft după raft al unei etajere înguste şi înalte.

Căutarea, gândeam, nu avea să fie dificilă. Ce-i drept, pe şpalturi nu erau menţionate numerele de serie sub care apăruseră caietele tipărite şi conform cărora erau orânduite în rafturi; dar căpătasem blocul cu şpalturi în vara precedentă; ştiind că apăreau două caiete pe lună, mă aşteptam să găsesc romanul printre ultimele douăzeci şi patru publicate.

Însă nu l-am găsit. Mai ştiam că bunicii schimbau uneori titlurile, aşadar am căutat şi după autor, şi neavând succes nici în felul acesta, i-am suspectat că schimbau, pe lângă titluri, şi numele autorilor, încât m-am pornit să caut începutul romanului. Dar nu i-am găsit nici titlul, nici autorul şi nici începutul. Chiar când mi-am extins investigaţia asupra unor caiete mai vechi, scoţând şi răsfoind un caiet după altul, n-am găsit romanul căutat. Ce-i drept, n-am cercetat toate caietele, vreo patru sute la număr. După primele săptămâni însorite, a plouat fără încetare până la încheierea vacanţei. Bunicii nu mai lucrau în grădină şi n-aveam cum să urc cu vreun pretext până la dormitorul lor, ca să mă furişez şi să-mi continui căutarea.

După încă un an, romanul îmi ieşise din minte. A fost ultima vară când îmi petreceam vacanţa întreagă la bunici. Prietenii şi prietenele întreprindeau drumeţii comune sau plecau, în schimburi turistice pentru tineri, în Anglia sau în Franţa. Fusesem întrebat dacă n-aş vrea să iau parte la un tur cu bicicleta. Nu puteam să-mi permit excursia. Cu toate că, de jumătate de an, distribuiam reviste şi câştigam binişor. Dar aveam nevoie de bani. Trebuia să-mi plătesc singur îmbrăcămintea şi cărţile; mama cheltuise prea mult pentru cumpărarea casei.

Eram dezamăgit că nu puteam pleca împreună cu ceilalţi. Dar în acelaşi timp mă bucuram să mă duc în vacanţă la bunici. Eram iritat când mama mă mai privea ca pe un copil şi se arăta dornică să mă educe. La bunici îmi plăcea că eram tratat ca un copil, căruia i se permite să se poarte conform firii lui, fiind totodată luat în serios şi înconjurat de dragoste. Mă bucuram că voi dormi în patul meu sub tabloul lui Stückelberg *Fata cu şopârla*, că o voi ajuta pe bunica la gătit şi o voi ruga atunci să-mi recomande o poezie, că-l voi aduce şi pe bunicul înapoi în bucătărie, făcându-l să se rupă de nemţii risipiţi în lume care-i ocupau gândurile, şi-mi părea bine că-mi voi petrece serile stând alături de ei la masa luminată. Mă bucuram că voi adulmeca în baie mireasma

apei de colonie a bunicii, mă bucuram că voi revedea teiul de cameră din biroul de lucru al bunicului, vesela cu flori roşii pe margine, tacâmurile cu mâner de fildeş, voluminosul clopot de sticlă care acoperea brânza. Mă bucuram că voi avea parte de liniştea, de sunetele şi mirosurile verii.

Am trăit totul cu intensitatea la care mă aşteptam. Multe amintiri despre casă şi grădină, oraş, lac şi peisaj îşi datorează imaginile acestei ultime veri.

În timpul studenției, vizitele mele la bunici au devenit scurte, câteva zile înainte sau după Crăciun, alte câteva după încheierea semestrului de vară sau înainte de a-l începe pe cel de iarnă. Îi trimiteam bunicului lucrări de-ale mele, despre care credeam că l-ar putea interesa. Îmi expedia imediat o scrisoare de apreciere; observațiile critice, pe care le avea din belşug, le păstra pentru zilele când ne revedeam. Colecționa tăieturi de presă pentru mine, mai cu seamă privind germanii din Silezia, Transilvania şi Kazahstan, cărora - după părerea lui - nu li se acorda destulă atenție. O dată pe semestru primeam un mic colet, conținând un mănunchi de tăieturi din ziare, nişte felii de măr pe care bunica le uscase pentru mine şi o bancnotă de cinci mărci.

În iarna dinaintea examenului de licență mi-a fost teamă că nu-mi va ajunge timpul să mă pregătesc şi am vrut să renunț la vizita de Crăciun. Dar bunicii mi-au scris că trebuie să vin. Pot să nu stau mult, dar trebuie să vin neapărat. E urgent.

Domnise totdeauna ordinea în casa lor. În cursul acestei ultime vizite, însă, ordinea era apăsătoare. Bunicii se despărțiseră de tot ce nu le era neapărat de trebuință şi de tot ce socoteau că nu m-ar interesa nici pe mine, unicul lor nepot. Nu plănuiau să se mute într-un cămin de bătrâni. Intenționau să-şi păstreze locuința. Dar se pregăteau pentru moarte şi nu voiau să mai rămână în jurul lor nimic de prisos, nimic neesențial.

Treceau cu mine din cameră în cameră şi mă întrebau ce mi-aş dori. Multe obiecte familiare lipseau de-acum, iar dulapurile pe care le deschideau, ca şi rafturile, erau pe

jumătate goale, îmi doream totul, de toate mă legau amintirile, tot ce aveau să păstreze bunicii de dragul meu avea să-i țină în viață. Dar cu luciditatea caracterizându-le preparativele pentru moarte mi-au explicat că nu era judicios să iau decât puține lucruri. Ca viitor stagiar nu urma să ocup în anii următori o locuință spațioasă şi nici să-mi permit chiria pentru depozitarea unor mobile. Nu voi avea nevoie decât de ceea ce încăpea într-o singură cameră. Poate biroul şi scaunul de birou al bunicului? Poate cărțile lui de istorie? Ori volumele de Jeremias Gotthelf, Gottfried Keller şi Conrad Ferdinand Meyer ale bunicii? Tabloul reprezentând filatura pe care o condusese bunicul? Aveam un nod în gât şi dădeam aprobator din cap la tot ce-mi ofereau.

„Romanele pentru bucurie şi divertisment“ mai erau acolo. Dar bunicii nu mi le-au propus şi eu nu le-am cerut. Mi le-ar fi dat, fără îndoială. Le-aş fi putut mărturisi că nu le respectasem, cu ani în urmă, povața şi citisem întâi romanul despre soldatul întors acasă, iar apoi şi alte romane. Şi după ce renunțaseră la redactarea caietelor, şi chiar după ce seria îşi încetase apariția, rămăseseră mândri de romanele lor, lăudate de lectorul de la „Chioşcul“, o societate pe acțiuni din Berna, ca fiind cele mai bune din categoria lor. În plus, în chibzuitele lor preparative pentru moarte, bunicii erau de o bizară voioşie. În acele zile de după Crăciun, eu eram adesea gata să izbucnesc în lacrimi; nu şi ei.

La plecare, bunicul m-a condus, ca-ntotdeauna, la gara marelui oraş din apropiere. Ca-ntotdeauna, a căutat pentru mine atât vagonul, cât şi compartimentul potrivit - vagonul de la mijlocul trenului, cel mai puțin expus în cazul unei ciocniri, şi compartimentul unde a găsit o doamnă de vârstă matură, căreia m-a prezentat, rugând-o să aibă grijă de nepotul lui care se întorcea acasă. Ca-ntotdeauna, nu mi-a dat voie să-l însoțesc pe peron, după ce ne îmbrățişaserăm de rămas-bun. M-am aplecat pe fereastră şi l-am văzut coborând din tren şi străbătând peronul. La capătul

peronului s-a întors spre mine şi m-a salutat cu mâna, iar eu i-am răspuns la salut.

Doar câteva săptămâni mai târziu bunicii au fost loviți de o maşină. Târguiseră în sat şi erau în drum spre casă. Şoferul era beat şi a nimerit cu maşina pe trotuar. Bunica a murit până la sosirea ambulanței, bunicul a murit la spital. Şi-a dat ultima suflare la scurt timp după miezul nopții, dar eu am decis că pe piatra lor funerară comună se cuvine să fie înscrisă aceeaşi dată a decesului.

PARTEA A DOUA

Mai am biroul bunicului şi scaunul lui de birou. Mai am şi cărţile bunicilor şi tabloul cu filatura. Biroul şi scaunul şi-au avut locul întâi în odaia mea din casa mamei, apoi în prima mea locuinţă proprie, o cameră cu nişă pentru gătit, cabină de duş şi fereastră spre gară, în fine într-unui din apartamentele părăginite uzuale pe-atunci, dintr-o clădire veche; avea tavane înalte, lucrate în stucatură şi uşi cu două canaturi; m-am mutat acolo cu prietena mea, când i-a venit pe lume copilul. Când ne-am despărţit şi am părăsit locuinţa, am depozitat biroul şi scaunul împreună cu alte lucruri.

Aveam mare nevoie să plec. Departe de prietena mea, frumoasă, capricioasă şi infidelă, departe de fiul ei plângăreţ şi fără astâmpăr, departe de oraşul unde copilărisem, unde mersesem la şcoală şi la universitate şi unde mă pândeau pretutindeni amintirile. Mi-am adunat tot curajul, am demisionat din funcţia mea de asistent, fără să am alt post, mi-am vândut obligaţiunile elveţiene moştenite de la bunici şi am pornit la drum.

Demisia mea nu era, de fapt, chiar atât de curajoasă. După ce-mi scrisesem teza de doctorat, investisem şase ani într-o lucrare de docenţă pe care nu mă vedeam reuşind s-o duc la bun sfârşit. Ştiam asta de mult, dar nu mi-o mărturisisem. Folosul dreptăţii - era o temă în spiritul bunicului, pentru care puteam citi şi gândi nesfârşit de multe lucruri interesante. Dar gândurile mele nu se închegau într-un sistem, ci rămâneau întâmplătoare şi anecdotice - gânduri de bunic despre o temă de bunic. Îmi propuneam să demonstrez că dreptatea nu este utilă decât atunci când solicitările ei sunt dezvoltate teoretic şi puse în practică fără a ţine seama

de folosul social. *Fiat iustitia, pereat mundus*[7] - consideram că acesta se cuvine cu adevărat să fie mottoul dreptății, iar dacă lumea socotea că supunerea la exigențele dreptății ar duce-o la pierzanie, era liberă să renunțe să se mai supună, luându-şi răspunderea că procedează astfel, pe când dreptatea nu era datoare să-şi atenueze severitatea exigențelor.

Am adunat exemple peste exemple, de la cazurile povestite de bunicul meu şi procesele publice înscenate de Freisler[8] şi Hilde Benjamin [9] până la unele decizii ale Tribunalului Constituțional Federal, care n-au impus dreptatea şi justiția, ci au dorit să acționeze ca mediatori şi pacificatori politici sau să fie altcumva folositori pe plan social. Evident că Frederic cel Mare, episcopul Pierre Couchon, Freisler şi Hilde Benjamin ori judecătorii Tribunalului Constituțional Federal aveau reprezentări diferite despre dreptate. Dar speram să pot arăta că, pronunțându-şi sentințele politice, erau cu toții conştienți că nu slujeau numai dreptatea - indiferent cum o concepeau -, ci şi alte scopuri. Alte scopuri, la fel de diferite ca şi viziunea lor asupra dreptății: binele Bisericii sau al

---

[7] „Facă-se dreptate, chiar de-ar pieri lumea" - dicton latin, deviza împăratului Ferdinand I al Germaniei (1503-1564)

[8] Freisler, Roland (1893-1945) - membru al Partidului Naţional-Socialist German din 1925, ocupă ca jurist funcţii ascendente, după ce Hitler preia puterea. Numit (1942) preşedinte al Tribunalului Poporului, este notoriu datorită violenţei sale verbale în timpul judecăţii şi a imensului număr de condamnări la moarte. A condus, printre altele, procesul împotriva tinerilor rezistenţi din grupul „Trandafirul Alb" şi pe cel împotriva organizatorilor atentatului eşuat asupra lui Hitler din iulie 1944

[9] Benjamin, Hilde (1902-1989), din 1927 membră a Partidului Comunist German, juristă, persecutată de regimul nazist. Stabilită din 1945 în Berlinul de Est, după moartea în detenţie (1942) a soţului ei, H.B. va ocupa funcţii înalte în RDG. Ca vicepreşedintă a Tribunalului Suprem al RDG (1949-1953), conduce o serie de procese publice împotriva unor „duşmani ai statului" şi „sabotori economici". Sentinţele ei dure îi aduc poreclele „Hilde cea roşie" şi „Ghilotina roşie"

regelui, lupta rasială sau de clasă ori aplanarea conflictelor politice. Scopuri asemănându-se însă prin faptul că le socoteau mai importante decât dreptatea, sub semnul căreia ar fi trebuit totuşi împlinite procedurile şi luate deciziile.

Clar, până aici. Dar cum puteam prinde într-un sistem, cum puteam evalua şi cântări daunele provocate de aceste demersuri, dar şi folosul adus câteodată de ele, folosul şi daunele pe termen mai scurt sau mai lung? Am sfârşit prin a mă plictisi nu de temă şi de materialul strâns, ci de gândirea mea, incapabilă să construiască sistemul pe care ar fi fost datoare să-l alcătuiască. Mă săturasem de aglomerarea cuvintelor pe care le citeam, le gândeam, le scriam. Eram dornic să mă depărtez nu numai de prietena mea, de băieţelul ei, de oraş, dar şi de atât de multele cuvinte.

Nici plecarea mea nu se dovedea prea temerară. Plănuiam să petrec câteva luni în America; ce-i drept, nu mai fusesem plecat de unul singur pentru atâta timp şi atât de departe, dar cunoşteam şi la New York şi la San Francisco pe câte cineva la care puteam locui şi mai nutream speranţa să-mi găsesc nişte rude la Knoxville şi la Handsborough, unde proiectam să mă opresc în drumul dintre Coasta de Est şi cea de Vest. Ce era să mi se întâmple?

Totuşi, mă simţeam fiziceşte deplorabil în ultimele zile dinaintea plecării. Nu mi-era frică de prăbuşirea unor avioane ori deraierea unor trenuri. N-aş fi avut nimic împotrivă ca voiajul să mi se sfârşească rapid prin prăbuşirea avionului meu în Oceanul Atlantic. Mă temeam de străinătatea care mi se părea brusc nemăsurat de ameninţătoare, mă temeam de pierderea a tot ce-mi era obişnuit şi familiar şi mi se arăta dintr-odată întocmai potrivit şi prielnic mie. Eram cât pe ce s-o întreb pe prietena mea dacă n-ar fi bine să revocăm despărţirea şi să lăsăm totul cum a fost. În schimb, în timpul călătoriei însuşi dorul de-acasă a pierit.

La sud de San Francisco am întâlnit paradisul. O întindere de pământ cu grădini înflorite, pajişti şi câteva clădiri joase, încadrate armonios peisajului; terenul, separat de şosea

printr-o pădure, cobora spre Oceanul Pacific în terase stâncoase, era însorit, plin de căldură, învăluit de mireasma mării şi a florilor. În clădiri se găseau un restaurant, încăperi comune şi camere pentru aproximativ şaizeci de oaspeți. În încăperile comune şi pe pajişti se preda yoga, Tai Chi, meditație, respirație corectă şi masaj. În şedințe de terapie de grup, ale căror denumiri şi metode nu le mai țin minte, cei blajini învățau să devină furioşi, iar cei furioşi şi deprinşi să răcnească - să devină blânzi şi liniştiți. Pe una dintre terasele stâncoase, izvoare termale sulfuroase se revărsau în bazine zidite, unde puteai sta întins toată noaptea, cu stelele deasupra capului şi foşnetul oceanului în urechi. După un timp gândurile se succedau mai lent, apoi încetau cu totul, la urmă dispăreau şi visele. Creierul îşi dobândise calmul.

Dacă n-ar fi costat prea mult, m-aş fi lăsat prins de vrajă şi aş fi rămas - încă o săptămână, încă o lună, încă un an. După ce-mi cheltuisem în trei săptămâni jumătate din bani, am aflat că exista un institut la San Francisco, unde în trei luni terminai o şcoală de masor. Masajul - dintre toate experiențele paradisului, aceasta mă impresionase cu deosebire. Nu bănuisem măcar că un contact fără cuvinte, dar şi fără sexualitate şi erotism poate fi atât de profund, că mâinile te pot atinge atât de benefic, că trupurile pe care le masezi devin atât de frumoase, că masarea unui om fericit îți transmite fericirea lui, iar cea a unui extenuat te extenuează. Îmi doream să mă simt acasă în acest univers material al trupului. Cunoscutul meu din San Francisco, un pictor cu o locuință spațioasă, era dispus să mă găzduiască. Văzându-mă trist când mi-am luat rămas-bun de la paradis, profesorul meu de-acolo m-a consolat. Să nu fiu mâhnit că trebuie să plec. Să fiu bucuros că pot reveni oricând.

Am frecventat vreme de trei luni institutul, am masat şi am fost masat, am ascultat prelegeri despre anatomie şi despre aspectele etice şi economice ale masajului ca profesie, am învățat în weekenduri denumirile latineşti ale oaselor şi articulațiilor, ale muşchilor şi tendoanelor şi am exersat să le

pronunț americăneşte; în serile ultimelor săptămâni de curs am conceput acel masaj cu care mi-am trecut examenul. Eram încântat de tot ce învățam, de americana mea stângace, care mă scutea de ispita unei exprimări inteligente şi hazoase, şi de faptul că vorbele nu jucau nici un rol în tot ce făceam. Aveam sentimentul că trăiesc într-o lume nouă şi că am găsit față de lumea veche distanțarea la care năzuisem. Numai remarcile zeflemitoare ale pictorului, devenit între timp un bun prieten, mă iritau câteodată. Modul în care-mi fac ucenicia de masor m-ar defini, zicea, ca pe un monstru obsedat de muncă şi disciplină. Aş fi, zicea, super-german şi superprotestant. Ce făcuse mama mea din mine? Dar eu însumi, ce făceam din mine?

În timpul zborului spre Germania cochetam cu planurile unei existențe de masor în California, în timpul drumului cu trenul, de la aeroport spre oraşul meu natal - o călătorie printr-un peisaj deconstruit cu acuratețe, trecând pe lângă localități unde se făcuse ordine, pe lângă case cu grijă tencuite, grădinițe cu grijă întreținute în fața caselor, gărdulețe mărunte şi străzi ude de ploaie, strălucind de curățenie - mi-am dat seama cu disperare cât de inautentică era această lume, din care totuşi făceam parte şi pe care n-o puteam părăsi. Pur şi simplu n-ar fi mers.

În primele săptămâni de după întoarcere am stat la maică-mea. Ne vedeam extrem de puțin; ea pleca devreme, venea acasă târziu şi se ducea curând la culcare. Era secretară-şefă; începuse de jos, alături de şeful ei şi acum ajunsese în vârf odată cu el. Se menținuse constant la înălțimea competențelor de secretariat, a modei pentru secretare şi a comentariului potrivit unei secretare. Când şeful a încheiat relația avută cu ea, nu mai mult de un an, a devenit din nou, de azi pe mâine, doar secretară. Dar îi stătea la dispoziție când un eşec sau un succes cerea participarea efectivă a unei femei. Socotea de la sine înțeles că se cuvine să-i stea la dispoziție la orice oră pentru orice muncă. În felul său şi şeful se purta loial. O luase cu sine, treaptă cu treaptă,

în cursul ascensiunii sale şi, în plus, reuşise să-i obțină o retribuție de excepție.

Era mândră de poziția ei. I-ar fi plăcut să studieze Medicina, dar nu-şi putuse da bacalaureatul înainte de sfârşitul războiului, pentru că era mobilizată la munca obştească, şi nu şi-l dăduse nici după război, căci venisem eu pe lume şi trebuia să câştige existența pentru noi doi. Părinții ei fuseseră înstăriți, dar îşi pierduseră viața în timpul refugiului, când se trăsese în ei din nişte avioane care zburau la mică altitudine, aşa că ajutorul lor pierise şi el. Când a primit despăgubirea pentru pierderile suferite în război, a socotit că era prea târziu pentru bacalaureat şi studii şi şi-a cumpărat, în proximitatea oraşului nostru, o casă într-o comună suburbană. Oare îmi luase în nume de rău că naşterea mea îi zădărnicise proiectul de viață? Ar fi devenit un medic bun: având precizie, o privire ageră spre a deosebi între esențial şi neesențial, ar fi fost constant la înălțime în specialitatea ei. Căldura şi amabilitatea care i-ar fi lipsit le-ar fi compensat prin atenție şi implicare; poate că pacienții n-ar fi ținut la ea, dar cu siguranță s-ar fi simțit tratați cu competență.

Ducea o existență marcată de împlinirea datoriei; n-ar fi pregetat să trăiască la fel dacă ajungea medic. Poate că se detesta pentru că-şi investea energia şi disciplina doar în lupta pentru câştig şi nu într-un scop mai înalt. M-a crescut cu refrenul că şcoala este un privilegiu; odată ce ea muncea atât de dur pentru salariu, eram dator să muncesc şi mai mult pentru privilegiul acordat. Va fi fost pentru ea o dezamăgire, poate chiar o ofensă, că renunțasem la lucrarea de docență. Şi totuşi nu-mi înlesnise traiul în timpul şcolii şi al studiilor; ca elev, a trebuit să-mi caut de lucru şi ca student, atunci când ratele pentru casă nu mai erau apăsătoare, am fost nevoit să-mi adaug permanent un venit suplimentar la suma precară pe care mi-o oferea. Nu fusese de acord cu voiajul meu în America, după cum nu privea aprobator faptul că după întoarcere nu mă apucasem să

lucrez din nou pentru docență şi că eram gata să accept prima funcție ivită.

Spre norocul meu n-a trebuit să caut mult. Am găsit curând un post de lector la o editură, iar munca mi-a plăcut din prima zi. Editura dorea să-şi lărgească programul juridic, iar mie-mi revenea sarcina să înființez o revistă şi să răspund, dezvoltând-o, de o colecție de manuale. Revistele şi manualele de specialitate existente mă iritaseră destul de des. Să concep altele mai bune, să descopăr autorii şi îngrijitorii de ediție potriviți, să mențin contactul cu cititorii studenți, călătorind dintr-un oraş universitar într-altul - puteam folosi în actuala funcție tot ce-mi însuşisem în anii când fusesem asistent.

Editura îşi avea sediul într-un oraş vecin şi acolo am găsit o locuință mai frumoasă decât toate cele precedente. Cele trei etaje ale unei vile din anii douăzeci fuseseră transformate în trei apartamente, al meu era cel de la mijloc, cu două camere mai mici şi una spațioasă; în fața acesteia era un balcon larg, oferind privelişte a unei pajişti întinse, împrejmuite de un şir de brazi ce acopereau vederea spre casele vecine. M-am instalat, aducând cu mine biroul şi scaunul bunicului, jumătatea mea din patul dublu, mobila de bucătărie pe care prietena mea n-o mai dorise şi un munte de cutii de carton. Zi de zi, după orele de muncă, şedeam zilnic pe jos, în camera mare, şi despachetam cutiile: lenjerie de pat, prosoape, veselă, cărți, diversele variante ale tezei mele de doctorat, materiale şi notițe pentru lucrarea de docență, referate vechi, certificate, caiete şi desene, scrisori şi jurnale, animăluțe din pluş, maşinuțe de bachelită, indieni, cowboy şi soldați din hârtie presată şi alte comori din copilărie, de la dinți, rulmenți cu bile, magneți şi poze până la o cască americană de oțel, găsită cândva pe terenul unor ruine şi o lampă cu petrol furată de pe un şantier. Am controlat toate cutiile, dornic să arunc, cu prilejul acestui nou început, tot ce era de prisos şi să păstrez doar ce era important, cum procedaseră pe vremuri bunicii.

Indieni, cowboy şi soldaţi îşi pierduseră în bătălii podoaba de pene, vârfurile săgeţilor şi ale puştilor, câte un braţ sau un picior. I-am pus să defileze într-o ultimă paradă. Pe când îmi aminteam de numele şi faptele lor, mâinile mele şi-au amintit că hârtia groasă din care despachetează figurinele le era familiară şi au luat-o de unde zăcea risipită. Una din feţele foilor era imprimată şi am început să citesc. După numai câteva fraze ştiam că citesc romanul soldatului care se întoarce acasă. Am cules de pe jos filele şi fragmentele de file, le-am netezit şi le-am pus în ordine. Uneori dădeam peste un număr de pagini în suită, apoi găseam lacune mai mari sau mai mici. Am examinat şi hârtiile în care fuseseră ambalate maşinuţele de bachelită şi celelalte comori ale copilăriei, dar n-am mai descoperit alte pagini de roman. Pagina întâi, pe care aş fi putut găsi titlul şi autorul, nu s-a ivit.

Citeam: *mai repede decât ar fi crezut. Karl strigă „acum“ şi odată cu el au sărit peste terasamentul de cale ferată: contele, grenadierul, Gerd, Jurgen, Helmut şi cei doi silezieni. Pe când coborau în goană panta, după ei au mai sărit alţi doi. Dar au sărit prea târziu şi săritura le-a fost prea scurtă. Ţipătul lor, când au fost înhăţaţi de roţi, a fost acoperit de fluieratul locomotivei.*

Trenul sosise mai repede decât prevăzuse Karl şi avea mai puţine vagoane. Înainte ca ei să fi ajuns la pădurice, trenul trecuse, gărzile apărură pe terasament şi începură să tragă. Primul glonţ îl lovi pe Helmut; zbură câţiva metri prin văzduh şi apoi căzu, rămânând nemişcat. Următoarele gloanţe îi loviră pe silezieni. Apoi scoase şi Jurgen un ţipăt, dar goni mai departe. Karl se împiedică, se dădu peste cap şi nu încetă să se tot rostogolească până se opri într-un tufiş, printre primii copaci. Şi ceilalţi izbutiră să intre în pădure şi se trântiră pe jos.

O vreme au mai şuierat gloanţele. Dar nu se mai trăgea la ţintă. Gărzile nu se mai vedeau. Nici nu-i mai puteau urmări; ar fi însemnat să-i părăsească pe ceilalţi prizonieri.

Au rămas culcați la pământ până când n-au mai auzit împuşcături, ordine, strigăte. Până când nu s-a mai auzit decât cântecul păsărilor, târâitul greierilor, zumzetul albinelor.

– Karl, şopti să mori?

Karl se uită la el ca şi cum un răspuns ori altul i-ar fi indiferent, voia doar să se lămurească în sfârşit.

– Dacă nu vrei să mori, trebuie s-o tăiem. Jurgen rămase rezemat de copac, holbându-se la mâna lui stângă, îngroşată ca o puşcă antitanc: avea o culoare gri-violet-verzuie şi duhnea. Îşi clătină încetişor capul, a refuz. Apoi îi privi pe ceilalți cu ochii lui copilăroşi şi spuse cu glasul lui de copil:

– Dar Else cântă, şi dacă n-am s-o mai pot… la pian…

– … păi dacă trebuie tăiată!

Gerd îşi clătină la rândul lui capul, se ridică şi veni spre el cu paşi hotărâți şi cumpăniți, ca şi cum ar vrea să pună mâna pe plug şi să tragă o brazdă lungă, dreaptă; veni şi cu stânga îl mângâie cu duioşie pe cap pe Jurgen, iar cu dreapta îi lovi bărbia, dur şi ferm, îl prinse când se prăbuşi şi îl întinse cu grijă pe pământ.

– Flăcău prost ce eşti.

Karl dădu ordinele. Lemne de foc, un cuțit trecut prin flacără, celălalt prin apă clocotită, cămaşa ruptă în fâşii, Jurgen imobilizat. Apoi tăie. Îşi retrase buza şi rânji, iar în ochi îi licărea voluptatea preciziei acestei munci cumplite şi necesare. Jurgen se trezi şi țipă, urlă cu vocea lui stridentă de copil şi leşină din nou. Când mâna căzu lângă el, sângele țâşni din ciot ca un izvor. Karl luă cuțitul înfierbântat la roşu din foc şi-l apăsă pe ciot. Acesta sfârâia şi fumega şi putea; contele vomită.

– O să reziste? Karl pufni:

– De unde vrei să ştiu? Nu sunt medic, îi pansa ciotul.

– De unde ai ştiut că moare, dacă nu…? Karl îşi înălță capul.

– După cum îi putea mâna? îi râse celuilalt în obraz. Oricum, voi n-ați mai fi suportat duhoarea. L-ați fi părăsit. Să-l abandonați aici pe insulă - asta v-ar fi plăcut mai mult, vi s-ar fi părut mai moral?

Şi iar îi licări ceva în ochi, o duritate, o răceală, un dispreţ, înfricoşătoare pentru ceilalţi. Când aruncă în apa clocotită cuţitul şi spuse, în zece minute pornim doar pentru ochi, doar o imagine, oasele rămân reci şi ţepene. Apoi globul cel roşu începu să se înalţe şi veni singurul moment bun al zilei.

Bucuraţi-vă de el! Îndată, soarele nu mai e roşu, ci galben. Îndată, nu mai încălzeşte, ci frige. Îndată trebuie să vă înfăşuraţi capul cu nişte cârpe, prin despicăturile cărora să nu vi se zărească decât ochii şi pleoapele congestionate, umflate, pline de înţepături. Îndată se ivesc roiurile de ţânţari, pentru fiecare din voi un nor care o să vă împresoare până când se lasă din nou frigul nopţii. Şi n-o să vă apere nici hainele, nici cârpele din jurul capului, nici ghetele din picioare, iar înţepăturile n-or să vă mai dea mâncărimi, ci or să vă zdrelească pielea de parcă ar fi abcesele unui soi de lepră.

Bucuraţi-vă! Căldura vă pătrunde în oase, iar în tundră se trezesc miresmele. Porţiunea de muşchi, jalnic de mică, puţinele flori şi ierburi, coniferele pipernicite - toate împrăştie un parfum tulburător ca o promisiune. E mirosul de-acasă în el, miros de pădure şi de câmpie, dar e în acest parfum şi mirosul tărâmului străin, unde cresc ierburi nicicând gustate şi se deschid flori nicicând văzute.

Dorul de casă şi dorul depărtărilor adie înspre inimile camarazilor, bărbaţii oftează, un oftat de binefăcătoare nostalgie. Îşi întind trupurile şi se ridică în capul oaselor, uimiţi, fiindcă în frigul nopţii nu mai îndrăzneau să-şi închipuie că oasele îi vor mai sluji vreodată. Grenadierul împarte ce e de împărţit: câteva boabe, poate o bucată de peşte uscat şi, dacă le-au mai rămas cartofi, câte o jumătate fiecăruia. Apoi pornesc la drum - dacă e cu putinţă, înainte să fi trecut momentul cel bun. Dar şi dacă a trecut, tot pornesc, fără să se plângă şi fără să şovăie. Se duc acasă.

Numai în dimineaţa de după noaptea petrecută în tabăra locenilor totul a fost altfel. Jurgen a rămas pur şi simplu culcat, încât Karl a crezut o clipă că a murit, până când l-a văzut surâzând. Gerd şi grenadierul s-au sculat, dar s-au aşezat

spate în spate şi au prins să privească în jur, de parcă erau în vilegiatură. Nu era însă nimic de văzut. Locul unde înnoptaseră locenii era pustiu.

– Au promis să se întoarcă şi să ne ia cu ei.

Contele scruta orizontul cu mâna streaşină la ochi.

– Ne-au zis să nu ne mişcăm de aici.

– E frumos aici, a spus Gerd.

– De ce, se miră grenadierul, de ce am crezut săptămâni în şir că trebuie să tot batem drumul?

Jürgen surâdea, privindu-şi ciotul mâinii.

Karl îşi întredeschise buzele şi-şi arătă dinţii. Să plece fără ei? Deseori îşi dorise, în săptămânile din urmă, să fie singur. Nu puţine au fost zilele când îşi văzuse însoţitorii ca pe o ghiulea legată de picior, şi putea veni ziua când îi vor atârna ca o piatră de gât. Nu ţinea la ei. Nici la Jürgen, copilul care n-avea să se maturizeze niciodată, nici la contele prostănac şi arogant, nici la grenadier, o maşină de luptă care n-avea cum să devină un ins adaptabil societăţii în timp de pace, cum nu poţi face un tractor dintr-un tanc, nici la Gerd, a cărui onestitate de ţăran credincios îl călca pe nervi. Dar ştia dinainte că o să-i smulgă din letargie şi o să-i gonească mai departe, oricât s-ar văicări, ar boci şi s-ar opune cu îndărătnicie, că o să le tragă picioare în fund până când se vor lecui, ca de o febră rea, de ceea ce împărţiseră în ziua precedentă cu locenii. N-o să-i slăbească, până când vor fi din nou conştienţi că sunt în drum spre casă.

Un neam de oameni blânzi, cumsecade, locenii, gândi…

Oare mai citisem cândva despre mâna urât mirositoare sau despre locenii cei blânzi? Nu-mi aduceam aminte. Am continuat să răsfoiesc filele; urmau mereu alte aventuri. Eram dornic să ştiu ce se păstrase din finalul poveştii şi am citit ultimele pagini.

mereu înainte, până în preajma Moscovei şi până departe în Caucaz. După Stalingrad n-am mai auzit nimic despre el.

Karl dădu din cap.

– O să se întoarcă. O să se întoarcă şi o să refacă magazinul şi casa.

Bătrânul râse puțin cam ironic.

– Ar fi frumos. Dar nu cred. Despre toți ceilalți care sunt la ruşi am auzit.

Îl măsură pe Karl din ochi.

– Vii şi tu de la ruşi? Arăți de parc-ai fi lăsat în urmă drum lung şi-n față n-ai vedea nimic prea bun. Poți să înnoptezi aici în depozit, până-ți găseşti ceva mai potrivit.

– Nevastă-sa trăieşte?

– Da.

Bătrânul îi evită privirea.

– Nu-i o vreme uşoară pentru femei, zise, ridicându-şi mâinile şi lăsându-le iar în jos.

– Aş vrea să-i transmit ceva din partea bărbatului ei. Unde…

– Din partea lui bărbat'su? Bătrânul dădu la rândul său din cap:

– Du-te să dormi. Te trezesc eu mâine dimineață.

Aşa îşi petrecu prima noapte de-acasă printre puținele obiecte rămase din stocurile magazinului său. Traversând depozitul, constată ce se mai păstrase: multe scaune, câteva dulapuri şi bufete şi primele exemplare ale unei mese-birou pe care o proiectase înainte de a fi trimis pe front. Birourile îi mai plăceau şi acum; procedase bine, concepându-le nu pentru directori de fabrică sau ştabi de partid, ci pentru scriitori şi oameni de ştiință. Se gândi cu recunoştință la bătrân, care salvase acele piese de mobilă şi păzise depozitul. Era aproape orb, auzea prost şi mergea greu - pesemne că fusese pentru el un efort uriaş. Probabil că n-ar fi perseverat, dacă n-ar fi nutrit o cât de mică speranță că tânărul stăpân se va întoarce totuşi. Ar fi trebuit oare să-i mărturisească cine este?

Ceva îl reținu şi în dimineața următoare s-o facă - nu-şi dădea seama ce anume. Se mărgini să-i mulțumească bătrânului. Apoi s-a dus la Oficiul pentru Evidența Populației: etajele superioare dispăruseră, dar la subsol şi la parter rămăsese un iz de instituție oficială, ca şi cum nimic nu s-ar fi

schimbat. Totul a mers uşor. Nevastă-sa trăia în oraşul vecin, pe Kleinmüllerstrafie, la numărul 58. S-a postat pe autostradă şi o camionetă pe trei roți l-a luat şi l-a lăsat după douăzeci de minute în centrul acelui oraş. Umbla pe străzi şi se minuna: case intacte, grădini înflorite, nici ruine, nici moloz, nici gropi lăsate de bombe. La biserica având două turle clopotele sunau de amiază, iar în piață se găseau cartofi, zarzavaturi şi mere. „Ca-n timp de pace", gândi, şi-i păru bine că nevastă-sa nu era nevoită să trăiască printre ruine.

Se opri lungă vreme în dreptul casei. Ziduri de gresie roşie, o uşă arătând de parcă în spatele ei ar sta cineva captiv, un balcon părând menit să înşiri tunuri pe el, câteva ferestre largi, dar altele înguste ca nişte creneluri de cazemată, toată clădirea masivă şi întunecată, în ciuda grădinii înconjurătoare. Karl îşi simți inima grea. Traversă strada, deschise poarta grădinii şi urcă treptele…

Păcat. Mi-ar fi plăcut să mai citesc o dată cum sună Karl la uşă, iar uşa se deschide şi apare nevastă-sa. Şi ce se întâmplă apoi - nu mă aşteptam cu adevărat să aflu la această a doua lectură mai mult decât la prima, dar cititul m-a captivat, ca şi cum povestea, de astă dată, ar continua şi s-ar încheia.

După ce m-am instalat confortabil în locuință, am pornit să mă aclimatizez în oraş. Îl cunoşteam; oraşul vecin era ruda frumoasă a urâtului meu oraş natal; pe vremea când eram elevi ne deplasam în cocheta urbe veche, ale cărei cafenele, baruri şi crame erau mai atractive decât ale noastre. Nişte prieteni au plecat să-şi facă studiile acolo; Universitatea, cu mai mare vechime şi prestigiu, m-ar fi ispitit şi pe mine, dacă n-aş fi fost angajat de timpuriu în rândurile personalului auxiliar studențesc la Universitatea mea de-acasă.

Ca să mă deprind cu oraşul, i-am vizitat piețele, în fiecare sâmbătă câte una. Pe lângă cei câțiva negustori locali, numeroşi țărani din împrejurimi îşi aveau aici tarabele - tarabe mici, la care ei înşişi, nevestele ori bunicile lor vindeau fructe şi zarzavat, miere, marmeladă şi sucuri preparate în

casă. Firește, în fiecare piață erau altfel de tarabe, dar oferta era asemănătoare, semănau imaginea, mirosurile, strigătele lăudând în dialectul domol al locului soiurile de sfeclă roşie sau căpşunile proaspete. Cumpărătorii erau diferiți, permițându-mi să cunosc, observându-i, variatele zone ale oraşului: ici un cartier mic-burghez omogen al locuitorilor tradiționali, colo un altul unde casele fuseseră întotdeauna îngrijit păstrate, iar bunăstarea de odinioară şi cea recentă coexistau, în sfârşit un cartier în schimbare, lângă clădiri cenuşii şi întreprinderi mărunte, case dichisite, renovate şi străzi calme, cu intersecții pietruite şi circulație redusă. Era anul 1980 şi urbanistica, după frenezia construcțiilor şi demolărilor dintre anii '50 şi '70, revenea la un anumit respect față de sine însăşi.

Un cartier în transformare era şi cel din jurul lui Friedrichsplatz. Dintre casele neîncadrate unei suite, unele cu elemente arhitectonice renascentiste sau ținând de Jugendstil, câteva erau gata restaurate. Pentru şirurile de case mai vechi şi mai modeste, refacerea avea să dureze mai mult, totuşi din loc în loc erau montate schele. Biserica lui Iisus Hristos, cu două turle, din gresie roşie şi cărămidă galbenă, se înălța atât de decorativă deasupra castanilor, a tarabelor şi a forfotei din piață, încât restaurarea ei părea să se fi încheiat de curând. Pe străzile din preajma şcolii învecinate se indicau restricții ale vitezei de circulație a vehiculelor, iar celelalte fuseseră preschimbate în artere cu sens unic, rezultând o rețea încâlcită, menită să-i îndepărteze pe conducătorii auto. Târguisem în piață şi şedeam într-un restaurant din apropiere, care avea scoase pe trotuar mese şi scaune.

Dar până nu mi-au apărut în vis secvențe din romanul soldatului care se întoarce acasă, n-am recunoscut cele descrise acolo. Visam că vin de departe, asemeni lui Karl, că trec minunându-mă pe străzile unui oraş, cum făcuse şi el, că străbat ca şi el o piață şi ajung ca şi el în fața unei case masive, întunecate, neprietenoase, cu ziduri din gresie roşie.

M-am trezit şi am ştiut că acea casă mi-e cunoscută. Că, şezând nu departe de piață, văzusem casa, dar nu-i dădusem atenție.

După orele de lucru m-am dus acolo. Strada de lângă Friedrichsplatz nu se numeşte Kleinmuller, ci Kleinmeyer, casa nu e la numărul 58, ci la 38. Dar zidurile cu gresie roşie, uşa ca de puşcărie, balconul bun pentru tunuri şi crenelurile de cazemată existau. Casa era întunecată şi nu atrăgea atenția, fațada, orientată spre răsărit, era cuprinsă de umbră, dar nu-mi era greu să-mi imaginez că în soarele dimineții clădirea avea un aer mai prietenos. Aveam să aflu. Aveam să aflu totul.

Am deschis poarta grădinii, am urcat treptele spre intrare şi am citit numele de pe tăblițele soneriilor. Nici unul nu-mi spunea ceva. Karl urcase nişte scări, asta-mi aminteam, aşa că nevastă-sa trebuie să fi locuit la primul, al doilea sau al treilea etaj. Întâi am vrut să sun, dar am renunțat. Mi-am notat diversele nume, în eventualitatea că aş scrie sau aş telefona.

Karl fusese luat, ieşind pe autostradă, de o camionetă pe trei roți, călătoria durase douăzeci de minute. Aşadar, locuise şi-şi condusese magazinul în oraşul copilăriei mele; nevastă-sa se mutase în oraşul vecin, unde trăiam şi lucram acum. Romanul nu menționa unde era situat depozitul magazinului. Nu departe de vechea noastră locuință? Venisem deja pe lume când s-a întors. Poate că tocmai mă jucam pe stradă, când a trecut.

M-am amuzat că eram atât de aproape de întâlnirea cu un personaj de roman. Dar nu era curios că bunicii mei primiseră manuscrisul acestui roman? Va fi fost autorul un amic al maică-mii, pe care ea îl recomandase bunicilor? Sau totul nu era decât o coincidență? „Romanele pentru bucurie şi divertisment“ aveau - mai țineam minte acest lucru - şi autori germani, pe lângă cei elvețieni - de ce unul dintre ei nu ar fi fost din zona mea natală? Un ins care nu se ostenea să inventeze oraşe şi case, ci le fura din realitate?

Acasă mi-am continuat lectura.

…râul era larg, mai larg decât orice alt râu pe care-l văzuseră vreodată.

– Ăsta e pesemne Amazonul, spuse Jürgen, copleşit de admiraţie. Am citit…

Contele râse batjocoritor:

– Amazonul…

– Tăceţi din gură.

Grenadierul semnală ceva în susul râului:

– Ce-i asta?

Nu era o navă. Nici de pasageri, nici de mărfuri. Nici o înşiruire de bărci de transport, cum le văzuse Karl pe Rin. Părea o insulă care plutea pe râu în jos, o insulă cu o casă şi un gard în jurul casei. Karl îşi dădu seama că insula plutitoare era şansa lor. Nu ar fi reuşit să treacă înot râul tot, dar până la insulă şi apoi de la insulă până la malul celălalt poate că izbuteau. Şi-a scos pantofii, pantalonul şi cămaşa şi le-a băgat în sac. Ştiind că însoţitorii nu vor fi mulţumiţi cu nici o lămurire, dar îl vor urma, a sărit în râu.

Au reuşit. Până şi Jürgen, care încerca să-şi ţină ciotul deasupra apei, până şi contele, care suferea de o caraghioasă frică să nu-i intre apă în nas. După o jumătate de oră şedeau pe trunchiurile de copac, legate între ele, care alcătuiau insula, îşi trăgeau sufletul şi-şi bălăbăneau picioarele.

– Ce-i asta?

Grenadierul se uita la gardul dincolo de care se zărea vârful acoperişului casei.

– O să aflăm îndată.

Karl se ridică şi-i făcu grenadierului un semn din cap: hai cu mine!

Au înconjurat gardul, au găsit o intrare, au fost lăsaţi să intre şi conduşi la şef.

– Nemţi, râse acela, soldaţi. N-aţi pierdut nimic aici. Nici în Rusia şi nici în Siberia.

– Nici nu mai căutăm ceva aici. Nu vrem decât să plecăm.

– Ehei, continuă acela să râdă şi-şi lovi pulpele cu palma, ce noroc aveți că ați nimerit la Aolski. Dacă munciți, vă iau cu mine, până când cei de pe mal or să uite de voi. Arătă spre ambele maluri. Acolo-i Uniunea Sovietică şi dincolo-i Uniunea Sovietică, numai aici e un teritoriu liber. Nici partid, nici comisari, nici soviete. Am şase fiice şi şase fii, iar dacă fiecare din copiii mei face câte opt copii, teritoriul liber o să aibă curând o numeroasă populație liberă. Trăiască Aolistanul liber.

– Ce se întâmplă când se termină călătoria?

Karl nu ştia pe ce râu anume se aflau şi încotro curgea, dar întreaga încărcătură de lemne va trebui livrată undeva, înăuntrul graniței şi nu în afara ei.

Şeful îl privi morocănos şi neîncrezător. Era un bărbat ca un urs. Timp de o clipă Karl gândi că o să-l zdrobească între labele lui. Dar apoi şeful începu iar să râdă şi-şi lovi din nou pulpele cu palma.

– Neamțul cel isteț vrea să ştie ce-o să se întâmple când se termină călătoria? Atunci se destramă Aolistanul liber. Pe noi ne duce vântul departe, iar când tot el ne aduce înapoi, punem Aolistanul la loc.

Se îndreptă spre o construcție lată, joasă, cioplită grosolan din lemn şi deschise o uşă. Înăuntru era un hidroavion.

Karl se întrebă cum ar izbuti un avion atât de mic să transporte într-o bună zi numerosul popor aolistan liber înapoi, spre cursul superior al râului. Dar dacă şeful reuşise să construiască un avion mic, era posibil să-i reuşească şi construirea unuia mare. Poate i-ar sta în puteri, cine ştie, să alcătuiască un vehicul şi pentru ei, ca vântul să-i ducă până-n patrie sau măcar peste graniță?

Au rămas o lună întreagă. Seară de seară şeful, nevastă-sa şi copiii organizau o petrecere, iar ei participau. În fiecare dimineață se sculau odată cu răsăritul soarelui şi lucrau ca şi cum ar fi venit asupra lor nişte uriaşi, urmărind să-i distrugă. Ploua cu bolovani, aruncați parcă de o mie de brațe vânjoase. Copacii printre care-şi aşezaseră tabăra se făcură țăndări, de parcă un pumn ar lovi o pădurice din chibrituri, meşterită

într-o joacă de copil. Pământul se cutremura, părând gata să se scufunde. Karl, care-şi aşternuse culcuşul în spatele unei stânci şi astfel n-a fost atins, auzi, printre bubuiturile pietrelor în cădere şi trosnetele copacilor prăbuşiți, strigătele camarazilor. Recunoscu țipetele lui Jürgen, stridente ca atunci când îi amputase mâna, cele horcăite, nazale ale contelui şi cele ale grenadierului, care urla de parcă, deşi atins şi rănit, s-ar arunca asupra duşmanului cu baioneta. Nu-l auzi pe Gerd, apoi îl zări în lumina palidă a lunii, la un pas de stâncă, lovit, dar şi apărat de un copac prăbuşit, exact pentru secunda necesară lui Karl pentru a-i întinde mâna şi a-l trage în spatele stâncii. Aici rămaseră să zacă, suflând din greu, în timp ce dincolo de ei furia uriaşilor îşi continua vuietul, iar strigătele celorlalți slăbiră treptat şi apoi încetară.

Când au îndrăznit, dimineața, să iasă din spatele stâncii, n-au mai recunoscut locul. Gerd încercă să ridice nişte bolovani, ca să dea de urma camarazilor, dar renunță imediat. Vălmăşagul de trunchiuri, crengi şi pietre pe care călcau era cu mai bine de doi metri mai înalt decât terenul unde camarazii îşi pregătiseră, în ziua dinainte, culcuşurile. Pentru a-i găsi, ar fi avut nevoie de un excavator.

– Întâi necazul cu avionul, atât de aproape de graniță, cât pe ce s-o atingem şi-acum - oare suntem blestemați?

Karl pufni cu dispreț.

– Blestemați? Orice e mai bun decât mina. Cea mai rea zi aici afară e mai blândă decât cea mai bună zi în mină.

Se gândi o clipă la spusele sale, apoi le întări:

– Şi moartea, aici afară, e mai bună decât mina.

Gerd aprobă din cap.

– Ştiu că ai dreptate. Dar parcă Dumnezeu s-ar juca cu noi.

– Trebuie s-o luăm din loc.

– Imediat.

Gerd îl apucă de braț pe Karl:

– Nu simți? Cum vor să-şi ia rămas-bun de la noi şi-şi doresc să ne luăm şi noi adio de la ei?

Îşi duse cealaltă mână la ureche, părând să asculte încordat.

Karl se străduia să-şi stăpânească nerăbdarea, începând să numere. Îl las până la cincizeci, îşi spuse, dar îl lăsă până la o sută şi apoi până la o sută cincizeci. În plină numărătoare îl auzi pe Gerd fredonând încetişor „Am avut un camarad“[10]*…*

După cum nu țineam minte să mai fi citit cândva despre mâna mirositoare şi locenii cei cumsecade, nici Aolistanul liber ori furia uriaşilor nu-mi evocau nimic în timpul lecturii. Nici măcar întâlnirea cu credinciosul bătrân nu-mi lăsase vreo urmă în memorie, deşi fusesem cu deosebire interesat de încheierea romanului. Dar cu toate că nu recunoşteam în cele citite ceea ce, poate, mai citisem cândva, mă urmărea senzația că exista în acele file ceva familiar. Familiar şi totuşi străin - ceva anume lipsea. Câteodată aveam impresia că în peripețiile lui Karl, care-mi păreau cumva cunoscute, apelor trebuie să le fi revenit un rol mai însemnat. Nu doar la vreun râu larg mă gândeam, ci la lacuri mari şi mări întinse, la insulele şi țărmurile lor; mi se iveau în minte lacurile Baikal şi Arai, Marea Caspică şi Marea Neagră.

Aceste năluciri ale memoriei mă iritau. Când eram asistent universitar, am lucrat un timp cu un coleg la un program de calculator pentru rezolvarea unor cazuri juridice, menit să elucideze dacă, bunăoară, o punere sub acuzație are şanse de reuşită, o revendicare este justificată, o prestație - datorată legal. Curând am înțeles că problema nu consta în performanțe de programare, capacități de stocare a datelor şi timpi de calcul. Problema noastră era că nu ştiam cu precizie ce anume fac juriştii când îşi rezolvă cazurile. Câtă vreme nu ştiam cu claritate acest lucru, nici nu-l puteam simula pe calculator. Am găsit destule informații despre ce s-ar cuveni să facă juriştii când îşi rezolvă cazurile, dar prea puține despre ce făceau ei efectiv. Printre acele date puține am

---

[10] „Am avut un camarad / Cum nu găseşti altul mai bun" (Ich hatt'einen Kamaraden / einen bess'ren findst du nicht): primele două versuri ale unui vechi şi bine-cunoscut cântec de front, intonat la moartea unui camarad de arme

întâlnit ipoteza că un rol decisiv în rezolvarea cazului juridic - ca şi în diagnosticul medicului sau în analiza chimistului - îi revine recunoaşterii unor modele. Am primit sarcina să le iau unor jurişti interviuri despre însemnătatea recunoaşterii modelelor în activitatea lor.

– Un *deja-vu*, mi-a spus un judecător pensionat, este un sentiment de recunoaştere, cu toate că, de regulă, nu ai văzut niciodată ceea ce ai senzația că recunoşti. Cu cât înaintam în vârstă, cu-atât mai des mi se întâmpla aşa ceva: credeam că recunosc într-un caz recent un altul mai vechi, îl rezolvam cu o siguranță de somnambul şi descopeream, când mă pregăteam să-l clasez lângă cel vechi, că acesta nu existase, de fapt.

– Cum explicați că...

– Modele - doar despre ele discutăm. De-a lungul anilor nu acumulăm în capetele noastre numai modelele unor cazuri şi rezolvări din trecut, ci elementele alcătuind aceste modele se şi regrupează de la sine în altele noi. Pe acestea le recunoaştem în menționatul *deja-vu*.

– Se regrupează de la sine?

– Ei bine, da, pesemne că noi am apelat câteodată la acest nou model, căutând soluționarea unui caz. Se spune că Napoleon a trăit un *deja-vu* în dimineața dinaintea bătăliei de la Austerlitz. Pot înțelege asta. Avea în cap nu numai bătăliile pe care le trăise, ieşind învingător, ci şi toate care-i trecuseră cu vreun prilej prin minte, un număr de modele compuse din elementele: soldați, infanterie şi cavalerie, tunuri, teren, poziție. Unul din aceste modele era modelul Austerlitz.

Prelucrarea modelelor existente, utile programului nostru, era - ea singură - îndeajuns de ambițioasă şi de costisitoare; darmite studierea unor modele imaginare? Ce sunt elementele din care sunt făurite modelele juridice? Dacă am reuşi să le identificăm - cum urma să le convertească programul nostru în elemente imaginare, nu oarecare, ci justițiare? Poate chiar în elemente justițiare pure, neprofanate de nici un fel de considerente utilitare?

Nu am dezlegat nici una din aceste enigme. Am expus rezultatele interviurilor mele - şi atât. Îmi plăcea să lucrez la editură, printre altele şi pentru că puteam lăsa deoparte enigmele. Cum se tratează cu autorii; dacă un manuscris ne convine; dacă o carte se va vinde bine sau prost - toate acestea n-au nimic enigmatic.

Iată însă că mă confruntam din nou cu o enigmă. Trăiam un *deja-vu*, când ar fi fost mai firesc să-mi amintesc de un text citit. Ce isprăvi făcuseră elementele romanului pe la spatele meu, în ce modele se regrupaseră?

Am citit şi restul.

…cândva veselă şi plină de viață, azi cu ochii osteniți şi cu o gură tristă.

– E distrus totul, magazinul, casa, totul.

– O să le refacem.

– Cum a fost cu ieslea de Crăciun, zâmbi maică-sa.

Karl îşi aminti de un Crăciun când vărul lui nimerise cu mingea tocmai primită în vechea iesle, plină de figurine, distrugând-o. O refăcuseră el cu maică-sa.

Când să-i răspundă, maică-sii îi pierise zâmbetul; îi zise iar:

– E distrus totul, magazinul, casa, totul. N-ar fi vrut să se repete, dar ce altceva i-ar fi putut spune? Că o casă e doar o casă, un magazin doar un magazin? Că nu contează nimic, decât să fii în viață?

– Totul…

– Taci!

O repezi atât de tare pe maică-sa, încât se trezi brusc din vis şi se ridică în capul oaselor.

– E totul în regulă? întrebă Gerd. Dădu din cap:

– Îmi *pare rău că te-am trezit.*

– Ai visat muntele? Eu visez în fiecare noapte că trebuie să-l urc cu vagonetul. Mai ții minte vagonetul ăla greu? Care l-a omorât pe westfalez, când n-a mai fost în stare să-l împingă şi vagonetul s-a prăbuşit peste el?

Da, Karl ținea minte.

– Culcă-te la loc, Gerd. Nu te mai gândi la vagonet. Nu te mai gândi la morți. Gândeşte-te la cei de-acasă.

După un timp Gerd întrebă:

– Or să ne mai vrea? Karl râse disprețuitor: - N-o să-i întreb.

şi dacă nu vor plăti, blestemul lui îi va ajunge din urmă. Apoi îi lăsă să plece.

Porniră la drum. Uneori mergea Karl înainte, apoi îşi schimba locul cu Gerd. Solul era pietros, dar nisipul care ar fi trebuit să apară abia după a patra zi a marşului le scârțâia de pe-acum printre dinți. Vântul bătea întruna şi nisipul purtat de vânt le intra necontenit în gură şi în păr şi în haine şi în urechi şi în nas şi în ochii pe care abia îi mai țineau întredeschişi, cât nişte fante înguste. Lanțul de munți părea în seara primei zile la fel de depărtat cum păruse şi dimineața şi tot aşa a doua şi a treia zi. În ziua a patra nu le mai păsa de munți. Au ajuns la fântână. Deşi fuseseră preveniți şi nu se aşteptau la mare lucru, au fost dezamăgiți. Apa duhnea.

– A spus că apa e bună. Karl se repezi:

– Încetează. *Unde n-avem de ales, n-are rost nici să cârtim, nici să ne lamentăm. O să bem din apă, o să luăm cu noi din ea şi o s-o şi plătim.*

În *adâncitura din spatele pietrei care le fusese descrisă se aflau deja câteva monede; Karl puse alături cât promiseseră să dea.*

Apa avea un gust sălciu, dar era apă. După ce au băut, şi-au simțit din nou buzele, gura şi gâtlejul. Lichidul le gâlgâia în burtă. Le umezea obrazul şi mâinile.

– E bună, zise Gerd cu evlavie, e bună. Şi-au umplut sticlele şi au plecat. Un nor întunecat plutea înspre marginea munților; Gerd nu-l observase încă şi Karl nu-i atrase atenția. Orice se învârtejea acolo - ce altceva puteau face decât să-şi vadă de drum? Curând, norul cuprinse nu numai orizontul, dar şi porțiunea de cer de deasupra munților, apoi cerul întreg.

Acum şi Gerd zări norul.

– Acuşi vine ploaia.

Karl îşi roti capul. Urmărea din priviri cum creşte norul. Nu era un simplu nor. Avea viaţă în el, ca un roi de ţânţari, ca o invazie de albine, ca un stol de păsări. Se învolbura înlăuntrul său, înlătura din calea sa ceva, scuipa ceva ce avea să înghită din nou peste o clipă şi astfel se mărea întruna. Făcea şi un zgomot: ca un zbârnâit, cum Karl nu mai auzise şi nici n-ar mai fi vrut să audă vreodată. Cânol îi veni în minte zumzăitul din preajma liniilor de înaltă tensiune, se şi porni să fulgere. Nu erau fulgerele pe care le ştia, nu acele intermitente zvâcniri luminoase, ci o ţesătură de lumini orbitoare, ca nervurile de pe mâna unui bătrân zeu crunt, mânios, pedepsitor. O furtună electrică asurzitoare. Auzi un pârâit în văzduh şi simţi cum pârul i se ridică măciucă. Apoi un ţipăt înfricoşător, un ţipăt ca un tăiş de pumnal, ca o rană deschisă, şi timp de o secundă îl zări pe Gerd arzând vâlvătaie, înainte de a se prăbuşi, de a se da peste cap, de a se roti şi a-i cădea, negru, la picioare. Nici imaginea chipului rânjind înnegrit nu dură mai mult de o secundă, până ce totul se făcu negru înjur şi izbucni vijelia care stârni nisipul; Karl fu aruncat în genunchi. Asta e judecata de-apoi, gândi. Dacă scap viu de-aici, scap cu viaţă de oriunde. Simţi cum nisipul se aşterne pe lângă el într-o grămadă tot mai înaltă. Nu trebuie să rămân aici. Nu-i îngădui nisipului să mă acopere. Nu mă las îngropat aici. Se ridică şi înainta, pas cu pas, fără ţintă şi fără putere. Numai încăpăţânarea îl ducea mai departe. N-aveau decât să-l hăituiască - nisipul, pustietatea, moartea, dar nu avea să li se predea. De trei ori se prăbuşi şi simţi cum nisipul vrea să-l acopere şi să-l îngroape, de trei ori se ridică şi continuă să meargă. De la o vreme nu mai mergea, ci era dus, împins, purtat, azvârlit. Norul nu se mai mulţumea să-l învăluie şi să-l îngroape, îl inspira şi-l expira, îl ridica şi-l lua cu el, îl prindea în suflarea-i enormă ce măturа pământul, făcând haz pe seama lui, în joacă. Iar el nu putea face nimic. Chiar nimic. Doar să constate că mai trăieşte.

Dar deodată putu să vadă din nou. Vâjâitul nisipului încetă. Cerul strălucea iar în lumina unui albastru orgolios, sfidând

ofensa de a fi fost o vreme atât de brutal acoperit. După bezna furtunii, Karl salută ca pe un prieten soarele, de atâtea ori blestemat în timpul marşului său prin pustiu. Îşi dădu seama că furtuna îl împinsese la marginea munților. Pe povârnişurile cenuşii zări o ridicătură acoperită de verdeață; era o cabană măruntă acolo, şi atunci gândi că furtuna îi hotărâse ținta.

Când ajunse foarte aproape de cabană, se deschise o uşă, o femeie ieşi şi se îndreptă spre el. Păşeşte ca o regină, gândi Karl şi i se făcu frică. Îşi epuizase forțele şi voința, se simțea neputincios. Era în zdrențe, plin de noroi, putea - îndată ea avea să-şi cheme bărbații, punându-i să-l alunge ca pe un câine vagabond şi râios. Îi văzu frumusețea, părul buclat, umerii viguroşi, sânii plini, şoldurile rotunde şi picioarele lungi. Femeia se apropia mereu, ochii şi gura ei surâzătoare exprimau o întrebare prietenoasă. Dar când încercă să-i răspundă, Karl nu izbuti să scoată decât un croncănit şi chiar în clipa aceea se împiedică şi căzu pe o parte. Ultimul lui gând conştient a fost că ar fi putut măcar să-i cadă la picioare.

Când îşi reveni, era întins într-un pat. Simți cearşaful de pânză şi după amar de ani i se păru că are parte de apă limpede ori de pâine proaspătă. Auzi pe cineva cântând, deschise ochii şi văzu nu te opresc. Îți dau mantaua cea lungă şi geanta încăpătoare a lui taică-meu şi-ți pun în ea merinde, să-ți ajungă până treci munții şi cobori în valea unde se află granița.

Karl nu ştia dacă s-o creadă.

– Eu…

– Nu spune nimic. Kalinka îi puse brațele în jurul gâtului şi-şi aşează capul la pieptul lui. Dacă te chinuie atât de tare gândul la țara ta… gândul la ea… O să fie bune cu tine? O să-ți cânte până adormi? O să ştie care sunt ierburile de leac, când o să te doară vechea ta rană? O să-ți țină capul între sâni, când o să-ți apară mina în coşmaruri şi o să tresari în somn? Cât mi-aş dori să te păstrez, încă alte nouă luni şi iar altele şi din nou altele - te-aş vrea cu mine pentru totdeauna.

Kalinka se desprinse de el şi se duse în casă. Iar el îşi mai lăsă o dată privirea să rătăcească departe, peste pustie până la povârnişurile munţilor şi până sus înspre vârfuri, şi nu mai stăruia înlăuntrul său nimic din jalea care-l covârşise de atâtea ori, când stătuse aici, cu ochii pierduţi în depărtări. Simţea tristeţea despărţirii, dar mai puternică era bucuria apropiatei plecări.

După un timp, îl chemă. Pregătise mantaua şi împachetase cele de trebuinţă în geantă. Preparase cina, la fel ca-n celelalte seri. Făcu dragoste cu el, la fel ca-n toate celelalte daţi. Când Karl se sculă dimineaţa şi plecă la drum, ea se prefăcu dormind. Dar apoi se aşeză în uşă şi-l urmări din ochi, ca să-l vadă cum urcă, mai sus şi tot mai sus.

Nouă luni! Sosirea la Kalinka era consemnată la pagina 93, plecarea la pagina 95 - nouă luni nu făcuse, aşadar, altceva decât să mănânce, să scruteze cu tristeţe depărtările şi s-o iubească pe Kalinka. Vreme de nouă luni n-a putut să-şi continue drumul? Nu, vreme de nouă luni n-a dorit să şi-l continue, în ciuda dorului de ţară şi de nevastă.

M-am mirat că bunicii mei cei morali i-au acceptat această purtare. Sau poate că l-au pedepsit, făcându-l să-şi găsească nevasta cu altul, atunci când s-a întors? Dacă finalitatea romanului consta în pedepsirea lui Karl, femeia nu putea să-şi îmbrăţişeze bărbatul crezut mort, izbucnind într-un strigăt de fericire, după iniţiala sperietură. Celălalt, demascat ca mincinos şi înşelător, nu mai trebuia să plece pe tăcute. Iar Karl, dacă l-ar fi provocat pe celălalt la luptă, nu se cuvenea decât să piardă în chip jalnic.

La sfârşitul săptămânii am fost s-o vizitez pe mama. Când comuna de pe malul râului Neckar, unde se stabilise cu mine, s-a transformat într-o suburbie, a plecat într-o altă aşezare rurală de la liziera Odenwald-ului[11]. Saluta pe toată lumea,

[11] Odenwald (districtul Neckar-Odenwald) este o pitorească zonă deluroasă, împădurită, din landul Baden-Württemberg

făcea câte o scurtă şuetă în vreo prăvălie şi, în rest, trăia retrasă. Îi plăcuse dintotdeauna să se afle la volanul unei maşini şi, pe când şi-o putea permite, se deplasa cu automobile sport, de tipul cabrioletelor. În drum spre serviciu, era nevoită să aştepte în ambuteiaj. Dar seara lucra până târziu şi la întoarcere putea să circule cu viteză. Vara mergea cu capota ridicată, îşi lăsa pletele blonde să fluture în vânt şi, când se oprea la stopuri, se bucura de privirile admirative ale bărbaților, fără să aibă vreun gând ascuns cu oricare din ei. Ar fi fost o femeie frumoasă, dacă n-ar fi avut privirea distantă şi o gură cu o expresie disprețuitoare - nuanțe de neperceput la stopuri.

Câteodată, aerul distant şi expresia disprețuitoare dispăreau de pe chipul ei. Dar poate că era doar amurgul coborând pe terasa casei sau licărul lumânărilor dintr-un restaurant.

Mă duceam la ea o dată la patru sau cinci săptămâni, alteori ne dădeam întâlnire la un cinema sau la o cină în oraş - întâlniri neimplicând vreun efort, puțin cam plictisitoare. Maică-mea a avut constant o atitudine nu chiar lipsită de afecțiune, dar extrem de rațională în relațiile cu mine. Rațională era oricum, şi față de mine îşi accentua această trăsătură, dorind să confere o anumită masculinitate educației mele. Tandrețea, intimitatea, durerea pricinuită de un fapt îndurat sau ratat, ezitarea în pragul unei decizii - toate acestea îi erau străine. Sau le ascunsese atât de lungă vreme şi atât de adânc, încât asemenea trăiri nu mai cutezau să iasă la iveală. Ne comunicam întâmplările existențelor noastre, fără să stăm să le comentăm. Critica ei față de mine nu era diminuată, însă înveşmântată în întrebări stăruitoare: „Te mai gândeşti vreodată la lucrarea de docență? Te mai vezi cu persoana pe care mi-ai prezentat-o cândva?“

Când şi când aduceam cu mine toate cele necesare şi mă apucam de gătit. Maică-mea nu ştia să gătească şi nici nu i-ar fi plăcut s-o facă; am fost crescut cu pâine, mezeluri şi semipreparate încălzite. Rareori o vedeam atât de relaxată şi

de însufleţită, cu un aer de fată tânără, ca atunci când trebăluiam la plită sau la masa de bucătărie, iar ea, în preajma mea, se ocupa de fleacuri ori îşi bea un prim pahar de şampanie. Temele tabuizate rămâneau tabuuri; despre tatăl meu, despre relaţia dintre ei, despre relaţiile ei cu bărbaţii sau cu şeful ei nu aflam nici în acele momente nimic. Dar îmi povestea uneori despre copilăria ei ori cum o luase de la capăt după refugiu, cum umbla după chilipiruri pe la curţile ţăranilor din împrejurimi sau după pachetele organizaţiilor caritabile, cum culegea urzici şi le gătea.

– Ai făcut tu mâncare de urzici?

– Ei bine, da, închipuie-ţi.

– Mă luai şi pe mine la strâns chilipiruri?

– Doar eram micuţa femeie curajoasă cu un copil în braţe. Ţi-ai câştigat traiul de timpuriu.

Am întrebat-o de „romanele pentru bucurie şi divertisment". Nu plecase niciodată cu mine la bunici şi, după câte ştiam, nici fără mine nu se dusese la ei vreodată. De copil mă încăpăţânasem s-o chestionez, până când mi-a explicat că bunicii n-o iartă pentru că fiul lor, îndrăgostindu-se şi însurându-se cu ea, rămăsese în Germania şi-şi găsise acolo moartea; înţelegea, fireşte, durerea bunicilor, dar nu vedea de ce s-ar expune reproşului lor, nu tocmai îndreptăţit. Cu o inimă grea, dar mândră, de băieţandru, declarasem că nu mă mai duc nici eu. O, nu, precizase maică-mea, spre deosebire de dânsa nu era cazul să sufăr şi eu din pricina asta. Nici n-aveam de ce să le iau în nume de rău bunicilor atitudinea lor. Le eram drag, ţineam şi eu la ei. Erau oameni de treabă. Numai că nu reuşeau să-şi depăşească durerea.

– Îţi aminteşti de seria de romane pe care bunicii au editat-o după război? Le-ai recomandat ocazional nişte autori? Prieteni sau cunoscuţi de-ai tăi, oameni care se ocupau cu scrisul?

– Doar ştii - cu bunicii tăi mă limitam la contactele strict necesare. Când ajunge trenul acolo, când ajunge aici, cât timp rămâi la ei. Nu le-am recomandat nici un autor.

– Ştii casa de pe strada Kleinmeyer, numărul 38, lângă Friedrichsplatz, aproape de Biserica lui Hristos? Gresie calcaroasă...

– E un interogatoriu? Pot să aflu măcar de ce sunt acuzată?

– Nu e nici un interogatoriu. Aş vrea să capăt mai multe date despre un roman din seria aceea.

I-am povestit despre lecturile mele, cele de demult şi cele din urmă cu câteva zile, despre peripețiile lui Karl şi despre descoperirea casei.

– Autorul e de undeva din zona noastră.

– N-ai ceva mai bun de făcut?

– Te referi la lucrarea de docență? Nu o voi încheia, mamă. Nici nu pot să-ți spun cât de bucuros sunt c-am scăpat de ea. Uneori îmi face plăcere să mă gândesc la una sau alta dintre problemele abordate acolo. Dar s-o termin - mi-ar părea mult mai bine să aflu cum se termină povestea lui Karl.

– Există zeci de variante pentru încheierea poveştii. Habar n-ai câte poveşti despre cei întorşi din război au fost spuse şi tipărite în prima perioadă postbelică. Romanele celor reveniți acasă deveniseră un gen literar aparte, ca romanele de dragoste sau cele de război.

– Îmi spui una dintre variante?

A stat să se gândească. Şi-a îngăduit un răgaz şi s-a gândit pe îndelete. În cele din urmă mi-a zis:

– Femeia rămâne cu celălalt. I s-a comunicat că soțul ei Karl a căzut la datorie, a ținut doliu după el, şi apoi l-a întâlnit pe celălalt bărbat şi l-a îndrăgit. Karl primeşte vestea cu tot calmul. Dar apoi îi pune să jure, pe ea şi pe celălalt, pe viața celor două fetițe ale lor, că nu vor spune nimănui că el trăieşte. Femeia nu înțelege, dar el insistă, aşa că ea jură şi, după ea, jură şi bărbatul celălalt. Apoi Karl pleacă.

„N-ai nimic mai bun de făcut?“ Maică-mea se pricepuse să-mi împovăreze conştiința. Fusese metoda ei educativă, cu ajutorul căreia devenisem un elev meritoriu, îmi îndeplinisem cu acuratețe îndatoririle în casă şi grădină, mă ocupasem conştiincios de distribuirea revistelor şi mă interesasem de

nevoile prietenilor şi cunoscuților mei. Privilegiul de a învăța, traiul într-o casă agreabilă cu grădină frumoasă, banii pentru cele necesare şi cu atât mai mult pentru plăcerile gratuite, amiciția prietenilor şi dragostea mamei - totul trebuia meritat, câştigat. Trebuia câştigat în chip ascultător şi voios; maică-mea rezolvase contradicția între îndatorire şi înclinație, în sensul că trebuia să-mi îndeplinesc îndatoririle cu o înclinație afectivă.

Mai târziu mi-am bătut joc nu o dată de concepția asta. Mi-am şi imaginat că mă eliberasem de ea, renunțând la lucrarea de docență cu inima uşoară şi voioasă. Dar abia îşi rostise maică-mea întrebarea critică şi iată că-mi simțeam din nou conştiința împovărată, ca pe vremuri, şi tot ca pe vremuri nici măcar nu aveam să-mi reproşez vreo faptă rea. Îmi simțeam conştiința încărcată, fără să-mi ştiu vreo vină.

Dar cine caută găseşte. În paradisul californian îmi propusesem să-i ofer o cordială amiciție fostei mele prietene şi băiețelului ei, dacă ar avea nevoie de ea. Nimic nu se alesese de această intenție. Deşi fusese o intenție bună. Haotica mea prietenă Veronika chiar avea nevoie de un amic cordial, iar fiul ei, Max, de care tatăl lui nu avea grijă, cum nici nu avusese vreodată, era ataşat de mine, după cei opt ani petrecuți sub acelaşi acoperiş; de la mine accepta să-i scot din cap prostiile, nu prea multe, dar mai multe totuşi decât i-ar fi îngăduit altcuiva. N-aş fi vrut ca Max să aibă de suferit fiindcă nu aveam chef să-l întâlnesc pe tipul cu care se încurcase Veronika, încă înainte de despărțirea noastră.

Nici nu l-am mai întâlnit pe el, ci am dat deja de următorul. Veronika se dispensa de prietenia mea; la data când cel dinainte o părăsise, da, atunci ar fi avut nevoie de sprijin, acum se descurca fără mine. Dar Max se arătă bucuros să mă vadă şi am reluat vechiul nostru obicei să mergem împreună la cinema, o dată la două săptămâni. Se întâmpla să nu ne mulțumim cu filmul, ci să mergem la o pizza sau la un cârnat cu curry şi cartofi prăjiți şi să bem o Cola după alta.

Acum aveam deci „ceva mai bun de făcut“, măcar o dată la paisprezece zile. Această preocupare „mai bună“ mi-a revelat grabnic o pistă de urmat în căutarea deznodământului poveştii lui Karl, ceea ce am interpretat ca un semn: nu trebuia să mă mustre conştiința şi se cuvenea să-mi duc mai departe investigația. Max şi cu mine am văzut un film despre aventurile lui Odiseu, protagonist fiind Kirk Douglas, şi deodată mi s-au deschis ochii: nu Marea Caspică ori Marea Neagră îmi lipseau din poveste, ci Marea Egee. Modelul spre care se configurau peregrinările şi peripețiile lui Karl şi ale însoțitorilor săi, primejdiile înfruntate, pe care le biruiau ori din care ieşeau înfrânți, drumul spre casă al lui Karl - modelul era *Odiseea*.

Copil fiind, citisem repovestirea aventurilor lui Odiseu într-o culegere de mituri ale Greciei antice. La şcoală tradusesem fragmente din *Odiseea* din greacă în germană şi în plus învățasem pe de rost primele 96 de versuri în greceşte. Polifem, sirenele, Scylla şi Charybda, Nausicaa, Penelopa, răzbunarea față de pretendenți - toate acestea le păstram în memorie. Chiar în aceeaşi noapte am recitit *Odiseea*. Am început cu sfârşitul. Crezusem că Odiseu îşi regăsise în Ithaca fericirea şi patria, alături de Penelopa. Am aflat însă că a trebuit să-şi ia din nou rămas-bun de la ea şi să-şi înceapă peregrinările, cu o vâslă pe umăr, până a ajuns într-o țară unde oamenii n-aveau habar ce este o vâslă sau o corabie, nu ştiau ce e marea şi nu cunoşteau sarea. De acolo i-a fost dat să se mai întoarcă o dată. Însă moartea avea să şi-o găsească departe de mare; iar Ithaca fiind o insulă a mării, conchideam că Odiseu a murit departe de patrie. Aşa i-a proorocit Tiresias în Hades şi Homer ne asigură, la sfârşitul *Odiseei*, că proorocirea s-a împlinit întocmai.

Pornind de la sfârşit, m-am întors, ghidat de Homer, spre cântul în care Odiseu coboară la țărmul subpământean şi-şi află viitorul de la Tiresias. În acelaşi cânt ajunge la Lestrigoni, nişte uriaşi care-i mănâncă pe mulți dintre însoțitorii săi şi le distrug corăbiile; anterior este adăpostit pe o insulă

plutitoare de cei paisprezece membri ai familiei lui Eol, şi mai înainte se vede nevoit să-şi forţeze tovarăşii să meargă mai departe, fiindcă ei, ospătaţi cu lotus de binevoitorii loto-fagi, şi-au uitat patria. În Hades, Odiseu nu intră în dialog doar cu Tiresias, ci şi cu mama lui; mai târziu, însoţitorii îi fură zeului Soarelui vite şi oi şi drept pedeapsă pier în furtună; iar Odiseu este aruncat de valuri pe insula lui Calipso, unde va rămâne nouă ani, până când ea îl va lăsa să plece.

Intermitent, are loc întâlnirea cu ciclopul Polifem, se scurge veselul an petrecut la zeiţa Circe, aflăm despre tulburătorul cântec de dulce ispitire al sirenelor şi despre călătoria pe mare între vâltoarea Charybda şi stânca Scylla. Probabil că de aici s-a inspirat autorul romanului pentru aventurile descrise pe paginile care s-au păstrat. Întâlnirea cu Polifem s-a transformat oare în scena peşterii pline de dărâmături, de unde Karl şi camarazii săi au reuşit să iasă, strecurându-se cu şireată îndemânare pe lângă infirmierii ruşi? Circe a devenit o vrăjitoare siberiana benefică? Sirenele - un cor feminin al KGB-ului? Vâltoarea şi stânca ar fi putut rămâne, dar au fost prefăcute, poate, într-un îngust loc de trecere pe mare ori într-o cascadă înaltă. Autorul şi-a construit variantele după pofta inimii. Aolski nu era stăpânul vânturilor, dar măcar posesorul unui avion; îi va fi pus la dispoziţie şi lui Karl un vehicul aerian, manevrat de camarazii lui cu aceeaşi lipsă de chibzuinţă pe care o dovediseră şi însoţitorii lui Odiseu faţă de sacul de vânt al lui Eol; uriaşi nu apăreau, dar forţele naturii se dezlănţuiau cu bezmetică furie, de parc-ar fi fost uriaşi; Karl îşi întâlnea mama nu în Hades, ci în vis; iar Gerd nu-i furase zeului Soarelui vite şi oi, ci probabil nişte monede proprietarului fântânii. Furtuna de nisip în locul furtunii pe mare - de ce nu alesese autorul Marea Caspică sau Marea Neagră pentru romanul său? Cele nouă luni la Kalinka în locul celor nouă ani de la Calipso se datorau oare vremii noastre marcate de viteză sau faptului că autorul îşi scrisese romanul curând după război?

Mâna urât mirositoare a lui Jurgen era preluată pesemne de la piciorul urât mirositor al lui Filoctet, iar în credinciosul paznic bătrân se regăsea porcarul Eumeu, primul om ieşit în calea lui Odiseu la întoarcerea în Ithaca şi cel care i se alăturase în lupta cu pretendenții. Asemenea faptă nu era de aşteptat de la bătrânul credincios, dar aproape orb, aproape surd şi cu picioarele greoaie, întâlnit de Karl. De altfel, în finalul romanului prea multe nu mai corespundeau modelului, aşa încât modelul nu-mi putea oferi dezlegarea enigmei. Un Telemah - un fiu al lui Karl - nu exista. Iar Penelopa lui Karl nu rezistase pretendenților, ci-şi alesese pe unul dintre ei, căruia-i făcuse un copil, poate chiar doi. Uciderea lui n-ar fi avut aceeaşi semnificație ca mânia lui Odiseu, pedepsindu-i violent pe nesăbuiții care i-au asaltat, i-au terorizat şi i-au păgubit soția. Nu, în casa cu numărul 58 ori 38 de pe strada Kleinmuller sau Kleinmeyer nu avusese loc nici un măcel.

De ce se depărtase autorul de model, la încheierea romanului? La fel de interesantă era a doua întrebare. De ce îşi urmase modelul, până în pragul încheierii?

Ceea ce citisem nu-mi crease impresia că autorul avusese în față pagini albe şi lângă sine *Odiseea* şi că transpusese fără imaginație aventură după aventură din universul mitului în lumea lui Karl. Impresia era a unui procedeu ludic. Cineva îşi propunea să scrie o poveste, dorea să istorisească povestea unui soldat şi a unei întoarceri din război, cunoştea jargonul, cunoştea *Odiseea* şi s-a gândit să-şi uşureze treaba. Nu şi-a dat osteneala să cerceteze vegetația, regiunile şi granițele Siberiei. Nu i-a păsat că în Siberia râurile nu curg înspre sud, ci înspre nord. Ştia că în Siberia există tundra, păduri şi râuri, că mai la sud clima devine caniculară şi uscată, că undeva apare granița spre alte țări. De ce să plictiseşti cititorul cu denumiri?

Oare dorim cu adevărat să aflăm date exacte? M-am gândit la un vechi prieten, care se pricepe să numească şi să descrie stele şi constelații ca nimeni altul. Inventează totul, dar chiar

ştiind că o face, mă încânta să-l ascult. Pentru că numele reale nu ne-ar spune mai mult decât cele fictive? Pentru că, aflând denumiri şi interpretări, esențial nu este decât să comunicăm mai îndeaproape cu imensitatea scânteietoare a cerului înstelat?

După *Odiseea* am citit *Cât de departe te duc picioarele* de Joseph Martin Bauer. Mi-am amintit ce succes a avut cartea la apariția ei, în 1955, succes datorat impresiei că istoriseşte o poveste reală. Un soldat german răzbeşte prin forțe proprii din Siberia până în patrie - subiectul îi făcea bine sufletului german. Asemeni drumului străbătut de Karl, şi drumul lui Clemens Forell însoțeşte cursul unor râuri întinse ori le traversează, trece prin tundră şi păduri, prin deşert şi peste munți. Traseele amândurora duc spre sud; cum altfel să fi ajuns, din Siberia, peste Munții Urali, prin Rusia şi Polonia ori Cehoslovacia, până-n Germania? Ruta lui Clemens Forell, cu popasurile ei, este relatată cu atâta precizie, împrejurările sosirii în Iran sunt descrise atât de detaliat, încât totul pare cu desăvârşire autentic. Mă întrebam dacă ideea mea despre scriitorul dotat cu imaginație şi spirit ludic nu era cam simplistă. Nu era oare posibil ca şi autorul istoriei lui Karl să fi relatat o poveste adevărată sau, oricum, una posibilă, adăugându-i doar nişte înfloriturі?

Numai că situația prizonierilor germani în Siberia a fost cercetată şi ne stau la îndemână scrierile privind problema. Am învățat din ele că majoritatea captivilor nu aveau nimic din voința de împotrivire şi din forța de rezistență capabile să genereze curajul unei evadări. Prea puțini au ajuns la tentativa de a evada din Siberia, nici unuia evadarea nu i-a reuşit. Însă romanul *Cât de departe te duc picioarele* desluşea sensul unei trăiri majore, o făcea accesibilă cititorului, recurgând la imaginar, de fapt la o invenție: că prizonieratul nu era un dat fără ieşire, că din captivitate era cu putință să evadezi şi să-ți regăseşti, după îndelungate peregrinări, patria.

Iată-mă revenind la ideea autorului care, pus să scrie o poveste, îşi face treaba mai uşoară. Dar cum de e nevoit un

ins care cunoaşte atât de amănunțit *Odiseea* să scrie un roman „pentru bucurie şi divertisment“? Nu-mi puteam închipui că nu frecventase gimnaziul. Era probabil să fi făcut şi studii superioare. Va fi fost mobilizat, nu va fi reuşit, într-o primă perioadă de după război, să-şi reia vechea profesie şi-şi câştiga traiul, de azi pe mâine, scriind romane de serie? După un caiet Odiseu, altele pe tema Iason, Oedip sau Oreste? Venind vremuri mai bune, a predat greaca, a fost profesor de filosofie sau a preluat conducerea unui teatru?

M-am adresat în scris Bibliotecii Germane şi Bibliotecii Naționale a Elveției, întrebând dacă figurează în fişierul lor „romanele pentru bucurie şi divertisment“. Am primit răspunsuri negative. Aveau în principiu tot ce se tipărea în Elveția, respectiv în Germania; dar era posibil să fi existat în trecut publicații ale unor edituri mici, care să le fi scăpat.

Am inserat un anunț în *Neue Zürcher Zeitung*[12]. „Pentru o cercetare ştiințifică, căutăm numere din seria «romanelor pentru bucurie şi divertisment», apărută de la sfârşitul anilor '40 până la începutul anilor '60. Rugăm indicarea titlurilor şi autorilor, precum şi o estimare a prețului la cifrul...“ Am primit un singur răspuns, căruia îi era anexat gratuit caietul 242, *Caz de urgență la miezul nopții* de Gertrud Ritter. Măcar am aflat pe această cale că seria a apărut la Rhein-Verlag din Basel, editură a cărei siglă reprezenta un râu traversat de un bac acoperit. Librarul meu nu cunoştea editura. Am găsit-o însă la Registrul Financiar; numele proprietarului înregistrat figura în cartea de telefon. Am sunat şi mi-a răspuns fiul omonim al proprietarului. Tatăl lui murise, editura nu mai funcționa, el însuşi făcea comerț cu calculatoare. Îşi mai amintea de bunicul meu; pe vremea când el era un băiețel, vârstnicul domn venea cu regularitate, aducând şi luând manuscrise, corecturi şi bunuri de tipar. Nu, o arhivă a editurii nu exista.

---

[12] Prestigios cotidian elveţian

Într-o zi de joi m-am dus după orele de lucru în strada Kleinmeyer 38 şi la intrare am sunat la etajul întâi. Cu cât purtasem mai lungă vreme în minte amintirea vagă a penultimei pagini din roman, cu atât mai sigur eram: Karl nu depăşise primul etaj. Nu scrisesem, nu telefonasem nimănui: doream să urc scara şi să mă opresc în faţa uşii, cum făcuse şi Karl - neanunţat şi nepregătit pentru ce avea să se întâmple.

Numele indicat lângă butonul soneriei era Bindinger. Aşteptam. Pe Friedrichsplatz se juca un grup de copii, orologiul Bisericii lui Hristos a bătut ora şase. Când să sun a doua oară, am auzit zumzăitul interfonului şi am deschis uşa masivă. Casa scării era spaţioasă, treptele - late şi înalte, lambrisajul de lemn cu relief în meandru, la înălţimea bustului - evident îngrijit, iar peretele opus uşii de intrare a locuinţei de la parter - în întregime ocupat de un tablou, destul de întunecat de trecerea unor ani, reprezentând un domn călare, înconjurat de o adunare pestriţă în haine multicolore, purtând steaguri şi fanioane. Am urcat spre etajul întâi.

În uşă stătea o femeie de vârsta mea, de înălţime şi de greutate medie, cu părul de un blond deschis strâns la spate şi prins într-o clamă, în jeanşi albaştri largi şi un pulover roşu lăbărţat, desculţă. Şi-a desprins clama din păr, dintr-o mişcare a capului şi-a lăsat părul să se răsfire liber şi a spus:

– Abia am venit acasă.

– De la lucru?

A dat din cap, aprobator. Apoi:

– Dar dumneavoastră?

– Tot de la lucru. A zâmbit:

– Adică, mă-ntreb ce treabă v-aduce.

– E puţin cam complicat. E vorba de ceva petrecut cu mulţi ani în urmă; nu are legătură cu dumneavoastră, ci cu locuinţa în care staţi. Ştiţi cumva cine a locuit aici după războiu?

– Noi am locuit aici.

– Noi?

– Părinții mei, soră-mea şi cu mine. Dumneata cine eşti?

– Debauer. Peter Debauer.

M-am căutat prin buzunare, am găsit o carte de vizită de la birou şi i-am dat-o.

– Mi-ați permite să vă spun toată povestea? S-a uitat la cartea mea de vizită, la ceasul ei de mână, a aruncat o privire în locuință şi una spre mine. A acceptat, cu o înclinare a capului. Mi-a întins mâna:

– Barbara Bindinger.

Vestibulul era spațios şi avea lambrisajul asemănător celui din casa scărilor. Printr-o uşă dublă, deschisă, se vedea o cameră cu stuc şi parchet, printr-o altă uşă dublă, cu geamuri, se zărea balconul. Totul era conceput generos, cu un anume fast, luminos. Dar mobila, perdelele şi covoarele din anii '50 şi '60 nu se potriveau cu acest concept şi pe deasupra locuința avea aerul că de mult nimeni nu mai făcuse aici ordine şi curățenie.

– Ne aşezăm pe balcon? Cred că e de-ajuns de cald.

Am început să povestesc. După un timp s-a ridicat, a adus o sticlă de vin şi două pahare, le-a umplut. Aşa cum stătuse în uşă şi păşise înaintea mea prin vestibul şi cameră spre balconul unde şedea acum în fața mea, nu era o apariție fra-pantă. Dar îmi plăcuse gestul de a-şi lăsa părul liber şi zâmbetul ei cercetător, insolent, cald. Abia acum, în lumina clară a balconului, i-am remarcat ochii de un albastru deschis şi pielea obrazului, cu o uşoară tentă de roz pe un alb atât de pal şi de nud, încât am avut sentimentul că-i privesc în chip necuviincios sânii sau sexul. Pe buza ei superioară am observat o mică cicatrice, poate rămăşița unei operații deosebit de reuşite, care nu lăsase nici o altă urmă, ori a unei căzături. Avea buze frumoase.

Când mi-am încheiat povestea, a zâmbit din nou şi a dat din umeri.

– Nu-mi amintesc să mă fi uitat, ruşinoasă, pitită după şorțul mamei, la un bărbat străin urcând scara. Ori

căutătura ruşinoasă să fi fost a soră-mii şi eu eram cea din braţele mamei? Nu-mi aduc aminte de un alt bărbat lângă tatăl meu, nici atunci şi nici mai târziu. Căsnicia părinţilor mei a fost fericită, aşa cum erau îndeobşte căsniciile generaţiei lor. Nu-mi pot imagina nicidecum ca mama să fi avut secrete, să fi avut un amant. Dar ce ştiu eu? Sora mea are hârtiile maică-mii şi poate că se află printre ele un jurnal, iar între filele lui, cine ştie, fotografii şi scrisori ale unui amant ori trandafirul presat pe care i l-a dăruit după prima noapte sau după primul ceas din camera de hotel. I-aş dori să fi fost aşa, mai ales în anii aceia mulţi când rămăsese văduvă. Dar nici asta nu te-ar aduce mai aproape de finalul romanului dumitale, sau mă-nşel?

– Aş putea sta de vorbă cu sora dumitale?

– Nu locuieşte aici. Dar nici nu locuieşte prea departe.

Nu ştiam dacă era un răspuns evaziv sau încurajator la întrebarea mea. Nu voiam să insist şi nici n-aş fi putut, pentru că ea a continuat imediat:

– Rămâne faptul că atât casa, cât şi etajul şi surioarele, cea mică şi cea mai mare, se potrivesc. Poate că autorul a stat aici în casă? Ar trebui să ne lămurim dacă a locuit aici, curând după război, un profesor de greacă fără slujbă. Şi ce mai ziceai? Un profesor de filosofie? Ori administratorul unui teatru? La parter a locuit un director de teatru, lui îi datorăm decorul scenic scos din uz din casa scării, dar omul s-a instalat aici abia în anii '50 şi s-a mutat din imobil prin anii '60. Păcat că nu putem s-o întrebăm pe mama.

– Nu mai e în viaţă?

– A murit în urmă cu trei luni. Toate lucrurile din casa asta au fost ale ei; eu m-am mutat abia de două săptămâni şi după orele de lucru nu reuşesc să mă ocup de apartament. Noroc că Margarete a luat tot ce era de folos din obiectele maică-mii; mie nu mi-a mai rămas decât să mă debarasez de rest.

I-am povestit despre locuinţa mea, care tot mai era goală.

– E oare mai bine aşa? O casă goală, în locul uneia cu lucruri care nu-ți plac?

– Mie mi se pare minunat. În momentul ăsta pur şi simplu n-am chef să umblu prin magazine de mobilă sau prăvălii cu vechituri, ca să-mi caut alt mobilier.

M-a întrebat dacă aş vrea s-o ajut la debarasare. Era profesoară, predase şase ani în Kenya şi aici nu cunoştea aproape pe nimeni.

– Rămâne pe sâmbătă? Eu o să mă ocup de transport şi seara o să gătesc. Crede-mă, gătesc bine.

Sâmbătă am scos lucrurile maică-sii din casă şi le-am încărcat în camionul-basculantă comandat pentru transport.

Barbara a gătit o mâncare africană. Am mâncat pe podea; nu păstrase decât frigiderul şi plita, vesela şi tacâmurile, nişte prosoape, cearşafuri şi pături de lână. De altfel şi dormea pe jos. Am întrebat-o ce s-a întâmplat cu mobilele ei din Kenya. Se plictisise de ele şi le-a abandonat acolo. Se folosea de trei superbe geamantane-dulap cu bare pentru haine şi sertare încăpătoare, pe care le cumpărase la mâna a doua, în Africa. „Nu prea am vocație casnică."

Să-şi găsească piese de mobilă frumoase i se părea totuşi suficient de important ca să pornim la drum în săptămânile următoare, în fiecare vineri, umblând prin prăvălii cu lucruri vechi, de ocazie, şi prin magazine de antichități. Inițial ne-am limitat căutările la magazinele din împrejurimi. Apoi le-am extins până la cele din zonele Spessart[13], Hunsriick şi Eife1[14]. Barbara consulta în timpul săptămânii diverse cărți telefonice de specialitate şi, după o serie de apeluri, ştia încotro să se îndrepte în weekend. Prefera supermagazinele cu depozite spațioase, în talmeş-balmeşul cărora puteai găsi la un preț convenabil vreun obiect care în magazinele

---

[13] Spessart - zonă montană împădurită, întinzându-se pe malul drept al râului Main, în Bavaria

[14] Hunsriick şi Eifel - podişuri făcând parte din Masivul Şistos Renan

mărunte ar fi fost costisitorul exponat de paradă din vitrină. Căuta mobilier Jugendstil; iar mobila de sufragerie, ca şi garnitura compusă din masă şi scaun de birou, cu un corp de bibliotecă, asamblată vreme de săptămâni piesă cu piesă, se armonizau cu locuința ei, ca şi cum ar fi fost comandate special. Barbara avea gust. Eu nu urmăream un stil anume. Am găsit un dulap îngust şi înalt, cu o mare oglindă ovală fixată în unica lui uşă şi un pat lat, ambele din lemn de cireş, apoi etajere pentru cărți cu geamuri de sticlă, potrivite cu biroul şi scaunul de birou de la bunicul.

– Dacă ne-am muta împreună, dotarea ne-ar fi completă.

La început plecam vinerea pe la două şi ne întorceam acasă seara. Mai târziu înnoptam în locurile deplasărilor noastre şi luam o cameră cu pat dublu.

– Eşti de acord, nu? Ne economisim bani pentru alte cheltuieli.

Mă jenam să recunosc că nu eram de acord. Dintotdeauna mi-a fost greu să suport apropierea fizică neasociată cu o relație trupească intimă, dormitul în comun în cămine şcolare şi în cabane, alături de prieteni, de maică-mea sau chiar de bunici, atunci când m-au chemat o dată, în copilărie, să-mi petrec noaptea în camera lor, pentru că într-a mea zugravii reparau urmele lăsate de o infiltrație de apă. Aşa că n-am spus nimic. Şi-am fost uimit cât de firească, de plăcută a fost apropierea nopților noastre comune. Dorința Barbarei de a mai citi sau de a adormi mai devreme decât mine, ocazionala ei trezire şi coborâre din pat în timpul nopții, zgomotele ei, mirosul ei, aşteptarea mea când folosea singură baia, câteodată folosirea băii în comun, chipul ei când se pregătea de somn sau când se scula şi se ducea la oglindă, trupul ei cu sânii prea grei, cu pulpele prea groase, cu celulita, lenjeria ei nu rareori veche, uzată - nimic din toate astea nu mă stingherea, nu mi se părea prea mult, prea intim. Se purta mereu cu atâta naturalețe încât eu, trupeşte mai degrabă timid încă, în ciuda săptămânilor petrecute în paradisul californian şi la Institutul din San Francisco, am

dobândit la rândul meu o nouă naturalețe a comportării. În plus era atât de veselă şi plină de umor încât - un pic neîncrezător la început - m-am lăsat molipsit. Poza. ca un înger în stil baroc, ca vultur din stema Reich-ului sau a Republicii Federale, în chip de castor dezorientat sau de lebădă muribundă. Dansa, pe muzică din deşteptătorul-radio, de la dormitor până-n baie şi înapoi, şi după un timp dansam şi eu în ritmul ei. Văzând că se prăpădeşte de râs, când mă auzea recitând din memorie poezioarele hazlii ale lui Gernhardt[15], am învățat şi alte asemenea versuri. Până şi tăcerea ei părea voioasă sau măcar mulțumită.

Nu mă mai îndrăgostisem vreodată de cineva pe care să-l simt apropiat. Mi se întâmplase rareori la prima întâlnire, mai des la a doua sau a treia, sau cândva între ele, să mă trezesc şi să ştiu dintr-odată că m-am amorezat peste noapte de femeia cu care-mi petrecusem seara. Cu Barbara a fost altfel. Când mi-a spus, în timp ce umblam după mobilă, că am avea dotarea completă dacă ne-am muta împreună, am râs cu ea, fără vreun gând anume. Apoi m-am gândit că într-adevăr am duce-o bine împreună, şi peste încă un timp - că efectiv mi-ar plăcea să stau cu ea. Curând mi-am dat seama că simțeam mult mai mult, că fericirea şi bucuria mea chiar de asta țineau: să trăiesc alături de ea, să adorm şi să mă trezesc lângă ea, să gătesc şi să mănânc cu ea, să-mi împart cu ea viața de zi cu zi şi să avem copii împreună. Apoi, ca şi alte dați când mă îndrăgostisem, mi-am spus că aş mai avea răgazul să mă opresc şi să decid dacă doresc cu adevărat să mă las prins de această dragoste sau nu. Dar eram de-acum cu totul cuprins de ea.

În weekend-ul următor ne aflam în apropiere de Eifel, la jumătatea drumului dintre Bonn şi Köln, într-un imens

---

[15] Gernhardt, Robert (1937-2006) - poet, prozator, eseist, caricaturist, a cărui vocaţie satirică i-a adus numeroase premii, fiind adesea comparat cu Wilhelm Busch şi Christian Morgenstern

depozit cu tot soiul de vechituri şi răzlețe piese frumoase, de la Biedermeier la art daco; printre acestea erau un pat şi o canapea de piele, care-i plăceau cu deosebire Barbarei. Când a început tocmeala pentru pat, i-am zis râzând, ca s-o poată lua, la nevoie, drept o glumă:

– Nu iei mai degrabă canapeaua? În materie de pat, am fi completi.

A râs şi ea, a renunțat la pat şi s-a tocmit pentru canapea.

Noaptea a venit în patul meu şi s-a lipit de mine. După un timp s-a ridicat în capul oaselor, şi-a scos cămaşa de noapte şi mi-a spus:

– Dezbracă-te şi tu, vreau să te simt.

Avea o voce pe care nu i-o ştiam. Apoi am făcut dragoste.

Am socotit că a fost pecetluită o înțelegere fără vorbe. Când s-a trezit dimineața, cu capul pe brațul meu adormit, cu brațul pe pieptul meu, mi-am zis că lucrurile vor fi altfel de-acum, că e bine totul. Prima dată fusesem vijelioşi şi stângaci. Dar ne treziserăm la mijlocul nopții şi ne regăsiserăm atât de firesc, de parcă trupurile noastre s-ar fi cunoscut de multă vreme.

Şi tandrețea Barbarei era un noroc în care la început nici nu îndrăzneam să cred, dar de care m-am molipsit curând. Nu rezistam fără să ne atingem, nici în maşină, nici pe stradă, nici în magazine sau în restaurant.

În clipele de pasiune era atât de dezlănțuită, încât mă lăsam dus de val şi-mi dispăreau inhibițiile, rigiditatea, crisparea. Chiar vocea ei, când dorea să facem dragoste, îmi înfierbânta pântecul, iar minuscula picătură de sânge de nuanță închisă, care se ivea uneori în cicatricea de pe buza ei după ce ne sărutam, îmi ardea inima. Mă simțeam mai viu ca oricând. Însă mai miraculoasă decât pasiunea îmi apărea tandrețea ei, care-mi înfrumusețea ziua întreagă şi fiecare clipă. Da, era altfel totul.

Dar în acelaşi timp totul a rămas neschimbat. Spațiul ocupat în viețile noastre de noua relație nu s-a mărit. Ca şi înainte, plecam împreună la sfârşit de săptămână. Ca şi

înainte, în timpul săptămânii ne vedeam cel mult o dată. Ori ea, ori eu ne invitam unul pe celălalt să mâncăm împreună, în casa unuia din noi, doar că nu ne mai luam rămas-bun seara târziu, ci petreceam noaptea împreună. Dar dacă-i telefonam în afara acestei rânduieli, când lucrasem până târziu la editură, întrebând-o dac-aş putea să vin la ea şi să rămân peste noapte, treaba nu ieşea niciodată. Ori nu era acasă, ori tocmai trebuia să plece la o întâlnire cu părinții sau cu o colegă, ori îşi pregătea materia de predat sau corecta lucrările elevilor, ori era obosită, la ciclu, avea dureri de cap sau de spate. Mi-o spunea cu duioşie, râdea un pic la telefon, se bucura mult la gândul întâlnirii noastre viitoare. Îmi părea rău, însă puteam foarte bine să dedic timpul petrecut fără ea trebuințelor mele proprii şi nu-mi făceam griji. Nu eram dispus să-mi fac griji.

Odată ce tot nu reuşeam să lărgesc spațiul ocupat de relația noastră, doream măcar să obțin folosirea lui într-un mod mai divers. Să petrecem un weekend la mine sau la ea acasă, să ne întâlnim cu prietenii ei recenți sau cu amicii mei vechi, să târguim şi să mâncăm împreună, să mergem la cinema, la teatru sau la un concert. Să ne ducem în vizită la sora ei.

Aici a intervenit prima ceartă. Am întrebat-o:

– De ce atâta secret cu soră-ta? A trăit aici, deci a trebuit să-şi anunțe plecarea - mi-aş putea procura adresa ei actuală de la Oficiul pentru Evidența Populației şi să fac un drum până la ea.

– Ca să-i spui ce anume?

– Că apare într-un roman şi care-i treaba cu romanul ăsta, că aş vrea să descopăr dacă... Dar ce tot vorbesc, doar ştii toată povestea.

– Cum ai de gând să-i explici că ai ajuns la ea?

– Doar n-a fost aşa de complicat. Aş putea...

– ... deci prin mine. Ai de gând să-i spui că ai stat de vorbă cu mine şi că ți-am povestit de ea. Ce mai vrei să-i zici despre mine?

Eram acasă la mine, stătuserăm la masă şi ne beam cafeaua espresso. Mizam în continuare pe faptul că ne vom muta împreună; nu discutaserăm vreodată proiectul, dar fiecare dintre noi nu mai achiziționase decât mobile menite să se asambleze inspirat în decorul unei locuințe comune: ea cumpărase canapeaua de piele, eu două scaune cu tapițerie de piele şi o masă asortată, ea - o oglindă mare cu ramă aurită pentru vestibulul ei şi eu o lampă art deco pentru al meu; lampa urma însă, cum menționase ea de mai multe ori, să-şi găsească locul în sufrageria ei, completând-o. Eu n-aveam sufragerie, aşa că mâncam în bucătărie. Şedeam față-n față, ea cu spatele la fereastra prin care vedeam cum se lasă întunericul - şi se uita la mine cu duşmănie. Exact deasupra arcadei stângi, unde se termina, înspre mijlocul frunții, arcul sprâncenei, i se ivi o cută, o cută ca a Luciei, exprimând încăpățânare şi mânie. Constatarea m-a bucurat şi am zâmbit; firește, zâmbetul meu bucuros i-a accentuat iritarea. Şi-a întins bărbia, buzele i s-au crispat într-un rictus potrivnic, m-a fulgerat cu privirea şi pe chip i-a apărut o expresie străină şi rea.

– Nu mi-am făcut nici un plan pentru conversația cu sora ta. Cred că s-ar cuveni să plecăm la ea împreună şi să stăm de vorbă cu ea amândoi. Dacă nu se poate, pentru că ai o problemă cu soră-ta, explică-mi-o şi, dacă vrei, dă-mi indicațiile de regie cum să mă port cu ea.

– Da, zise ea şi cu fiecare frază vocea îi devenea mai stridentă, da, am o problemă cu soră-mea. Nu pricep de ce e nevoie s-o spun răspicat, eu cred că ți-ai fi putut da singur seama că aşa stau lucrurile, dar pentru că s-ar părea că n-am încotro, afirm în mod ritos: am o problemă cu soră-mea. Ai fi putut, de asemenea, să-ți dai seama că nu vreau să vorbesc despre asta. Dar pentru că, pare-se, iar n-am încotro: nu vreau să vorbesc despre problema dintre mine şi soră-mea. E clar?

– Înseamnă că n-o să ne ducem la ea niciodată?

– Niciodată, niciodată... Nu ştiu dacă ne ducem la ea sau nu. Vom vedea.

– Ce-ar fi, dacă eu singur...

– N-ai ceva mai bun de făcut? Am râs.

– Vorbeşti ca maică-mea. De fapt, ce nu-i bun... Dar observaţia că vorbeşte ca maică-mea a scos-o cu totul din minţi. Nu înţelegeam de ce. Nu o întâlnise pe mama niciodată şi nu-i povestisem despre ea decât puţine lucruri şi nicicând ceva rău. Există oare o teamă ancestrală a femeilor că bărbaţii le identifică cu mamele lor? N-am apucat să-i pun întrebarea Barbarei. M-a ocărât, mi-a insultat atitudinea, caracterul, înfăţişarea, aspectul sexului, felul cum făceam dragoste şi cum îmi trăiam viaţa. Mi-am dat seama că explodase o tensiune a ei, care trecea dincolo de comparaţia cu maică-mea, de problema cu sora ei, de tot dialogul nostru şi chiar de relaţia noastră. Dar cum se explica această tensiune n-am descoperit nici mai târziu, când Barbara era din nou calmă, voioasă şi tandră.

– Aşa am fost şi când eram copil. Nu înseamnă nimic. Pur şi simplu se întâmplă. Îmi pare rău.

Era august când sunasem la uşa ei. Şcoala tocmai începuse. În vacanţă sosise din Kenya, cu valizele ei voluminoase.

Toamna a fost caldă până-n noiembrie. Apoi vremea s-a răcit de pe o zi pe alta şi a început să plouă. Mă bucuram de foşnetul ploii din timpul nopţii şi de priveliştea ploii de la fereastra biroului meu, care datorită ei devenea mai prietenos. Acum, îmi spuneam, acum a venit vremea să ne mutăm împreună.

Miercuri Barbara m-a sunat la birou, ca să stabilim ce vom face în weekend.

– Hai să mergem la Basel. Am fost acolo în copilărie cu părinţii, mi-a plăcut oraşul şi aş vrea să ţi-l arăt, mi-a spus.

– Şi mie-mi place Basel-ul. Dar va ploua la sfârşit de săptămână şi când plouă toate oraşele par cenuşii. Sunt atâtea lucruri pe care încă nu le-am făcut vreodată aici, şi

dacă n-ai chef de nici unul din ele, coacem nişte fursecuri. Mai sunt doar şase săptămâni până la Crăciun.

– Ştii că nu vreau să rămân în oraş în weekend.

– De când ne cunoaştem, am tot plecat la sfârşit de săptămână.

– Pentru că amândoi am dorit să plecăm. Sau tu nu voiai?

Am simțit din nou în vocea ei tensiunea aceea şi nu mai doream să asist încă o dată la o descărcare a ei.

– Fireşte că am vrut. Au fost nişte sfârşituri de săptămână minunate, am răspuns.

– Atunci totul e clar. Am plecat în doi, pentru că aşa am vrut să facem. Dacă acum tu vrei să rămâi aici şi eu vreau să plec, tu rămâi şi eu plec. Te sun luni.

A închis.

Eram furios şi dezamăgit. Dacă aşa stăteau lucrurile - cum puteau ele să evolueze spre ceea ce sperasem eu? Să ne mutăm împreună? N-avea rost să mai spun nici un cuvânt. Dar de ce a participat ea la jocul cu mobilele? Sau, de fapt, n-a făcut-o? Mi-am imaginat numai că jucăm acest joc de-a mobilatul în comun? Nu-mi venea să cred că a fost aşa.

Întâi m-am prefăcut doar că-mi place sfârşitul meu de săptămână singuratic. Doream s-o demonstrez, atât ei, cât şi mie. Apoi am început să-mi gust weekend-ul cu adevărat. M-am dus la cinema cu Max, obicei la care nu renunțasem total în săptămânile trecute, dar nu mai prelungeam escapadele ca înainte. De astă dată, după pizza am mers şi la o înghețată şi m-am străduit să dau atenție problemelor lui Max cu noul prieten al Veronikăi, evitând să mă implic cu indignări sau sfaturi. Mi-am făcut ordine în locuință şi am trăit sentimentul reconfortant că şi existența mea este, de fapt, bine orânduită şi sistematizată. Am sortat facturi, am completat foi de virament, am capsat un dosar cu hârtii rezolvate şi am aşezat într-un coşuleț altele, pe care nu-mi propun să le rezolv imediat. Am parcurs nişte manuscrise venite la redacție pentru primele numere ale revistei juridice şi am schițat câteva scrisori destinate unor autori dificili.

Pentru ambele îndeletniciri nu aveam în programul cotidian de la birou nici răgazul, nici liniştea necesare.

Apoi m-am apucat de ceea ce îmi propusesem de mult să fac. Am pus ordine în materialul strâns în legătură cu povestea lui Karl. Nu aveam prea mult. Am căutat în Biblioteca Universității referințe la romanele-caiete din anii '40 şi '50, dar n-am găsit nimic. În schimb, exista multă literatură istorică şi sociologică despre prizonierii de război germani şi despre cei întorşi acasă din captivitate, din care am aflat destule date interesante, dar nimic care să-mi fie de folos. Comitetul Național „Germania liberă“[16], grupările germane antifasciste, procedurile juridice şi condamnările pripite, orientarea structurării sociale inițial după rangurile militare germane, apoi după o apropiere cooperantă cu administrația rusească a lagărelor, iar în cele din urmă, când ruşii nu au mai impus restricții la primirea pachetelor, după nevoile pieței, unde se făcea negoț cu bunurile din pachete - aceasta nu era lumea lui Karl şi nici a autorului său. Fapt valabil şi privind destinele celor repatriați târziu, dificultățile lor de reîncadrare şi adaptare, problemele lor în căsnicie şi în relațiile cu copiii, alcoolismul şi incapacitatea lor de a-şi găsi cuvintele, aspecte de care scrierile despre cei reveniți din prizonierat se ocupau cu precădere.

Cele mai multe indicii le promitea literatura beletristică. Poate că autorul nu imaginase el însuşi finalul, pe care nu-l avea din *Odiseea*, ci-l preluase de altundeva. Poate că modelul, dacă l-aş găsi, m-ar apropia de autor. Poate că profesorul de greacă ar deveni unul care să predea, pe lângă greacă, şi germana, poate că directorul de teatru ar fi un director anume, care făcuse furori, prin 1950, cu adaptarea

---

[16] Nationalkomitee „Freies Deutschland" a fost o asociaţie constituită în Uniunea Sovietică (la Krasnogorsk, în 1943) de militari germani prizonieri de război, ca şi de emigranţi comunişti nemţi, cu scopul declarat al combaterii nazismului

scenică a unei nuvele despre o întoarcere acasă din prizonierat.

În plus, era necesar să mă duc la Oficiul pentru Evidența Populației, nu numai în legătură cu sora Barbarei, ci şi pentru a descoperi cine mai locuise prin 1945 în Kleinmeyerstrasse nr. 38 şi în casele vecine. Trebuia să le scriu acelor persoane, să le vizitez, să le fac, pe cât de bine eram în stare, portretul autorului şi să ascult ce puteau să-mi spună. Către sora Barbarei am schițat o scrisoare, pe care-mi propuneam să i-o trimit, arătându-i-o întâi prietenei mele.

Am făcut o baie şi am citit povestirea lui Leonhard Frank[17] despre Karl şi Anna. Femeia la care se întoarce nu bărbatul ei, ci prietenul lui - care a ascultat iar şi iar relatări despre Anna, şi-a imaginat-o şi s-a îndrăgostit de imaginea ei, aşa că n-a rezistat ispitei de a-şi asuma rolul prietenului rămas încă în captivitate şi s-a dat drept soțul Annei - dacă ea ştie de la bun început că nu e bărbatul ei, de ce se poartă ca şi cum l-ar crede? Dacă nu ştie, dar are o bănuială, de ce nu întreabă? Pentru a-şi lăsa deschisă posibilitatea să mimeze spaima, ba chiar groaza şi să se întoarcă la soțul ei adevărat? Dar ea se rupe de soțul ei, cu mult timp înainte de întoarcerea lui, când pleacă împreună cu prietenul soțului. Cunoaştem şi povestea lui Martin Guerre[18], al cărui dublu, fermecător şi energic, a preluat şi el femeia, gospodăria şi pământul, s-a lăcomit, intrând în conflict cu familia,

---

[17] Frank, Leonhard (1882-1961) - prozator german, autor al unor romane şi povestiri realiste, preocupat

[18] Povestea lui Martin Guerre, prelucrată în numeroase cărţi şi chiar în filme TV, se bazează pe cazul autentic al unui ţăran francez din sec. XVI, dispărut de acasă după lungi ani de căsnicie. Îi ia locul un aventurier, care reuşeşte să înşele - datorită fizicului asemănător şi a cunoaşterii unor detalii din biografia adevăratului M.G., aflate de la un complice - nu numai soţia părăsită, dar şi majoritatea consătenilor. Descoperindu-i-se, după o vreme, înşelăciunea, este judecat, condamnat şi spânzurat

judecându-se cu ea pentru mai mult pământ şi a fost demascat în fața instanței, prin apariția neaşteptată a autenticului de problematica socială. *Karl şi Anna*, de fapt un microroman (1927), îşi situează acțiunea în timpul Primului Război Mondial şi în perioada celor dintâi ani postbelici.

Martin Guerre, crezut mort. Aici am înțeles atitudinea femeii; adevăratul Martin Guerre nu o iubise, o tratase prost şi o părăsise fără motiv. Dar în proza lui Leonhard Frank - cât de mult trebuie să-şi iubească un bărbat nevasta, ca să vorbească despre ea în aşa fel încât un altul să se îndrăgostească de ea, doar ascultându-l! Sau de fapt o trădează, povestind? Este această trădare ceea ce-l înstrăinează de femeia lui, care tocmai asta nu-i poate ierta?

Duminică eram din nou convins că viața mea îmi aparține. A fost o convingere inițialtristă, apoi încăpățânată şi în cele din urmă împăcată. S-a întunecat. Afară era rece şi umed, iar casa mea era plină de căldură şi muzică şi mirosea a rozmarin.

La cinci după-masă am auzit soneria, şi în fața uşii era Barbara. Udă, cu părul lipit de cap; apa-i picura din palton.

– Am... am venit pe jos.

– De la Basel până...

– Nu, prostule, de la pod, unde mi-a intrat maşina în grevă, până aici. N-am fost la Basel, am rămas acasă. Poți să-mi dai nişte haine uscate?

A făcut duş şi s-a îmbrăcat cu lenjerie de corp şi şosete, jeanşi şi pulover de la mine. Apoi a venit să se instaleze pe celălalt scaun al meu şi a apucat ceaşca de ciocolată caldă cu ambele mâini, de parcă voia să şi le încălzească.

– Mulțumesc că mi-ai făcut ciocolată. Ce muzică-i asta? E frumoasă.

– Arvo Part. O muzică fără început şi fără sfârşit; de câteva ore o tot ascult.

A luat o înghițitură.

– Am de vorbit cu tine. Am aşteptat.

– Există un alt bărbat. Nu aici, ci în Kenya. Nu l-am mai văzut de când sunt aici, dar nici în Kenya nu-l mai văzusem luni de zile, până să plec; mai precis - ultima oară în martie. Totuşi el încă mai există pentru mine, aşa simt. Şi e posibil să vină să mă caute.

– Ai vrea să vină?

Mă privea cu un aer chinuit.

– Este... suntem... suntem într-un fel căsătoriți.

– În ce fel? Nu ştiam că există mai multe feluri.

Din nou s-a uitat la mine chinuită.

– E jurnalist american, mereu pe drumuri, şi niciodată n-am trăit efectiv împreună. De fapt, nici n-am vrut să ne căsătorim. Ce sens avea, el azi aici şi mâine în altă parte, iar eu în Germania, unde nici limba n-o cunoaşte. Apoi ne-am zis că aşa ne e dat să trăim: lipsiți de statornicie, nelegați de nici o casă, nesociabili, aşa că, oriunde ne-am afla, ar fi bine să ne avem măcar unul pe celălalt. Crede-mă, nestatornică am fost mereu, şi cât am trăit în Germania, până şi în copilărie.

I-am zâmbit.

– Plecând dintotdeauna în weekend? Mi-a zâmbit la rândul ei.

– Dintotdeauna.

A mai băut o înghițitură.

– În aprilie s-a dus în Sudan, în zona de sud, unde stăpâni în țară sunt rebelii, fireşte şi ei hărțuiți şi în plus dezbinați de certuri. De atunci nu am mai auzit nimic de la el. Doar despre el: că a fost luat prizonier de rebeli sau de trupele guvernamentale, că este implicat în tratativele bilaterale sau că s-ar ocupa de acțiuni caritabile - toate astea ar fi posibile. Uneori mi-am făcut griji pentru el şi alteori nu; a mai lipsit o dată un an întreg, fără să-mi dea vreo veste şi a revenit apoi cu un reportaj înnebunitor. Poate chiar îi ştii numele, Augie Markovich; a luat de două ori premiul Pulitzer. De altfel, ne-am şi promis să nu ne facem nicicând griji unul pentru celălalt. Şi-a clătinat capul: s-a mai întâmplat să nu-mi dea

nici o veste, deşi ar fi avut posibilitatea s-o facă, asta ca să învăţ să mă ţin de promisiunea noastră.

Continuam să aştept, nevrând să-mi repet întrebarea pe care o pusesem deja o dată. Nu avea să-mi dea şi fără îndemnul meu răspunsul? Nu voiam să insist, dar până la urmă n-am mai răbdat şi am întrebat-o:

– Ce-ţi doreşti? Să revină în viaţa ta? Să rămână în viaţa ta?

Avea o expresie derutată:

– Nu ştiu. Cu tine n-am vrut să... S-a întâmplat pur şi simplu şi e frumos, nici nu-mi vine să cred ce frumos este. Totodată însă...

Din nou, a schiţat acel gest din cap, ca o negaţie:

– Nu mai ştiu cine sunt, de fapt. Poate că nu sunt aşa cum am crezut mereu - nu acea persoană nestatornică, nelegată de casă, nesociabilă? Te pomeneşti că sunt ca toate celelalte? Dorindu-mi o casă, o grădină, un câine, prieteni, copii, bărbat şi visând să mă-ntorc zi de zi în acea casă, un acasă cald, plăcut? Nu, nu vreau asta. Nu, urăsc asta, am urât asta dintotdeauna.

– Dar dacă ţi-ar fi dor întâi de un bărbat şi de copii, numai după aceea de prieteni şi câine, şi abia la urmă de casă şi grădină?

Şi-a păstrat aerul grav.

– Înţeleg ce vrei să spui. Voi lăsa să treacă totul prin inima mea, OK?

– OK.

Şi-a golit ceaşca.

– Mă ajuţi să-mi duc maşina la reparat? Şi mergem astă-seară la cinema? Şi pot să rămân la noapte la tine, până mi se usucă hainele?

De atunci ceva s-a schimbat între noi. În weekend-ul următor am mai plecat o dată; nu mai ploua şi Basel-ul s-a ivit în faţa noastră frumos ca o jucărie, sub cerul albastru, limpede şi rece. Apoi, apropiindu-se Crăciunul, ne-am petrecut sfârşitul de săptămână acasă, ne-am întâlnit mai des şi în cursul săptămânii şi am dus viaţa normală a unui

cuplu normal. I-am făcut cunoştinţă cu prietenii şi colegii mei, ea mi i-a prezentat pe ai ei, am mers la operă, deşi eu preferam concertele, şi ne-am dus la concerte, deşi ei îi plăcea mai mult opera, am văzut orice film african care se dădea la televizor sau rula la cinema, am preparat steluţe cu scorţişoară, pricomigdale şi păinişoare dulci, am frecventat împreună un curs de yoga. Nu voia s-o prezint maică-mii, încă nu, şi deocamdată nici să meargă cu mine la sora ei. Dar ca semn de bunăvoinţă mi-a comunicat adresa surorii.

Şi-a păstrat umorul, acelaşi ca la început, dar nu mai arăta la fel de mulţumită, nici la fel de veselă. De parcă legătura noastră ar fi debutat ca o enclavă, din care Barbara îşi eliminase grijile; acum însă enclava devenise parte integrantă a vieţii ei, iar grijile aveau cale liberă să ne împovăreze relaţia. Barbara îşi făcea reproşuri că nu-şi vizitase mama şi nici, ceva mai demult, tatăl, înainte de moartea lor; în ambele cazuri ar fi fost posibil, de ambele daţi nu păruse imperios necesar: când tatăl a fost dus la spital, Barbara se afla într-un schimb profesional la Edinburgh, ştiind că el depăşise cu bine infarctele precedente; medicii nu bănuiseră sau nu-i spuseseră că mama avea să moară de cancer atât de repede înainte de întoarcerea ei, oricum apropiată. Am mai aflat că aici ea nu se împăca uşor cu clasele cuprinzând copii numeroşi, cu lipsa de chef a elevilor, cu colegii obosiţi, după experienţa cu clasele cu elevi mai puţini din Kenya, că în Africa lecţiile ei de germană şi engleză fuseseră întâmpinate cu mai mult interes decât la noi, că suporta mai greu decât altădată toamna noastră rece, umedă, cenuşie, că intervenise o înstrăinare reciprocă între ea şi vechii ei prieteni.

Vorbeam mult despre noi, despre Veronika şi Max, despre foloasele dreptăţii şi despre diferitele ipostaze ale întoarcerilor acasă. Era de părere că ar trebui să-i pun maică-mii mai multe întrebări despre tata, că eram dator să discut cu Veronika despre problemele care mă îngrijorau la Max, că ar fi cazul să-mi valorific într-un eseu documentaţia despre foloasele dreptăţii. Ştia să mă asculte, când îi povesteam

despre vreun necaz de la editură şi aducea un plasture, când mă tăiam la un deget în timp ce găteam. Făcea tot ce putea, ca să arate că-mi este alături.

Câteodată tresărea noaptea din somn cu un țipăt scurt sau mă trezea, fiindcă nu reuşea să adoarmă ore în şir, deşi seara când citea i se închideau ochii. Câteodată plângea noaptea. O luam în brațe şi, când avusese un vis urât, îmi povestea ce mai ținea minte din el. Despre altceva nu-i plăcea să vorbească. Eu în schimb îi spuneam poveşti, poveşti despre soldați care se întorc acasă, poveşti despre bătălii, poveşti despre cum se face dreptate, povestea lui Winkelried cel vorbăreț în timpul bătăliei de la Sempach şi povestea lui Mennon şi a lui Eugen. De obicei adormea înainte de a-mi termina eu povestea. Se întâmpla s-o doară spatele ori membrele şi atunci îi făceam un masaj.

Fireşte, mi-a vorbit şi despre acel bărbat al ei. Dar n-am aflat despre el ce mă interesa efectiv. Nu voiam cu adevărat să ştiu prin ce primejdii probabil că trecea sau trecuse ori cum le va fi depăşit. Nici nu doream să discut despre speranțele, aşteptarea şi fidelitatea pe care le presupune înțelegerea stabilită între ei doi. Eram dornic să ştiu ce anume iubise la el. Dacă mai iubea şi acum ce iubise cândva. Ce-i drept, nu-i putea scrie că s-a terminat, fiindcă n-avea cum s-o facă. Dar ce i-ar fi scris, dacă ar fi avut cum?

Nu era palpabil, dar totuşi mereu prezent. Poate că era atât de prezent tocmai fiindcă-i lipsea concretețea. De câte ori o vedeam pe Barbara tăcută, absentă, meditativă, tristă, bănuiam că se gândeşte la el. Când răsfoia ziarul, de parcă ar căuta ceva, gândeam că o veste despre el căuta. Când suna telefonul, acasă la ea, mă gândeam că speră s-o sune el.

Câteodată-i dădeam ultimatumuri:

– Nu mai suport, Barbara. Dacă nu te decizi să fii cu mine, trebuie să iau eu o decizie.

– Dar mă decid să fiu cu tine în fiecare zi şi în fiecare ceas când suntem împreună.

– Nu, te decizi pentru mine abia când te decizi împotriva lui.

S-a uitat la mine cu tristețe.

– Cum vrei s-o fac? Să scriu o scrisoare de despărțire şi s-o pun la oglindă, aşteptând să i-o întind fără un cuvânt, dacă o să apară cândva? În sinea mea mă pot decide cât vreau - hotărârea mea nu devine reală decât atunci când i-o comunic lui.

Uneori, când rămâneam să dorm la ea, mă trezeam în plină noapte. Auzisem ceva? Se trântise portiera unei maşini? Demarase o maşină? Sunase el la uşă? Aruncase o pietricică în geam? Stând întins, treaz, ascultam sunetele nopții, ceasul Bisericii lui Hristos, înaintarea unui tren când vântul bătea dinspre vest, poate foşnetul ploii în castanul din fața ferestrei - şi aşteptam: dacă ar fi fost el, avea să sune a doua oară, să strige, să arunce altă piatră în geam.

– Ştie unde trăieşti acum? o întrebasem, prima oară când, trezindu-mă, pândisem sunetele nopții.

– Da. Când a plecat în Sudan, mama tocmai murise şi hotărâsem să mă instalez în locuința ei.

Aşa ştiam măcar că nu era cu totul lipsit de sens să pândesc zgomotele nopții. Când şi când îmi propuneam, până să adorm din nou, să studiez orarul avioanelor, să aflu la ce oră aterizează la Frankfurt ultima cursă de seară şi prima cursă de dimineață din Africa şi să calculez când ar putea el suna, cel mai târziu sau cel mai devreme, la uşa Barbarei. Însă nu mi-am pus în practică planul niciodată.

A venit cu adevărat în plină zi. Sâmbătă. Fuseserăm la târguieli şi ne goleam sacoşele. Cele patru navete de vin cumpărate urma să le livreze magazinul; când s-a auzit soneria, Barbara mi-as zis:

– A şi sosit vinul, şi s-a dus la uşă.

Dar n-a strigat: „Trebuie dus în pivniță, vă arăt eu unde“ şi nici „Lăsați-le aici, le ducem noi în pivniță“. N-a strigat nimic nimănui, cum totuşi îi era obiceiul - nici furnizorului de vinuri, nici curierului care aducea coletele poştale, nici încasatorului chiriei. Stătea tăcută în uşă şi-i asculta - aşa cred - paşii, urcând de la parter pe primele trepte.

Până când m-am dus lângă ea, iar în acelaşi timp el a cotit-o în casa scării spre etajul nostru. Atunci a scos ea un țipăt scurt, a coborât treptele în fugă, s-a aruncat de gâtul lui şi a plâns, iar el a lăsat să-i scape gentile de voiaj care s-au rostogolit cu zgomot pe scări şi a luat-o în brațe. Am ezitat o clipă. Apoi mi-am pus paltonul, am luat-o pe scări şi am trecut pe lângă ei doi. El îşi ținea ochii închişi. Ea mă privea cu lacrimi în ochi şi mi-a şoptit „nu“; m-am oprit o clipă, dar cum ea n-a mai spus nimic, am continuat să cobor. Am mai aşteptat un minut, înainte de a lăsa să se închidă uşa de la intrare. Dar ea n-a fugit după mine şi nici n-a strigat nimic în urma mea.

PARTEA A TREIA

Mai târziu am învățat să povestesc pe un ton ironic cum tocmai încercam să reconstitui finalul narațiunii despre un bărbat care se întoarce acasă după o lungă absență, urcă treptele şi în uşa locuinței sale îşi vede soția stând lângă un altul, şi cum într-o bună zi m-am pomenit stând eu însumi în uşă lângă o femeie al cărei bărbat revenea după o lungă absență şi urca treptele. Urmau întrebări precum: „N-ai ştiut că există acest alt bărbat?“ Răspundeam spunând adevărul: „Am sperat că pe mine mă iubeşte mai mult decât pe celălalt. Dar a alergat spre el şi i s-a aruncat de gât.“ Făceam o pauză şi râdeam: „Măcar am obținut finalul narațiunii“.

Povestea s-a bucurat de succes, în special la femei. Ele găsesc că păguboşii sensibili şi trişti, care ştiu să piardă râzând vitejeşte, sunt nişte tipi interesanți.

Asta se întâmpla, cum spuneam, mai târziu, în sâmbăta aceea, însă, m-am oprit cu maşina lângă pădure, zicându-mi că o să-mi fie mai bine dacă mă plimb, dar am băgat de seamă că mă simțeam tot mai deplorabil, cu fiecare pas, cu fiecare mişcare, chiar şi cu fiecare respirație, încât seara am rugat un prieten medic să-mi prescrie nişte somnifere şi am închis telefonul. Citisem cândva că doliul după o iubire pierdută durează atât cât a durat iubirea însăşi şi am sperat că o s-o duc mai bine la primăvară. Când a sosit o scrisoare de la Barbara - plicul nefiind gros, evaluam conținutul la o pagină - am purtat-o un timp la mine, până când am rupt-o şi am aruncat-o, necitită.

Era cât pe ce să arunc şi dosarul referitor la povestea lui Karl. Mă săturasem de poveştile celor ce se-ntorc acasă. Unii se-ntorc şi alții nu, şi ce-i cu asta? Karl s-a întors sau a plecat mai departe, ce-mi pasă mie? Augie s-a întors asemeni lui Odiseu, Barbara l-a aşteptat asemeni Penelopei, o

Penelopă modernă, care nu mai țese ziua şi destramă noaptea ce a țesut, ci se îndrăgosteşte, dar ştie când trebuie să destrame cu hotărâre țesătura noii iubiri. Doar asta conta. Până la urmă am păstrat totuşi dosarul.

Mi-am cumpărat o masă de sufragerie, patru scaune şi o canapea de piele. Îl vedeam des pe Max, mă întâlneam când şi când cu prietenii, într-adevăr, primăvara am început s-o duc mai bine, iar în toamnă m-am culcat cu o ziaristă care m-a invitat acasă, după recepția oferită de editura mea, în cadrul Târgului de Carte de la Frankfurt. După ce am făcut sex cu ea, m-a acuzat că am forțat-o, că ea n-a vrut nicidecum, că m-am băgat în casa ei, deşi s-a împotrivit, că am hărțuit-o şi agasat-o din timpul recepției. M-am apărat cu indignare, m-am scuzat pentru cazul că aş fi înțeles greşit ceva, dar nu se putea să fi înțeles greşit totul; de invitația să urc la ea ca să beau un pahar îmi aminteam cuvânt cu cuvânt. Discuția a fost neplăcută şi suficient de neliniştitoare ca să-mi propun să întreb în dimineața următoare un coleg dacă băusem cumva prea mult în seara dinainte. Dar am uitat s-o fac, iar când ziarista m-a sunat peste câteva zile acasă şi iar m-a insultat, incidentul îmi devenise indiferent.

În aceeaşi toamnă, o editură din alt oraş mi-a făcut oferta să mă angajeze. Putea fi un nou început; se ivea şansa de a nu mai trăi în acelaşi oraş cu Barbara, de a nu mai trece prin speranța şi teama s-o întâlnesc. Sau poate că plecase? Cu Augie? Nu cedasem niciodată ispitei de a-i forma numărul, ca să aud dacă răspunde.

Editura mea a făcut totul pentru a mă păstra, iar Max şi-a rostit constatarea „Atunci n-o să mai mergem la cinema“ cu o atât de adâncă resemnare, încât m-a durut. Am rămas pe loc. Nici nu năzuiam la un nou început care ar fi semănat cu o evadare.

Nu, n-a fost aşa. Aş fi vrut să fie aşa. Mi-ar fi plăcut să mă port aşa: ironic, detaşat, superior, în realitate m-am purtat infantil.

Nu pe un ton ironic povesteam scena din casa scării, ci o ridiculizam; am început s-o fac când am ieşit din nou în lume. Îmi băteam joc de trecerea uşuratică a femeilor de la un bărbat la altul şi de încrederea bărbaților în dragostea feminină. Era penibil, ceilalți râdeau doar din politețe, iar femeile mă priveau mai degrabă contrariate şi cu milă decât cu interes. Dar eu simțeam nevoia să-mi tot zgândăr rana. La încheierea unei seri, după plecarea celorlalți, rămânând cu un prieten la un ultim pahar de vorbă, el a încercat să-mi explice cu delicatețe că mă făceam de râs. Mi-a vorbit despre renegați care vor să-şi demonstreze superioritatea batjocorind ceea ce fusese temeiul existenței lor: ateul - credința, comunistul - casa părintească burgheză, parvenitul - condițiile de trai precare. Nu l-am înțeles.

Adevărată este treaba cu somniferele. Cu ajutorul lor şi al alcoolului mă scoteam din circulație zile în şir. Când telefonul n-a încetat să sune, am smuls cablul din priză. N-am deschis când Barbara a sunat la interfon şi n-am răspuns când - cineva lăsând-o să intre în casa scării - s-a postat la uşa locuinței mele, bătând şi strigându-mă. Eram, ce-i drept, beat, dar am ținut minte suficient de bine momentul, ca să mă văd obligat să rup şi scrisoarea sosită ulterior.

Reacția mea nu s-a oprit aici. N-ar fi trebuit Barbara, dacă avea intenții serioase, să mai scrie o altă scrisoare şi încă una? După cum ar fi fost datoare să nu se limiteze, dacă ar fi avut gânduri serioase, la singura dată când a sunat, bătut, strigat? N-avea de unde şti dacă fusesem acasă şi dacă efectiv o auzisem sunând, bătând, strigând. Că a venit şi mi-a scris, dar n-a revenit şi n-a scris din nou nu-mi dovedea decât că nu mă iubea destul. Ce-i drept, nu m-ar fi mulțumit nici a doua venire, nici a doua scrisoare, pentru că dragostea adevărată te îndeamnă să încerci a treia şi a patra oară, de nenumărate ori.

Masă, scaune şi canapea, Max şi prietenii - fireşte că viața îşi urma cursul şi că mi-a fost mai uşor după câteva luni. Disconfortul după noaptea cu ziarista nu consta în teama că

aş fi violat-o. Nu o violasem. Dar simțise că am fost jignitor de neimplicat. Nevoia de apropiere şi tandrețe, frica de singurătate sau de demonii trecutului - nimic din ce uneşte doi oameni pentru o noapte nu găsise la mine. Nu făcusem decât să-i trag un număr şi-i provocasem o revoltă ca-n fața unui viol.

Aş fi dorit să ştiu dacă nu o scrântisem cumva - chiar în timpul recepției. Pentru că aşa resimțeam eu noaptea cu ziarista: de parcă s-ar fi desprins de mine - cum ți se desprinde o perucă sau o mască - acea capacitate dacă nu să simt, măcar să mimez un dram de participare. Aveam oare momente de absență şi eram obligat să mă supraveghez? Cum să-i fi pus unui coleg o astfel de întrebare!

Adevărul mai este că nu am sunat-o vreodată pe Barbara, cu intenția să aud dacă răspunde. Dar i-am format numărul iar şi iar şi am lăsat telefonul să sune de două sau trei ori, până să închid. N-am urmărit nici s-o trezesc, nici s-o irit, nici să las măcar o dată telefonul să sune mai lung, până o să ridice ea receptorul. Prin cele două sau trei apeluri nu urmăream decât să fiu, cât de puțin măcar, prezent în viața ei.

Nu e nevoie de un psihiatru ca să afli că nu trebuie să-ți refulezi o durere. Că nu-ți e de nici un folos să munceşti ca un apucat, să te culci cu vreo ziaristă pentru care nu simți nimic, să-ți faci din prima venită noua prietenă. Că suferința se cere asumată, gândind asupra ei. Sunt elemente uzuale de psihoterapie.

Dar cum trebuie să procedez? Să meditez - la ce? Cât timp se cădea să stau acasă, să ascult discuri şi să citesc cărți? Cât de des puteam vorbi cu prietenii despre durerea, despre pierderea mea? Mă ascultau stingheriți, nevrând să mă rănească, dar sperând că vom reveni curând la vechea rutină a amiciției. Am înțeles că a te lupta cu o suferință din dragoste nu presupune să te arunci în brațele următorului amor. Oricum, nu aveam chef s-o fac.

Însă nici n-am putut constata că prietenii ori colegii care, după eşecul în căsnicie ori într-o legătură, treceau rapid la o nouă relaţie cu o parteneră mai tânără ar fi fost neapărat ajunşi din urmă şi doborâţi de trecutul neasumat. Sau că alţii, închişi în sine după o pierdere, ar fi reintrat în viaţă întăriţi. Uneori, alternativele refulării şi asumării îmi apăreau ca poziţiile culcat pe burtă sau pe spate ale bebeluşilor, poziţii succesiv recomandate şi contestate de la generaţie la generaţie. Îmi aminteam de dialogurile pe această temă cu pediatrul şi asistenta, după ce s-a născut Max.

Ce-i drept, când am fost în stare să lucrez din nou, am lucrat mai mult decât oricând altă dată. Situaţia din editură mi-o şi impunea: fiind achiziţionate şi înglobate alte edituri cu profil ştiinţific, au urmat raţionalizări şi concedieri, până când am rămas singurul specialist în domeniul literaturii juridice, revenindu-mi o răspundere corespunzător sporită. Sectorul meu era mai restrâns decât cel medical şi al ştiinţelor naturii, mai mic şi decât cel al lucrărilor destinate pescarilor, veliştilor, scafandrilor şi altor hobby-uri. Conducerea editurii, provenind în mare parte din aceste din urmă domenii, probabil că nici n-ar fi dat atenţie faptului că sectorul meu se menţinea pe linia de plutire doar ca o măruntă nişă în ansamblul preocupărilor. Dar seria de manuale iniţiată de mine trebuia fie abandonată, fie completată grabnic, investindu-se în ea ca să se afirme pe piaţă. Lucru valabil şi pentru revistă: ori îi sistam apariţia, ori mă băteam pentru calitate, afirmare, succes. Dedicasem ambelor proiecte prea multă muncă şi gândire, ca să-mi permit să renunţ la ele.

Să caut o relaţie feminină, să mă întâlnesc măcar cu o femeie - nu-mi rămânea timp pentru aşa ceva, în primele luni ale reorganizării editoriale. Plecam devreme la reviste, mă întorceam acasă târziu, călătoream frecvent. Chiar şi maică-mea îmi spunea că lucrez mult, nu prea mult, noţiune inexistentă pentru ea, dar mult, oricum. Când au apărut primele reuşite, unele manuale din seria promovată de mine

devenind bestselleruri şi tirajul revistei crescând de la lună la lună, m-a cuprins obsesia de a face faţă programului meu de lucru cu eficienţă şi succes. Volumul meu de muncă creştea rapid; odată ce revista şi noua serie de manuale s-au impus, manualele şi compendiile mai vechi se cereau modernizate în conţinut şi ca prezentare grafică; se cuvenea ca tinerii jurişti, care se obişnuiseră cu editura noastră din timpul studenţiei, să găsească la noi, şi când începeau să-şi practice profesia, textele comentate de care aveau nevoie. Conducerea editurii a fost de acord să angajeze doi studenţi.

N-am angajat-o pe Bettina de dragul frumuseţii ei catifelate. Nu i-am remarcat această frumuseţe, care nu intimida, nu era provocatoare, ci liniştitoare, decât atunci când a început să lucreze în redacţie. N-aş şti să spun ce anume din apariţia ei era atât de binefăcător ochiului şi inimii. Părul şi ochii de culoare castanie, gura cu buzele abia perceptibil întredeschise, ciudata cumpănire a mişcărilor ei - de ce oare mă emoţionau ca o promisiune: de bunătate, acceptare şi răsfăţ?

Era într-adevăr un om bun. M-a acceptat şi răsfăţat cum nu mai fusesem vreodată. Câteodată aveam sentimentul că mă lăsa să fac ce voiam, pentru că-i era indiferent ce făceam. Nu m-ar fi deranjat. De ce nu o relaţie întemeiată pe o reciprocă indiferenţă binevoitoare? Dar am băgat de seamă că nu puteam să-i accept eu răsfăţul. Nu doream să-i fiu dator Bettinei. Întrevedeam preţul pe care avea să-l ceară sau măcar ar fi avut dreptul să-l ceară. Nu te răsfaţă nimeni gratuit. În ultimă instanţă eşti răsfăţat în numele dragostei. Chiar dacă aş fi fost îndrăgostit de Bettina, n-aş fi avut sentimentul că pot plăti preţul pentru atâta răsfăţ.

Aveam prea mult de lucru ca să mai apuc să citesc cărţi. Dar *Odiseea* se afla la îndemână, lângă pat. Când eram prea surescitat pentru a reuşi să adorm sau când mă trezeam în plină noapte, câteva rânduri din textul familiar erau exact ce-mi trebuia.

În cânturile 9 şi 10, Odiseu istoriseşte prima parte a peregrinărilor sale. De la Troia el şi însoţitorii săi pleacă la Ciconi; distrug oraşul, ucid bărbaţii, violează femeile şi-şi împart comorile prădate. De la Ciconi ajung la Lotofagi, care-i răsfaţă în aşa măsură pe tovarăşii de drum ai lui Odiseu cu fructul de lotus, dulce ca mierea, încât ei uită să mai plece, uită şi de întoarcerea acasă. La Ciclopii cu un singur ochi, care urăsc oamenii şi-i mănâncă, lui Odiseu şi însoţitorilor săi le merge destul de rău, dar Eol, care face din fiecare zi o sărbătoare, bucurându-se alături de soţie, de cei şase feciori vânjoşi şi de cele şase fete drăgălaşe, îi găzduieşte şi-i ospătează o lună întreagă. Lestrigonii le aduc noi necazuri lui Odiseu şi însoţitorilor; sunt uriaşi asemeni Ciclopilor, au, ce-i drept, doi ochi, dar ca şi Ciclopii urăsc şi mănâncă oamenii. Rămas cu o singură corabie, Odiseu acostează pe insula vrăjitoarei Circe, care-i preface tovarăşii în porci şi l-ar preface şi pe el, dacă - avertizat de zei - nu i-ar ieşi în cale cu sabia în mână, câştigându-i dragostea şi determinând-o să le redea însoţitorilor săi chipul omenesc, în cânturile 11 şi 12, cuprinzând a doua parte a peregrinărilor sale, Odiseu întâlneşte în tărâmul morţilor umbrele mamei sale şi ale altor femei de seamă, apoi este întâmpinat de sirene, care vor să-l ducă la pieire, ispitindu-l cu tulburătoarele lor cântece; apar Scylla, monstrul cu şapte capete, dinţi fără număr şi douăsprezece picioare, şi Charybda, care înghite de trei ori pe zi apa întunecată a mării şi de trei ori pe zi o scuipă; abia după aceea îi este dat lui Odiseu să petreacă vremuri bune alături de Calipso, cea cu bucle frumoase şi veşminte parfumate. Ultimele femei întâlnite înainte de a se întoarce acasă, la Penelopa, sunt Nausicaa şi Areta, virtuoasa fiică şi înţeleaptă soţie a regelui Feacilor.

Dacă ziarista violată o întruchipase pentru mine pe Cicona, iar Bettina, cu răsfăţul ei - pe Lotofaga, firesc ar fi fost să apară o femeie-ciclop cu un unic ochi, dar îmi propuneam să renunţ atât la uriaşa cu un singur ochi în frunte, cât şi la Scylla, monstrul având capete, dinţi şi picioare prea multe la

număr, precum şi la Charybda care sorbea şi scuipa apa mării. Nici şansa să întâlnesc măcar una din şase surori care să aibă şi şase fraţi n-o întrevedeam. O carte aparţinând literaturii de divertisment din anii '50, pe care o găsisem la mama, se numea *La duzină e mai ieftin*. Dar o familie cu şase fii şi şase fiice constituie de regulă un subiect intens mediatizat, aşa că aş fi fost la curent cu existenţa unui asemenea clan aici, unde trăiam. Era oare cazul să mă mulţumesc cu mai puţini fraţi? Ori să accept, în locul unei familii, un grup şi să pornesc în căutarea unei soliste dintr-un cor mixt, a unei muziciene dintr-o orchestră sau a unei jucătoare de tenis dintr-o echipă de dublu mixt? Uriaşa care urma în succesiune logică ştiam de unde s-o iau: era casieră într-un supermarket, nu atât de impunătoare ca regina Lestrigonilor, comparată de Homer cu un vârf de munte, totuşi înaltă cât fiica reginei, caracterizată de poet drept viguroasă. Trona la casă ca un adult printre jucării şi când s-a ridicat o dată de pe scaun, ca să desprindă din raftul pentru ţigări un pachet mai înţepenit, feminitatea ei colosală mă depăşea cu o jumătate de cap.

M-am decis pentru corul mixt. Cântasem cu plăcere în corul şcolii; îmi spuneam că intrarea într-un cor mi-ar oferi, dacă aş reuşi să mă ţin întru câtva de termenele perioadei de probă, o bună destindere după atâta muncă. Aveam în vedere corul Bisericii Păcii, afirmat nu numai prin participarea la slujbe, dar apărând şi în concerte. Dacă n-ar fi fost atât de lungă lista de aşteptare pentru a fi primit în corul Asociaţiei Bach - asociaţie laică - l-aş fi preferat pe acesta. Era oare o blasfemie s-o caut pe fiica lui Eol într-un cor bisericesc? Nu prea mă simţeam în apele mele, urmărindu-mi proiectul. Pe de altă parte, planul meu conferea un pic de structură vechiului joc al căutării şi peţitului, al găsirii şi abandonării; iar membra unui cor bisericesc nu se compara cu o călugăriţă, clasica provocare pentru un seducător care-l huleşte pe Dumnezeu.

Nu se compara deloc. Primit în cor, am constatat că atmosfera era cât se poate de lumească. Cele două frumoase mult curtate, cea blondă la soprane, cea brunetă la vocile de alto, tânărul tenor adulat de cucoanele mai coapte, clica vechilor membri, amintind mereu de tradițiile începuturilor, domnii mai vârstnici de la başi, urmărind plini de curiozitate şi dezaprobare tot ce se petrecea - nimic nu se deosebea de alte asociații. Nu am făcut curte nici uneia din cele două frumoase, nici veselei anesteziste sau ironicei asistente de jurist şi notar, care - ambele la alto - chiar îmi plăceau. Îmi imaginam că Odiseu, oaspete în casa lui Eol, se purta prietenos cu toate fiicele lui, aşteptând ca una din ele să-l vrea.

Pe cea care mă voia n-aş fi vrut-o eu. Lucra ca profesoară la şcoala de şoferi a tatălui ei şi era mistuită de o pasiune pentru automobil cum nu mai cunoscusem - detestând-o - decât la bărbați. Dar eram atât de posedat de proiectul meu, încât, atunci când m-a invitat, m-am dus fără nici o şovăire acasă la ea şi în patul ei.

Mai greu mi-a mers cu vânzătoarea. Avea o minte lucidă şi suspicioasă şi a băgat de seamă că nu eram tocmai sincer, curtând-o. A trebuit s-o cumpăr, nu cu bani, ci cu daruri, care-i plăceau atât de mult, încât i-a devenit indiferent ce motiv mai puțin onest îmi inspira dărnicia. Am continuat să-i fac cadouri şi după ce m-am culcat cu ea; când a început să-şi uite suspiciunea, ar fi trebuit s-o părăsesc. Dar nici femeile nu se poartă cum trebuie. Barbara nu se purtase cum ar fi trebuit. De ce s-o fac eu?

În plus, făcea amor atât de fără menajamente, covârşitor, consumându-mă, că mă simțeam eliberat de mine însumi. Da, era o uriaşă, care nu mă sfâşia, dar mă smulgea din tot ce mă ținea sub apăsare; mă scutura puternic, făcând să cadă de pe mine şi ultimele resturi de povară. Până când, părându-i-se că am intenții serioase, m-a luat ea însăşi în serios şi a devenit afectuoasă.

Se cuvenea să vină la rând o vrăjitoare. Între timp mi se accentuase pasiunea de colecționar, care nu mai este interesată de obiectul singular, ci numai de completarea seriei. Să caut o specialistă în chirurgie plastică, fireşte nu una care să prefacă deliberat un om într-un animal, ci dimpotrivă, aptă să transforme un obraz deteriorat într-un chip atrăgător? Ori o chiromantă sau ghicitoare într-un glob de sticlă, fără puteri vrăjitoreşti, dar posedând arta de a prezice viitorul? Poate o artistă, care distruge şi creează iluzii?

M-am decis pentru o cosmeticiană. Arta cosmeticienelor nu constă în a preface oameni frumoşi în rățuşte urâte, ci în transformarea unor rățuşte urâte în oameni frumoşi. Dar, ca şi în cazul chirurgiei plastice, trebuia pornit şi în domeniul cosmeticii de la ipoteza că, dacă ar vrea, i-ar sta în puteri să şi urâțească oameni. Un cabinet de cosmetică se afla chiar lângă strada mea. Lucrau acolo două cosmeticiene, proprietara mai vârstnică şi o angajată mai tânără. M-am programat la cea vârstnică, dar când am ajuns n-am găsit-o, aşa că mi-a făcut tratamentul cea tânără. Era originară din Persia, avea un obraz ca o caisă, un glas ca de caval şi mi-a masat fața cu o dăruire care m-a adus în pragul lacrimilor.

Aşa a început starea mea de tulburare. N-am plâns - a fost doar cât pe ce. Dar nu mai plânsesem din copilăria timpurie şi senzația m-a iritat. Apoi au început visele, care m-au iritat şi mai tare.

Mă trezeam şi ştiam că am visat-o pe Barbara. O ştiam chiar înainte de a-mi aminti conținutul visului: o mică scenă banală, mergem împreună cu maşina, gătim amândoi sau facem patul. Ştiam, fiindcă mă trezeam întâi cu sentimentul binefăcător al unei familiarități fireşti, cum îl trăisem în zilele bune alături de Barbara. Apoi, când eram ceva mai treaz, sentimentul se transforma în dor, un dor ce părea inițial uşor de împlinit, ca şi cum n-ar trebui decât să-mi întorc capul după Barbara şi să întind mâna după ea. După care, şi mai treaz, înțelegeam imposibilitatea de a-mi împlini dorul, îl mai simțeam o clipă, până când se prefăcea în dezamăgire. În fine,

mă trezeam cu totul şi încercam să-mi aduc aminte de întreg cuprinsul visului.

Ziua nu-mi aminteam de Barbara. Dorul mai vechi din timpul zilei se convertise de mult în ironie şi luciditate. Cum de-şi îngăduia dorul din vis să nu țină seama de această convertire? Cum de avea o viață proprie?

Altminteri nu prea mai obişnuiam să visez, aşa cum visam în copilărie. Aventuri cu urmăriri, evadări şi prăbuşiri, examene la şcoală sau - mai târziu - la universitate, situații cotidiene cu maică-mea, o dată o călătorie cu trenul împreună cu bunicul, când desfăceam unul după altul pachetele cu provizii pentru drum, dar nu le mâncam. Acum însă am mai avut un cu totul alt vis. Mă întorc seara dintr-o călătorie, cobor din taxi şi mă aflu în fața casei. Casa a ars. Incendiul trebuie să se fi petrecut chiar în acea zi; ruinele mai fumegă. Nu mă îngrozesc. Sunt mai întâi mirat şi apoi cuprins de un sentiment intens de libertate şi fericire. Uf, în sfârşit am scăpat de toate, de clădirea locuinței în care am fost nevoit să mă adaptez, de mobilele care mă împresoară şi mă pândesc, de lucrurile mele, pe care trebuie să le țin în ordine, să le curăț, să le îngrijesc şi să le repar. În sfârşit am scăpat de viața mea şi sunt liber să trăiesc alta.

De câte ori mă întorceam dintr-una din numeroasele călătorii întreprinse în interesul editurii, îmi venea în minte acel vis. Şedeam în taxi, mă gândeam la casa arsă şi mă simțeam plin de speranță şi dezorientat totodată, fiindcă nu ştiam ce altă viață aş putea să duc.

Dar casa era intactă şi rămâneam cu viața mea.

Într-o seară de vară, revenind dintr-o călătorie, l-am găsit pe Max în fața casei mele.

Cămaşa îi era băgată neîngrijit în pantalon, părul ciufulit, el însuşi avea un aer pierdut şi nefericit.

– Ce faci aici?

– Eu... Mama...

Mi-a arătat valiza depusă lângă incinta de beton în care se aflau tomberoanele de gunoi.

– Are un prieten nou? Am clătinat din cap.

– Nu se poate, Max. Hai să te duc acasă. Nu mi-a spus nimic când l-am luat de mână, i-am apucat valiza, m-am îndepărtat cu el spre maşina mea, ne-am suit amândoi şi am pornit.

– E nebună. Aş fi putut lipsi mai mult.

– A sunat la editură şi i s-a zis că te întorci astă-seară.

– N-avea cum să i se zică aşa ceva. Nu ştiau când mă întorc, doar că voi fi mâine dimineață la editură.

Am luat-o pe autostradă. Soarele apusese de-acum, coborând în spatele munților Pfalz, dar cerul mai strălucea în lumina înserării. Eram obosit de drum, avusesem de gând să mai stau puțin pe balcon şi să mă culc devreme. Îmi părea rău de Max. Îmi părea rău şi de mine.

– Mama nu-i acasă.

– Cum?

– A luat avionul spre Florida, cu noul ei prieten. Prietenul e de-acolo. Mama mi-a spus că, dacă nu vrei să mă opreşti la tine, poți să mă duci duminică la Inge. Până duminică mai e în concediu.

Era marți. Miercuri şi joi aveam foarte multă treabă la editură, vineri trebuia să ajung la München, de acolo plănuisem să plec pentru un weekend la Chiemsee[19].

– Dar cu şcoala ce-i?

– Ce să fie cu ea?

– Cum vrei să ajungi dimineața la şcoală şi să te întorci la prânz?

– Mama nu mi-a spus.

M-am îndreptat spre încrucişarea autostrăzilor, am descris cu maşina un cerc şi încă unul şi m-am aflat, pentru a doua

---

[19] Chiemsee - întins lac din Bavaria, pe insulele căruia se află apreciate staţiuni de vilegiatură. Acolo a fost construit, între anii 1878-1885, şi somptuosul castel al regelui bavarez Ludwig al II-lea

oară în aceeaşi zi, în drum spre casă. Max şedea tăcut lângă mine.

– Cât m-ai aşteptat în faţa casei?

– M-au lăsat acolo la două. Aveau avionul la cinci. Am întâlnit nişte copii şi ne-am jucat.

– Ai mâncat ceva?

– Nu. Mama a spus...

– Nu mai am chef să ascult ce a spus şi ce n-a spus mama.

Max tăcea din nou. De obicei se agita şi în sala de cinema şi pălăvrăgea în localul italianului, până i se aducea pizza. Am trecut pe la McDonald's şi am cumpărat hamburgeri şi cartofi cu ketchup. Apoi ne-am aşezat, acasă, la masa din bucătărie, să mâncăm. Nici unul din noi nu ştia despre ce să vorbim.

– Ne sculăm devreme mâine dimineaţă. La opt trebuie să fiu la editură şi înainte de asta să te duc la şcoală.

Aprobă din cap.

– Îţi fac patul. Ai tot ce-ţi trebuie? Periuţă de dinţi, pijama, schimburi proaspete pentru mâine, caietele şi cărţile de şcoală?

– Mama a spus...

Şi-a amintit că nu mai voiam să ascult ce a spus şi ce n-a spus Veronika. Am deschis valiza, i-am pregătit pijamaua şi lucrurile pentru a doua zi şi i-am dat o periuţă de dinţi neîntrebuinţată, fiindcă nu i se pusese una printre lucruri. În timp ce se spăla pe dinţi, mi-am făcut patul pe canapea; lui i-am lăsat patul meu. S-a grăbit; mi-am dat seama că nu voia să se bage în pat abia când, terminând cu aşezarea aşternutului, aveam să ies din cameră. S-a întins şi m-a întrebat:

– Îmi spui o poveste?

Cum să-i spui un basm unui băiat de zece ani? M-am gândit la o legendă; legenda lui Hildebrand, care se întorcea după mulţi, mulţi ani acasă şi întâlneşte un alt cavaler. Este Hadubrand, fiul lui Hildebrand, care nu-şi recunoaşte tatăl, cum nici tatăl nu-şi recunoaşte feciorul. Hadubrand domneşte acum în ţară şi este indignat că străinul nu-l

salută cu smerenia pe care un domnitor are dreptul s-o pretindă. Cei doi se luptă până la epuizare. Apoi Hildebrand îi întreabă pe Hadubrand care-i este numele şi din ce neam se trage şi-i dezvăluie că este tatăl său. Dar Hadubrand nu-l crede; el îşi socoteşte tatăl mort, iar pe Hildebrand îl ia drept impostor. Aşa că reiau lupta.

– Şi?

Străvechea legendă reuşise să-l captiveze pe Max cel obişnuit cu benzi desenate şi filme, dorea să ştie cum se termină.

– Hildebrand nu putea să se apere de o lovitură mortală, decât lovindu-l de moarte pe Hadubrand.

– Aoleu.

– Ei da, aşa au gândit într-o bună zi şi cântăreții care ne-au transmis legenda. De atunci au spus în cântecul lor că cei doi s-au recunoscut, s-au îmbrățişat şi s-au sărutat.

Aşa a început viața mea alături de Max. Mi-am contramandat călătoria la Munchen. Miercuri, joi şi vineri l-am dus cu maşina la şcoală şi l-am luat de acolo. La sfârşitul săptămânii am făcut exerciții de învățare a drumului - jumătate cu tramvaiul şi jumătate cu trenul - care lega între ele cele două oraşe, am exersat şi drumul de zece minute de la ultima stație a trenului, peste pod, până la şcoală. Alt exercițiu a fost dedicat drumului până la editura mea, unde Max se înființa, începând de luni, după şcoală, mânca la cantină cu mine şi-şi făcea lecțiile lângă mine, în biroul meu. În prima noastră luni am găsit seara în cutia poştală o scrisoare de la Veronika, informându-mă că se întoarce peste şapte săptămâni. Speram că Max va sesiza că rolul meu de părinte-locțiitor nu este un fapt de la sine înțeles şi merită recompensat cu o bună purtare, pe durata celor şapte săptămâni.

Nu s-a întâmplat aşa. Din zi în zi Max a devenit mai vioi, mai încăpățânat şi mai solicitant. A găsit un birou care stătea gol, unde-i plăcea mai mult să-şi facă lecțiile decât lângă mine. Prefera să se joace cu copiii întâlniți pe când mă

aşteptase în faţa casei, decât să-şi vadă de lecţii. Când îmi terminam programul de lucru, îmi cerea să-l duc la bazin sau la cinema sau într-un hotel; simţea o bucurie ciudată să stea în holurile de hotel şi să comande Cola.

Dar pe când el devenea mai agitat, viaţa mea devenea mai liniştită. Îmi propuneam mai puţin. Munceam mai puţin şi treburile mergeau şi cu mai puţină muncă. Am abandonat odiseea femeilor şi nu mi-am reluat căutările: nu mai umblam după umbrele unor femei de seamă, după ispitele aducătoare de moarte, după un păr frumos şi veşminte parfumate. Am ieşit mai rar şi am simţit că odăile şi bucătăria locuinţei mele încep să-mi aparţină cu adevărat. Seara la nouă Max era în pat, ascultase o poveste şi adormea. Nu stăteam în vreun restaurant, aşteptând mâncarea comandată sau nota de plată, ci îmi luasem cina, spălasem vasele şi mai dispuneam de două sau trei ore, putându-le folosi după plac.

Aşa m-am întors la Karl. Am scris Oficiului pentru Evidenţa Populaţiei şi am aflat cine locuise, pe la sfârşitul anilor '30 şi în anii '40, în Kleinmeyerstrasse 38: la parter Karl şi Gerda Wolf, la etajul întâi familiile Lampe şi Bindinger, la etajul doi Rudolf Hagert. Karl Wolf murise în 1945; Gerda Wolf s-a mutat în 1952 la Wiesbaden. Rudolf Hagert s-a mutat în 1955 într-un azil, unde a murit în 1957. Gerda Wolf figura în cartea de telefon a oraşului Wiesbaden, aşa că i-am adresat o scrisoare, am motivat interesul meu pentru locatarii de pe vremuri ai imobilului din KleinmeyerstraBe 38 şi-am rugat-o să-mi acorde o convorbire. După trei zile i-am primit răspunsul. Mă primea cu plăcere.

Duminică am plecat cu Max la Wiesbaden. Am vizitat oraşul; am luat telefericul, al cărui vagon superior îşi umplea rezervorul cu apă, coborând la vale datorită greutăţii apei şi trăgând în sus vagonul celălalt; ne-am plimbat prin podgorii. Cu puţin înainte de ora trei l-am postat pe Max, cu o carte în mână, pe o bancă de care a promis să nu se depărteze, iar la trei fix am fost la Gerda Wolf. Avea vreo şaptezeci şi cinci de

ani - o apariție îngrijită, cu părul alb, zveltă, cu mişcări iuți şi precise. Apartamentul era mic, plin de cărți, tablouri şi decorații, atârnate şi ele pe pereți în rame mărunte, ca nişte tablouri.

– Ordinele tatălui meu, mi-a spus, arătându-mi fotografia unui bărbat cu uniforma plină de decorații.

– Karl Wolf a fost tatăl dumneavoastră?

– Da. Când s-a anunțat în ziare că Führer-ul nu mai e în viață, s-a împuşcat. Nu era pe front, pentru că-şi pierduse un picior.

Ne-am aşezat la masa pregătită pentru ceai, a turnat ceaiul în ceşti şi a adus un chec marmorat făcut în casă. Am mai povestit o dată ce trecusem şi în scrisoare: povestea lui Karl, întoarcerea lui în casa din Kleinmeyerstrasse 38, ipoteza mea că autorul locuise în acea casă în timpul războiului sau curând după, ori că era un familiar al casei.

– Nu aveți alte date?

Am negat clătinând din cap.

– Presupun că autorul absolvise liceul, că nu a fost niciodată în Siberia şi nici măcar pe front. Dar nu ştiu nimic efectiv.

M-a privit întrebător.

– Cred că întâmplările trăite personal ții să le relatezi corect. Nu laşi râurile siberiene să curgă spre sud, în loc să curgă spre nord. Nu pui nişte soldați să vorbească într-un limbaj folosit de personaje din romane sau din filme, dar nu de soldații reali. Ori totuşi da? Îşi propune un autor să corespundă clişeelor cititorilor?

– Rudolf Hagert era chimist şi lucra în cercetare la BASF[20]. În plus era nebun după automobile. Nu-mi pot închipui că măcar a citit un roman. N-a avut subchiriaşi, nici înainte şi nici după război. Nici noi n-am avut. Doamna Lampe şi fiică-sa au luat în chirie nişte studenți; mama a vrut să

[20] BASF - Badische Anilin & Soda-Fabrik (Fabrica de anilină şi sodă din Baden)

găsească mereu soț pentru fiică şi chiar l-a găsit. Fiica s-a măritat cu Bindinger, un subchiriaş student. Student - a spus ea disprețuitor - cine studia pe vremea aceea, în loc să fie pe front, era ori infirm, ori aiurit.

– I-ați cunoscut pe subchiriaşi?

– În toți anii aceia doar unul a avut politețea să sune la uşa noastră şi să se prezinte. Doar unul singur.

– Un infirm? Un aiurit?

– Un tânăr plăcut; era mâhnit că nu l-au luat pe front, din cauza unei afecțiuni cardiace. Pentru că totuşi nu dorea să rămână atât de departe de linia întâi, am vorbit eu cu Freda, iar ea cu Karl, şi Karl l-a luat în cele din urmă.

– Freda? Karl?

– Baroneasa von Fircks, vechea mea prietenă, şi soțul ei Hanke, *Gauleiter*[21] al Sileziei.

– Ați aflat ce-a devenit tânărul acela? I-ați ştiut numele? Oare...

– ... oare scria? Habar n-am. Era student şi-şi va fi scris lucrările pentru facultate. Dar asta au făcut-o şi ceilalți subchiriaşi. Nu-i mai țin minte numele. Doamna Bindinger ar trebui să-l cunoască. Erau prieteni.

– A murit anul trecut.

Doamna Wolf a dat din cap, ca şi cum această moarte îşi avea dureroasa justificare.

– Freda von Fircks şi Hanke mai trăiesc?

– Freda s-a remăritat şi s-a mutat cu soțul ei, Rossler, la Bielefeld. Karl Hanke - oare tinerii de azi ştiu atât de puțin despre istoria Germaniei? Se zvonea că a fugit prin Spania în Argentina sau că a fost luat prizonier de americani sau că a fost spânzurat de nişte soldați germani, ori omorât în bătaie sau împuşcat de cehi - Freda l-a declarat mort în 1950, dar eu cred că e în viață. A fost cel mai bun.

---

[21] Gauleiter - în al Treilea Reich, conducător politico-administrativ al unui teritoriu ocupat

S-a ridicat de pe scaun şi m-a privit cu exaltare.

– Purtarea lui cavalerească față de Magda, înrolarea lui voluntară la tancuri, apărarea oraşului Breslau [22] - nu degeaba a fost iubit de Führer.

Avea dreptate. Hanke fusese iubit de Hitler, atât de iubit încât Führer-ul îl numise, cu puțin timp înainte de a muri, Reichsfuhrer SS în locul lui Himmler. Cetățenii din Breslau nu l-au iertat niciodată că, răspunzător pentru transformarea oraşului într-o fortăreață, pentru apărarea şi distrugerea urbei în care afirmase că va rezista până la ultimul om, o ştersese la 2 mai 1945; fugise de pe o pistă aviatică pe care locuitorii fuseseră siliți s-o construiască cu enorme sacrificii şi unde nu aterizase nici un avion, de unde nu-şi luase zborul nici unul în afara acelui Fieseler Storch[23], ascuns de Hanke şi folosit de el pentru a părăsi oraşul. Poate că nu evadase din laşitate, ci intenționa să-l întâlnească pe Schorner, pe care Hitler, tot la scurt timp înainte de a muri, îl numise comandant suprem al armatei.

Nimic nu dovedea că fusese laş. În 1939 ceruse să plece voluntar pe front, când ar fi putut duce o viață confortabilă la Berlin, ca secretar de stat al lui Goebbels; anterior se pusese rău cu Goebbels, care se purta prost cu soția sa, Magda, fiindcă se îndrăgostise de actrița Lida Baarova; şi mai înainte îşi riscase postul de dascăl, din pricina muncii sale pentru Partid, şi chiar îl pierduse. Era un organizator abil şi inspirat; descoperise, atunci când nimeni nu era dispus să-i închirieze Partidului spații pentru adunări, sălile berlineze de tenis ca locații pentru aparițiile lui Goebbels; organizase transmiterea

---

[22] Breslau - denumirea germanizată a oraşului Wrodaw din sud-vestul Poloniei, port pe râul Oder, urbe cu numeroase monumente istorice din sec. XIII-XVI

[23] Fieseler Storch este un tip de avion cu elice elaborat şi construit în uzinele Gerhard Fieseler din Kassel; denumirea Storch (barză) se datorează trenului de aterizare înalt. Zburând întâia oară în 1936, excelent dotat, a fost utilizat de-a lungul celui de-al Doilea Război Mondial ca avion de legătură, de supraveghere şi sanitar

corespondenţelor de pe front şi scria el însuşi. Totodată, se servea din fondurile Partidului pentru scopuri personale, îşi crease în fortăreaţa Breslau un imperiu al luxului, era obtuz, insolent şi intolerant până la cruzime. Ei bine, da, Gerda Wolf nu greşea. Karl Hanke întruchipa probabil tot ce putea oferi nazismul mai bun.

Când i-am povestit lui Max despre cariera lui Hanke, a reacţionat plescăind interesat cu limba. Lungile mele convorbiri telefonice, duse cu un istoric prieten cu privire la Hanke, îi treziseră curiozitatea.

– Să fii curajos e bine, nu?

Ne luam cina în balcon. Îmi închipuisem mereu ce frumos e să fii tatăl unui copil căruia să-i explici lumea - poate că mi-aş fi dorit, copil fiind, să am un tată care să mi-o explice. Nu ştiam că unui copil i se par simple întrebările dificile pe care le pune şi că aşteaptă să i se răspundă simplu, simţindu-se dezamăgit când îi dăm adecvatele răspunsuri complicate. Între timp mă lămurisem. Am privit cerul de seară, am mai luat o înghiţitură de vin şi m-am pregătit pentru dezamăgirea lui Max.

– Curajul e bun, când e vorba de o cauză bună. Dacă-i vorba de o cauză rea, curajul...

Ezitam. „Nu-i bun“ mi se părea prea palid, „rău“ - prea dur.

– ... e rău?

– Cum e şi cu hărnicia. Dacă faci cu hărnicie un lucru bun, hărnicia ta e bună. Dacă sapi cu hărnicie o groapă în care să cadă vecinul şi să se rănească, ai făcut ceva rău. Odată ce-i rău să sapi groapa, nu e bună nici hărnicia la săpat.

Max reflecta atât de concentrat, încât i se ivi o cută între sprâncene.

– Hanke ăsta ar fi fost mai bun, dacă era laş?

– Curajos sau laş, harnic sau leneş - asta nu contează dacă slujeşte o cauză proastă.

Era oare aşa? Laşitatea şi lenea care sabotau o cauză proastă nu deveneau cumva virtuţi? Întrebarea şi-o punea şi Max:

– Dacă sunt leneş la săpat, groapa nu se face aşa de adâncă şi vecinul nu se loveşte atât de tare.

Apoi se lăsă antrenat de subiect:

– Cum e de fapt - nu cad chiar eu în groapa pe care o sap vecinului?

– Asta-i altă poveste.

În loc să profit bucuros de întorsătura conversației, nu m-am putut abține de la rostirea unei povețe de încheiere:

– Valoarea curajului şi a hărniciei, a spiritului de economie şi a simțului ordinii depinde în orice caz de scop.

– Eu nu ştiu deocamdată în ce scop economisesc.

O clipă am crezut că Max face haz. Dar pe frunte-i persista cuta între sprâncene şi mă privea cu o expresie foarte serioasă.

– Când ai adunat destul, cheltuieşti banii pentru un scop bun.

– Dar dacă i-aş cheltui pentru ceva rău? Mi-am dat seama că spusesem, ce-i drept, ce socoteam că am datoria să spun, dar că nu credeam în vorbele mele. Curajul va fi fiind o virtute mai puțin prețioasă decât simțul dreptății, iubirea de adevăr sau de aproapele tău - dar este indiscutabil o virtute, iar dacă Hanke exista oricum pe lume, îl preferam curajos şi nu laş. Nu-mi plăceau leneşii, nu-mi plăceau oamenii care nu-şi drămuiesc banii şi nici cei care-şi aruncă ei înşişi existența într-un haos. Eram fiul mamei mele. Nici cu Max nu-mi propuneam să discut dacă hărnicia pe care i-o ceream la învățătură sau ordinea pe care i-o pretindeam în casa mea erau puse în slujba unor scopuri pozitive. Ar fi fost corect să răspund la prima lui întrebare: „Da, e bine să fii curajos, dar curajul singur nu e totul“. Era prea târziu s-o fac acum. M-am mulțumit să spun:

– Să-i cheltuieşti pentru ceva rău? Să nu te prind.

Am cerut de la Informații numărul de telefon al Margaretei, sora Barbarei. Când am sunat-o, m-a întrerupt imediat după ce mi-am spus numele.

– N-am crezut c-o să mai apăreți.

– N-aţi mai...

– Am aşteptat telefonul dumneavoastră cu ceva timp în urmă. Când aţi fost în contact cu sora mea?

– Cum spuneaţi, cu ceva timp în urmă. Ani.

– Barbara mi-a povestit atunci că aţi vrea să ştiţi cine ar fi putut să scrie despre noi şi ce se găseşte în hârtiile mamei noastre pe această temă. Tot despre asta mai este vorba?

– Da.

– Puteţi veni sâmbătă la unsprezece. Dacă vreţi să faceţi nişte copii, aduceţi un copiator.

Mi-am procurat un aparat şi m-am dus sâmbătă la ea, la ora fixată. Din dorinţa de a nu întârzia, am sosit prea devreme şi am aşteptat după colţ, în maşină. Într-un cartier cu locuinţe-tip construit prin anii '50, Margarete Bindinger ocupa jumătatea unei case cu două apartamente şi cu grădină. În copilărie mi-ar fi plăcut să ne instalăm într-un asemenea cartier, uneori făceam cu mama o plimbare duminicală şi observam cu jind cât de practic şi de prietenos era totul: casele cu pivniţă şi pod, cu un balcon la etajul întâi şi un altul chiar lângă intrare, având în spate micul geam al unei toalete, grădinile cu terasă, leagăn, bară pentru bătut covoare, pomi fructiferi, arbori decorativi şi straturi de zarzavat; iar pe stradă copiii umblau pe patine cu rotile şi-şi marcaseră spaţii pentru fotbal ori alte jocuri cu mingea pe echipe; îşi desenaseră şi pătrate pentru şotron. Acum copiii şi copacii crescuseră mari, în grădini nu mai erau decât gazon, arbuşti şi flori, iar pe stradă parca maşină lângă maşină.

Poarta grădinii avea în exterior un buton rotund care nu se lăsa învârtit şi în interior o clanţă. M-am jenat să-mi trec mâna prin gard şi să apăs clanţa, aşa că am sunat. S-a deschis uşa casei şi Margarete Bindinger mi-a spus:

– Doar nu-i nevoie să vin să vă ajut.

A rămas în uşă, până am ajuns în faţa ei. Era scundă şi uscăţivă, avea o faţă cenuşie şi o expresie de parcă i-ar fi plăcut să scape numaidecât de mine. În loc să-mi răspundă la salut, a arătat spre copiator şi m-a întrebat:

– Consumă mult curent?

– Nu ştiu. Evident, voi... Mi-a făcut semn să mă opresc.

– Nu vreau să vă iau bani pentru cât curent o să consumaţi cu copiile. Aparatul dumneavoastră pare uşor de mânuit şi mă întrebam dacă n-ar fi bun şi pentru mine.

A eliberat uşa şi a trecut în casă. Abia acum am observat că avea piciorul drept mai scurt şi se sprijinea într-un baston. M-a dus în camera cu vedere spre stradă şi m-a pus să iau loc la o masă mare cu şase scaune. Pe masă era o mapă. S-a aşezat faţă-n faţă cu mine. „Eu...“ M-a oprit din nou. În loc să mă lase să vorbesc, mi-a pus întrebări scurte, aşteptând răspunsuri şi reacţionând cu lipsă de răbdare când unele replici ieşeau mai lungi. Când o informasem despre Karl şi despre căutările mele de până acum pentru a descoperi autorul, m-a întrebat:

– De ce vă interesează acest autor?

– Îi cunoştea pe bunicii mei şi-mi cunoaşte zona natală, şi a scris un roman al cărui sfârşit mi-ar plăcea să-l aflu - sunt pur şi simplu curios.

M-a privit drept în faţă:

– Nu, nu sunteţi numai pur şi simplu curios. Dar ce-mi pasă mie. Barbara mi-a spus să vă ajut, de ce n-aş face-o. Nu vă ofer prea mult.

Şi-a pus mâna pe mapă.

– Mama n-a ţinut un jurnal. A păstrat scrisori, scrisori de la părinţii ei, de la cea mai bună prietenă, de la tatăl meu şi de la noi, copiii. Câteva scrisori vin de la un bărbat despre care nu ştiu cine este şi cum s-au cunoscut.

S-a ridicat de la masă.

– Vă las singur. Strigaţi-mă când aţi terminat.

Am deschis mapa.

Mult stimată domnişoară Beate, Totul e cum trebuie să fie. Că dumneavoastră sunteţi acolo unde lumea e nevătămată, iar eu - acolo unde lumea îşi iese din matcă: aşa trebuie să fie. Că ne-am întâlnit - aşa trebuie să fie. Că nu mă iubiţi - aşa trebuie să fie.

Trei zile au trecut de când mi-ați spus-o. Cu atâta grație, bunătate şi căldură, încât eu, deşi n-am găsit fericirea căutată, sunt totuşi într-un fel fericit. Poți iubi fără să fii iubit şi să resimți faptul ca nedrept. Dar există şi o dreptate a iubirii fără răspuns.

Ieri-seară am sosit aici şi din zorii zilei s-a pornit bătălia. Un fapt măreț.

Vă mulțumesc că mi-ați îngăduit să vă fac martora gândurilor mele, când v-am stat în preajmă. Îmi permiteți să vă scriu în continuare?

Al dumneavoastră, Volker Vonlanden 17 ianuarie 1942

Următoarele epistole, scrise la distanță de câteva săptămâni, erau asemănătoare: câteva fraze despre lume, câteva despre război, alte câteva despre Beate cu aurora, cu luceafărul de seară şi cel de dimineață, cu o ploaie caldă, cu aerul răcoros după o furtună, cu un pahar de apă după o zi petrecută în arşița soarelui, cu căldura sobei după o noapte în zăpadă. Am apreciat pasajul despre aurora:

Nu, Beate, nu semănați cu aurora ivindu-se lent şi scăldând lumea, treptat, într-o tot mai strălucitoare lumină. Există şi o altfel de aurora, scurtă ca durată şi de mare forță, care alungă noaptea dintr-o clipă într-alta, înlătură aburul nopții şi întemeiază ziua. De acest gen de aurora îmi amintiți dumneavoastră. A fost odată o revoluție, în care o navă de război a dat semnalul decisiv cu o singură salvă de tun, obținând şi victoria decisivă, iar nava de război se numea „Aurora". Ştiți că-mi puteți revoluționa viața cu un singur cuvânt, nu-i aşa?

De la sfârşitul verii, nu mai apar, pentru un timp, scrisori. O scrisoare de Crăciun explică de ce. Mai înțelegeam din ea că misivele din primăvară şi vară au atins inima Beatei şi au înduplecat-o.

Dragă Beate, în iarna din urmă îți scriam că mi-ai deschis ochii în privința justeții unei iubiri fără răspuns. Ce ai crezut că am vrut să spun, de fapt?

O iubire fără răspuns nu se potoleşte decât atunci când poate să respingă iubirea care a respins-o. Astfel îşi face dreptate - ori nu merită dreptatea.

Am petrecut împreună o vară frumoasă, dar ce-a trecut a trecut. Rămâi cu bine! *În timpul călătoriei de întoarcere am întâlnit o fată care-mi place. Ştii şi tu cum e.*

Volker

Crăciun 1942

Următoarea scrisoare fusese expediată cu un an şi jumătate mai târziu. Îi era anexat un decupaj dintr-un ziar.

Mult stimata şi draga mea Beate, Nu trebuie să-mi luaţi în nume de rău portretul. Ştiu că nu faceţi mare caz de persoana dumneavoastră şi nici nu doriţi ca alţii s-o facă. Dar nici n-am scris textul anexat în acest scop. Nu pentru dumneavoastră l-am scris, ci pentru bărbaţii aflaţi pe câmpul de luptă. Că pe dumneavoastră v-am avut în faţa ochilor, scriindu-l, iar acum bărbaţii de pe front vă au în faţa ochilor - nu vă inspiră asta măcar un pic de mândrie?

Eu cred că aşa s-ar cuveni.

Al dumneavoastră

Volker

12 iunie 1944

Articolul, o jumătate de pagină de ziar, se intitula „Şi din acest motiv“ şi era semnat de Volker Vonlanden.

Nu mă iubeşte. Mi-a spus-o când am fost în ultima permisie. Ţine la mine, dar nu sunt adevăratul ei ursit, iar ea ştie că adevăratul ursit va veni şi-l aşteaptă. Câteodată mă întreb unde luptă el: *în Italia, în Franţa, în Rusia*? *Poate că luptă chiar aici, lângă mine*?

Este o fată blondă, cu ochi albaştri şi o gură plină de voioşie. Îi place să râdă şi are un râs sonor. Fruntea înaltă dovedeşte că are gânduri bune, iar bărbia - că nu se lasă doborâtă, de nimic şi de nimeni. Atunci când cad bombe, râde cu îndârjire şi se apucă de treabă. Are braţe puternice şi ştie să pună umărul la muncă. E înaltă, o siluetă dreaptă şi dacă o vezi mergând, ţi-ai dori să dansezi cu ea.

Nu mă iubeşte. Într-o zi va iubi un camarad, pe cel care-i este sortit. Într-o zi mă va iubi fata care mi-e mie sortită. Şi ea râde cu îndârjire când cad bombe. Şi ea pune umărul la treabă - la debarasare, în fabrică, la strânsul recoltei. Şi ea mă aşteaptă, dar încă n-o ştie. Mulţi dintre noi luptă pentru soţiile şi copiii lor. Ei ştiu că fiecare glonţ care ajunge la ţintă, fiecare atac izbutit, fiecare apărare menţinută îi apără pe cei dragi. N-ai nevastă şi copil? Nici prietenă nu ai? Ai avut una, dar iubeşte pe altul? Iubeşti şi nu eşti iubit? Chiar dacă nu o cunoşti - undeva există o minunată fată germană, căreia-i eşti sortit. Care râde cu îndârjire, pune umărul la muncă şi te aşteaptă. O fată care merită şi ea să fie apărată, ca şi nevestele şi copiii celorlalţi.

Şi din acest motiv luptăm - pentru fericirea despre care încă nu ştim când şi cum va veni, dar ştim că va veni.

Următoarei scrisori, care era şi ultima, Volker Vonlanden îi anexase iarăşi un articol, pe care însă l-am căutat în zadar. Se pierduse, probabil.

Dragă Beate,

Poate că vă interesează ce am scris recent. Oriunde privim, se prăbuşesc multe, şi mulţi imită şi împărtăşesc prăbuşirea. Ca şi cum oamenii ar fi case.

Ce ne pasă de molozul şi cenuşa caselor! Să celebrăm, dumneavoastră şi cu mine, ceea ce este indestructibil, ceea ce ne va însoţi şi întări în toate drumurile noastre.

Sper să vă revăd.

Al dumneavoastră,

Volker

16 martie 1945

Dar după scrisoarea ultimă mapa încă nu se golise. Am dat de un text dactilografiat pe douăzeci de pagini, cu titlul „Regula de fier“, care-l indica pe Volker Vonlanden ca autor şi nu era datat. Să fi fost acestea gândurile lui Vonlanden, pe care Beate, ca martoră, îi îngăduie să i le împărtăşească? Dar pentru cine şi pentru ce fuseseră gândite? Numai pentru

martora Beate, ori pentru consolidarea propriilor certitudini, pentru studiu?

Era vorba, inițial, despre cele trei ere ale omenirii, dintre care prima cunoscuse dreptul naturii, al forței, al luptei, al biruinței şi impusese nimicirea celui slab, a celui străin, a duşmanului, a doua stătuse sub semnul îndemnului iudeo-creştin la iubire, pe când a treia revenea la dreptul celei dintâi. Cea de-a treia eră tocmai începea, a doua începuse odată cu decăderea Imperiului Roman, în continuare, se puneau în discuție atât interdicția de a ucide, cât şi uciderea duşmanilor luați prizonieri de către azteci, a războinicilor răniți din Sparta de către spartani, a copiilor bolnavi din Roma de către romani. În sfârşit, urmau pasajele cărora textul le datora titlul.

Regula de aur interzice în varii formulări să-i faci altuia ceea ce tu însuți nu vrei să înduri. Uneori această regulă a interdicției este înlocuită de regula unui imperativ: ea îți cere să faci pentru celălalt ceea ce ai dori să se facă pentru tine. Aşa sau altminteri, regula de aur este una a îndatoririlor. Unde găsim aici principiul de drept? Nici măcar primul dintre toate drepturile, dreptul de a te apăra când eşti atacat, nu este inclus. Conform acestei reguli, dacă nu vrei să întâmpini rezistență atunci când eşti atacant, nici nu-ți este permis să opui rezistență unui atacator.

Dreptul nu-şi are temeiul în această regulă de aur, ci într-o regulă de fier. Ceea ce eşti gata să suporți ai dreptul să-i faci pe alții să suporte. Şi pentru regula de fier există formulări diverse. Ai dreptul să-i expui şi pe alții circumstanțelor cărora eşti gata să te expui tu însuți; ceea ce pretinzi de la tine ai dreptul să le pretinzi şi altora ş.a.m.d. Este regula din care se nasc şi se dezvoltă autoritatea şi conducerea. Eforturile majore pe care Führer-ul şi le cere lui însuşi îl îndreptățesc să le ceară şi celor pe care-i conduce, iar ei sunt gata să şi le asume; pentru că şi le cere lui însuşi şi le cere şi lor aceste eforturi, ceilalți recunosc în el conducătorul, pe Führer.

În sprijinul teoriei se aduc numeroase exemple. După care textul revine la interdicția de a ucide. Interdicția de a ucide nu-i face dreptate principiului de drept. Şi când ucizi este valabilă regula de fier.

Odată ce eu înfrunt moartea, am şi dreptul să omor. Înfrunt moartea de câte ori mă implic într-o luptă pe viață şi pe moarte, indiferent dacă lupta este sau nu este declarată făţiş şi cine o declară. Evreii nu ne atacă? Nu vor decât să-şi vadă în linişte de afaceri, sa-şi continue specula şi cămătăria? Slavii nu vor decât să-şi coacă pâinea şi să-şi fiarbă rachiul? Acestea toate n-au cum să-i apere. Germania a pornit lupta pe viață şi pe moarte cu ei.

De parcă m-ar fi ascultat citind, aşa cum tragi cu urechea la o conversație, pentru a te arăta imediat ce ea se încheie, Margarete Bindinger s-a ivit în uşă.

– N-am nici un răspuns la nici una din întrebările dumneavoastră. Nu ştiu dacă omul a apărut la noi acasă, într-o bună zi, după război. N-am absolut nici o idee dacă mama mea era însărcinată când l-a cunoscut pe tata şi dacă din această cauză căsătoria nu trebuia întârziată cu nici o clipă. Să-mi fie tată Vonlanden? Ce-i drept, am venit pe lume la numai cinci luni după nuntă, dar se spune în familie că semăn cu tatăl meu legitim. Astea v-au fost întrebările, nu-i aşa?

Am aprobat din cap.

– Când s-au căsătorit părinții dumneavoastră?

– În octombrie 1942.

Aşadar, Beate îşi va fi spus curând după frumoasa vară petrecută împreună, şi nu doar de Crăciun, că n-o să iasă nimic cu Volker Vonlanden.

– Mama dumneavoastră a vorbit vreodată despre el?

– Nu.

– Probabil nici nu-şi amintea cu plăcere de el. A fost…

– … un om neplăcut? Ei bine, sigur că n-a fost un om plăcut. Dar mama ştia să repeadă destul de tare pe câte cineva, iar

dacă aşa se va fi purtat şi cu el, aş înțelege că Vonlanden a vrut să i-o plătească.

Privea în gol, încruntată, cu buzele strânse, ca şi cum şi-ar aminti de câte ori maică-sa o repezise, când era copil.

– Nu mă refer la nevoia lui de a se răzbuna pe mama dumneavoastră, ci la vorbăria lui despre dreptate şi...

A pufnit disprețuitor.

– Mie nu mi-a răspuns nimeni la o iubire şi mi-aş fi dorit să fie altfel. Dar ce e nedrept în treaba asta?

M-a privit ca şi cum ar fi aşteptat o replică de la mine. Apoi păru să-şi fi pierdut interesul pentru propria întrebare.

– Oricum - dacă ai asemenea sentimente, ar trebui să le ții pentru tine şi să nu te dai mare, a mai zis.

– De ce a păstrat mama dumneavoastră aceste texte?

– Nici de data asta nu ştiu să vă lămuresc. Mama nu trăia înconjurată de amintiri. Înțelegeți la ce mă gândesc: să umpli albume cu fotografii şi să te uiți la ele, să colecționezi amintiri, să păstrezi pozele copiilor, să povesteşti despre trecut - toate aceste comori cu „îți mai aduci aminte“, pe care le dețin familiile şi le scot cu plăcere din sertare ca să le arate unuia şi altuia, la noi n-au existat. Scrisorile pe care le-a păstrat, mama le-a ținut numai pentru ea.

Am derulat cablul pe care-l înfăşurasem în jurul copiatorului, l-am pus în priză şi am întrebat-o:

– Aş prefera să copiez totul - sunteți de acord?

– Ştiți cum se procedează într-o arhivă: din materialele examinate pe care îți propui să le foloseşti trebuie să laşi câte o copie la arhivă. Mă țineți la curent cu ce-o să mai găsiți - ne-am înțeles?

– Înțeles.

A rămas în picioare în uşă, privindu-mă tăcută cum copiam, pagină cu pagină. Nu-mi dădeam seama dacă mă supraveghea, ca să nu deteriorez ori să nu-mi însuşesc vreuna din hârtii, sau dacă era pur şi simplu o variație pentru ea că cineva îşi făcea de lucru în casa ei. Era linişte, nu se auzea decât zumzetul potolit al copiatorului; ştiam că

Margarete Bindinger nu are bărbat şi copii, dar liniştea asta îmi dădea senzația, dincolo de singurătatea ei, că nici ea însăşi nu trăieşte efectiv în casă. La un moment dat am terminat, am rulat cablul, am pus copiile pe copiator şi cablul pe copii. Am luat totul sub braț şi mi-am îndreptat poziția.

– De ce nu mă întrebați? Nu îndrăzniți? Nu înțelegeam.

– Nu vreți să aflați nimic despre Barbara?

– Nu... nu ştiu.

Am spus-o şi ştiam că nu era adevărat. Fireşte că voiam să ştiu ce se întâmplă cu Barbara. De aceea mă simțisem atât de plin de elan în timpul drumului, ba chiar în ziua dinainte, când împrumutasem copiatorul, examinasem harta şi-mi stabilisem ruta călătoriei.

– Nu ştiți dacă vreți să aflați ceva despre Barbara?

Şi-a clătinat capul şi a râs, ca şi cum şi-ar bate joc de mine.

– Atunci nici n-o să auziți nimic.

– Aş vrea... Aş vrea doar să vă mulțumesc.

– Vreți totuşi să aflați ceva?

Nu reuşeam să rostesc nici o confirmare, nici un refuz, nici măcar mărturisirea că nu ştiam ce vreau. N-am spus nimic. Mă privea pândindu-mă, şi i-am citit în ochi nu doar batjocura, dar şi cruzimea. Juca voluptuoasă un mic joc crud cu mine. Acum mai degrabă mi-aş fi retezat limba, decât s-o întreb despre Barbara. A văzut încrâncenarea de pe fața mea, n-a mai pasionat-o jocul şi mi-a spus:

– A stat câțiva ani cu bărbatul ei la New York şi s-a întors în țară, după divorț.

Am făcut un ocol şi am trecut cu maşina pe lângă casa Barbarei. În Friedrichsplatz programul pieței se încheia, standurile se demontau. Am primit fără plată cele câteva mere şi cartofii pe care i-am luat; vânzătoarea n-avea chef să mai pună în funcțiune casa de marcat şi cântarul. Peste tot erau resturi pe jos, trebuia să fiu atent pe unde calc.

Casa Barbarei arăta aşa cum o păstrasem în amintire. Câteva minute m-am prefăcut că nu aştept să se deschidă uşa şi să apară Barbara, după care mi-am văzut de drum.

Încă două weekend-uri şi Veronika avea să se întoarcă şi să-l ia pe Max. Mă obişnuisem cu el. Nu ştiam în ce măsură nevoia de a conviețui cu o femeie poate fi satisfăcută şi de conviețuirea cu un copil: nevoia de comunicare zilnică, firească, nevoia de a schimba impresii despre ce ai făcut peste zi, de a primi şi oferi un interes participativ, nevoia de mici ritualuri. În loc să beau o ceaşcă de cafea instant în timp ce mă îmbrăcam şi să mănânc o banană în maşină, mă aşezam cu Max la un mic dejun adevărat. Când ne duceam seara la bazin sau la un hotel, băiatul mă întreba: „Ai avut mult de lucru azi?“ Sau zicea: „Ce bine o ducem. Ziua se încheie şi putem să facem ce vrem.“ Zilnic aşteptam cu bucurie momentul în care îi spuneam lui Max poveşti, înainte ca el să adoarmă. După prima poveste despre o întoarcere acasă îşi dorea să asculte mereu şi mereu alta. Povestea în care un bărbat întors acasă îşi pune la încercare soția care nu-l recunoaşte, făcându-i curte, iar ea îl respinge, rămânând credincioasă amintirii soțului. Sau altă istorie, când bărbatul verifică sentimentele nevesti-sii, povestindu-i despre o imaginară viață de familie fericită a soțului ei, printre străini, iar ea îl ascultă cu tristețe, dar fără invidie şi plină de dragoste. Povestea când cel întors îşi găseşte soția cu altul şi pleacă fără să fie recunoscut, nevrând să distrugă noua dragoste de care femeia lui are parte, după o lungă perioadă de doliu, ea crezându-l mort. Într-o poveste cel ce se întoarce se răzbună pe un individ mincinos care i-a anunțat moartea, ucigându-l; într-alta, noul partener a rostit el însuşi minciuna interesată, iar cel întors, dezvăluindu-şi identitatea, se luptă cu impostorul, îl învinge şi-şi salvează soția de un fals nou noroc, oferindu-i fericirea adevărată. Lui Max îi plăcea cu deosebire varianta în care bărbatul se întoarce tocmai în ziua fixată pentru recăsătorirea soției, vede perechea îndreptându-se spre altar şi trebuie să hotărască pe

loc ce are de făcut. O altă variantă agreată de băiat era şi aceea când cei doi bărbaţi ajung să se cunoască şi caută în comun o soluţie pentru situaţia aparent fără ieşire. Mai erau şi poveştile despre bărbatul care se întoarce însoţit de altă femeie: fie pentru că în străinătate i s-a dat vestea eronată despre moartea soţiei sale, fie fiindcă femeia cealaltă l-a ajutat să evadeze din captivitate sau l-a salvat din cine ştie ce primejdie. Existau poveşti despre întoarcerea unui fiu, având sau nu un frate rău, o mamă vitregă rea, un tată blând sau aspru. Poveşti despre bărbatul revenit după ani de absenţă, tată sau fiu, care se simte atât de străin în casa lui, se adaptează atât de prost, se poartă atât de distant ori nedrept sau chiar ca un ticălos, încât îi aduce pe-ai săi la disperare, făcându-i să plece de-acasă. Abia când Max îmi tot cerea poveşti despre întoarcerea acasă, mi-am dat seama cât de multe ştiam. Am continuat să caut şi am găsit şi citit încă multe altele.

Oare fără Max urma din nou să muncesc şi să călătoresc mai mult? Sau aveam să încerc iar să găsesc partenere ocazionale corespunzând ultimelor personaje feminine din *Odiseea*? Să mă întâlnesc mai des cu prietenii? Să învăţ să joc tenis sau golf? În drum spre casă m-am lămurit că nimic din toate acestea nu mă ispitea. Atunci?

Iată-mă pesemne cuprins de cunoscuta *midlife-crisis*, mi-am spus şi pentru o clipă m-am simţit mai bine, pentru că-i găsisem problemei mele un nume. Dar clipa a trecut şi m-am văzut aşa cum eram: patruzeci şi ceva de ani, angajatul unei edituri, succes mediu şi venit mediu, o maşină banală, o locuinţă ordonată, nici o prietenă stabilă, nici o schimbare în rău sau în bine la orizont. Când m-am trezit autocompătimindu-mă, mi-a venit în minte Ahile, care - mort - îl întâlneşte pe Odiseu în Hades şi-i spune că ar prefera să fie zilier în viaţă, decât domnitor în imperiul celor răposaţi.

M-am adresat în scris Institutului de Cercetare a Istoriei Militare, întrebând de Volker Vonlanden. După două săptămâni mi s-a răspuns. Aveau trei articole apărute în

presă sub semnătura lui. Dar despre persoana lui nu ştiau nimic. Poate că numele era un pseudonim; pseudonimele sau semnăturile prescurtate erau absolut uzuale la reporterii de război.

Articolele erau anexate: copii - nu decupaje - după paginile de ziar complete, cu frontispiciu şi dată. „Şi din acest motiv", articolul pe care-l cunoşteam, apăruse la 10 iulie 1944 în *Deutsche Allgemeine Zeitung*, „Bătălia" şi „Indestructibil" în 16 august 1942, respectiv în 4 februarie 1945 în *Das Reich*. Ambele jurnale, primul - un cotidian, al doilea - un săptămânal, erau editate la Berlin, însă nu erau ziare berlineze şi nu implicau o legătură a lui Vonlanden cu Berlinul. Ştiam însă că *Das Reich* a fost gazeta lui Goebbels şi corespunde unei anumite exigenţe intelectuale, programatice; odată ce publicase acolo, era evident că Vonlanden fusese în relaţii cu acest cerc.

Am presupus că „Indestructibil" era articolul anexat de Volker Vonlanden ultimei sale scrisori către Beate. Se potriveau data şi tema.

Despre dificultăţile situaţiei prezente nu e cazul să vorbim, le trăim. Nu este nevoie să vorbim nici despre faptul că unii devin slabi, se îndoiesc de credinţa lor sau îşi pierd credinţa. Aşa se întâmplă când situaţia devine dificilă. Câtă vreme cei slabi îşi fac datoria, să nu-i judecăm, ci să-i ajutăm să-şi revină.

Să le amintim de ceea ce este indestructibil. Ceea ce ne rămâne în ciuda tuturor dificultăţilor, traversând toate greutăţile. Am fost un popor sfâşiat; sărăcia se opunea bogăţiei, muncitorul din fabrică - stăpânului fabricii, satul se opunea oraşului, burghezia - nobilimii, banul se opunea spiritului. În ultimii doisprezece ani ceea ce ne diviza a ajuns la o împăcare. Ne-am transformat într-o comunitate. Am fost un popor bolnav - cultura era degenerată, societatea - iudaizată, moştenirea - viciată. În ultimii doisprezece ani am respins şi nimicit ceea ce dăuna spiritului şi trupului nostru. Ne-am însănătoşit. Am fost un popor nehotărât, nehotărât în

privința viitorului la care năzuim, a drumului pe care mergem; nu hotărâsem pe cine să ne bazăm ca prieten şi pe cine să combatem ca duşman. În ultimii doisprezece ani am dobândit certitudinea menirii noastre. În inimile noastre stăpânim de-acum Reich-ul milenar. În lume ne aflăm abia la începutul lui, la începutul unei lupte de o mie de ani.

Există unii care ne părăsesc şi ne trădează; ei vor încerca să ne ia ceea ce este al nostru. Nu le vom îngădui să reuşească.

Articolul „Bătălia“ se referea la blocada Leningradului, despre care eu ştiam doar că le pricinuise enorme suferințe locuitorilor săi şi că a fost în cele din urmă abandonată fără succes. Documentându-mă, am aflat că Hitler proclamase la 8 iulie 1941 că Leningradul trebuie ras de pe fața pământului, la 8 septembrie 1941 poruncise, în locul cuceririi oraşului, asedierea şi înfometarea lui, iar la 14 septembrie 1942 ordonase din nou ca Leningradul să fie distrus. Dar era de-acum prea târziu. Wehrmacht-ul[24] avea alte sarcini mai urgente; la 18 ianuarie 1943 blocada a fost străpunsă, la 14 ianuarie 1944 asediatorii au fost izgoniți.

Articolul lui Vonlanden pune în discuție cavalerismul războiului modern şi recurge la exemplul asedierii Leningradului, având ca țel înfometarea, cucerirea şi distrugerea oraşului. Autorul admite că lansând problema, îşi asumă, poate, o sarcină prea grea. Cavalerism față de bolşevici? Dar atât de simplist nu este permis să fie privite lucrurile, cerințele cavalerismului neputând să depindă de calitatea duşmanului. Ne purtăm cavalereşte în propriul nostru nume, nu de dragul sau spre răul altcuiva.

Esența cavalerismului este dedusă din regula de fier. Cavalerism înseamnă să nu pretinzi altuia să-şi asume ceea ce nu eşti gata să-ți asumi tu însuți. Germania este implicată într-o luptă pe viață şi pe moarte, fiind gata să ceară

---

[24] Wehrmacht - denumire oficială dată pe cel de-al Treilea Reich (1933-1945) forțelor armate naziste

bărbaților, femeilor şi copiilor țării să-şi asume sacrificii extreme. În consecință, Germania nu se abate de la cavalerism, dacă-şi înfruntă duşmanul cu extremă duritate.

Aici intervine în articol o cezură. Oare cavalerism în accepția curentă nu înseamnă menajarea celor slabi, a femeilor, copiilor şi bătrânilor de către cel puternic? Cum se împacă această accepție cu esența cavalerismului, expusă mai sus?

Mă aşteptam ca în răspunsul la întrebare să reapară cea de-a treia eră a umanității, abandonarea îndemnului iudeo-creştin la iubire şi întoarcerea la dreptul naturii, al forței, al luptei şi biruinței. Dar abandonarea şi întoarcerea se convertiseră în progres, un progres orientat spre o sporită egalitate. Cavalerismul presupune să-i priveşti şi să-i tratezi pe cei slabi ca egali. Ceea ce înseamnă, în vremuri de pace, să le recunoşti capacitatea şi nevoia egală de a fi fericiți. În acest sens, în vremuri de pace accepția curentă a cavalerismului este corectă. În război, însă, ea se dovedeşte greşită. În război, egalitatea celor slabi se cuvine echivalată cu egala lor capacitate şi nevoie de a ucide. De a ucide? Ei bine, da, chiar insul cel mai slab este îndeajuns de viguros ca să ucidă.

Articolul relatează că, în rândurile partizanilor, femeile luptă cot la cot cu bărbații, că sunt ajutați de bătrâni şi copii, nicidecum prea în vârstă ori prea tineri ca să tragă cu puşca, sa arunce o grenadă, să pună o mină. Asediu, înfometare, cucerire, distrugere - sunt loviți în mod egal cei ce sunt egali în capacitatea şi nevoia lor de a-i ucide pe nemți. Urmează încheierea articolului.

Astfel se desfăşoară sub ochii noştri o bătălie cum n-a mai cunoscut istoria, de la bătălia pentru cucerirea Troiei. Nu este o bătălie a înfruntărilor zilnice; lungă vreme poate să domnească liniştea în fața porților Leningradului, cum în cei zece ani ai Iliadei liniştea a domnit în cea mai mare parte a timpului în fața porților Troiei. Troienii n-au fost înfometați ca leningrădenii, dar au ajuns atât de epuizați, orbiți şi nătângi, încât ei înşişi şi-au adus duşmanul în urbe. Troienii n-au fost

bombardați şi mitraliați ca leningrădenii, dar în luptele din fața porților oraşului n-a existat cruțare. Când a început cea din urmă bătălie, ea a fost de o forță cumplită şi măreață şi nu putea sfârşi decât făcând Troia una cu pământul. Şi cea din urmă bătălie pentru Leningrad va avea aceeaşi forță, cumplită şi măreață, şi va trebui să sfârşească făcând oraşul una cu pământul. Va fi încheierea cavalerească a unei bătălii cavalereşti.

Ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, m-a chemat la telefon prietenul meu, istoricul, care descoperise cum şi-a găsit moartea Hanke.

Fie că nu-l mai contactase pe Schorner sau nu se înțelesese cu el sau era prea târziu ca ei să se mai înțeleagă în orice privință - la 4 mai era în plină fugă, împreună cu alții. Au înnoptat la Komotau, la un țăran neamț; au fost trădați de argatul său ceh, care a înştiințat partizanii; aceştia i-au atacat, i-au luat prizonieri şi i-au dus la închisoarea din Gorkau. Acolo au rămas câteva săptămâni, ofițeri şi civili, Hanke nefiind recunoscut de gărzi, cum nu-l recunoscuseră nici partizanii. Până la urmă au fost transportați, alături de alți prizonieri, la Seestadtl.

Era o zi însorită de primăvară. Pe şosea circulația era intensă, aşa că gărzile i-au lăsat pe prizonieri să înainteze pe calea ferată, paralelă cu şoseaua. Întâi au mers pe şine, apoi, când s-a apropiat un tren, pe lângă ele. Cu puțin înainte ca trenul să ajungă în dreptul lor, Hanke a sărit peste şine, câțiva l-au urmat, şi au coborât în goană panta spre pârâu, tufişuri şi pădurici. Dar trenul era scurt şi a trecut prea repede, iar gărzile au tras dinspre calea ferată asupra fugarilor. Alți prizonieri au luat-o la fugă în direcția opusă şi alți cehi înarmați le-au preluat urmărirea. Pe şine au sângerat până la moarte doi dintre evadați, prinşi de locomotivă când încercau să sară peste linii. Prizonierul care a relatat faptele a descris o goană nebună, cu împuşcături şi țipete. Hanke şi încă doi fugari au fost atinşi de glonț şi apoi răpuşi de gărzi. Ceilalți au reuşit să scape.

Va fi fost oare printre aceştia din urmă Volker Vonlanden? Evadase din Breslau cu avionul lui Hanke, fusese luat prizonier de partizani, sărise peste şine şi coborâse panta în goană?

În orice caz îl descoperisem pe autorul acelei poveşti despre o întoarcere acasă care mă interesa, în 1940-1941 fusese student în oraşul unde trăiam acum, locuise ca subchiriaş la familia Lampe în Kleinmeyerstrasse 38 şi o curtase fără succes pe Beate Lampe. În iarna 1941-1942 intrase sub aripa ocrotitoare a lui Hanke, fiind angajat - sau măcar recomandat sau sprijinit de el - ca reporter de război. În 1942 o întâlnise din nou pe Beate şi de astă dată reuşise s-o cucerească. Totul pleda în favoarea ipotezei că fusese în preajma lui Hanke în ultimele săptămâni sau luni ale existenței acestuia. Era de asemenea foarte probabil că mai apăruse o dată, după război, în Kleinmeyerstrasse 38. Romanul îl scrisese cândva între această vizită şi mijlocul anilor '50, când căpătasem şpalturile de la bunici.

Inițial îmi plăcuse. Pentru că-i plăcuse *Odiseea* şi o folosise în chip ludic. Pentru că lectura romanului său constituise prima mea întâlnire - şi una nu tocmai rea - cu literatura de consum. Pentru că finalul deschis, care nu era, ce-i drept, finalul gândit de el, îmi îngăduise salturi de imaginație. Pentru că este cu neputință să te preocupi atât de lungă vreme de cineva, fără să-l placi.

Sau să-l urăşti. Chiar dacă nu ajunsesem până acolo - elementul ludic, pe care-l apreciasem la romanul lui, nu-l mai puteam aprecia citindu-i scrisorile şi articolele. Cu uşurință prefăcuse Hadesul într-un vis, marea într-un deşert şi pe Calipso cea cu buclele frumoase în Kalinka, femeia cu sânii plini; dar cu egală uşurință convertise lipsa de scrupule într-un principiu etic, înfometarea Leningradului într-un act cavaleresc şi seducerea Beatei într-un tribut adus dreptății.

Oare mai doream să mă ocup de el de-acum înainte? Tot mai voiam să ştiu cum se încheia romanul. Deşi citisem atâtea istorisiri ale unor întoarceri acasă, deşi-mi

imaginasem atâtea eu însumi, deşi improvizasem de atâtea ori un deznodământ al întâlnirii din Kleinmeyerstrasse 38 - doream să aflu cum povestise autorul însuşi acest deznodământ. Poate că era o întoarcere acasă care nu mai fusese nicicând povestită, nicicând scrisă, nicicând închipuită. Poate că era însăşi esența întoarcerii acasă.

Max nu credea că un om rău ar fi putut povesti cea mai adevărată dintre toate întoarcerile acasă. Cea mai încăpățânată dintre speranțele unui copil este convingerea că adevărat şi frumos nu poate fi decât ceea ce aparține binelui, iar răul nu poate fi decât fals şi urât. Şi eu însumi mai purtam în inimă rămăşițe ale acestei speranțe şi n-aş fi fost dezamăgit dacă deznodământul romanului s-ar fi dovedit banal. Dar simțeam nevoia să aflu cum era.

Însă nu-mi mai rămăseseră prea multe de întreprins. Am inserat în marile cotidiene şi săptămânale un text caracterizându-l pe Volker Vonlanden, căruia-i rezumam etapele biografice şi scrierile cunoscute mie; mă recomandam ca istoric şi solicitam alte informații. Doi detectivi şi-au oferit serviciile, un genealogist era dispus să-mi livreze arborele genealogic al lui Vonlanden, iar un pretins prieten de pe vremuri cerea pentru informațiile sale importante un avans de 500 de mărci.

I-am scris Fredei von Fircks, care mi-a răspuns că nu-şi aminteşte să-l fi întâlnit pe Volker Vonlanden. Prizonierul care fusese împreună cu Hanke, poate şi împreună cu Vonlanden, şi evocase cele întâmplate lângă calea ferată luase legătura, în 1949, cu *Norddeutsche Zeitung* numai prin intermediul gazetarului care-i publicase relatarea. Ar fi trebuit să găsesc gazetarul, pentru a-l găsi şi pe fostul prizonier, iar acela era de pe-atunci bătrân, slăbit şi bolnav şi refuza să spună mai mult decât ceea ce relatase. Am renunțat.

Hanke mi-a mai ținut companie o bucată de vreme. Prietenul meu, istoricul, a descoperit nişte articole publicate de *Gauleiter* în *Schlesische Tageszeitung* şi câteva discursuri

rostite de el şi mi le-a trimis. Aveau o anumită coeziune lăuntrică. Corespundeau şi unor exigenţe din afară. Oare Volker Vonlanden fusese autorul lor din umbră?

Hanke lua în serios ameninţarea înfrângerii, nu pomenea nimic despre arme miraculoase sau întorsături providenţiale şi scria nu despre o viitoare victorie, ci despre o fericire trecută.

Încă *acum doisprezece ani bolşevismul năzuia să înglobeze Reich-ul Asiei. Aşa cum încerca atunci să-şi atingă ţelul, investindu-şi toată forţa politică, el tinde şi azi, investindu-şi ultimele rezerve militare, să invadeze Reich-ul şi Europa. Suntem recunoscători destinului că ne-a dăruit aceşti doisprezece ani şi ne-a dat posibilitatea să înfruntăm duşmanul cu arma în mână. Dacă bolşevismul ar fi ieşit biruitor în Reich cu doisprezece ani în urmă, cei care ar fi supravieţuit ar privi situaţia şi posibilităţile de azi ca un semn de îndurare a cerului.*

Într-un articol în care lua atitudine faţă de nişte manifeste inamice aruncate din avion, pare-se în număr mare, îşi îngăduia răgazul unei mici digresiuni etimologice.

Numele Fuhrer-ului nostru ne reprezintă programul. Arborele genealogic al lui Adolf Hitler atestă că bunicul său se mai chema Hüttler[25]*. Originar dintr-o regiune de pe malurile Dunării, la fel de aspră ca zonele noastre montane, Fuhrer-ul însuşi a precizat în* Mein Kampf[26] *că tatăl său era fiul unui*

---

[25] Hüttler - derivat din Hutte, colibă, căsuţă umilă

[26] Mein Kampf („Lupta mea") - lucrarea autobiografic-programatică a lui Adolf Hitler (1889-1945) a fost concepută şi publicată înainte de accederea la putere (în ianuarie 1933) a viitorului Führer, căruia o detenţie de 9 luni în Fortăreaţa Landsberg (Bavaria) i-a oferit, în 1924, răgazul scrierii primului volum, „O reglare de conturi". Volumul II, „Mişcarea naţional-socialistă", încheiat în 1925, cuprinde ansamblul obiectivelor NSDAP (Partidul Naţional-Socialist Muncitoresc German). Cartea constituie o sumbră premoniţie a regimului totalitar şi a politicii externe expansioniste ale celui de-al Treilea Reich. In pagini violent rasiste este prevestită şi „Soluţia finală" a exterminării evreilor

țăran sărac - al unui Häusler: *Hitler şi Hüttler din Ostmark*[27] *echivalează cu Häusler de la noi. Când ne adresăm reciproc salutul „Heil Hitler“, ne salutăm pe noi înşine, cei născuți în colibele şi căsuțele satelor noastre de munteni şi de țesători. Steagul lui Hitler este steagul celor din colibe şi căsuțe, iar când propaganda inamică afirmă că acest război este războiul lui Hitler, noi ştim că este, de fapt, un război dus în numele celor din colibe şi căsuțe - al Hüttler-ilor şi Häusler-ilor.*

În cea din urmă cuvântare a sa, radiodifuzată şi tipărită în *Volkischer Beobachter*, nu se mai străduia să confere o rațiune militară apărării fortăreței Breslau, ci îi dădea o motivație existențialistă.

Motivația este că ne-am lepădat de tot balastul pe care-l căram de-a lungul existenței noastre, numindu-l eronat cultură, când nu era, de fapt, decât ieftină civilizație. Adesea eram încredințați că, odată cu distrugerea acestei culise exterioare a existenței noastre burgheze, vom fi şi noi înşine distruşi. Neadevărat. Zeci de mii de bărbați şi femei din fortăreața Breslau au trăit experiența că, despărțindu-se în mod deliberat de tot ce considerau că face parte, nemijlocit, din viața lor personală - de locuințele, amintirile, colecțiile lor, de mii de lucruri mărunte dragi inimii lor - nu s-au prăbuşit psihic.

Vorbeam cu un timp în urmă despre războiul total şi credeam că-l şi ducem total. Abia azi ştim ce înseamnă să duci cu adevărat un război total.

În completarea acestui text, prietenul meu, istoricul, mi-a adăugat relatările a doi martori oculari, care descriau buncărul lui Hanke: o scară largă, acoperită cu covoare, cobora într-un culoar larg şi el, de asemeni cu covoare aşternute pe jos, în care dădeau birouri prietenoase, funcționale; mici ganguri duceau spre o bucătărie modern utilată, spre camere de duş şi baie, spre dormitoare şi spre o

---

[27] Ostmark (Marca de Est) - denumirea temporară a Austriei, după anexarea ei (aşa-numitul Anschluss) de către Germania nazistă, în 1938

altă bucătărie, mai modestă, pentru personal. La capătul culoarului se afla camera lui Hanke: spațioasă, perfect luminată de lămpi ascunse, înzestrată cu mobile grele, cu tablouri şi covoare de preț. Aici celebra Hanke, înconjurat şi în timpul zilei de femei frumoase, „somptuoase festinuri de seară, la care participau iarăşi femei, apariții superbe, îmbrăcate cu rafinament, femei fermecătoare şi atractive, cum se vedeau înainte de război în jurnalele de modă. De unde veneau, în acele vremuri de restrişte, şi unde s-au dus, în haosul acela? Nimeni nu mai ştie azi. Cei care ar avea un răspuns au pierit odată cu fortăreața Breslau“.

În vara lui 1989 mama s-a pensionat, iar cu acest prilej i-am făcut cadou un voiaj de o săptămână prin cantonul elvețian Ticino. Când eram copil, îmi povestise despre o vacanță petrecută acolo, despre trenulețul de munte lent şi silențios, care urcă de la Locarno spre Biserica Pelerinilor, despre piațeta din fața Bisericii, de unde cuprinzi cu privirea oraşul şi lacul albastru[28], despre mesele şi scaunele aşezate pe mal în Ascona, din direcția hotelurilor răsunând acorduri de pian, despre o călătorie cu vaporul spre grădini de vrajă şi despre văi neumblate, unde urlă cei din urmă lupi. Când i-am oferit cadoul, nu m-ar fi mirat să mă refuze. Dar a acceptat.

Totdeauna, relația dintre mamele singure şi fiii lor unici este întru câtva comparabilă cu relația dintre soți. Nu înseamnă că este fericită; poate fi la fel de lipsită de dragoste, cicălitoare şi agresivă, o luptă pentru putere întocmai ca o căsnicie. Ca şi în acel caz şi deosebindu-se de obişnuita relație dintre mamă şi fiu, nu există un al treilea, un tată ori nişte frați, care să poată prelua o parte din tensiunea ivită inevitabil într-o conviețuire atât de intimă. Relația nu se destinde decât atunci când fiul pleacă de lângă mamă şi nu rareori destinderea echivalează cu o non-relație, ca între

[28] Este vorba de lacul Maggiore, situat la graniţa Italiei cu Elveţia

majoritatea soților după divorț. Dar se poate dezvolta după separare şi o relație relaxată, încrezătoare, vie; după ani de zile în care nu ieşisem din normele obişnuite ale raporturilor cu mama şi mă dădusem mare doar când şi când, dar mă şi plictisisem mereu un pic, săptămâna comună din Ticino mi-a părut ca o promisiune pentru o posibilă evoluție a relației noastre. Nu era numai plăcerea celor întreprinse şi văzute împreună; mama se implica în acest voiaj cu atâta bucurie, încât aveam impresia, uneori, că expresia distantă şi disprețuitoare dispăruse de pe chipul ei. Am vorbit despre planurile ei pentru anii de pensie şi despre visul meu de a avea o editură proprie - ea îmi urmărea plină de interes sugestiile, cum le ascultam şi eu pe ale ei. Mă uimea cu câtă claritate şi inteligență deducea, din experiența acumulată în viața ei profesională, şansele şi problemele realizării visului meu.

Pentru că totul mergea atât de bine, am întrebat-o într-o seară, când stăteam aşezați pe malul lacului, în Ascona:

– Nu mi-ai povestit niciodată cum ai trecut prin război - cum ar fi dacă...?

A reacționat evaziv:

– Ce mare lucru ar fi de povestit?

– Ai venit din Silezia, ai cunoscut Breslau-ul şi pe *Gauleiter-ul* Karl Hanke, ai fost martora apărării oraşului împotriva ruşilor, a cuceririi lui şi a izgonirii germanilor - aş vrea să ştiu cum a fost.

– De ce?

I-am povestit despre continuarea cercetărilor mele legate de povestea lui Karl.

– Căutările m-au dus în regiunea ta.

– Regiunea mea? Eu vin din Silezia de Sus. Breslau şi Karl Hanke înseamnă Silezia de Jos.

– Recunoşti că trebuie să-mi povesteşti mai mult? Deosebirea dintre Silezia de Sus şi Silezia de Jos.

A râs.

– Recunoşti că n-am de ce să-ți povestesc mai mult? Deosebirea dintre Silezia de Sus şi cea de Jos este, aş spune, cel mai neimportant amănunt din câte există.

S-a oprit, sperând poate că voi râde şi eu şi voi renunța. Apoi a dat din umeri, ca şi cum era nevoită să accepte că trebuie să spună mai mult.

– În toamna lui 1944 ne-am strămutat din Neurade la Breslau, unde taică-meu a fost chemat să preia o sarcină în uzinele oraşului, pe care o mai îndeplinise cândva, actualul deținător al funcției devenind indisponibil - nu mă întreba despre ce sarcină era vorba. Tata a fost inginer, atunci era deja pensionat, dar reactivat pentru uzinele orăşeneşti. Când Breslau a fost declarat fortăreață, i-au permis totuşi să iasă din oraş, împreună cu mama. Pe drumul refugiului i-au nimerit gloanțele aviatorilor aflați în zbor razant.

– Dar tu?

– Eu?

S-a uitat la mine ca şi cum nu mi-ar înțelege întrebarea.

– Am... am rămas la Breslau până la sfârşitul războiului şi apoi am venit imediat încoace.

– Ai trăit toată perioada fortificației, de la început până la sfârşit? Ai intrat în buncărul lui? Ai...

A râs din nou şi m-a potolit.

– Nu atâtea întrebări dintr-odată!

Dar nu părea dispusă să-mi răspundă măcar la o singură întrebare. Din scaunele noastre priveam lacul. Nu mai erau pianişti în hoteluri. Dar într-o barcă nişte tineri cântau şlagăre italieneşti şi melodiile ajungeau până la noi, întâi în surdină, apoi auzindu-se mai tare, amestecate cu râsete şi strigăte, apoi din nou încet, depărtându-se.

– Cel mai rău lucru era pista de rulare. Ridicare, târâre, împingere, comenzile care te trimiteau de colo-colo, urletele şi insultele pe care le înduram. N-am să uit niciodată zgomotele avioanelor şi mitralierelor, vâjâitul, scârțâitul ca de ferăstrău, pârâitul, bâzâitul lor. Împuşcăturile loveau piatra cu un pocnet şi trebuia să o luăm la fugă, ca să ne adăpostim sub

poarta unei case; dar casele erau aruncate în aer, pentru a da lărgimea necesară pistei de rulare, aşa că drumul spre porțile caselor devenea tot mai lung. În timp ce goneam, avioanele ne vânau; pentru noi, tinerii, mai mergea, dar pentru bătrâni... Într-o seară am sosit acasă şi jumătate din casă nu mai exista. De departe am văzut perdelele fluturând în vânt, trandafiri roşii pe fond galben, şi mă minunam şi-mi ziceam: cum de seamănă cu ale mele? În noaptea următoare a venit un atac cu bombe incendiare şi dimineața perdelele arseseră şi împreună cu ele tot ce fusese în locuință. Stăteam în fața casei şi prin adânciturile ferestrelor se vedea cerul albastru.

Mama s-a întors spre mine şi m-a fixat cu privirea.

– Sau vrei să auzi cum soldații - ai noştri - ne spărgeau locuințele şi scormoneau după obiecte de valoare? Cum petreceau în pivnițe cu târfele? Sau cum o bombă a lovit clădirea poştei şi a sfâşiat o femeie în aşa fel, încât într-un loc îi era capul, într-altul un picior, colo mațele, de puteai să îngrămădeşti bucăți din ea într-o ladă micuță? Sau cum o altă bombă a lovit o trăsură cu un singur cal, a omorât calul şi a proiectat soldatul care-l mâna peste stradă, în grădina unei case? Când, uimit că scăpase, s-a ridicat şi mi-a surâs, casa s-a prăbuşit şi l-a îngropat de viu. Sau poate vrei să-ți povestesc despre muncitorii străini, cei mai sărmani dintre sărmani, absolut pierduți dacă erau răniți?

Vorbise tot mai repede şi mai tare, şi la masa vecină vizitatorii şi-au rotit capetele spre noi. Şi-a luat ochii de la mine şi a privit din nou spre lac.

– Totuşi a venit primăvara. Când m-am trezit din somn, de ziua mea, era linişte şi am auzit mierla cântând, iar în grădină înfloriseră ghioceii şi începea să înmugurească liliacul. Era o dimineață frumoasă, deşi vedeam peste tot ruine şi dărâmături. A fost frumoasă şi ploaia. În Săptămâna Mare a plouat pentru prima oară după o lungă vreme. A început să plouă noaptea, iar eu dormeam într-o pivniță care dădea spre o grădină şi m-a trezit foşnetul ploii şi n-am vrut

să mai adorm, pentru că era atât de frumos. O ploaie călduță, blândă, de primăvară, care-mi aducea în nări mirosul prafului ud.

După un timp a dat iar din umeri.

– Aşa a fost.

– Îți mulțumesc. Atât pentru azi, sau atât pentru totdeauna?

M-a privit uşurată şi un pic cochetă.

– Pentru totdeauna? Cum vrei să ştiu dacă-i pentru totdeauna?

Am fi putut parcurge drumul de întoarcere într-o singură zi, cum făcuserăm şi la ducere. Dar voiam să fac o oprire în locul unde trăiseră bunicii. Doream să le revăd casa, brazii, mărul, gardul viu din arbuşti de cimişir, pajiştea şi grădina. Voiam să stau pe malul lacului, să privesc apa şi să hrănesc lebedele şi rațele. Voiam să aflu dacă gările - cele două gări - îşi mai anunțau una alteia plecarea unui tren printr-un sunet de clopot. Voiam să-i prezint mamei universul unde crescuse tata. Poate că astfel intenționam s-o şi iau prin surprindere, să-i înfrâng rezerva, s-o fac să se controleze mai puțin. Oricum, i-am precizat unde ne aflam abia după ce ne cazaserăm la hotelul Die Sonne şi ne desfăcuserăm bagajele; după duş, ne plimbam pe malul lacului, înainte de cină.

– Ai crezut că nu sunt atentă la numele localităților prin care trecem?

Mă privea cu o umbră de ironie şi sfidare. N-am răspuns. Ne-am oprit într-un mic parc, unde pârâul satului se vărsa în lac.

– Aici obişnuiam să hrănim lebedele şi rațele, bunicul şi cu mine.

M-am dus lângă apă şi am scos din buzunar punga cu pâine uscată, strânsă în timpul meselor, iar păsările s-au apropiat înotând, ca pe vremuri, înainte ca eu să le arunc primele firimituri, înainte să apuc măcar să fărâmițez pâinea. Ca pe vremuri, s-a iscat o îmbulzeală, păsările mai puternice şi mai rapide înhățând firimiturile chiar din fața ciocurilor

celor mai slabe şi mai încete, iar eu încercam, prin aruncări bine ţintite, să ajung la o mai dreaptă împărţeală.

Observând ce fac, mama a izbucnit în râs.

– Vrei să înveţi raţele ce-i dreptatea?

– Şi bunicul făcea haz pe seama mea. Aşa e natura, n-ai ce-i face, mă lămurea el: cei puternici capătă mai mult decât cei slabi, cei iuţi mai mult decât cei lenţi. Dar eu nu sunt natura.

Mama mi-a întins palma deschisă, i-am pus în ea o bucată de pâine uscată, a fărâmiţat-o şi a aruncat firimiturile departe, spre lebede, doi părinţi albi şi cinci pui cu pene de un cafeniu deschis.

– Lebedele îmi plac mai mult decât raţele.

– N-ai dorit niciodată să ştii unde a crescut tatăl meu?

Mi-a întins din nou palma şi le-a aruncat lebedelor alte firimituri.

– Ştiu ce urmează. Cum a fost tata, de fapt? Cum a fost când v-aţi întâlnit, îndrăgostit, căsătorit? Cum a plecat, cum a murit?

A clătinat din cap.

– De ce crezi că nu ţi-am povestit nimic? Nu vreau să povestesc. Nu vreau. Detest să povestesc.

A vorbit cu atâta pornire, că-mi venea să nu mai spun nimic. Cunoşteam ieşirile impulsive ale maică-mii; îmi dădeau senzaţia că mă pot aştepta la orice, la orice infamie, la orice strigăte, la orice violenţă, şi că numai structura ordonată a cuvintelor şi frazelor îi impunea oarecare disciplină şi împiedica o situaţie extremă. Când eram copil, ajungea uneori să mă bată, ceea ce nu mă durea, dar îmi lua pământul de sub picioare. Mama mă lovea de parcă ar dori să mă respingă, să mă îndepărteze, să scape de mine. De câte ori se pornea, mă apuca panica. Acum însă aveam impresia că poate să-şi pună şi să-şi scoată din priză violenţa, că joacă un joc cu mine. Nu aveam chef să intru în jocul ei.

După cină m-a întrebat:

– Ce ştii despre tatăl tău?

– Ştiu că a crescut aici, că în copilărie a avut un cal de lemn şi un coif din hârtie, că, intrând la gimnaziu, a primit în dar o cravată, un costum şi o bicicletă, că mai târziu purta un costum sport dintr-o stofă cu desen în oase de peşte, colecționa timbre, cânta în cor, juca handbal, desena, picta, citea mult, că-i plăceau poeziile, că era miop, că după bacalaureat a fost scutit de armată, a studiat Dreptul, a venit în Germania şi s-a prăpădit în război.

A râs.

– Atunci ştii mai multe decât mine!

Din nou a părut să aştepte, sperând să râd şi eu şi tema să fie încheiată. Apoi a respirat adânc.

– A fost un aventurier. Un elvețian care studiază Dreptul şi-şi spune într-o bună zi că trebuie să fii nebun să stai în amfiteatre, în biblioteci şi seminarii şi să cauți sensul Dreptului şi al existenței, pe când afară lumea sare în aer şi, odată cu ea, şi Dreptul şi existența. Cum a ajuns în Silezia nu ştiu.

Ne-am cunoscut în septembrie 1944 la Neurade. Era o zi însorită şi caldă, m-am dus seara într-o ospătărie cu grădină, şi acolo şedea el, singur la o masă. M-am aşezat şi eu, aşteptam o prietenă, şi nu mi-am putut lua ochii de la el - uitasem cât de bine poate arăta un bărbat tânăr, dacă în loc de uniformă poartă un costum, un costum din tweed bine croit, cu vestă, cămaşă albastră şi cravată roşie cu buline albastre. Dintr-odată s-a ridicat în picioare, a venit la masa mea, zâmbind, şi m-a întrebat dacă-i dau voie să se aşeze lângă mine sau să mă invite la o plimbare şi apoi la cină. Eu...

S-a oprit.

– Şi?

– Am petrecut împreună seara şi noaptea, am mai avut parte de încă două zile şi două nopți şi în dimineața următoare ne-am căsătorit. Apoi el a trebuit să plece şi nu l-am revăzut decât în aprilie 1945 la Breslau. Într-o dimineață a apărut în pivnița mea din ruină şi mi-a dat un paşaport elvețian. Vorbea cu accentul lui elvețian, datorită

căruia tot ce spunea suna mai puțin grav. Ca şi cum ruinele şi mizeria şi moartea n-ar fi atât de rele. S-a uitat la burta mea şi mi-a zis: „Aveți grijă de voi doi“. Cu câteva zile mai târziu a luat-o pe o stradă greşită şi a fost omorât.

– Ai...

– Am văzut. Şi-a luat rămas-bun de la mine şi a cotit pe o stradă şi l-au împuşcat. Aşa se întâmpla uneori: în minutul ăsta mai puteai să umbli pe o stradă şi în clipa următoare nemții şi ruşii se băteau pentru ea.

Când s-a oprit iar, mă pregăteam să-i mai pun nişte întrebări. Dar atunci m-a privit în ochi. În tot timpul povestirii nu se uitase decât la mâinile ei, pe care şi le ținea în poală.

– Avea înălțimea ta şi i-ai moştenit ochii verzi, oblici şi forma mâinilor.

Fusese un fel de bis. Chipul ei nu lăsa loc nici unei îndoieli: reprezentația se încheiase şi căzuse cortina.

PARTEA A PATRA

Când a căzut Zidul Berlinului, aveam febră şi stăteam în pat. Am adormit devreme, fără televizor, fără ştiri, fără imaginile tinerilor - băieţi şi fete - cățărați pe Zid la Poarta Brandenburg, ale berlinezilor din Est şi Vest strigându-şi bucuria lângă pasajele de trecere, ale poliţiştilor RDG-işti stingheriți, uimiți de capacitatea lor de a se arăta prietenoşi. A doua zi dimineața, fotografiile din ziar aparțineau de-acum istoriei. Dacă erau documentele unei erori urmând să fie grabnic reparată sau ale începutului unei ere noi - autorul articolului de fond nu ştia să spună.

Îmi aduceam aminte de revolta din 17 iunie 1953[29], de ridicarea Zidului la 13 august 1961, de revoluția din Ungaria în 1956, de criza din Cuba, de asasinarea lui Kennedy, de aselenizare, de fuga americanilor din Saigon, de puciul lui Pinochet, de Nixon părăsind Casa Albă, de accidentul reactorului de la Cernobîl. Toate amintirile erau însoțite de câte o imagine: muncitori cu steagul german lângă Poarta Brandenburg, zidari stivuind sub ochii unor soldați blocurile de beton, fotografia luată din avion a amplasării unor rachete, John şi Jackie într-o limuzină deschisă, un om încotoşmănat lângă un steag american fluturând straniu într-un deşert de nisip şi piatră, un elicopter pe acoperişul ambasadei americane, spre care se îngrămădeşte o mulțime de oameni, Allende, cu o caschetă pe cap şi o mitralieră în mână, pregătit să apere palatul prezidențial, în timp ce cureaua

---

[29] Revolta, pornită în 17 iunie 1953 (în timpul dictaturii lui Walter Ulbricht), cu precădere de muncitorii berlinezi de pe marile şantiere de construcţie, care au lansat revendicări în primul rând economice, a fost de scurtă durată. Un roman-document datorat scriitorului RDG-ist Ştefan Heym (autorul cunoscutei cărţi Relatare despre regele David) se intitulează 5 zile din iunie

atârnândă a căştii îi anunță de pe acum înfrângerea, Nixon pe gazonul din fața Casei Albe, reactorul fotografiat din elicopter, fără nici un element ucigaş la vedere şi având totuşi ceva mortal în aspect. Pentru revoluția din Ungaria nu exista o imagine memorată, ci o rememorare sonoră: mama şi cu mine am prins din întâmplare Radio Budapesta, care implora cu disperare lumea, în engleză, franceză şi germană, în ultimele zile ale revoluției, să-i vină în ajutor.

Pe lângă istoria din depărtări a existat în viața mea şi istoria de aproape. De la ea ar fi trebuit să-mi rămână nu numai imagini, aş fi putut s-o trăiesc. Dar am ratat această trăire. Când au ieşit studenții în stradă eu câştigam bani, când aş fi putut întâlni în California ultimii tineri hippie cu cununile lor de flori, eu urmam cursuri de masaj. Nu am demonstrat nici la Bonn împotriva înarmării postbelice, nici la Brokdorf împotriva depozitării de explozibile, nici la Frankfurt împotriva construirii pistei de decolare Vest.

De astă dată nu mai aveam de gând să ratez istoria. Mă însănătoşisem dormind mai mult, m-am dus la editură şi mi-am luat concediu, m-am urcat în aceeaşi zi în avionul spre Berlin şi mi-am închiriat o cameră pe o stradă laterală lângă Kurfurstendamm. Pensiunea ocupa etajul al doilea şi al treilea al unei case de raport cândva aspectuoase, acum părăginită, camera mea era ticsită cu pluş şi obiecte kitsch, avea o cabină de duş din plastic, iar în mohorâta sală pentru micul dejun se lăfăia o junglă de plante artificiale. O privire în curte te făcea să uiți că afară mai domnea lumina zilei.

Am luat trenul orăşenesc spre Berlinul de Est şi am umblat pe străzi. Era ora prânzului. Bufetele pline, pietonii grăbiți, care foloseau pauza de prânz pentru târguieli, şuvoiul de maşini Trabant, Wartburg şi camioane cocoşate pe arterele largi, mirosul dur de lignit ars, pe alocuri o grămadă de brichete de cărbune pe trotuar, aşteptând să fie zvârlită prin fereastra de la subsol în pivniță, ici-colo un steag roşu, omagiind a 40-a aniversare a RDG - era cotidianul socialist. Cotidianul era cenuşiu, prea puțin diferit de cel cunoscut în

timpul vizitelor mele de altădată în Berlinul de Est, înainte de construirea Zidului, ca elev cu clasa mea, mai târziu ca student participant la un seminar de Teorie marxistă a Dreptului şi Statului. Ca şi pe vremuri, acest cotidian mă tulbura, încetineala şi trudnicia existenței, nepotrivite cu ritmul timpului, stângăcia încercării de a demonstra, cu becuri inutile, reclame plicticoase şi un joc de oglinzi în ferestrele unor clădiri noi o anume modernitate îmi aminteau de zadarnica seriozitate a copiilor care-şi construiesc universuri adulte şi se joacă de-a oamenii mari. Mă tulbura acest cotidian, deşi ştiam că universul pe care copiii îl construiseră aici era chinuitor de meschin şi că jocurile lor puteau fi ticăloase şi crude.

M-am dus la magazinul universal din Alexanderplatz, unde se vindeau de-acum îngeri de Crăciun, sub chipul unor figurine înaripate pentru sfârşitul de an. M-am lăsat purtat de valul aglomerației la diverse standuri unde aveam puține de văzut şi n-am găsit nimic de cumpărat. Voiam să-mi cheltuiesc banii pe care-i schimbasem şi am căutat articole de papetărie, blocuri şi seturi de corespondență, mape şi clasoare, de care era nevoie oricând. Dar blocurile şi seturile de corespondență erau liniate, iar mapele şi clasoarele arătau de parcă s-ar desface-n bucăți după prima întrebuințare. Într-o librărie de pe bulevardul Unter den Linden am cumpărat nişte cărți despre deschideri în şah, ştiind că nu le voi citi.

Universitatea nu mai era păzită, ca pe vremuri, în timpul vizitei mele berlineze cu seminarul studențesc. Am intrat, am simțit un miros pătrunzător de detergent şi dezinfectant, şi am dat de nişte aviziere, unde erau anunțate orele unor manifestări, orarul deschiderii şi închiderii instituției, şi erau comunicate ori amânate întruniri FDJ [30] . Printr-o uşă

[30] FDJ - Freie Deutsche Jugend (Tineretul Liber German), organizaţia (comunistă) de tineret din RDG

deschisă m-am strecurat neobservat într-un amfiteatru aproape neluminat, unde se ținea o prelegere despre literatura modernă din RDG. Am rămas până la sfârşit, fermecat de atmosfera de stranie vrajă a sălii încăpătoare, unde nu se aflau decât puțini studenți şi nu ardea decât o lampă mică pe catedra profesoarei. Apoi am ieşit din nou în stradă. Cerul apăsător, cenuşiu se întuneca şi s-au aprins felinarele. Ce aşteptasem de la întâlnirea mea cu istoria? Ca oamenii să iasă la o demonstrație? Să stea în grupuri pe la colțuri şi să discute situația? Să fie ocupate ministerele şi Radiodifuziunea? Atacată şi dezarmată poliția? Dărâmat întreg Zidul?

Evident, istoria nu era grăbită. Ea ținea seama de faptul că în viață trebuie să şi munceşti, să faci târguieli, să găteşti şi să mănânci, că nu poți renunța pur şi simplu la treburile administrative, la activitățile sportive şi la întâlnirile cu rudele şi prietenii. Probabil că se întâmplase la fel în Revoluția Franceză. Dacă la 14 iulie ai cucerit Bastilia şi n-ai lucrat, la 15 iulie e obligatoriu să te apuci de treburile rămase neterminate în atelierele de cizmărie ori croitorie. După dimineața petrecută în Piața Ghilotinei, la prânz treci din nou la pingelit şi la cusut. Ce să faci toată ziua în Bastilia cucerită? Dar lângă Zidul deschis?

Oricum, berlinezii din Est îşi petreceau o parte din timpul pe care li-l lăsau îndatoririle cotidiene nu în Berlinul răsăritean, ci în cel occidental. Mergeau la cumpărături. Să compari mărfuri, sorturi şi prețuri, să descoperi oferte speciale, să deosebeşti chilipiruri adevărate de cele false, să întrebi, să ceri şi să negociezi fără ruşine - şi asta se cuvine învățat şi exersat.

Am traversat Kurfurstendamm şi Tauentzien, am intrat în magazine universale, în prăvălii de haine şi pantofi, în marketuri cu articole de construcție, electronice şi alimentare, şi i-am observat pe cei ce târguiau. Acesta era oare Vestul? Îşi arăta el fața adevărată prin atitudinea celor ce nu se obişnuiseră cu el treptat, ci fuseseră nevoiți să se adapteze la

el de azi pe mâine? O față a lăcomiei? Dar apoi am văzut o pereche tânără privind şi luând în mâini cu atâta tandrețe sutienele, chiloțaşii şi cămăşuțele expuse şi plecând la urmă atât de fericiți cu piesa aleasă, încât pesimismul meu comercial şi de consum mi s-a părut arogant. În Piața Wittenberg un vânzător ambulant de banane abia dovedea să desfacă ambalajele de carton, să aşeze mănunchiurile, să înmâneze fructele, să încaseze banii şi să dea restul. Nu-mi putea vinde numai o banană, trebuia să iau zece, mi-a zis. Un cumpărător din Berlinul răsăritean mi-a dăruit una.

Şi a doua zi am umblat ore în şir prin Berlinul de Est, nu prin centru, ci prin cartierele de locuințe. Străzi cu denivelări, trotuare al căror pavaj din dale mari ori blocuri mărunte de piatră fusese iar şi iar reparat cu pietriş sau gudron, garduri din lemn cenuşiu, aproape putred, fațade a căror tencuială se desprindea pe mari suprafețe, lăsând la vedere cărămizile - întâi m-a mirat că paragina mi se părea atât de familiară. Apoi am înțeles că păşeam prin străzile trecutului meu, străzi ale oraşului meu natal din anii '40 târzii sau '50 timpurii, străzi ale copilăriei mele. Am încercat şi am reuşit: ca pe vremuri, când eram copil, am sfărâmat şi azi, doar cu o singură mână, o şipcă cenuşie, putredă dintr-un gard.

S-a întunecat. Ca şi ieri, cerul rămăsese atârnat deasupra oraşului de-a lungul întregii zile, plumburiu, iar la coborârea întunericului părea că se lasă apăsător peste case, parcuri, piețe şi străzi. Mă uitam cu un anume dor la ferestrele luminate şi la falsa lor promisiune de adăpost ocrotitor. Şi când şedeam în metrou şi priveam oamenii întorcându-se acasă m-a cuprins dorul, deşi nu invidiam efectiv pe nimeni pentru căminul, familia şi casa sa.

La pensiune am întâlnit un jurnalist american sosit recent. La o cină comună m-a copleşit cu întrebări. Cum aveau să evolueze lucrurile? Oare cetățenii RDG-işti aspirau la un stat german propriu, liber? Sau doreau unificarea celor două state? Ce-şi doreau germanii din Republica Federală? Oare va avea loc o reglare de conturi cu comuniştii? Ruşii aveau să

rămână în RDG sau să plece? Gorbaciov avea să se mențină la putere? Ori urma un puci militar? Nu-l deranja că nu aveam răspunsuri la întrebările lui. Dar ce aşteptam eu personal de la evenimente?

I-am vorbit despre cele două jumătăți ale Germaniei, jumătatea occidentală catolică, renană, bavareză, trăind în abundență, vitală, extravertită, şi jumătatea răsăriteană protestantă, prusacă, austeră, severă în principii, introvertită. Jumătatea estică era în aceeaşi măsură parte a universului meu spiritual ca şi jumătatea vestică; doream să mă mişc în jumătatea estică la fel ca în Vest; să pot munci, locui, iubi, trăi şi în Est. Poate ar fi de-ajuns ca o RDG liberă să-mi fie accesibilă întocmai ca Austria sau Elveția. Dar nu era mai firesc ca ambele jumătăți să se unească într-un întreg?

M-a lăsat să vorbesc. Ceea ce i-am spus nu ştiusem eu însumi, înainte de a o spune. Mi se părea întru totul convingător. Ca şi cum aş fi reflectat îndelung şi temeinic la aceste idei. Sau ca şi cum în peregrinările mele pedestre prin Berlinul de Est aş fi întâlnit, în locul caselor părăginite, lumea lui Luther şi a lui Bach, a lui Frederic cel Mare şi a reformatorilor prusaci.

I-am explicat de asemenea interlocutorului meu de ce nu va avea loc o reglare de conturi.

– Odiseu nu şi-ar fi permis să ucidă, la întoarcerea sa, pretendenții şi să spânzure slujnicele care se încurcaseră cu ei, decât ştiind că nu va rămâne. A plecat din nou. Dacă ai de gând să rămâi, trebuie să găseşti soluții de convieţuire, nu să reglezi conturi. Se ştie doar că în America n-a avut loc o reglare de conturi după Războiul Civil, nu-i aşa? Pentru că America, după ce fusese scindată, s-a întors la ea însăşi, năzuind să rămână aşa. Şi când Germania se va întoarce la ea însăşi, aşa va dori să rămână.

Mi-a surâs sau a râs de mine? Nu-mi era prea clar. Goliserăm împreună două sticle de vin. Dar eu unul eram la fel de îmbătat de trăirile ultimelor două zile. Trecut şi prezent, abundență şi austeritate, bucurie şi severitate, a trăi

extravertit sau interiorizat - totul se potrivea şi se îmbina, lumea devenea rotundă şi întreagă, iar eu stăteam în miezul acestei lumi la un pahar de vin.

Înainte de a lua avionul spre casă, m-am mai dus o dată la Universitatea de pe bulevardul Unter den Linden. De data asta am urcat la etaj pe treptele largi, de marmură roşie, trecând de peretele cu teza lui Marx că filosofii interpretează lumea în mod diferit, dar important este s-o schimbe. Coridoarele spațioase erau pustii şi nici pe scările spre următorul etaj şi pe culoarele de acolo n-am întâlnit pe nimeni. Din nou, mirosul pătrunzător de detergent şi dezinfectant plutea în aer.

Lângă o uşă, un aviz semnala un curs şi un seminar despre Dreptul constituțional al statelor capitaliste. În timp ce citeam temele cursului, uşa s-a deschis şi un domn a venit spre mine cu mâna întinsă.

– Dr. Romer? I-am luat mâna.

– Dr. Debauer.

– Profesorul Pfister ni l-a anunțat pe Dr. Romer. Veniți în locul lui?

– Poate mai vine şi el.

– Oricum, vă rog să intrați.

A făcut un gest de invitație, s-a prezentat ca Dr. Fach, mi-a luat pardesiul şi m-a condus într-o încăpere cu dulapuri suspendate pe pereți şi o masă lungă, în jurul căreia şedea un grup de bărbați şi femei, mai tineri şi mai vârstnici; dintre bărbați, unii purtau cravată şi costum, alții erau în pulover. Dr. Fach m-a poftit să iau loc la capătul îngust al mesei. În timp ce vorbea, au mai sosit noi participanți la întrunire.

Am aflat că profesorul Pfister din Hanovra avea de mulți ani unul dintre puținele contacte juridice german-germane cu profesorul Lummer de la Universitatea Humboldt şi că amândoi căzuseră de acord ca acum, după căderea Zidului, să aibă loc cât mai repede un schimb de docenți între Hanovra şi Berlin, în sensul preluării bilaterale a unor cursuri la cele două Universități. Îl aşteptaseră aici, la

Humboldt, pe docentul particular[31] dr. Romer, dar iată că sosisem eu.

– Domnule dr. Debauer, sunteți şi dumneavoastră docent particular?

– Încă nu mi-am încheiat cu totul lucrarea de docență. Nu vin din Hanovra şi nu am fost solicitat personal de profesorul Pfister. Dar... (mi-am încercat pur şi simplu norocul)... dar s-a considerat că în domeniul Dreptului statal şi administrativ este în mod special nevoie de întăriri.

Îmi scrisesem teza de doctorat pe tema drepturilor cetățeneşti fundamentale.

Nu am fost întrebat cine „a considerat" că se cuvine să predau la Universitatea Humboldt Dreptul statal şi administrativ. Am fost chestionat cu privire la lucrarea de doctorat şi la cea de docență, la alte lucrări şi proiecte ştiințifice, cu privire la experiența mea didactică în fața unui public larg sau a unor grupuri mici, referitor la activitatea mea practică şi la angajarea politică. N-aş fi vrut să mint. Dar până la urmă nu frecventasem cursuri de masaj în America, ci predasem eu însumi cursuri de Dreptul constituțional comparat, publicasem în Statele Unite şi eseuri, condusesem cercetări în Germania şi mă aflam în pragul încheierii lucrării mele de docență, în încăpere era mult prea cald, în ciuda unui geam deschis; transpiram. Dulapurile, masa cea lungă, asistența numeroasă - mă simțeam ca un elev obligat să dea socoteală, în cancelarie, Consiliului profesoral. Poate de aceea îmi venea tot mai uşor să mint. O afirmație neostentativă a mea, că în mai multe landuri guvernate de Partidul Social-Democrat German aş fi fost implicat, ca un fel de colaborator ştiințific, în câteva proceduri dezbătute în fața Tribunalului Constituțional Federal, a fost salutată cu apreciative aprobări din cap. Şi când m-am autoavansat, din

[31] Docentul particular (în germ. Privatdozent) este un cadru universitar cu drept de predare, fără a fi angajatul acelei instituţii de învăţământ superior

funcția de lector al editurii mele, la cea de consilier ştiințific al ei, promițând să procur gratuit literatură de specialitate bibliotecii universitare, declarația mea a fost luată la cunoştință cu satisfacție. La sfârşit, dr. Fach mi-a mulțumit în numele departamentului pentru convorbire.

– *Collega* Debauer, ne va bucura să începeți la noi în decembrie, cu un curs şi un seminar despre Dreptul constituțional al Republicii Federale Germania.

Aşa a început, în decembrie, un nou program cotidian. Predam lunea şi marțea şi lucram la editură în restul săptămânii. Pentru una din cele două zile din Berlin-Est îmi luam concediu, pentru cealaltă editura îmi acorda o învoire - contribuția ei la unitatea germană. La început mă pregăteam acasă şi luam avionul spre Berlin luni dimineața. Dar curând m-am deprins să iau avionul vineri seara şi să iau cu mine cărțile de care aveam nevoie pentru prelegeri. Locuiam în casa de oaspeți a Universității, o clădire din cărămidă de la începutul secolului, şi curtea interioară spre care dădea fereastra camerei mele era la fel de liniştită ziua ca şi noaptea, de parcă oamenii care lucrau sau locuiau în spatele ferestrelor aparținând celorlalte clădiri ar fi căzut pradă unei vrăji, cufundându-se într-un somn adânc. Câteodată mi-i imaginam: în laboratorul pe care părea să-l găzduiască etajul de vizavi mi-i închipuiam pe chimişti sforăind lângă şuieratul becurilor Bunsen, în biroul de deasupra pe referenții de specialitate cu capul şi pieptul culcate pe masă, în locuința situată în stânga curții pe tatăl prăbuşit în scaun, căruia sticla de bere îi căzuse din mână şi pe mama prăvălită în fața plitei.

Luam micul dejun într-un hotel situat la distanță de două străzi. Înaintam cu o farfurie în mână de-a lungul unui bufet, luam o baghetă, ici puțin salam, colo un pic de brânză, la urmă unt şi marmeladă; îi arătam farfuria plină unui chelner şi mi se calcula costul exact: 73 sau 97 de pfenigi, ori, când mă răsfățăm, o marcă şi 36 de pfenigi.

În prima dimineață de marți m-a însoțit dr. Romer. În seara dinainte îmi bătuse la uşă, se prezentase şi începuse cu mine o conversație care-mi pricinuise o senzație de jenă după alta. Când m-am eschivat, pretextând că mai am de lucru la pregătirea prelegerii, mi-a propus să mergem împreună la micul dejun.

Găsea înjositoare obligația de a arăta şi de a ți se calcula fiecare îmbucătură. Ar fi, spunea, meschin, l-ar expune suspiciunii revoltătoare că şi-a luat prea mult de mâncare, era o culme a tutelei şi controlului. Pesemne chelnerul lucra pentru Stasi[32]. Apoi a întrebat batjocoritor:

– N-a promis Marx: fiecare după capacitățile sale, fiecăruia după nevoile sale?

Când am luat apărarea bufetului de mic dejun, a considerat că apăr Siguranța Statului. Alesese ca temă a lucrării sale de docență interpretarea național-socialistă a Codului Civil şi găsise asemănări cu interpretarea socialistă. Laşitatea judecătorilor şi profesorilor, care ocultasera justiția în al Treilea Reich de dragul carierei lor, ar fi egală cu laşitatea judecătorilor şi profesorilor din RDG. Curajul şi forța de a rezista s-ar impune la fel acum şi aici ca atunci, acolo. Mi-a pus o mână pe braț:

– Nu trebuie să repetăm greşeala făcută de părinții noştri. A opune rezistență - dacă nu înțelegem acest mesaj al istoriei, istoria nu este decât un măcel lipsit de sens şi de scop.

Mi-a apăsat brațul:

– Este misiunea noastră istorică. De aceea ne aflăm aici.

L-am privit pentru prima oară foarte atent: obrazul rotund, amabil, mulțumit, mâinile cărnoase, silueta corpolentă. Nu ştiam exact ce anume şi cât de mult mă contrariase din spusele lui. Dar ştiam că nu-mi plăcea, nici cum arăta, nici cum şedea în fața mea, nici cum îmi apucase brațul cu mâna.

---

[32] Stasi - prescurtare de la Staatssicherheit, cunoscută denumire a Siguranţei Statului din RDG

– Rezistență? Vreți să opuneți rezistență chelnerului?

Nu am vorbit aşa cu intenția să-l gonesc. Dar când s-a ridicat fără un cuvânt şi a ieşit, am achitat cu plăcere cei 60 de pfenigi pentru cafeaua sa şi cei 82 de pfenigi pentru bagheta, brânza, untul şi marmelada lui.

La cursul meu, au venit la început între treizeci şi patruzeci de studenți, însă de la săptămână la săptămână numărul lor a sporit. Nu veneau pentru că aş fi fost un bun orator. Dar de la o săptămână la alta era mai lesne imaginabil că se va sfârşi existența RDG-ului şi se va ajunge la o unificare cu Republica Federală. Toți studenții mei aveau gradul de ofițeri ai Armatei Naționale a Poporului, toate studentele aveau atestatul de muncitoare calificate; erau tineri echilibrați, deseori cu familie, ataşați de RDG şi nepierzând o clipă din ochi viitorul lor de judecători, procurori sau jurişti. Cu neplăcere, dar şi cu hotărâre, începeau să se reorienteze; învățau Dreptul cel nou ca pe o limbă străină, limba unei țări unde nimereşti nu datorită unei înclinații afective, ci determinat de o necesitate profesională. Nici la curs şi nici la seminar nu puneau întrebări şi nu-şi expuneau opiniile, iar la întrebările mele reacționau ca la nişte intervenții supărătoare. Când le-am cerut, la un seminar, să se refere critic, în scris, la decizii sau tratate, s-au limitat la reproduceri ale materiei extrem de scurte şi de austere. O dată am auzit un student rostind încet, aparent către sine însuşi: „Asta doar n-o crede nici dânsul“ şi am încercat să dialoghez cu el pe această idee. Mi-am dat seama că studentul nu era iritat de ipoteza că nu credeam ce spuneam, ci de străduința mea de a-i face pe ei să creadă că aş crede ce spun.

Şi relația cu colegii din departament se modifica din săptămână în săptămână. Dacă atunci când m-am prezentat mă mai trataseră ca pe un solicitant care se poate socoti norocos dacă va fi acceptat, odată cu trecerea timpului vedeau în mine, în tot mai mare măsură, mesagerul unei lumi noi, care invada ireversibil lumea lor veche, urmând s-o

prefacă sau s-o distrugă. Mă confruntam cu respingerea nedisimulată, politețea rece, curiozitatea zeflemistă, dar şi cu interesul obiectiv față de schimbul între lumile noastre diferite, cu bucuria autentică a descoperirii unui viitor comun, cu teama şi curajul față de provocările ce aveau să vină.

O colegă mi-a propus să asist la o adunare a membrilor de partid din departament. Gorbaciov ținuse un discurs ce urma să fie discutat. Cel ce prezida adunarea, prezenți fiind între douăzeci şi treizeci de inşi, a rostit un cuvânt introductiv de numai câteva fraze, referitoare la motivația şi obiectivul discursului, a solicitat comentarii şi s-a uitat la asistență.

Era o cenuşie zi de iarnă berlineză, la patru după-amiază începea să se întunece, şi în sala adunării, de fapt biroul decanului, doar lampa de pe birou răspândea o lumină slabă. Asemeni tuturor încăperilor din Berlinul Răsăritean, şi aceasta era supraîncălzită; în timpul prelungitei tăceri care a urmat cuvântului de la prezidiu am observat cum pleoapele unor participanți se îngreunau şi m-am luptat eu însumi cu somnolența. Atunci cineva - nu-l cunoşteam - a început să vorbească. L-am ascultat întâi deconcertat, apoi fascinat. Omul vorbea fără a spune ceva. Expunerea era corect structurată, frazele dispuneau de începuturi şi încheieri fireşti şi se îmbinau convenabil, citatele din Marx şi Lenin puteau să placă, şi ceea ce vorbitorul amintea ori supunea atenției din textul în discuție suna ca şi cum ar avea substanță. Dar nu rezulta nici o teză, nici un gând, fie afirmativ, fie critic. Era eludarea oricărui punct de vedere ferm, a oricărei opinii care ar fi putut duce ulterior la suportarea unei critici sau la rostirea unei autocritici. Era un mod de vorbire care asculta de complicatele legi proprii, probabil deseori expediat jalnic, de mântuială, dar care aici devenise o artă. O artă absurdă. Dacă avea să piară odată cu lumea care o generase, n-aveam s-o plâng cu nici o lacrimă. Totuşi mă întrista că arta poate fi atât de perisabilă.

Într-o seară am găsit acasă o scrisoare expediată din Berlinul Răsăritean: oare mai eram interesat de Volker Vonlanden? Roşa Habe îmi văzuse abia acum anunțul din presă; respectiva filă de ziar, mototolită, fusese îngrămădită împreună cu altele într-un pachețel folosit drept pernă de o prietenă vest-germană.

Am sunat-o la telefon şi m-a invitat pentru duminică dimineața la ea acasă, în cartierul Pankow. I-am dus un buchet de flori, cel mai frumos pe care l-am putut găsi într-o florărie din Berlinul de Est; arăta lamentabil, ca penajul unui pui de găină bolnav. L-a primit ca pe un dar de preț - nu mi-am dat seama dacă bucuria îi era adevărată sau ironică. Era o doamnă în vârstă, vioaie, care vorbea cu o voce scăzută, dar limpede şi se mişca cu grație. M-a poftit la ceai în seră.

– În anunțul dumneavoastră menționați etape biografice şi scrieri ale lui Volker Vonlanden. Dar de ce ar fi el interesant din perspectivă istorică?

– Nu ştiu. Uneori am o intuiție, care se confirmă. Alteori nu se confirmă.

M-a privit cu îndoială, dar prietenoasă.

– Atâta osteneală din cauza unei intuiții? Am râs şi i-am povestit despre bunicii mei, despre romanul întoarcerii acasă, despre casa din Kleinmullerstrasse, despre articolele din timpul războiului şi apropierea de Hanke a personajului căutat.

– Nu sunt istoric. M-am dat drept istoric, pentru ca anunțul meu să fie luat în serios. Dar până la scrisoarea dumneavoastră n-am primit nici un răspuns serios.

– Răspunsul meu l-ați fi primit oricum. A clătinat din cap:

– Deci a fost totuşi ceva dubios cu el? Pentru noi era Walter Scholler; când cineva l-a abordat pe stradă, numindu-l Volker Vonlanden, l-a pus la punct cu atâta amabilitate, dar şi cu un aer atât de superior, încât noi, cei de față, nu ne-am îndoit o clipă de sinceritatea lui, iar cel care-l abordase şi-a pierdut la rândul său siguranța, însă după aceea a dispărut, de pe o zi pe alta, fără să-şi ia rămas-bun.

– Notabil că ați ținut minte confruntarea lui cu numele Vonlanden - aveați de pe-atunci o bănuială?

– O bănuială? Nu, n-am avut nici o bănuială. Dar nici nu mi-a spus cărui alt motiv se datora memorarea episodului, iar eu n-am insistat. „Fără să-şi ia rămas-bun“ - ar fi putut să însemne că au fost apropiați.

– Cu ce se ocupa Walter Scholler?

– Până în toamna lui 1946, a răspuns de foiletonul jurnalului *Nacht-Expres* şi a scris şi el însuşi: cronici teatrale şi literare, eseuri, povestiri. Noi aveam impresia că se împrietenise cu un maior din administrația militară sovietică, de fapt adevăratul redactor-şef al publicației, omul din spatele culiselor, un evreu scund, rotunjor, abil din Leningrad. În fața culiselor funcționa firește un redactor-şef german, iar *Nacht-Expres* trecea drept o gazetă bulevardieră independentă politic.

– O carieră deloc rea pentru cineva apărut din neant.

– Nu a apărut din neant. Era evreu, originar din Viena, la începutul persecuțiilor rasiale s-a ascuns într-o casă a părinților săi din Munții Alpi, până când l-a denunțat un vecin, în iarna 1944-1945. Ştia nume adevărate şi chipuri reale, mă refer la numele şi chipurile tovarăşilor[33] de la Auschwitz, pe care naziştii au mai apucat să-i omoare în ultima clipă. Iar pe antebraț avea numărul.

– Nu se poate!

– Ştiam acel număr pe de rost până la... - a roşit -... până la atacul meu cerebral de-acum doi ani. Ştiți, pe-atunci l-am luat puțin sub aripa mea ocrotitoare. Era cumva lipsit de patrie, ca toți acei copii burghezi care s-au pierdut de lumea lor şi cu toată străduința, cu tot zelul dovedit n-au ajuns

[33] „Tovarăşii de la Auschwitz" se referă la comuniştii ilegalişti din lagăr

niciodată în lumea noastră. De aceea Becher[34] a ținut la el. A simțit că erau înrudiți prin destin.

– Ce spunea că s-a întâmplat cu părinții lui?

– Au fost arestați imediat după anexarea Austriei - tatăl era un avocat activ pe plan politic, iar mama psihiatră. Nu i-a mai revăzut vreodată.

– Ştiți cumva dacă la Viena a existat în anii '30 un avocat cu numele Scholler? Sau poate un avocat Vonlanden?

Şedea în fața mea crispată, cu mâinile împreunate în poală, cu privirea lăsată în jos.

– Nu l-am spionat. A plecat pur şi simplu. Pe-atunci mulți erau azi aici şi mâine nicăieri. Aşa au fost vremurile.

– Dar acum, când ştiți... M-a privit cu dușmănie.

– Nu ştiu nimic. Vreți să mă faceți să cred că Walter Scholler m-a înşelat, întocmai ca omul acela îngrozitor care l-a abordat atunci, numindu-l Volker Vonlanden.

– Aveți idee cine era omul acela îngrozitor?

– Nu, n-am idee. Poate nici nu era un om îngrozitor, ci a greşit numai. Poate că-l căuta de multă vreme pe Vonlanden, şi când cauți ceva sau pe cineva atât de lung timp, îl vezi peste tot sau în oricine. Doar cunoaşteți senzația asta, aşa-i?

După studii de medicină, filosofie şi literatură se dedică scrisului şi se afirmă ca poet expresionist. Expulzat după 1933, primeşte din 1935 azil politic la Moscova, unde conduce vreme de zece ani revista *Internationale Literatur. Deutsche Blätter*. Revenit (1945) în Germania, se stabileşte în Berlinul de Est, fiind omagiat ca reprezentant de frunte al realismului socialist.

S-a uitat la mine, solicitând parcă s-o aprob. Am aprobat, dând din cap.

– Da, cunosc senzația. S-a ridicat de la masă.

---

[34] Johannes R. Becher (1891-1958) - poet şi autor dramatic german. Născut într-o familie burgheză, s-a apropiat de timpuriu de cercurile politice de stânga

– Ce amabil din partea dumneavoastră să mă vizitați. Fiul meu trăieşte la Rostock şi fiica la Dresda, şi de când la minister a trebuit să...

S-a întrerupt şi s-a uitat din nou în jos.

– Ce tot vorbesc. De ce v-ar interesa copiii mei şi munca mea din trecut.

Continua să privească în jos.

– Îmi plăcea accentul lui. Doar o umbră de accent, atât, şi totuşi un salut dintr-o lume nevătămată, o lume a valsului, a balurilor, a cafenelelor, a treptelor de piatră care duc dintr-o stradă într-alta, ca la Paris...

Şi-a întors ochii spre mine.

– Cunoaşteți Viena?

Dar nu aştepta un răspuns; m-a însoțit la uşă şi şi-a luat rămas-bun.

Peste câteva zile ştiam că în Viena anilor '30 nu figura în cartea de telefon nici un cuplu Scholler, el avocat şi ea psihiatru, şi nici un cuplu Vonlanden.

Semestrul s-a încheiat. Nu puteam reveni în semestrul următor, deşi am fost invitat. Dr. Romer mă duşmănea şi, mai devreme sau mai târziu, avea să descopere cine eram cu adevărat. N-ar fi fost penibil numai pentru mine, ci şi pentru departamentul universitar, care tocmai era preocupat să se transforme într-o facultate de prestigiu, după model vest-german. În plus, găseam obositoare numeroasele minciuni mărunte fără de care, odată ce începusem cu ele, nu mă mai puteam descurca; mai mult, le găseam nedemne. Mă gândeam la bărbații care au o amantă, despre existența căreia soția nu ştie şi care la rândul ei nu ştie că există o soție, la colaboratorii neoficiali ai Stasi, care-şi spionează pe ascuns colegii, la contabilii care de-a lungul unor ani fură sume mici, până acumulează o avere însemnată - nu ajungeam să-i judec pe plan moral, pentru că nu conteneam să mă mir că e cu putință să trăieşti aşa, mereu în primejdie, mereu nevoit să te fereşti, mereu altcineva decât cel care eşti

de fapt. Poate reuşeşti, în numele unui mare țel. Eu nu-l aveam.

Astfel, sărbătorirea la care un coleg invitase majoritatea colaboratorilor departamentului, inclusiv pe mine, reprezenta pentru mine o festivitate de rămas-bun. Nu mai ştiu ce anume sărbătoreau: a şaizecea lui aniversare, un jubileu profesional, achiziționarea dificilă, în sfârşit încheiată cu succes, a unei case pe malul unui lac dincolo de porțile oraşului, transformarea departamentului nostru într-o facultate de sine stătătoare. Mă bucuram că dr. Romer nu fusese invitat.

Abia ulterior am înțeles că şi colegul care ne invitase dăduse o petrecere de rămas-bun. N-am aflat niciodată ce era adevărat din zvonurile despre o colaborare a lui cu Siguranța Statului, zvonuri care începuseră să circule şi despre alți colegi. Îmi puteam imagina că acest bărbat, specialist de reputație internațională în problema drepturilor de autor, cu un comportament de om de lume, se implicase în jocul cu Stasi, crezând că va fi în stare să-l joace după propriile sale reguli. Fie că se temea de cercetările care tocmai erau pe cale să pornească, fie că pur şi simplu nu voia să li se expună - în semestrul următor nu s-a reîntors la Universitate, şi-a deschis un cabinet de avocatură şi a devenit în scurt timp un profesionist căutat şi de succes. A fost primul care s-a retras.

Eram invitați în apartamentul lui din Karl-Marx-Allee, fosta Stalinallee. Pe cât de puțin plăcută era Aleea, un bulevard mult prea larg, expus curentului, pe cât de anost arăta şirul clădirilor cândva placate cu teracotă, dar azi, după ce multe plăci căzuseră, ciupite parcă de vărsat - pe-atât de generos-primitoare, tihnit-confortabilă se dovedi locuința gazdei noastre. Mi-a deschis soția colegului.

– Nu v-a lovit nici o cahlă? Bun! Noi, Esticii, ştim cum să ne ferim de pietre. Voi, Vesticii [35], abia trebuie să învăţaţi mişcarea asta.

Mi-a spus-o cu un zâmbet radios. În săptămânile din urmă trăisem cu senzaţia că eram în tot mai mare măsură privit de colegi ca un ofiţer de ocupaţie prietenos. Aici însă o femeie frumoasă îşi întâmpina pur şi simplu un musafir mai tânăr, puţin cam stingherit. M-a condus în două încăperi legate printr-o uşă glisantă şi mi-a oferit un pahar de şampanie numită „Scufiţa Roşie“.

– Nu e nevoie să vă prezint. Îi cunoaşteţi aproape pe toţi, iar cu ceilalţi faceţi cunoştinţă pe loc.

Am făcut rondul printre oaspeţi. Era prezent dr. Fach, ca-ntotdeauna îmbrăcat neglijent, vorbind în jargon berlinez; se vedea şi se simţea că nu era la primul pahar şi nici la prima ţigară; când mă prezentasem în noiembrie, îl luasem drept un birocrat mărginit, dar între timp aflasem că de-a lungul anilor îi apărase pe doctoranzii departamentului de meschinele controale ale Partidului şi mă lămurisem că prin cultura, modestia, melancolia sa era un minunat gentleman, proletar cu o inimă mare. Iat-o şi pe colega dr. Feil, care mă poftise s-o însoţesc la adunarea membrilor de partid ai departamentului; despre ea ştiam între timp că publicase, cu puţine luni înainte de căderea Zidului, investind mult curaj şi multă forţă, un studiu în care reinventase cumva statul de drept şi-l revendicase pentru RDG: un demers eroic şi zadarnic, ca şi cum o incaşă ar fi inventat în sfârşit roata şi pentru incaşi, cu puţine luni înainte de invazia spaniolă, neputând împiedica roţile spaniole să treacă peste ei. Vorbitorul care în acea adunare izbutise să nu spună nimic în multe cuvinte era şi el aici; îl cunoscusem între timp - era un anume dr. Kunkel, pe de o parte amator şi cunoscător de

---

[35] în text Ossis şi Wessis, porecle hazliu-ironice inventate de limbajul tranziţiei pentru RDG-işti şi RFG-işti

artă, pe de alta un oportunist elegant. Dr. Blohmer, istoric al Dreptului, povestea într-un stil voit bădăran, dar cu haz, despre meciurile de box la care concurase pe vremuri şi le făcea ochi dulci cucoanelor. Dr. Flemm, specialist în filosofia Dreptului, a evocat o conferință din anii '50, unde a fost nimicit pentru „rătăciri burgheze“ şi transferat în chip de sancțiune la țară, ca primar al unui sătuc; distanța în timp transfigura în ochii lui dezagreabilul eveniment într-o pățanie amuzantă.

Pe măsură ce înaintez în vârstă, mă văd nevoit să depun tot mai mult efort în societate, pentru a înțelege ce-mi spune interlocutorul din fața mea. Un medic ORL-ist m-a consultat şi a dat un nume acestei hibe: surzire „mondenă“. Medical nu pot fi ajutat, aşa că mă ajut eu însumi, renunțând să-i mai ascult pe ceilalți când ascultarea devine surmenantă; îmi construiesc o expresie amabilă, atentă, râd când râde toată lumea şi-mi văd de gândurile mele. Acum mă întorceam în gând la dimineața de după căderea Zidului; rememoram prima mea călătorie după eveniment la Frankfurt, de acolo plecând cu primul zbor la Berlin, multele voiaje şi zboruri de atunci încoace, zilele de la Universitate şi nopțile din casa de oaspeți. Nu mă alăturasem mişcărilor civice, nici opoziției bisericeşti; nu mă interesasem de partidele nou create, nu căutasem să iau contact cu nişele sociale, nici cu victimele Stasi. Nu făcusem ceea ce aş fi putut să fac fără dificultate, pentru a dobândi o perspectivă asupra situației istorice. În schimb acceptasem să mă mişc într-o lume academică ce avea în curând să nu mai existe, receptasem bucuros toate impresiile, nu condamnasem pe nimeni şi nu achitasem pe nimeni; trăisem din plin atmosfera de alienare şi prăbuşire.

Gustam şi melancolia acestei seri. Şedeam în sala de aşteptare a istoriei; unul din trenuri tocmai era împins de locomotiva de manevră pe linie moartă; celălalt avea să sosească din clipă în clipă şi să-şi continue traseul, după o scurtă oprire. Nu toți care coborâseră din primul tren aveau să-şi găsească un loc în celălalt; unii aveau să rămână în

sala de aşteptare, asistând la închiderea bufetului, la sistarea căldurii şi la stingerea luminii. Deocamdată însă, vechiul tren îşi mai huruie roţile pe şine, noul tren încă n-a sosit, la bufet se mai poate bea un pahar şi e cald şi lumină.

Avioanele erau pline oricând. Deseori apelam dimineaţa la primul zbor şi seara la ultimul şi mă nimeream între pasageri obosiţi, epuizaţi, puşi pe harţă. Un tip aşezat lângă mine, cum compartimentul pentru bagaje de deasupra scaunelor era arhiplin, a socotit că-şi poate înghesui gentile şi la picioarele mele, în afară de ale sale. Altul a încercat s-o împiedice pe stewardesă să-mi dea mie ultima sticlă cu vin; trebuia s-o împartă, zicea, între noi doi. Iarăşi altul m-a lămurit că într-un şir de patru scaune un pasager are dreptul la o parte şi un sfert din spaţiul rezemătoarelor pentru braţe, iar într-un şir de trei scaune - la o parte şi o treime, şi a ţinut să-mi arate cum trebuie folosită în mod corect partea de rezemătoare ce ţi se cuvine. Majoritatea pasagerilor erau bărbaţi.

Într-unui din ultimele mele zboruri de la Berlin la Frankfurt am văzut-o pe Barbara. Când toţi erau de-acum aşezaţi, a intrat şi ea, a deschis şi a închis compartimentul pentru bagaje umplut până la refuz, şi-a dat bagajul stewardesei şi şi-a ocupat locul, la zece rânduri distanţă în faţa mea.

Ambele noastre locuri erau lângă culoarul de trecere, aşa că i-am putut vedea o parte din braţ şi, când şi-a schimbat poziţia în scaun, i-am zărit câte un pic din cap, umăr şi spate.

Nu priveam în direcţia ei. Am deschis romanul pe care mi-l cumpărasem recent, odată ce nu mai aveam nevoie de fiecare oră liberă pentru pregătirea cursurilor. Am început să-l citesc, în timp ce avionul s-a pus în mişcare, a traversat pista şi s-a înălţat în văzduh. Dar nu reţineam nimic din text şi a trebuit să citesc iar şi iar aceleaşi fraze.

M-am simţit dintr-odată teribil de obosit. De pe urma ultimelor luni, a multelor călătorii, a muncii duble, la editură şi la Universitate? Confruntat cu perspectiva de a mă limita strict la editură, unde munca îmi părea anostă, de când mă

întâlnisem cu istoria, fie şi numai în sala ei de aşteptare? Ori încă şi acum din pricina bătăliei pe care o dusesem cu ani în urmă pentru Barbara? Brusc, speranţele şi suferinţa de-atunci erau din nou atât de prezente, de parcă nu trecuseră ani, ci doar câteva zile.

Avionul luase altitudine şi stewardesele ne-au servit băuturi. Afară se aprindea şi se stingea lumina de poziţie, când şi când pâlpâiau printre nori luminile unui oraş. De ce trebuie doar să pâlpâie luminile la sol şi nu pot străluci neîntrerupt? De ce ne simţim oboseala, senzaţia asta sterilă, nefolositoare? Am închis ochii. Mi-am imaginat-o pe Barbara cum se face comodă în scaunul ei, la zece rânduri distanţă de mine, eventual schimbă câteva cuvinte cu vecinul de zbor, deschide o carte şi bea un pahar cu vin roşu. Îi vedeam aievea faţa: tenul palid, care poate să se aprindă după două pahare, ochii de un albastru pal, minuscula cicatrice pe buza superioară şi cuta deasupra capătului interior al sprâncenei stângi. Observasem că purta un pantalon negru şi un pulover roz, că nu se îngrăşase şi nici nu slăbise, şi fantezia mea o proiecta atât de vie în scaunul de lângă mine, încât mi se părea că n-am decât să întind mâna ca s-o ating. Fantasmă care mă făcea gelos pe vecinul ei; îl invidiam pentru apropierea de Barbara şi pentru fireasca posibilitate de a stabili un contact cu ea, fie el cât de superficial.

Gelozia mi-a accentuat oboseala. Dar şi când mi-am gonit gelozia şi mi-am evocat uşurinţa începuturilor noastre, călătoriile de la sfârşit de săptămână şi achiziţionarea de mobile, intimitatea nopţilor noastre comune şi descoperirea tandreţii şi a pasiunii, pe Barbara însăşi, stând udă de ploaie în pragul uşii mele şi apoi pe scaun, cu ceaşca de ciocolată fierbinte în mâini, îmbrăcată în jeanşii mei şi în puloverul meu - şi atunci a persistat oboseala. Da, era ca şi cum tocmai amintirea fericită m-ar fi obosit. M-am speriat; şi mi-am cotrobăit prin memorie, scoţând la iveală, una după alta, icoanele amintirilor: bunicul aşteptându-mă în gară, Lucia care-mi ţine capul în mâini şi mă sărută pe gură,

reflectarea asupra principiului dreptății în primii ani de lucru la teza de docență, paradisul californian, reuşita în munca de la editură, Barbara care se aşează în capul oaselor în pat şi-şi scoate cămaşa de noapte, săptămânile cu Max, vacanța în cantonul Ticino cu mama, seara de rămas-bun din Berlinul Răsăritean. Că amintirile mă făceau nostalgic, obiectul lor fiind irepetabil, că mă întristau, neoglindind decât partea frumoasă a unor etape de viață care avuseseră şi partea lor urâtă - asta mi se părea firesc. Aşa se întâmplă cu amintirile fericite. Dar nu era firesc ca, dincolo de nostalgie şi tristețe, să-mi provoace şi oboseală.

Efortul ultimelor luni, monotonia muncii la editură, extenuarea luptei pentru Barbara - nimic din toate astea nu putea fi ceea ce mă făcea să mă simt dintr-odată atât de obosit. Nu putea fi, măcar şi din cauză că pentru Barbara nu luptasem defel. Mă făcusem nevăzut, jignit şi plin de amărăciune. În fața monotoniei viitoarei mele munci la editură capitulasem, fără să dedic măcar un gând posibilității unei alte, înnoite, optimizate conceperi a ei. Nici la Universitate nu mă mai străduisem cu adevărat în ultimele luni, ca la început. Am păstrat distanța, de la distanță am observat abaterile celorlalți de la rolurile lor, dar mi-am tăinuit propria abatere de la rol, iar când lucrurile riscau să devină dificile şi penibile, mi-am luat rămas-bun. M-am ferit de implicare - nici vorbă să mă mai străduiesc cu adevărat!

Stewardesa îmi adusese două sticluțe cu vin şi mi-am turnat în pahar ultimul rest dintr-a doua. Nu-mi luam în nume de rău că nu mă încurcasem cu Lucia, eram prea tânăr. Dar în relația cu bunicii am rămas un Parsifa1[36], deşi în timp ajunsesem la vârsta potrivită ca să le pun întrebări şi să le cer să se confrunte cu ele. Lucrând la teza de docență,

---

[36] Conform legendei, în special a unei versiuni timpurii, din sec. al XII-lea, a lui Chretien de Troyes, tânărul cavaler Parsifal nu îndrăzneşte să rostească în faţa Sfântului Graal întrebările esenţiale care l-ar ajuta să-şi îndeplinească menirea existenţială

fusesem prea îndrăgostit de frumosul joc cu gândurile, ca să mă decid să le supun rigorilor unei structuri. În paradisul californian, ca şi în viaţa lui Max mi-aş fi putut cuceri un loc mai ferm. Mama - în privinţa ei renunţasem devreme, nu mă implicasem, ci mă depărtasem de ea pe furiş. Nu-i făcusem o nedreptate; nici ea nu era mai bună. Dar cu mine însumi n-am fost bun.

Să rezulte, aşadar, oboseala existenţială nu din prea multă, ci din prea puţina implicare? Ajungi să fii obosit nu făcându-ţi viaţa prea grea, ci făcându-ţi-o prea uşoară? Sau era o prostie să judeci aşa? Să nu fie decât ideologia muncii şi a efortului, promovată de mama, într-un alt veşmânt? Eram oare extrem de obosit, pur şi simplu pentru că se întâmplă uneori să te simţi extrem de obosit?

După ce avionul a aterizat, şi-a stabilit poziţia de staţionare şi ni s-a permis să ne ridicăm de pe locuri, n-am respectat rândul, ci m-am împins în faţă, ceea ce de regulă consider necuviincios şi mi-e profund dezagreabil. La coada de la ghişeul de control al paşapoartelor am reuşit să mă postez, cu un aer decis, lângă Barbara şi s-o întreb:

– Ţi-ai făcut vreun plan pentru weekend-ul următor?

În următorul weekend am întrebat-o, pe drumul de întoarcere:

– Te măriţi cu mine?

Porniserăm vineri la ora două, ca pe vremuri. „Unde-ai vrea să mergem? „ replicase ea fără vreun semn de surpriză, la întrebarea pe care i-o pusesem la coada de la ghişeul de control al paşapoartelor. Când i-am sugerat: „Nu urma să mergem la Konstanz?“ a dat din cap, afirmativ. În timpul ultimei noastre călătorii de weekend, când am fost la Basel, ne propuseserăm ca obiectiv pentru data viitoare oraşul Konstanz.

Am circulat întâi pe autostradă, apoi pe şoseaua montană Schwarzwald.

Schwarzwald-ul - Pădurea Neagră - era acoperit de zăpadă, pe pantele libere se schia sau se cobora cu sania, iar brazii,

altădată întunecați în verdele lor închis, îşi purtau povara albă ca pe o podoabă luminoasă. Cerul era albastru, iar când şi când privirea luneca, peste câmpia renană înceţoşată, până la Munții Vosgi.

Ne-am povestit ce treburi am avut fiecare la Berlin. Curând după căderea Zidului, şcoala Barbarei şi o şcoală din Berlinul de Est încheiaseră un parteneriat, incluzând şi un schimb de profesori şi elevi; Barbara predase două săptămâni la şcoala RDG-istă. Îi plăcuseră copiii mai cuminți şi mai liniştiți, îi plăcuseră în majoritatea lor şi profesorii, mai siguri de menirea lor decât erau Barbara şi colegii ei. Ce-i drept, împrejurările erau în schimbare; copiii au devenit mai obraznici, iar profesorii mai nesiguri şi, odată cu nesiguranța lor crescândă, mai autoritari. Vechiul director, un tovarăş maniac al controlului, suspectat de colaborare cu Stasi, tocmai fusese înlocuit, iar noul director îşi propunea o serie de reforme şi o întrebase pe Barbara dacă n-ar vrea să lucreze la ei, pe o perioadă mai lungă - a doua jumătate a anului şcolar în curs şi anul următor. - Şi?

– Mi-ar plăcea să mă duc. Să vedem cum vor privi lucrurile şcoala mea şi Ministerul.

– Nu-ți cauți acolo fericirea, cum şi-o caută aventurierii pe care cu siguranță îi vei fi întâlnit şi tu, şi nici simțul datoriei nu te îndeamnă să te duci; ai face-o din plăcere. Plăcerea față de ce?

– Față de îmbinarea dintre familiar şi străin. Şi în Africa sau America îmi pot imagina că aş fi altcineva decât sunt, dar trebuie să mă rup de patrie. Aici am posibilitatea să-mi imaginez cam acelaşi lucru, dar rămân în țara mea, cu oamenii mei, cu limba mea.

– Mai precis, ce poți să-ți imaginezi aici?

– O existență de profesoară la o şcoală din RDG. Supusă unor tutelări, dar profitând şi de mici libertăți; contactele cu

colegii, părinții şi elevii; prudență față de I.M.[37], vacanțe în Bulgaria, România sau propria casă de vacanță de la țară; goana după lucruri care se găsesc rar şi în cantitate mică; mult timp petrecut cu familia şi prietenii; bucuria unei cărți sau a unui disc din Vest.

– Nu e asta existența despre care spuneai cândva că o deteşti?

– Ca existență în Est, o găsesc suficient de exotică pentru a-mi dori s-o încerc.

– Peste câteva luni sau chiar săptămâni existența de-acolo n-o să mai aibă nimic exotic, ci o să semene cu cea de aici, doar că va fi mai urâtă. Vor apărea supermarketuri Aldi şi Penny[38], elevii tăi or să se îmbrace cu haine de la H&M şi or să se ducă la McDonald's.

A dat din umeri. Fusese măcar pe jumătate atentă în timpul dialogului nostru? Era la fel de nesigură ca mine? Îi era teamă şi ei că întâlnirea noastră a fost o farsă a destinului şi călătoria comună e o greşeală? Aveam să simțim mai târziu, când vom dori să ne îmbrățişăm şi să facem dragoste, cât de străini am devenit unul față de celălalt? Străini nu ca la început, când ne stăpânea curiozitatea reciprocă, străini ca la un sfârşit, când între parteneri nu mai există nimic? Ceea ce se potrivise odată se mai putea potrivi din nou? Era cu putință să mai fim unul pentru celălalt minunea pe care o întruchipaserăm cândva? Ne trădaserăm oare, făcând amor şi gustând plăcerea cu alții? Împreunarea noastră de-acum va fi doar penibilă?

La Konstanz am tras la hotelul Insei şi am luat o cameră cu balcon. Când stăteam lângă balustradă, Barbara mi-a pus brațele în jurul pântecului şi şi-a rezemat capul de spatele meu. După un timp a venit în brațele mele şi am stat aşa, ținându-ne doar, fără să ne sărutăm, fără să ne vorbim;

---

[37] I.M. (Inoftzielle Mitarbeiter) - colaboratori „neoficiali" ai Stasi

[38] Aldi şi Penny - reţele de supermarketuri cu marfă ieftină

priveam lacul, țărmul, cerul sau închideam ochii. Seara era călduță, în aer se simțea de-acum venirea primăverii. Când a coborât întunericul, ne-am întors în cameră. Am aprins lumina, ne-am desfăcut bagajele, ne-am aşezat lucrurile în dulap şi ne-am schimbat pentru cină. Eram aferați şi senini. Oricâte clipe dificile aveau să se ivească între noi, trupurile noastre se regăsiseră. Atinsesem umerii, brațele, spatele şi şoldurile Barbarei, îi simțisem sânii şi pântecele, mirosul pielii şi al părului ei, o ascultasem respirând.

Şi în noaptea de vineri spre sâmbătă, şi în cea de sâmbătă spre duminică ne-am ținut doar în brațe. Duminica ne-am propus să înconjurăm lacul şi să pornim spre casă. Dar ploua în şiraguri de apă subțiri, cenuşii, ca într-un desen chinezesc în tuş, şi după micul dejun ne-am întors în cameră, am deschis larg uşa balconului, am ascultat foşnetul ploii şi am făcut dragoste. Am comandat şampanie şi mâncare în cameră şi am cerut să ne trezească luni în zori, la trei şi jumătate. La cinci eram pe autostradă, la şase şi jumătate am intrat, lângă Stuttgart, în traficul celor ce se îndreptau spre slujbă. Când staționam în coloana de maşini, i-am pus întrebarea.

N-a spus nimic. Am privit-o dintr-o parte, am aşteptat să se întoarcă spre mine şi să-mi răspundă, dar ea se uita la şosea şi la maşini. Nu mă auzise? Abia când eram gata să-mi repet întrebarea, s-a uitat la mine.

– Contează pentru tine să fim căsătoriți? Pentru mine nu ar fi diferit.

– Pentru mine da.

– Ți-e teamă că ne-am putea pierde iar, ca pe vremuri?

– Am învățat atunci cât de strâns te leagă o căsnicie. Cred că m-ai iubit cu adevărat, şi totuşi ai rămas cu bărbatul tău.

– Nu pentru că era bărbatul meu. S-a luptat pentru mine, pe când tu ai făcut-o pe supăratul.

Deasupra sprâncenei stângi a apărut cuta, şi vocea ei a devenit dură.

– Ai uitat? Ai uitat că ți-am telefonat, iar şi iar? Că am venit la poarta casei tale şi la uşa apartamentului tău şi am bătut şi te-am strigat? Că ți-am scris? Ai vrut să fii victima, bărbatul oropsit căruia femeia cea rea îi face o figură urâtă?

– Mă tem…

– "Mă tem…" a repetat, maimuțărindu-mă. De ce te temi?

Era furioasă.

– Ce ai de gând să scorneşti, ce vrei să-mi bagi în cap? Americanii îi spun unuia ca tine *sweettalker*, unul care înşiră vorbe dulci, un panglicar cu fraza frumoasă. Nu, nu vreau să aud nimic despre temerile tale şi nici ce băiat fricos şi sensibil eşti. Eu…

– Încetează, Barbara, încetează.

Am încercat s-o opresc, dar am înfuriat-o mai tare. A trebuit să strig la ea ca să mă asculte.

– Ai dreptate. Am făcut-o pe supăratul. Am vrut să fii tu femeia rea şi eu bărbatul oropsit, îmi pare rău - că n-am luptat, că te-am rănit, că am pierdut nişte ani.

M-a înfruntat cu un gest de negare al capului.

– Nu te-ai lămurit decât azi, aşa-i? Şi numai pentru că m-am înfuriat. Dacă nu ne-am fi întâlnit întâmplător în avion, nu te-aş mai fi văzut niciodată. Ai aşteptat să fac eu primul pas şi să apar din nou la uşa ta şi să strig şi să bat?

Nu mai vorbea tare, dar glasul ei obosit mă speria mai mult decât cel strident.

– Nu, n-ai aşteptat nimic de la mine - şi nimic pentru noi doi. Nu înțeleg, Peter Debauer. Nu înțeleg de ce n-ai dat nici un semn de viață. Nu înțeleg de ce vrei să ne căsătorim acum.

Maşinile din fața mea au plecat, iar eu am pornit motorul, am ieşit încet de sub podul sub care staționaserăm şi am urcat panta muntelui.

– Am priceput abia în timpul zborului de la Berlin la Frankfurt, când te-am văzut, că-mi trăiesc viața greşit. Pentru că nu mă implic, pentru că mă țin la distanță sau, dacă lucrurile se complică, o iau din loc. N-am priceput asta

decât văzându-te pe tine. Te vreau. Dacă tu nu mă vrei, o să mă bat pentru tine. Încă nu ştiu cum, dar am să învăț.

Mi-a aruncat un zâmbet sceptic, şi-a întors iar privirea spre şosea şi a tăcut. Am ajuns tocmai la timp pentru şcoală şi editură. Când am oprit în fața casei ei, a dat din cap:

– Bun. Hai să ne căsătorim.

Dar abia ajunsesem la redacție, când m-a sunat.

– Nu merge. Adică, vreau să spun că nu ar merge decât dacă nu cădem în greşeala curentă a celor din Est şi din Vest.

– La ce anume te referi?

– Greşeşti crezând că partenerul s-a schimbat tot atât pe cât te-ai schimbat tu însuți, ori că a rămas cel ce era înainte de separare, ori că este aşa - şi numai aşa - cum l-a păstrat propria memorie, cum s-a fixat în propria închipuire, înțelegi la ce mă refer?

Am stat un pic pe gânduri şi n-am răspuns imediat.

– Mai eşti la aparat?

– Da, mai sunt şi înțeleg la ce te referi. A oftat.

– Dacă ne-am lămurit - vrei să vii diseară la mine la cină?

Aşa a început a patra noastră normalitate. Fiecare din cele dinainte durase doar câteva săptămâni: săptămânile căutării de mobile, săptămânile când am descoperit tandrețea, săptămânile de îngrijorare, după ce mi-a povestit că se consideră măritată. Speram ca şi de astă dată să nu treacă mai mult de câteva săptămâni până la următoarea normalitate, cea definitivă, a locuinței comune, a vieții comune, a căsniciei, poate în Berlinul Răsăritean, dacă şcoala şi Ministerul aveau să aprobe transferul Barbarei şi eu aş găsi o editură. Aceasta era ideea mea recentă: să preiau una dintre editurile care erau privatizate şi puse la vânzare în RDG.

Ne-am dus la Oficiul Stării Civile pentru a începe formalitățile în vederea căsătoriei. Tânărul funcționar studia livretul meu de familie cu o atenție pe care o găseam exagerată.

– Părinții dumneavoastră s-au căsătorit aşadar la Neurade, iar dumneavoastră v-ați născut la Breslau.

Sucea livretul de familie pe o parte şi pe alta.

– În septembrie 1961 mama dumneavoastră a cerut întocmirea livretului de familie.

M-a privit scrutător.

– Ştiți cumva ce a determinat-o pe mama dumneavoastră să ceară întocmirea lui tocmai atunci? Nu putea să aleagă un moment mai prost.

Am dat din umeri.

– Dorea să se căsătorească pentru a doua oară? Sau s-a ivit o problemă de succesiune?

– Habar n-am.

Funcționarul de la Starea Civilă a pus mâna pe telefon, a format un număr, a cerut o informație din dosarul maică-mii, a aşteptat cu răbdare şi a confirmat informația obținută în cele din urmă mormăind şi dând din cap. Apoi s-a întors mândru spre noi:

– Lucrurile stau aşa cum mi-am închipuit. Mama dumneavoastră şi-a pierdut actele în timpul refugiului. Când a solicitat întocmirea unui nou livret de familie, ne-am adresat în scris Oficiului Stării Civile I din Berlin-Est; acesta este competent pentru teritoriile revenite după război Poloniei şi Rusiei. Oficiul nu a reacționat, fie pentru că nu poseda documentele necesare, fie pentru că, după construirea Zidului, cererile din Germania Occidentală erau pur şi simplu ignorate. Apoi mama dumneavoastră a înaintat copia unei scrisori a tatălui dumneavoastră către părinții lui, menționând încheierea căsătoriei, şi a adus ca martor o prietenă, care a confirmat sub jurământ că afirmațiile mamei dumneavoastră sunt exacte.

– Cine era această prietenă?

– N-are importanță acum. Important este că la ora actuală avem contacte bune cu Polonia şi ne sunt accesibile documente de stare civilă la care altădată nici nu puteam visa. Vom scrie la Neurade şi la Breslau şi o să obțineți în sfârşit un certificat de căsătorie al părinților şi un act de naştere în toată regula. Ne-a privit radios.

– Nu vreau alt act de naştere, noi vrem să ne căsătorim.

– Înțeleg. Dar trebuie să ne înțelegeți şi pe noi. Am stabilit între timp contacte bune cu Polonia, îi prețuiesc pe colegii din parteneriatul nostru polonez şi se cuvine să cultivăm relațiile normale pe plan administrativ, care după toți anii Războiului Rece au devenit în sfârşit posibile. Câteva săptămâni - mai mult n-o să dureze.

– Dacă nu există motive de îndoială față de exactitatea datelor, ajunge şi livretul de familie întocmit în 1961.

Nu mă pricepeam deloc în probleme de stare civilă. Dar pesemne că nu se putea proceda decât aşa.

S-a uitat la mine ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: „Până acum am fost amabil, pot să mă port şi altfel."

– Vă rămâne posibilitatea să apelați la justiție, dacă socotiți că ar merge mai repede.

Barbara îşi plimba privirea de la mine la el şi iar la mine.

– Ce spune?

– Spune că livretul de familie nu e suficient şi că vrea să ceară documentele din Polonia. Că nu putem face nimic împotriva demersului...

– Nu. N-am spus asta. Am spus că...

– ... că nu putem face nimic ca să ne căsătorim mai repede. Tribunalul ar avea nevoie de mai mult timp decât necesită corespondența cu Polonia şi răspunsul poştal către forul german. Barbara, care n-avea cum să sesizeze greşeala juridică a funcționarului Stării Civile şi nici tupeul cu care persevera, l-a gratificat cu un zâmbet strălucitor.

– Câteva săptămâni - ați fi atât de amabil să grăbiți un pic procedura? Şi să ne telefonați, vă rugăm, când sosesc documentele din Polonia?

Dar a durat cinci săptămâni, până când mi-a telefonat şi m-a convocat. Timpul a trecut mai greu pentru mine decât pentru Barbara, care mi-a declarat râzând:

– Oricum nu e mare diferență între a nu fi ori a fi căsătorit. Crede-mă, ştiu ce spun.

Ştiam şi eu că nu aş iubi-o mai mult pe Barbara şi nici n-aş fi mai sigur de ea dacă am fi căsătoriți. Dar mi se întâmpla să tresar din somn noaptea, lângă ea, şi să simt din nou teama care mă ținea treaz înainte de întoarcerea bărbatului ei. Voiam să scap de teama asta.

Funcționarul de la Starea Civilă m-a întâmpinat cu o amabilitate condescendentă.

– Luați loc, luați loc. Ați venit de astă dată fără logodnica dumneavoastră? Bine şi aşa, poate chiar mai bine.

A întins mâna după un dosar.

– N-ați prea avut încredere în contactele noastre. Dar - îşi gusta triumful - colegii noştri polonezi au făcut treabă bună, foarte bună. Acum ştim că în septembrie 1944 nu a avut loc la Neurade nici o căsătorie Debauer şi că în aprilie 1945 nu s-a născut la Breslau nici un Peter Debauer, ci un Peter Graf, mama fiind Ella Graf.

Nu este numele de fată al mamei dumneavoastră?

N-a aşteptat răspunsul meu.

– Totul pledează pentru concluzia că numele dumneavoastră nu este Peter Debauer, ci Peter Graf. Dacă vreți să vă căsătoriți, trebuie să folosiți evident numele dumneavoastră real.

– Numele meu real? La vârsta mea doar n-o să-mi schimb numele pe care l-am purtat toată viața.

După clipa sa de triumf a dat din cap, din nou amabil la modul condescendent.

– Nu cade în sarcina mea, dar permiteți-mi să vă sugerez că puteți eventual să preluați numele pe care l-ați folosit până acum printr-un demers de schimbare a numelui. În privința şanselor demersului pot să...

– Să-mi schimb numele în numele meu?

– Dacă vreți s-o luați aşa... Este vorba de schimbarea numelui dumneavoastră adevărat în numele pe care l-ați folosit până acum în chip ilicit.

A închis dosarul şi a încheiat convorbirea.

– Cum spuneam, n-a fost decât o sugestie. De altfel, majoritatea femeilor îşi schimbă numele pe care l-au purtat o bună perioadă a vieții.

Stăteam în fața Oficiului Stării Civile şi încercam să-mi amintesc unde-mi parcasem maşina. Nu-mi aduceam aminte nici dacă avusesem de gând să mă întorc la editură sau să mă întâlnesc cu un autor sau să mă duc la cinema cu Max. Era ora trei.

Mi-am găsit maşina şi m-am dus la maică-mea. Lucra în grădină. Când am apărut în fața ei, şi-a îndreptat spatele şi şi-a ridicat cu dosul palmei părul căzut pe obraz.

– Bună.

Era în jeanşii şi puloverul galben pe care le purtase la curățenie, mutări, tapițat şi zugrăvit încă de pe vremea când eram un băiețandru. Arăta bine, odihnită şi relaxată, şi dacă nu mi-ar fi fost atât de bine cunoscută trăsătura amară de pe chipul ei, aş fi ignorat-o poate. Am citit în ochii ei că nu i-au scăpat supărarea, dezamăgirea, ofensa întipărite pe fața mea.

– Am fost la Starea Civilă.

– Şi ce s-a întâmplat? Barbara s-a răzgândit? Le invitasem împreună pe cele două femei la cină şi se plăcuseră sau măcar mă asiguraseră că s-au plăcut. Amândouă fuseseră hotărâte să facă un succes din această întâlnire - cu acelaşi tip de duritate decisă pe care ştiam că mama o posedă cu prisosință şi care, am remarcat în seara aceea, nu-i lipsea nici Barbarei.

– Oficiul Stării Civile a scris în Polonia. N-a existat o căsătorie Debauer-Graf în septembrie 1944 la Neurade şi nu s-a înregistrat un nou-născut Peter Debauer în aprilie 1945 la Breslau, ci un Peter Graf. Pe viitor ar trebui să fiu Peter Graf.

Mama a strâns uneltele de grădinărit într-un coş de nuiele şi şi-a scos mănuşile.

– Bei un ceai?

– Toți anii ăştia. Ce mi-ai povestit în toți anii ăştia?

A râs cu ironie.

– Că ți-aş fi povestit prea mult ar fi un reproş de ultimă oră. Acum câteva săptămâni ziceai că ți-am povestit prea puțin. Bei un ceai? Sau vrei o ciocolată caldă? Sau nu ştii ce vrei? Atunci îți prepar un Lapsang Souchong[39].

A luat cutia din dulap, a pus frunzele în sita largă din vasul de sticlă, a aşteptat să fluiere ceainicul şi a turnat apa în vas. Chibzuia, mi-am dat seama, ce se cuvenea să-mi spună.

– Nu te mai gândi atât. Vorbeşte, pur şi simplu. Dar n-a scos un cuvânt până să scoată sita din vas, să pună pe masă vasul, paharele de ceai şi zahărul candel şi să se aşeze. A clătinat din cap.

– Te porți de parcă ți-aş fi rămas datoare cu ceva. Dacă nu cu tatăl tău - măcar cu amintirea lui, cu imaginea lui, cu povestea lui. Dar nu-ți datorez nimic. Nu ți-am făcut o nedreptate, pretinzând că tatăl tău şi cu mine am fost căsătoriți. Ne-am făcut amândurora viața mai uşoară, ți-am oferit bunici care te-au putut socoti nepotul lor şi te-au putut iubi fără să-şi facă probleme. Ai fi preferat să creşti fără ei? Ai fi preferat să fii la şcoală copilul nelegitim, din flori, bastardul? Azi nu-i mai pasă nimănui de aşa ceva, dar pe-atunci ți-ar fi amărât viața. Fii bucuros că faptul n-a ieşit la iveală decât azi şi nu pe vremuri.

Mi-a aruncat o privire distantă, aproape disprețuitoare.

– Treaba cu numele e supărătoare. Dar nu cred că ăia de la Starea Civilă or s-o urmărească. Doar n-or să facă ei un demers ca să schimbi numele pe care-l porți cu un altul. Dacă nu le ceri nimic, n-or să-ți ceară nici ei nimic. Ocoliți-l pur şi simplu pe caraghiosul ăsta de funcționar al tău, tu şi cu Barbara, şi căsătoriți-vă altundeva, dincolo de Rin, pe malul mării, în Munții Alpi, din partea mea duceți-vă la Las Vegas.

---

[39] Ceai negru chinezesc, aromat cu fum de la arderea unor rădăcini de pin

– Dacă voi, femeile, o să ajungeți într-o zi să faceți copii fără tați, ai dreptate. Dar n-ați ajuns acolo, iar eu nu vreau nimic mai mult decât să aflu despre tatăl meu ceea ce ştii tu.

– Ți-am mai spus o dată că ştii aproape mai mult decât mine. Scoate din ce ți-am povestit căsătoria - şi ai totul.

– De unde a apărut paşaportul elvețian cu falsul tău nume de căsătorie?

– De unde vrei să-mi fi dat seama? Am fost bucuroasă că mi l-a dat. Doar nu era să fac cercetări cine l-a falsificat, şi unde, şi cum. La maternitate nu mi-a fost de folos, acolo mi-au cerut certificatul de căsătorie. Dar pe polonezi şi pe ruşi i-a impresionat. Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără acest paşaport. Nu ştiu ce te-ai fi făcut tu fără el. Fără supărare, cu cât vorbesc mai mult, cu-atât mă enervez mai tare. Nu vreau să mă ierți cu mărinimie, vreau să mă prețuieşti pentru tot ce am reuşit. Te-am scos din Breslau, ți-am înlesnit o relație bună cu bunicii tăi, te-am crescut, am ținut totdeauna pregătită o plasa în care să cazi, dacă te-ai fi prăbuşit.

– Ce l-a adus pe elvețianul Johann Debauer la Neurade şi apoi la Breslau?

– N-am idee. Nu m-a interesat. Mă simțeam singură, el arăta bine, avea farmec, umor, bani, m-am îndrăgostit - mi-a povestit el fără îndoială ceva, dar i-am uitat povestea. Pe-atunci te arunca soarta în toate locurile posibile şi imposibile.

– Ai sperat că se va însura cu tine?

Şi-a mijit ochii şi mi-a răspuns cu încrâncenare:

– E ultima din întrebările tale prosteşti la care-ți mai răspund. Am sperat totul şi n-am sperat nimic. Da, am visat la o viață lângă un elvețian bogat, care să mă poarte pe brațe şi chiar să mă sprijine, poate, să studiez Medicina la Zürich. Nu, vinerea nu m-am aşteptat să mă trezesc lângă el sâmbătă dimineața, iar sâmbătă n-am sperat să fim împreună duminică. Aşa se petrec lucrurile într-o vreme nebună, când nu ştii ce va fi mâine şi adesea nu mai vrei să ştii ce-a fost ieri.

Ne-a turnat alt ceai în ceşti, mie şi ei. Apoi a rămas un timp pe gânduri.

– În acea joi înaintea zilei de vineri, când l-am întâlnit pe tatăl tău, am venit la Neurade ca să-i vizitez pe unchiul Wilhelm şi pe mătuşa Herta. Unchiul Wilhelm era naşul meu, prieten din copilărie şi tinerețe cu maică-mea, cam nazist, dar vesel şi haios, şi țineam la el. El m-a învățat jocul acela cu degetele, pe care-ți plăcea să-l vezi iar şi iar. Mai ții minte?

Şi-a apropiat palmele, şi-a îndoit cele două degete mijlocii, şi-a rotit palmele în aşa fel încât vârfurile degetelor şi podul palmelor se atingeau şi a început să-şi mişte degetele mijlocii într-un sens şi într-altul. Mi-a venit să râd; era o mică minune că acele două degete, între palmele alăturate, se balansau ca un singur pendul.

– Da, râdeam mult când mă duceam la ei. Copiii lor erau mai mari decât mine; fiul căzuse în Polonia, fiica era măritată în Prusia Orientală. Cu o zi înainte de a veni eu să-i vizitez, aflaseră că fiica lor, cu bărbatul şi copiii ei, fuseseră ucişi de ruşi, violați, mutilați, loviți până la moarte, arşi. Am intrat în locuința lor şi i-am găsit pe unchiul Wilhelm şi pe mătuşa Herta în dormitor; o împuşcase mai întâi pe ea, apoi se împuşcase pe sine.

M-a privit ca şi cum ar fi fost nevoie de o hotărâre aparte ca să mai continue.

– Întâi a fost cumplit să-i găsesc pe ei doi. Apoi mi s-a părut cumplit că trebuie să mă ocup eu de toate: poliție, medic legist, vecini, înmormântare. Cumplită a fost şi noaptea. Deşi cei doi fuseseră scoşi din casă şi n-am dormit în camera lor, ci în cea de oaspeți, aveam senzația ca stau întinşi lângă mine. Dar în dimineața următoare - ce covârşitoare bucurie că eram în viață! M-am trezit, aveam ziua întreagă la dispoziție şi voiam să gust fiecare clipă. Seara l-am întâlnit pe tatăl tău.

Cu săptămâni în urmă găsisem la anticariat o carte despre acțiunile Crucii Roşii elvețiene în al Doilea Război Mondial. Inițial, lectura nu mi s-a părut urgentă. Acum însă, când

m-am întors acasă, am vrut să mă informez. Cartea nu mi-a oferit privirea de ansamblu la care mă aşteptam, ci cuprindea relatarea unui medic elveţian, care în 1940 lucrase, alături de alţi elveţieni, sub egida Crucii Roşii, în lazarete germane din Rusia. În 1940, tatăl meu abia terminase şcoala. Medicul afirma că astfel de misiuni au fiinţat şi mai târziu. Să fi nimerit tatăl meu mai târziu, în cadrul Crucii Roşii, în războiul dintre nemţi şi ruşi? Dar aproape toţi elveţienii menţionaţi de medic erau medici şi ei, ori infirmieri şi infirmiere, iar tata studiase Dreptul. Să fi fost tata unul dintre puţinii şoferi? Am scris Crucii Roşii şi am întrebat dacă în perioada 1940-1945 lucrase pentru ei un anume Johann Debauer.

Medicul vorbea şi despre un tren de voluntari elveţieni SS care circula spre Răsărit; îl întâlnise în drumul său spre casă, în direcţia Vest. Dar dacă taică-meu nu fusese luat în armată în Elveţia, nu-l vor fi luat nici cei din SS.

Se făcuse seară. Am lăsat cartea din mână, m-am ridicat de pe scaun, mi-am turnat un pahar cu vin, mi-am pus un disc cu muzică de Schumann şi m-am aşezat la loc. Mi-am adus aminte că am ratat o întâlnire proiectată cu un autor, la Mainz. Nici nu-i telefonasem secretarei. Nu-i telefonasem nici lui Max, cu care plănuisem o seară cu cinema şi pizza. Când am vrut să mă scuz, n-a ridicat nimeni receptorul. Cât despre Barbara, care se dusese din nou în Berlinul Răsăritean şi locuia acolo la o colegă, n-am reuşit măcar să obţin contactul cu linia ei telefonică.

M-am mai liniştit. Peter Graf - de ce nu? De ce nu, ca soţ al Barbarei, Peter Bindinger? Nu - pentru că-mi plăcea numele meu. Crea o legătură între mine şi bunici, care-mi era preţioasă. Legătura pe care o crea între mine şi taică-meu era mai fragilă şi mai puţin importantă. Dar dacă ea se rupea, cum putea rămâne intactă legătura cealaltă? Apoi mi-am dat seama că nu era adevărat ceea ce tocmai gândisem. Era mai fragilă legătura cu taică-meu, dar nu avea mai puţină însemnătate. Tatăl meu era un străin, dar fie sub chipul

copilului cu coif de hârtie şi cal de lemn, al tânărului nerăbdător în costum sport, al aventurierului care n-a răbdat să rămână acasă şi s-a simțit ispitit să plece, al cuceritorului cu farmec care i-a sucit capul maică-mii - omul mă interesa şi-mi plăcea să mă consider fiul lui şi pe el să-l consider tată, nu în secret, ci pe față. Era o parte din mine. Ceea ce implica să purtăm acelaşi nume.

Mi-am amintit de tatăl băiatului care, pentru scurtă vreme, fusese camaradul meu de joacă într-o vacanță la bunici. Îmi spusese că am moştenit ochii lui taică-meu. Trebuia să încerc să aflu de la omul acesta cât mai multe despre tata. Dacă oricum nu mă ocupasem azi de editură, m-am hotărât să plec chiar mâine într-acolo.

Am ajuns spre sfârşitul dimineții. Nu mai ştiam numele, însă ştiam casa. Era locuită de altă familie. Dar vecinii mi-au fost de ajutor. La telefon, tatăl s-a arătat dispus, după oarecare ezitare, să mă primească. Preciza de la început că nu avea prea multe să-mi spună.

După-amiaza târziu stăteam cu el pe terasa casei sale, cu perspectiva spre lac şi Alpi. Ajunsese un om înstărit. Era singur acasă, soția avea treabă în oraş, fiul, care neîndoielnic s-ar fi bucurat să mă revadă, era în America. Şi el urma să mai plece în oraş. Toate astea sunau verosimil. Totodată aveam sentimentul că îi convenea să stea de vorbă numai el singur cu mine.

– În 1940, tatăl meu a fost obligat, din cauza războiului, să renunțe la serviciul lui în Franța şi să se întoarcă cu noi în Elveția. Aşa m-am pomenit, în ultimul an de şcoală, într-o clasă unde nu cunoşteam pe nimeni şi nici nu mi-am găsit prieteni până la terminarea liceului. Anul şcolar începuse de-acum, era un an scurt, ceilalți se cunoşteau între ei şi aveau găştile lor stabile - sigur că poți să-ți imaginezi cum a fost. Şi tatăl tău îşi avea gaşca lui şi nu-mi dădea atenție. Dar aveam o bucată de drum comun spre casă şi chiar dacă plecam rar împreună aveam dialoguri interesante, când se ivea prilejul. În orice caz, eu le găseam interesante; îl

ascultam pe taică-tău, fără să pot contribui la conversație cu mare lucru.

Era mult mai avansat decât mine, dacă într-o direcție bună sau greşită - asta-i altă problemă. Tatăl tău putea fi nespus de fermecător. Poate că „farmec“ nu e termenul potrivit pentru capacitatea lui de a-i da partenerului de dialog sentimentul că este important, că este deosebit, că se bucură de privilegiul unei atenții şi participări speciale. Se crea o atmosferă de încredere, de intimitate, nemaipomenit de seducătoare, dar din care la întâlnirea imediat următoare se întâmpla să nu mai fi rămas nimic, doar un salut amical, absent. Nu cred că juca teatru. Cred că era absolut prezent în situația dată, nu numai de fațadă, ci cu întreaga lui persoană. Îşi punea la încercare interlocutorul - o treabă serioasă, pe care alții n-o vor fi luând în serios, dar în care el se investea deplin. Iar dacă nu descoperea nimic, nu se alegea nimic din încercare.

S-a întors spre mine cu un zâmbet prietenos şi trist, care mi se părea cunoscut.

– Ți-ai dat seama că tatăl tău m-a cucerit şi că apoi nu l-am mai interesat. Odată am fost prinşi, în drumul spre casă, de o furtună teribilă şi ne-am adăpostit sub acoperişul unei biserici, ți-aş putea-o arăta, trec câteodată cu maşina pe lângă ea. Tatăl tău m-a interogat: cum am crescut în Franța, care sunt zonele mele de interes, ce planuri de viață am. N-aş şti să-ți precizez ce cuvânt rostit de mine a fost parola declanşatoare a ceea ce mi-a spus în continuare. Eram, zicea, o generație pierdută. În urmă cu zece ani, zicea, existase şi în Elveția un spirit deschizător de drumuri, o conştientizare a crizei, o luptă pentru comuniune şi năzuința de a trece din lumea rațională, mecanică a iluminismului în lumea organică, creatoare a entuziasmului, de a înfrânge egoismul nestăvilit şi individualismul prin munca în colectiv, de a depăşi contradicțiile sociale; în locul unei democrații care nu vrea decât să posede, să fie instaurată o aristocrație a performanței, să fie construit un imperiu nou, al spiritului,

un imperiu al urmaşilor. Vorbea cu exaltare despre întrunirile liber-cugetătoare, democratice ale unor intelectuali din anii 1928-1931, amintind de Julius Schmidhauser, Othmar Spann, Cari Schmitt şi de nu mai ştiu cine. Perora cu înflăcărată pasiune despre ce se petrecuse cu un deceniu în urmă, nu ştiu cât în realitate şi cât în imaginaţia lui, şi m-a contaminat şi pe mine. Şi eu - a râs - omul cel mai lucid, chibzuit, riguros pe care ţi-l poţi închipui, şi eu am fost cuprins de dorul angajării totale, al unei existenţe a implicării şi a riscului fără limite. Dar tatăl tău spunea că pentru noi era prea târziu. Cu un deceniu în urmă, cei dinaintea noastră şi-au avut şansa şi au ratat-o. Ceea ce începuse ca iniţiativă a unui nou front degenerase într-un meschin sistem de partide, în ceartă pentru organizaţii şi învârteală pentru posturi, în maimuţăreală a ceea ce făceau germanii şi italienii, într-o caricatură a mediocrităţii mecaniciste şi egoiste, împotriva căreia se pornise iniţial.

S-a oprit din evocare. După un timp l-am întrebat:

– Ce trebuia să urmeze?

– Asta l-am întrebat şi eu. Să nu mai mizezi pe mişcări, partide, grupuri, mi-a replicat. Să cauţi şi să rişti angajarea totală doar investindu-ţi propria persoană. Sau să speri într-un miracol. A spus-o ca şi cum aşa ceva ar fi de la sine înţeles şi n-am îndrăznit să continui cu întrebările. Nici nu voiam să risipesc cu întrebările mele atmosfera de încredere care se crease, sau pe care o resimţeam eu. Iar furtuna încetase.

– V-aţi urcat pur şi simplu pe biciclete şi aţi plecat acasă?

– Da. Dar când am vrut să-l abordez a doua zi, după o noapte de veghe plină de gânduri, vorbindu-i despre entuziasmul meu şi despre îndoielile mele, mi-a făcut doar un semn prietenos din cap şi m-a lăsat baltă. De atunci n-am mai avut nici o discuţie serioasă cu tatăl tău. Şi-a început studiile aici, dar a plecat curând, în Germania, se spunea, şi mă gândeam uneori la acel angajament total de care-mi vorbise şi la războiul total al lui Goebbels şi mă încerca un

sentiment apăsător. Însă nu era decât un sentiment şi am învățat chiar din întâlnirea cu tatăl tău că nu te poți baza pe sentimente.

A zâmbit iar - era acel zâmbet al său, familiar mie:

– Nici nu mă bazez pe sentimente.

– Ar fi posibil să se fi dus în Germania sau în Rusia, cu o echipă a Crucii Roşii?

M-a privit. Un om de afaceri de succes, îngrijit, relaxat, sigur de sine, păr cărunt, ochi calmi, bărbia energică. Aşa îi ştiam pe bancheri şi antreprenori din fotografiile lor în gazete, la fel de îndepărtați de existența normală şi de oamenii normali ca preşedinții sau cancelarii federali, cardinalii sau starurile de cinema. Dintr-odată am avut revelația că această conversație a noastră nu era deloc un fapt de la sine înțeles şi ce favoare şi atenție îmi acorda omul din fața mea stând de vorbă cu mine, şi în acelaşi timp mi-am dat seama cât îl va fi impresionat tatăl meu. Dintr-odată am şi văzut că nu doar surâsul îi era trist şi prietenos, dar că avea imprimată pe tot chipul o expresie profund prietenoasă. Ca şi cum tocmai ea l-ar stingheri, şi-a întors privirea într-o parte.

– Crucea Roşie? Desigur, nu putem exclude o asemenea ipoteză. Tatăl tău n-a fost medic, dar poate era nevoie şi de alții, mulți au fost în serviciile de graniță, iar el... N-avea el un defect cardiac, care l-a scutit de armată?

S-a ridicat în picioare.

– Toate cele bune.

Barbara nu lua în grav verdictul funcționarului de la Starea Civilă.

– Mai aşteaptă un pic. Poate ai să te împrieteneşti cu Peter Graf sau Peter Bindinger. Dacă nu, luăm avionul spre Las Vegas. Până atunci, te muți la mine.

– Aici?

– Augie şi cu mine n-am locuit niciodată aici, dacă asta ar fi ce nu-ți convine. Putem transforma totul, nimic să nu rămână cum e acum. Şi mai putem lua camera de alături -

cândva camera fetelor - de unde tocmai a plecat chiriaşa studentă.

Nu eram prea convins. Un prieten care pleda pentru ideea că Germania, la reunificare, are datoria să-şi ofere o nouă Constituție, mă câştigase de partea sa cu argumentul că doi îndrăgostiți care doresc să se mute împreună trebuie să-şi caute o locuință nouă şi nu să se mute ea la el sau invers.

– Îmi duc lucrurile în pivniță, chem nişte meşteri, şi când au terminat, ne uităm la locuința renovată ca la una complet nouă şi ne decidem cum s-o mobilăm.

Şi-a dat seama că tot mai ezitam.

– Țin la casa asta, e o casă bună. Țin la odăile largi şi luminoase şi la balconul unde mai dorm după-masă, pe timp ploios, cum făceam şi-n copilărie, în copaci foşneşte ploaia şi cântă păsările, e răcoare, dar îți tragi pătura călduroasă peste urechi şi eşti la adăpost. Încearcă şi tu!

Mi-am adus aminte că mă obligau să dorm după-masă, în primii ani ai vacanțelor la bunici, dar că aveam voie să-mi fac somnul în loggia, când nu era prea frig. Dacă ploua, mă acopeream cu o pătură şi mă simțeam ca-n descrierea Barbarei. Cum de uitasem?

A durat două luni până ce locuința a fost gata renovată. Când ne-am instalat, s-au adunat în sfârşit laolaltă mobilele pe care le alesesem cândva împreună, urmărind ca piesele să se potrivească între ele: sufrageria ei în Jugendstil şi dormitorul meu din lemn de cireş, sofaua ei de piele şi scaunele mele de piele cu masa adecvată, oglinda din vestibulul ei şi lampa dintr-al meu.

Şcoala şi Ministerul erau de acord s-o trimită pe Barbara în Turingia, dar nu la Berlin. Landul nostru federal răspundea pentru refacerea Turingiei, pentru refacerea Berlinului Răsăritean această competență îi revenea Berlinului Occidental. M-am interesat de edituri finanțând în Turingia şi, plin de speranțe, am dus tratative, de-a lungul câtorva săptămâni, atât cu Societatea Editorială din Berlin, cât şi cu

o editură turingiană. Până când o mare editură din Hamburg mi-a suflat ambele afaceri.

Aşa că a trebuit să-mi continui existența cotidiană cu manualele, compendiile şi comentariile juridice, şi cu revista de specialitate. Din timp în timp mi se ofereau spre tipar dizertații de doctorat şi teze de docență, studii din țară şi din străinătate, şi mi-ar fi plăcut să alcătuiesc din cele mai bune lucrări o serie. Aş fi vrut să întemeiez şi o altă revistă, apărând nu lunar, ci trimestrial, tipărind contribuții mai ample şi mai aprofundate. Dar conducerea editurii nu era de acord; considera că oferta existentă de literatură juridică de uz mediu, care se vindea fără probleme şi riscuri, ar fi periclitată de publicații juridice mai pretențioase. Aşa că nu s-a ales nimic din conceperea diferită, inovatoare, optimizată a muncii, la care începusem să visez în timpul zborului de la Berlin la Frankfurt.

Inițial nu mi-a păsat. Eram prea fericit cu Barbara. Fericit că ne trezeam şi făceam duş împreună, ne spălam pe dinți şi ne pieptănam unul lângă altul; că ea se farda în timp ce eu mă bărbieream, că la micul dejun stabileam în doi ce trebuia târguit, ce aveam de rezolvat peste zi şi făceam planuri pentru seară; eram fericit să vin acasă şi, dacă ajunsese prima, s-o văd sculându-se de la birou şi punându-mi brațele în jurul gâtului, sau să mă bucur aşteptând-o, ocupându-mă cu o treabă sau alta; gustam serile de-acasă sau cele petrecute în oraş, faptul că mergeam la culcare împreună, nopțile noastre laolaltă, când o auzeam respirând dacă se întâmpla să mă trezesc, şi nu trebuia decât să-mi întind brațul, să mă întorc sau să lunec un pic mai aproape ca s-o ating, să mă cuibăresc lângă ea ori s-o scol şi pe ea din somn. Câteodată Barbara mă tachina: „Oare mă mărit cu un filistin? Ai fi mulțumit dacă am sta acasă în fiecare seară, am citi, am asculta muzică şi ne-am uita la televizor, am sta de vorbă şi cel mult am face o plimbare pe malul râului“. Râdea când îmi vorbea aşa, râdeam şi eu: „Am putea să ne plimbăm şi pe deal“.

Dacă şi-ar fi dorit să ieşim, m-aş fi dus cu ea, seară de seară, la teatru sau la concert sau ne-am fi întâlnit cu nişte prieteni. Nu statul acasă îmi plăcea. Gustam rutina iubirii. Viața alături de maică-mea îşi avusese rutina ei, organizată fără cusur, funcționând fără cusur, dar fusese o existență rece. Şi când trăiam singur mi-am respectat totdeauna rutina: la mine nu se arde nici un bec fără să am altul pregătit, proviziile se înnoiesc înainte de a se consuma cele vechi, obiectele casnice defectate sunt duse imediat la reparat, nu mi se întâmplă ca tocmai costumul pe care vreau să-l îmbrac să nu fi fost curățat sau o cămaşă să nu fi fost spălată; muncesc atât de concentrat, încât, chiar dacă-mi propun multe pentru programul meu zilnic, realizez până seara tot ce mi-am pus în gând. Dar, deşi am nevoie de ordinea mea eficientă, deşi am dus-o atât de greu în anii trăiți cu Veronika şi Max, pentru că erau ani de haos, n-am fost vreodată cu adevărat mulțumit în serile zilelor mele eficiente şi ordonate. Stăruia o senzație de răceală. Numai în săptămânile cât a stat Max la mine, ca şi pe vremuri în vacanțele la bunici, am reuşit să îmbin cele două - rutina şi căldura. Iar acum descoperisem o rutină a dragostei - ce ar fi putut să mi se întâmple mai bun!

Însă după un timp norocul rutinei cu Barbara m-a făcut să resimt extrem de intens nenorocul rutinei de la editură. Eram chiar nefericit. Trebuia să mă forțez să plec în fiecare dimineață la lucru, să mă aşez la birou, să citesc corespondența sosită şi să răspund, să mă apuc de lectura manuscriselor. Mai rea decât curgerea zilelor era convingerea că nu se întrevedea nici o schimbare.

Şi totuşi ea a intervenit. Altfel decât mi-am imaginat-o. Nu mi-a modificat munca, dar mi-a îngăduit să-mi iau rămas-bun de la ea. Mi-a schimbat viața.

Schimbarea s-a declanşat prin cea mai obişnuită dintre întâmplările uzuale ținând de munca unui lector: întrebarea dacă m-ar interesa publicarea unui text. Faptul că oferta nu era însoțită de un manuscris, ci de o carte tipărită nu lua

întâmplării nimic din caracterul ei obişnuit; aşa se procedează când se propun spre publicare lucrări apărute în engleză, care ar urma să fie traduse. Deoarece ideea editării unei serii, unde astfel de lucrări şi-ar fi găsit poate locul, murise în faşă, nu mă mai ocupam cu seriozitate de acest gen de oferte. Secretara răspundea la ele printr-o scrisoare cu text-tip. Dar mi le arăta.

Iată de ce şi aceasta se afla pe biroul meu: o carte apărută la Cambridge University Press, legată, având coperți cartonate şi supracopertă. Pe un fond albastru, supracopertă înfățişa imaginea estompată a unei nave antice cu pânzele umflate şi vâslele coborâte în apă. Autorul, titlul şi editura erau indicate cu litere de un albastru închis. Am citit titlul: *The Odyssey of Law*. Am citit numele autorului: John de Baur.

Cărții îi era anexată o recenzie apărută în *New York Times*, cuprinzând date despre autor. Era, conform recenziei, jurist. Prea revoluționar ca să fi fost acceptat la una din celebrele Law Schools, dar suficient de important pentru a fi admis la Universitatea Columbia, nu la Law School de acolo, ci la Political Science Departament. Era discipolul lui Leo Strauss şi Paul de Man, care întemeiaseră Deconstructionist Legal Theory. Lungă vreme s-a afirmat mai mult prin manifestări orale decât prin publicații; seminariile sale de marți deveniseră legendare. *The Odyssey of Law* - Odiseea Dreptului - era prima lui carte după *With Rousseau at the Opera*, interpretarea sa inovatoare a creației filosofice a lui Rousseau, pornind de la programul componistic al operelor sale timpurii. Nu aveam nici o idee despre Deconstructionist Legal Theory, nu-l cunoşteam nici pe Strauss, nici pe de Man şi nu ştiam că Rousseau compusese opere. Am deschis cartea.

Introducerea nu se referea la Drept, ci la *Odiseea*. O caracteriza ca fiind versiunea primordială a tuturor istorisirilor despre întoarcerea acasă. În toate aventurile sale, rătăcirile şi erorile, în eşecurile şi reuşitele sale, Odiseu îşi

rămâne credincios sieşi, până găseşte drumul spre casă. Acasă îl aşteaptă o împotrivire insolentă, dar şi dragostea credincioasă şi, pe deasupra, arma cu care frânge împotrivirea, pentru ca dragostea să se împlinească.

Am răsfoit mai departe şi am găsit fragmentele unei istorii a Dreptului. Era vorba despre Dreptul mitic şi epic, magic şi raţional şi despre dreptatea ca pedeapsă ori răsplată, despre stăpânirea legitimă, folosul colectiv şi fericirea individuală ca obiective ale Dreptului. Într-un capitol erau descrise circuitele Dreptului - cele mari, în cadrul cărora Dreptul slujeşte timp de secole un ţel după altul şi revine în cele din urmă la ţelul dintâi, şi circuitele mici, în cursul cărora împletitura Dreptului este ţesută mereu, dar şi destrămată mereu, ca pânza Penelopei. Societăţile care nu destramă periodic împletitura Dreptului, ci continuă să o ţească tot mai strâns, ar fi sortite să se sufoce sub ţesătură, se afirma.

Am găsit capitole despre rolul adevărului şi al minciunii, al elucidării şi al ideologiei în Drept. Destul de des adevărurile sunt minciuni şi minciunile adevăruri, iar elucidarea, înlăturând o anume concepţie ideologică despre lume, creează doar spaţiul necesar altei ideologii. Ceea ce nu înseamnă că n-ar exista adevăr şi minciună. Înseamnă că noi determinăm adevărul şi minciuna şi răspundem personal pentru decizia între ceea ce este adevărat şi ce este eronat. Răspundem personal şi pentru a decide ce e bine şi ce e rău, şi dacă răului i se îngăduie să vagabondeze liber sau i se impune să slujească binelui. Afirmaţie care implică mai mult, şi altceva decât onestitatea în luarea deciziei. De Baur privea cu dispreţ exigenţa onestităţii intelectuale. Pentru că onestitatea, în cazul unei decizii fără consecinţe, este de prisos, iar în cazul unei decizii având consecinţe, este insuficientă. Decizia de a pune răul în slujba binelui îţi cere să fii gata de a te expune răului pe tine însuţi.

Erau multe pe care nu le înţelegeam - pentru că citeam prea repede, pentru că nu mă puteam concentra, pentru că nu cunoşteam teorii şi dezbateri la care se făcea referire. Dar

înțelegeam că mă întâlnisem din nou cu regula de fier. Să fii gata să te expui răului, ca justificare pentru a impune răul - era acelaşi lucru.

Intermitent am întâlnit în carte evocarea unei scene din cântul al 24-lea al *Iliadei*. După ce Ahile l-a ucis pe Hector, bătrânul Priam, regele troienilor şi tatăl lui Hector, vine în tabăra grecilor şi-l roagă pe Ahile să-i dea trupul neînsufleţit al fiului său. Lui Ahile, de obicei necruțător şi lipsit de îndurare, i se face milă de bătrân, îi predă leşul şi încearcă să-i aline durerea. Zeus are aşezate în prag - îi spune - două butoaie, un butoi al binelui şi altul al răului, şi cui îi face parte numai din butoiul răului, pe acela îl distruge. Cel căruia-i dă însă un amestec din cele două va trece, fireşte, o dată printr-o soartă bună, alteori printr-una rea. De Baur regăseşte această imagine a celor două butoaie la Platon. În *Republica*, Socrate vorbeşte despre bine şi rău şi se întreabă dacă Zeus are într-adevăr în prag două butoaie sau numai unul singur: butoiul binelui. Socrate citează pasajul din *Iliada*, dar în citat se strecoară o greşeală. Citează ca şi cum ar fi distrus nu cel căruia numai din butoiul răului i se face parte, ci acela căruia i se dă numai dintr-un singur butoi: pe cel căruia Zeus nu-i dăruieşte amestecul din cele două, ci-i dă doar dintr-unul, neamestecat, fie al răului, fie al binelui, îl va urmări jalea, rozâridu-i inima pe pământul cel sfânt. Acesta este, pentru de Bauer, punctul de cotitură al filosofiei. Spre deosebire de religie, filosofia porneşte de la îndreptățirea egală a binelui şi a răului. Binele fără rău este la fel de puțin pe potriva omului ca răul fără bine.

Sunt un om lent. Nu jubilez când mi se întâmplă ceva nemaipomenit şi nu-mi pierd cumpătul când pățesc ceva rău. Nu-i vorba de stăpânire. Pur şi simplu durează până iau la cunoştință, emoțional, un eveniment nemaipomenit sau unul rău. Inițial, nu sesizez decât un adevăr intelectual, care-mi permite să-mi continui munca, să mă duc ca-ntotdeauna acasă sau, dacă aşa am stabilit, la cinema.

M-am ocupat de redactarea finală a revistei, am examinat titlurile, corecturile şi paginaţia şi am controlat cuprinsul. Dar de astă dată nu eram atent, nici când m-am dus, după program, cu Max la cinema şi la pizzerie. M-am grăbit să ajung acasă şi să continui să citesc - cu aceeaşi grabă şi aceeaşi lipsă de concentrare cu care citisem şi la editură. S-a făcut târziu, am obosit şi m-am luptat cu somnul. Dar trebuia să răzbat prin carte, pe care o receptam şi o înţelegeam doar pe jumătate, efectiv trebuia. Câteodată era şi foarte simplu.

Dacă, în cazul omorului, facem abstracţie de toate adaosurile, de premeditare, motive ascunse şi cruzime, rămâne încheierea vieţii unui om fără voinţa lui. Fără, nu împotriva - înşelarea vicleană sau frângerea voinţei este de-acum adaosul ascuns sau crud. În forma sa pură, omorul este încheierea vieţii unui om în somn. Un om îşi pierde viaţa. Un om îşi sacrifică viaţa. Un om săvârşeşte o faptă nebunească, disperată sau curajoasă, care-l costă viaţa. Un ucigaş îi ia unui om viaţa. Vorbim despre toate acestea, ca şi cum omul ar sta după aceea locului, lipsit de viaţă - fără viaţa sa, dar stând locului. Ca şi cum s-ar freca la ochi nedumerit, pentru că nu mai e în posesia vieţii sale. Ca şi cum s-ar putea indigna de faptul i s-a răpit viaţa. Ca şi cum şi-ar putea jeli viaţa luată.

Dar omul nu mai este. Nu este nedumerit, nu se poate indigna, nu poate să jelească. Doar atât: nu mai suferă de ce a suferit în viaţă, de singurătate, boală, sărăcie şi prostie. Nu suferă nici de moartea sa. Un om nu suferă niciodată de moartea sa: nu înainte de moarte, pentru că mai trăieşte, nu după moarte, pentru că nu mai este. Tot aşa, omul nu suferă fiindcă este ucis: înainte de ucidere trăieşte, după ucidere nu mai există. Moartea şi omorul constituie trecerea dintr-o stare justă pentru om într-o altă stare, de asemenea justă pentru el. Ce ar putea fi nejust pentru el, odată ce el nu mai există? Fără subiect, predicatele nu-şi au locul şi rostul.

Nu-l pedepsim pe ucigaş fiindcă a încheiat viaţa unui om fără voinţa lui. Ce ar putea fi pedepsit aici? Pedepsim disimularea

şi cruzimea cu care a comis fapta, adică dezamăgirea şi durerile pricinuite victimei înainte de moartea acesteia. Dar de ce pedepsim omorul şi fără aceste adaosuri, adică omorul în forma sa pură? Nu din pricina victimei, ci din pricina celorlalți. Din pricina femeii care şi-a pierdut bărbatul, a copilului care şi-a pierdut tatăl, a prietenului care şi-a pierdut prietenul. Din pricina tuturor, care s-au bazat pe victimă şi cărora ea le-a fost luată. Din pricina ordinii lumii, de care avem nevoie şi pe care ne bazăm; face parte din această ordine că viața şi moartea îşi au timpul lor firesc.

De aceea sinuciderea a putut fi declarată un păcat şi tentativa ei transformată într-un delict; ea le pricinuieşte celorlalți o pierdere aproape similară cu un omor. De aceea omorul era pedepsit în alte vremuri pe măsura valorii pe care viața victimei o avea pentru ceilalți: viața fiului şi a fiicei pentru părintele lor, viața sclavului pentru stăpânul său. De aceea albul care ucidea un negru primea o pedeapsă mai blândă decât negrul care ucidea un alb - nu pentru că făptaşul ar fi meritat mai multă cruțare, ci pentru că victima lui avea mai puțină valoare. De aceea genocidul s-a comis atât de des cu conştiința împăcată; nu lasă supraviețuitori care să resimtă pierderea victimelor. Premisa în acest caz este ca poporul respectiv să fie izolat, să nu fie cuprins alături de alte popoare în ordinea lumii, iar uciderea lui să fie radicală.

Câte popoare, câți oameni include o lume? Cât de mari croim lumile în care viețuim şi cum le alcătuim ordinea e treaba noastră, nu treaba ucigaşului. Nu el comite crima, noi o comitem.

M-am trezit, fiindcă Barbara m-a prins de braț, scuturându-mă. Şedea lângă mine pe divan, avea cartea pe genunchi şi mă privea uimită.

– E rău textul ăsta.

M-am uitat la ceas. Era unu şi jumătate noaptea.

– Unde ai fost?

– Ne-am mai dus după probe la Sole d'Oro şi întâi am stat să mâncăm şi să bem, dar apoi am răsturnat punerea în scenă şi am conceput una nouă.

M-a privit entuziasmată de seara petrecută cu prieteni şi colegi de-ai ei din trupa de teatru, iritată de ceea ce tocmai citise, şi atât de trează, vitală, pasionată, că nu-mi venea să cred că-mi aparţine.

– N-ai mai citit niciodată atât de mult, încât să adormi asupra lecturii. Ce carte e asta?

Se uita la paginile asupra cărora adormisem şi pe care tocmai le citise şi ea. M-am sculat de pe divan.

– Vrei un ceai? Mentă, mentă verde, muşeţel? Ea m-a aprobat din cap şi m-am dus în bucătărie, am pus apă la fiert, am aşezat frunzele de ceai în sită şi am pus sita în recipientul de sticlă.

Barbara a venit dusă mine, cu cartea în mână.

– John de Baur? Îl cunoşti?

– Cred că e tatăl meu. Şi-a schimbat numele, când a ajuns în America, din Debauer în de Baur. Sau şi-a procurat chiar de aici paşaportul respectiv. Era priceput la asemenea treburi; pentru mama a făcut rost la Breslau de un paşaport elveţian, nu ştiu dacă de la *Gauleiter*, de la Oficiul Central de Siguranţă al Reichului sau pentru bani. O vreme s-a numit Vonlanden, o vreme Scholler. În timpul războiului a scris pentru nazişti, după război pentru comunişti. El este şi autorul romanului-caiet, fără de care nu ne-am fi cunoscut.

– N-a spus mama ta că tatăl tău a fost omorât? N-a fost chiar de faţă?

– Ori s-a înşelat, ori m-a minţit - n-ar fi prima dată.

Barbara mi-a pus mâna pe spate.

– O, Doamne.

Când a fluierat ceainicul, am turnat apa în recipient. Barbara mă cerceta din priviri.

– Eşti bucuros că a luat sfârşit căutarea? Curios să-ţi cunoşti tatăl? Furios pe mama ta? Când eram fetiţă, visam că aş fi un copil găsit şi că părinţii mei sunt o pereche regală,

iar mai târziu i-aş fi vrut vedete de cinema, oameni de artă ori milionari. N-ai putea şi tu să priveşti totul în felul ăsta, ce zici?

– N-am avut asemenea visuri de copil, Barbara. Dar o să încerc.

Oare trebuia să văd în de Baur un falnic rege care mă va elibera dintr-un destin mizer? Destinul meu nu era mizer.

Ea tot răsfoia filele cărții.

– Păcat că în carte nu-i şi o poză a lui.

– Citeşte recenzia pe care au pus-o la sfârşitul volumului. În America pare să fie cineva important şi cunoscut.

Barbara citea cu voce tare pasaje pe care le parcursesem.

– Nu mă pricep la nimic din textul ăsta. Dar altfel nu sună rău, nu crezi?

– Abia spuneai că e rău ce scrie.

Mi-era necaz că Barbara îşi schimbase opinia, mă irita interesul ei pentru John de Baur şi că citise textul cu voce tare. N-ar fi putut să-l citească pentru sine, în şoaptă?

– Da, ce am citit e rău.

A turnat ceaiul în ceşti, i-a pus miere, amestecând-o cu linguriţa.

– Luăm ceaiul cu noi? Ne băgăm în pat? Întins în pat, nu reuşeam să dorm. Barbara se lipise de mine, îmi aşezase capul pe umăr, sânul şi braţul ei drept pe pieptul meu, piciorul ei drept mi-l pusese pe burtă. Atâtea nopți mă bucurasem de povara trupului ei pe al meu, ca şi cum datorită ei aş prinde rădăcini ferme în pământ. Dar acum mă stingherea, mi se părea prea grea şi prea aproape. În plus, Barbara dormea prea bine. Nu-i păsa de ce se petrece cu mine? Nu s-ar fi cuvenit, odată ce nu puteam să dorm, să rămână trează şi ea? Îmi doream să stau în patul meu propriu, singur cu necazul meu. Nu mă simțeam jignit că tatăl meu o ştersese şi nu avusese grijă de mine, nu eram dezamăgit că minciunilor mamei i se mai adăuga poate una, mai gravă decât celelalte. Nu eram abătut, ci înciudat, o ciudă îndărătnică, crâncenă, pe care nici măcar nu mi-o

puteam vărsa pe cei care o pricinuiseră. Să-mi iau câteva zile libere, să zbor la New York şi să-i arunc în faţă ciuda mea unui domn mai în vârstă, care se deprinsese probabil să-şi uite trecutul - era ridicol. S-o abordez pe mama şi să mai storc de la ea un pic de adevăr, exact cât se crede nevoită să dezvăluie, faţă de ceea ce oricum am aflat - inutil. Nu voiam s-o hărţuiesc cu necazul meu pe Barbara, sau să înveninez relaţia noastră, sau să mă las eu însuşi copleşit. Dar încotro era s-o iau cu încrâncenarea mea?

Am dormit prost şi în nopţile următoare. Necazului din prima noapte i s-au adăugat sentimentul jignirii şi al dezamăgirii; simţeam o agresivitate opacă la argumentări, încercări de îmblânzire sau anesteziere. Nu credeam că aş fi fost un copil mai fericit dacă aş fi aflat că tatăl meu trăieşte, dar nu vrea să ştie de mine. Sau dacă aş fi fost mai fericit mai târziu, având posibilitatea să optez pentru a-l înfrunta sau nu. Sau dacă mi-aş fi orientat altfel existenţa, ştiindu-l în viaţă - exceptând faptul că nu l-aş mai fi căutat pe autorul poveştii lui Karl. Nu credeam că i-aş fi scris, că l-aş fi vizitat sau măcar că l-aş fi întrebat cum se sfârşeşte povestea lui Karl. Dar aceste gânduri nu-mi potoleau agresivitatea.

Am împrumutat de la biblioteca Universităţii scrieri despre deconstructivism şi în special despre Deconstructionist Legal Theory. Deconstructivism înseamnă desprinderea textului de intenţia autorului şi dizolvarea lui în ceea ce face din text cititorul; teoria merge chiar mai departe şi nu recunoaşte nici o realitate, ci doar textele pe care le scriem sau le citim despre ea. Aspect care nu se potriveşte cu cerinţa obligativităţii unor reguli justiţiare şi morale. Dacă totuşi am dori să impunem o îmbinare a celor două viziuni, trebuie să recurgem la o formulă existenţialistă - un autor vedea începutul unei renaşteri a existenţialismului prin de Baur şi Deconstructionist Legal Theory. Poate ar fi trebuit să mă documentez cu privire la existenţialism, dar nu mai aveam chef. Atât am înţeles: dacă pentru texte nu contează intenţia autorului, ci interpretarea cititorului, nu autorul este

răspunzător pentru text, ci cititorul. Dacă realitatea nu este lumea din afara noastră, ci textul pe care-l scriem şi îl citim despre realitate, nu ucigaşii reali poartă vreo răspundere, şi nici victimele care nu mai sunt, în schimb răspunderea se transferă asupra contemporanilor, care deplâng crima şi o pedepsesc. Nu înțelegeam deocamdată cum se naşte de aici, printr-o formulă existențialistă, pregătirea de a te expune pe tine însuți încercărilor cărora îi expui pe alții. Dar câtă vreme ceilalți vor fi loviți cu un mare grad de probabilitate, iar tu însuți poți fi atins doar cu un grad de probabilitate mic - ce valoare mai are că te declari gata să te expui?

Îşi rămăsese credincios. Cu aceeaşi ludică uşurință care-mi plăcuse în romanul său şi mă speriase în scrisorile sale către Beate şi în textele din timpul războiului, jongla aici cu realitatea şi reprezentarea ei, cu rolul jucat alternativ de autor, cititor, făptaş, victimă şi contemporan, jongla şi cu răspunderea. Îmi puteam imagina şi articolele pe care le scrisese pentru *Nacht-Exprex*: pe linia indicată de maiorul de la administrația militară sovietică, dar în stilul său propriu, lăudând câteodată ce trebuia hulit, hulind uneori ce se cuvenea lăudat, şi transfigurând ocazional într-un principiu etic puterea căreia îi slujea. Ce rămânea? Ce rămânea la sfârşitul acestei vieți şi la sfârşitul cărții *The Odyssey of Law*?

Nu-mi plăcea tatăl meu şi nici teoria lui, care-l absolvea de orice răspundere: pentru ceea ce scrisese şi pentru ceea ce făcuse. În acelaşi timp, mă fascina cum trecuse prin viață, cum se lăsase antrenat constant în ce-i ieşea în cale, dar se şi dezimplicase mereu şi la urmă mai elaborase şi o teorie care justifica acest traseu existențial. Mă fascina uşurința lui jucăuşă şi nici măcar s-o condamn nu-mi venea atât de uşor pe cât aş fi vrut. Şi mie-mi plăcuse să mă opresc - prea uşor şi prea jucăuş - în anticamera istoriei.

Nu, nu-mi plăcea tatăl meu. Dar agresivitatea mea nu se lăsa diminuată de acest sentiment. Nu mi se părea consolator că nu pierdusem nimic, necontactând un tată care nu-mi plăcea. Dimpotrivă, poate că devenisem cu deosebire agresiv

descoperind că tatăl căruia nu i-a păsat de mine se gândise şi în alte contexte numai la el însuşi.

Dialogul cu mama a fost scurt.

– Pentru mine e mort, a spus.

– V-aţi mai văzut vreodată după Breslau? Ţi-a cerut să te stabileşti aici? Ţi-a promis că va veni aici şi el? A mai luat legătura cu părinţii săi după război? Ţi-a scris din America?

– Pentru mine e mort.

Barbara a aşteptat o săptămână şi jumătate. Duminica, la micul dejun, m-a întrebat:

– Cum va fi de-acum înainte?

– Ce să fie?

– Nu ne mai culcăm împreună.

– Şi altădată s-a mai întâmplat să nu...

– Nu, niciodată nu s-a mai întâmplat să nu ne culcăm împreună mai mult de două sau trei nopţi.

A spus-o de parcă aş fi făcut-o nefericită din egocentrism şi nechibzuinţă. De parcă nu eram eu însumi nefericit.

M-am înfuriat.

– N-am dormit împreună ani de zile.

– Eşti nebun.

Mă privea stupefiată.

– Eu...

S-a ridicat de la masă.

– Îmi reproşezi anii când n-am fost împreună? Să-mi cer scuze, ca să mă ierţi pentru ei? Chiar eşti nebun.

Se pregătea să iasă din bucătărie, dar s-a mai întors o dată spre mine din uşă. Vedeam că se străduieşte să-şi păstreze cumpătul. Am zărit şi cuta deasupra sprâncenei stângi.

– Nu te culci cu mine. Nu te alinţi. Nu vorbeşti. Seara stai întins ca un lemn. Când mă trezesc noaptea, eşti aşezat la birou şi când vin să te întreb ce-i cu tine, mă priveşti îndurerat. De două săptămâni aştept să vorbeşti - cât să mai aştept?

– Nu e decât una şi jumătate...

A mai vrut să spună ceva, dar a lăsat-o baltă, a făcut un semn de renunțare, a clătinat din cap şi a ieşit din bucătărie şi din apartament. N-a trântit uşile, ci le-a lăsat deschise, ca şi cum ar lăsa locuința pradă vântului, pentru ca suflul lui s-o străbată, cărând cu sine ploaie, zăpadă, praf şi frunze şi ducând la paraginã comuniunea noastră casnică.

I-am urmărit sunetul paşilor. Apoi m-am ridicat şi eu, am închis uşile şi am strâns masa. Ştiam că mă arătasem nedrept. Mai ştiam că o să mă mai arăt nedrept şi altădată. Nu reuşeam să scap de agresivitatea mea şi mi-o revărsam asupra celor care-mi erau la îndemână: asupra Barbarei şi a mea. Nu eram în stare de o izbucnire adevărată, ci doar de mici scârboşenii. Dar şi cu ele riscam să provoc în cele din urmă o vătămare, care nu se va mai putea repara.

Nu ştiam ce să fac: cu Barbara, cu mine, cu duminica începută. Eram prins într-o capcană şi nu-mi dădeam seama cum să mă eliberez. M-am aşezat pe balcon, am auzit clopotele sunând la începutul slujbei şi, după o oră, la încheierea ei. Am adormit, m-am trezit după câteva ceasuri cu membrele amorțite şi am început să pregătesc cina, deşi era mult prea devreme. Îmi doream să vină ora cinei, să se întoarcă Barbara şi să mâncăm împreună.

S-a întors târziu; purtarea ei era rezervată. Dar a ascultat ce i-am spus despre necazul meu, despre jignirea, dezamăgirea şi agresivitatea mea şi despre capcana în care eram prins, iar când am ajuns în pat şi am curtat-o, nu m-a respins. A fost o iubită rece, dar înainte să adormim m-a mai îmbrățişat o dată. M-am simțit fericit. Ştiam totodată că nu scăpasem din capcană, dar trebuia să scap din ea neapărat, dacă voiam ca lucrurile să meargă între noi.

Nu ne-am mai certat. Reacționam agresiv la tot soiul de fleacuri: la şiretul care se rupea când îl legam, la ştergătorul care nu curăța cum trebuie parbrizul, la călătorii care blocau scara spre peronul gării, la secretara care uitase să scrie o scrisoare, la mâinile mele, prea neîndemânatice ca să fixeze o curea nouă la ceasul de mână. Câteodată aveam senzația că

o să plesnesc, înfruntând enervantele, răutăcioasele mărunțișuri ale cotidianului. Dar nu eram agresiv cu Barbara. Făceam dragoste, ne alintam, vorbeam.

Într-o zi m-a vizitat maică-mea la editură. Nu mai făcuse asta nicicând, şi m-a pus să-i arăt una şi se uimea admirativ de alta, doar ca să amâne dialogul pentru care venise. Am poftit-o la o cafea în biroul meu.

– Da, mi-a spus să vin după război aici, că o să vină şi el. Altfel m-aş fi dus de la început la țară, într-un sat nu prea mare sau mi-aş fi ales o fermă mai izolată.

A făcut o pauză lungă, iar eu n-am zorit-o. Sosise în vizită pentru că socotise de datoria ei s-o facă, şi avea să-şi îndeplinească datoria.

– În toamna lui 1946 a şi venit. Nu ştiu cum m-a găsit, dar mă găsise şi la Breslau - se descurca bine. Şi mi-a oferit un târg: dacă voi confirma că a murit, îl moştenesc eu ca soție legitimă şi tu ca fiu şi ne alegem cu socri şi, respectiv, bunici elvețieni. Am acceptat, de dragul tău, dar şi al meu; le-am scris părinților lui că am văzut cum a fost împuşcat şi că am găsit la el o scrisoare pe care o anexez. În scrisoare îi informa că ne-am căsătorit.

M-a privit cu răceală, dar mi-am dat seama că nu voia doar să împiedice orice reacție emoțională a mea, ci în şi mai mare măsură să păstreze distanța față de propriile ei emoții. Apoi şi-a îngăduit un zâmbet minuscul.

– Înțelegi acum de ce n-am vrut să-i cunosc pe bunicii tăi?

– De ce voia tata să plece?

– Spunea că e în pericol, nu trebuie să fie prins, e obligat să se ascundă, vrea să plece din țară. Nu l-am crezut; un bărbat care, în ultimele luni ale războiului, umblă în costum de tweed, cu cămaşă albastră şi cravată cu buline nu e amenințat de nici un pericol. Ce-i drept, purta, când a apărut la mine, rămăşițele unei uniforme.

A dat din umeri.

– A rămas două sau trei luni, mai precis zece săptămâni şi, când am venit acasă într-o seară, plecase.

– M-a cunoscut?

– Când eram la lucru, avea grijă de tine. Nu ieşea prea des. Aştepta acte false, o viză, un bilet de vapor - nu ştiu exact ce aştepta. Stătea acasă, se ocupa de tine şi scria romane. Ca să i le pot vinde şi să fac rost de ceva bani în plus.

– Mă cunoaşte?

Eram atât de furios, încât nu ştiam cum să-mi țin firea.

– L-ai fi iertat poate că şi-a părăsit prietena însărcinată, dar că şi-a abandonat fiul...

Am sesizat ironia maică-mii şi ştiam că are dreptate. Dar asta nu schimba nimic; că mă văzuse, avusese grijă de mine, vorbise şi se jucase cu mine şi totuşi mă părăsise mă rănea mult mai tare decât să fi fost părăsit ca nenăscut. Nu am fost pentru el o abstracțiune, ci o persoană, neîndoielnic nu mai puțin vrednică de afecțiune decât Max. Ceea ce eu nu m-am simțit în stare să-i fac nici fiului unei prietene, odată ce-l cunoscusem, el reuşise să-i facă propriului său fiu: să-i refuze un loc în viața şi în inima lui.

N-am repetat greşeala să-mi exteriorizez furia de față cu Barbara. Mă stăpâneam. Numai înfruntând şireturi rupte, scrisori nerezolvate şi propriile-mi mâini neîndemânatice mi-am dat seama, vreme de luni de zile, câtă forță investeam în a mă stăpâni. Dar nici nu ştiam ce-mi rămânea de făcut, dacă nu mă țineam în frâu.

În vară s-a ivit din nou perspectiva achiziționării unei edituri şi din nou proiectul a eşuat. Editura Trott, cu librărie proprie, al cărei nume cu vechime, program extins de la filosofie până la lirică şi sediu la Potsdam îmi plăcuseră, se re-afilia unei extinse rețele de librării; iar faptele s-au desfăşurat şi de astă dată la fel: tratativele, care inițial au mers bine, s-au împotmolit, apoi partenerul meu de discuție n-a mai fost abordabil şi la urmă o secretară s-a arătat mirată de telefonul meu, dat fiind că librăria editorială Trott îşi găsise deja de o săptămână un cumpărător.

Nu înseamnă că vara n-a fost frumoasă. Barbara insista iar, ca pe vremuri, să plecăm în weekend şi ne-am dus până la

Marea Baltică, la Wismar, Rostock şi Greifswald, la peninsula Darfî şi în regiunea Oderbruch, am fost la Gbrlitz pe râul NeiBe şi am călătorit de-a lungul fluviului Elba. Am dat de monotonie şi paragină, dar am întâlnit şi sate vrăjite şi, la oraş, suite de străzi şi de case care purtau cu mare demnitate cicatricele trecutului. Pe aleile pietruite care traversau ținutul timpul se oprise; rareori ne ieşeau în cale un tractor, un Trabant, un camion şi, când opream şi ne dădeam jos din maşină, nu auzeam decât păsările şi vântul. Când maşinile de cosit treceau peste ogoare, în urma lor veneau în pas cumpănit nişte berze.

Şi pentru mine şi Barbara timpul părea să se fi oprit cu ani în urmă. Întâi n-am făcut decât să încercăm vechile ritualuri, gata să le abandonăm imediat, dacă nu ne-ar mai fi corespuns. Dar ne simțeam bine cu ele. Ne înghesuiam în joacă, folosind împreună baia, schițam paşi de dans pe drumul de la dormitor la baie şi înapoi, recitam poeziile lui Gernhardt şi tăceam împreună - toate ni se potriveau, cum ni se potriviseră pe vremuri şi de parcă nu încetaseră nicicând să ni se potrivească.

Într-o noapte am început să vorbesc. Nu plănuisem nimic, nu mă pregătisem. Poate se acumulaseră prea multe ca să le mai țin în mine.

– Când suntem în călătorie noi doi, mai merge. Dar şi atunci intervin momente când trebuie să mă stăpânesc cu toată forța, ca să nu-mi ies din fire. Îți aminteşti cum a trebuit să ne ținem, azi după-masă, o jumătate de oră după un tractor care ne-ar fi putut lăsa să trecem, dar n-a vrut? Sau cum ieri nu ni s-a dat voie să ne aşezăm la una din mesele libere, fiindcă ospătarul nu servea decât la mesele ocupate? Sau cum dimineața ți-ai deschis şi ți-ai închis de trei ori geanta de voiaj, fiindcă ai uitat ceva? Sunt situații care mă înnebunesc şi, pentru că trebuie şi vreau să-mi refulez impulsurile nebuneşti, mă şi epuizează.

I-am luat mâna.

– Se întâmplă aşa numai de când am aflat despre tatăl meu. Ca şi cum furia mea, care nu-l poate atinge, îşi caută alte supape. Ştiu că deseori nu ți-e uşor cu mine şi-mi pare rău. Şi nu e vorba numai de tatăl meu. De când ştiu că nu-i în regulă cu el, îmi vin în minte şi alte chestii care nu sunt în regulă. Am fost şi din cauza asta atât de abătut când n-am reuşit cu editura. Ar fi fost un nou început şi o ieşire din matcă. M-aş fi implicat în sfârşit în lume şi în riscurile vieții. Mi se pare că am trăit totdeauna în retragere, sau oricum fiind gata să bat în retragere imediat ce dau de o împotrivire.

M-am ridicat de pe pernă. Luna intra în cameră şi am văzut fața Barbarei întoarsă spre mine. Luminată de lună.

– Lucrul cel mai bun pe care l-am făcut în viață este că ți-am vorbit, după ce ne-am întâlnit în avion. Şi poate că lucrul cel mai prostesc pe care-l fac în viață este să te las aici şi să plec în America. Dar trebuie să mă duc. Trebuie să-mi dau la întâi septembrie demisia de la editură, să mă duc la New York şi să-l înfrunt pe taică-meu. Să-l înfrunt, nu doar să-i vorbesc o dată şi să mă las expediat. O să mă prezint ca fiind cercetător ştiințific la Universitatea Humboldt, care face nu ştiu ce lucrare şi ar socoti o mare onoare şi un mare câştig să poate lua parte la prelegerile lui. O să văd ce o să fie mai departe.

– Şi vrei să te aştept aici.

– Vino cu mine, Barbara, dă-ți şi tu demisia şi vino cu mine.

– Ştii că n-am cum să procedez aşa. S-a ridicat şi ea în capul oaselor.

– Şi ce mă fac cu dorul de a veni acasă zi de zi şi de a-mi fi bine în casa mea? Tu mi-ai trezit dorul ăsta. Tu ai vrut să-l împlineşti. N-a fost asta promisiunea ta, de la început?

– Îmi pare rău, Barbara. Mă întorc.

– Nu vreau să-mi mai aştept bărbatul. Am făcut-o destulă vreme.

– Mă voi grăbi.

A clătinat din cap. După un timp a început să plângă. Măcar m-a lăsat s-o iau în brațe. Dacă aş mai putea să plâng, aş fi plâns cu ea.

PARTEA A CINCEA

La New York era burniță. Ştergătoarele formau striații pe parbrizul taxiului galben, iar pe geamurile laterale stropii de ploaie se îndesau unul într-altul. Când şi când, în suflul iscat de viteza cursei, o picătură solitară pornea la drum, trasa o urmă, pierea în urma lăsată ori se contopea cu alte picături. Automobilele îşi aprindeau farurile devreme, lumina se reflecta în striații şi picături. Ploaia se întețea. Nu vedeam mare lucru. Dar când am traversat un pod, oraşul se înălța scânteietor pe fundalul cerului, întunecat de ploaie şi înserare.

Barbara îmi găsise, dând câteva telefoane, o cameră ieftină. Pe Riverside Drive - deşi ea îmi spusese că dădea spre o curte interioară, fantezia mea reținuse ideea unei camere cu vederea spre râu, până când, din uşă, am văzut prin fereastră un zid, doar la câțiva metri distanță. Mi-am desfăcut valiza şi mi-am plasat lucrurile. În Germania trecuse de miezul nopții, iar eu mă simțeam obosit şi treaz totodată. Am mers pe jos până la Universitate. Nu mai ploua. Pe trotuare trecătorii se îmbulzeau, de parcă ar fi putut recupera timpul pierdut în aşteptarea opririi ploii. Şi la intrarea în Universitate era aglomerație, studenți şi profesori tindeau să intre ori să iasă, se împărțeau foi volante şi se vindeau umbrele. În campus era linişte şi întuneric; clădirile înconjurătoare opreau zgomotele străzilor, gazonul era pustiu, iar pe cărările şi apoi pe treptele largi şi joase, care duceau spre o construcție cu coloane şi cupolă, oamenii păreau mărunți. În lumina felinarelor mă uitam la oricine îmi ieşea în cale. Era oare el?

Ştiam că Political Science Department îşi avea sediul într-o clădire modernă, înaltă. Am găsit-o şi am găsit şi etajul cu birourile profesorilor. John de Baur - de ce m-a tulburat să-i

citesc numele pe tăbliță? Nu venisem pentru că aveam să-i citesc aici numele, pentru că aveam să-l întâlnesc chiar pe el? Când am auzit o uşă deschizându-se, am şters-o. N-am aşteptat să sosească ascensorul şi să ajungă cel căruia-i auzeam paşii pe culoar. Am luat-o pe scări.

În drum spre casă mi-am comandat o mâncare chinezească şi am târguit. Dintr-odată eram atât de obosit, încât totul a devenit ireal: multele culoare, rafturi şi mărfuri în supermarket, cumpărătorii vorbind tare între ei la coada din fața casei, la ieşire aerul umed, cald, apăsător, învăluindu-mă ca o mantie, limba străină a reclamelor, indicatoarelor de circulație şi a plăcilor cu numele străzilor, marile camioane şi sirenele asurzitoare ale maşinilor de poliție şi de salvare, în fața intrării în clădirea unde urma să locuiesc am privit cerul. Era limpede, am văzut stelele şi avioanele care, licărind în roşu şi alb, se succedau atât de rapid, încât unul nu dispăruse încă atunci când se ivea celălalt. Şi avioanele atât de numeroase mi se păreau ireale. Încotro se îndreptau toți aceşti oameni? Ce căutam eu aici? Ce fantomă urmăream?

A doua zi se afla în fața mea - nicidecum o fantomă, ci un bărbat purtând o cămaşă albastră cu guler răsfrânt şi un costum de pânză uşor şifonat, de nuanță deschisă; înalt, zvelt, cu părul alb, ochi albaştri, nas mare, gură largă şi cu o expresie a feței încăpățânată, generoasă, relaxată. Şedea pe un scaun lângă masa de lucru, cu picioarele pe alt scaun şi cu o carte pe genunchi. Uşa biroului său era larg deschisă şi l-am putut privi o clipă, până să-şi ridice ochii de pe carte şi să-mi vorbească.

Nu vedeam nici o asemănare. Nici cu băiețelul cu coif de hârtie şi cal de lemn, nici cu adolescentul pe bicicletă sau cu tânărul în costum sport, cu pantaloni de golf. Nici cu mine - ochii mei nu sunt albaştri, ci bat în maro-verde-gri, nasul şi gura nu-mi ies în evidență, şi nu sunt încăpățânat, deşi mi-ar plăcea să fiu. Mama şi-a dorit să recunoască ochii lui

oblici într-ai mei, dar ochii lui nu mi se păreau deosebit de oblici.

Nu exista o asemănare care să mă impresioneze, dar eram copleşit de concreteţea lui. Fusese o idee, construită din poveşti pe care le auzisem despre el şi din gânduri ale lui pe care le citisem. Fusese covârşitor de puternic şi în acelaşi timp lipsit de putere; îmi marcase viaţa, fără să-mi pot forma o atitudine faţă de el; îmi făcusem despre persoana lui o imagine, pe care el nu avea cum s-o influenţeze. Acum avea un trup, era palpabil şi vulnerabil, vizibil mai bătrân şi probabil mai fragil decât mine. Însă corporalitatea îi conferea o prezenţă, o evidenţă, o dominanţă în faţa căreia cu greu mă regăseam.

– Intraţi!

Şi-a luat picioarele de pe scaun, m-a poftit să iau loc şi s-a uitat la mine, în aşteptare. Mi-am impus să mă adun şi i-am povestit, cum îmi pusesem în gând, despre activitatea mea didactică de la Universitatea Humboldt, despre lucrarea mea de docenţă, pe care doream s-o închei, după zece ani, lucrând la editură; în lucrare îmi propuneam să mă ocup de teoria deconstructivistă a Dreptului. Apoi mi-am aruncat nada:

– În plus, editura mea are în vedere să achiziţioneze cartea dumneavoastră şi m-a solicitat s-o traduc. Nu e vorba numai de lucrarea mea de docenţă - cred că m-aş familiariza mai bine cu traducerea, dacă aş participa timp de un semestru la cursurile şi seminariile dumneavoastră. Credeţi că e posibil? Ştiu că studiile de aici se plătesc, chiar cu o sumă mare, dar...

M-a oprit cu un semn. Mi s-ar putea acorda statutul unui *visiting scholar*, fără birou şi masă de lucru proprii, dar cu acces la bibliotecă şi la activităţile lui de profesor. S-ar bucura dacă aş susţine o comunicare la seminarul lui şi s-ar socoti onorat dacă i-aş traduce volumul, păstrând contactul cu el.

– Vorbesc limba dumneavoastră şi copyright-ul traducerii îmi aparţine. Dar mă contrariază dacă interpretările eronate,

practic inevitabile în cursul unei traduceri, sunt discutate abia la sfârşit.

Vorbea cu vioiciune, cu gesturi largi, evident implicat în dialogul cu mine. Uşorul accent nu-i făcea limbajul rigid, cum observasem la alți americani de origine germană şi la mine însumi, ci-i dădea un sunet catifelat, alintător, seducător. Mi-am amintit de Roşa Habe, care crezuse că aude în locul accentului elvețian un salut din Viena şi se lăsase sedusă. Mi-am amintit şi de tatăl camaradului meu de joacă din copilărie, care se lăsase cucerit de farmecul tatălui meu. Şi lui ochii mei îi amintiseră de ochii tatii.

– Dacă-mi cunoaşteți cartea, cursul meu n-o să vă ofere propriu-zis surprize, dar oricum aprofundări, lărgiri, ilustrări ale temei. În seminar citim texte ale unor clasici ai epocii moderne. Au multe de spus - lor înşile şi nouă.

S-a ridicat în picioare, mi-a arătat drumul spre administrația departamentului, a promis că o să-i sune imediat pentru a mă anunța şi m-a lăsat să plec.

La administrație mi s-a făcut o fotografie, care, împreună cu un ecuson care mă legitima ca fiind doctor Fürst, a fost prinsă în plastic. Sub acest nume mă prezentasem lui de Baur, care aşa mă şi anunțase la administrație; acolo nu mi s-a cerut nici un act, ci doar să-mi pronunț numele pe litere.

Când am ieşit în stradă, m-a covârşit un sentiment de triumf, ca şi cum n-aş fi dobândit numai accesul la cursul şi la seminarul său, ci şi o anumită putere asupra lui însuşi. Ca şi cum eu care ştiam totul despre el, aş putea să fac tot ce voiam cu dânsul, care nu ştia nimic despre mine Ca şi cum aş putea să fac îndeobşte tot ce voiam ca şi cum s-ar fi trezit în mine nişte forte care-mi rămăseseră până acum ascunse şi p'e care le descopeream în sfârşit.

Sentimentul de triumf persista şi atunci când noua mea existență intrase în cotidian. Uneori mă cuprindea o senzație de beție, deşi nu băusem nici o picătură de alcool. Mi se întâmpla să umblu cu atâta antren de parcă n-aş fi avut sub picioare asfalt şi beton, ci o pajişte. Mi-am cumpărat pantofi

sport, făceam o alergare zilnică în parcul de pe malul râului şi după aceea nu mă simțeam obosit, ci plin de energie. Stabileam mai uşor contactul cu oamenii care-mi ieşeau în cale decât îmi fusese dat până atunci.

O dată la câteva zile o sunam pe Barbara. Ne povesteam reciproc despre ocupațiile şi întâmplările noastre. Şcoală, departament, prieteni, cunoscuți, filme, o vizită la medic, un necaz, un vis - un cvasicotidian telefonic al relatărilor despre cotidian. Câteodată mă temeam că-mi va lua în nume de rău perioada absenței mele şi-mi va păstra un resentiment, deşi nu mi-o arăta. Nu aveam nici o îndoială că eram meniți să fim împreună, o iubeam şi mi-era dor de ea. Însă dorul de ea făcea parte dintr-un capitol al vieții mele care avea să redevină al meu, dar în prezent nu-mi aparținea. În prezent eram aici. Pentru prima oară îl credeam pe Odiseu: îi fusese dor de Penelopa, dar totodată îşi urmase senin peregrinările - îi fusese dor nu chiar de-a lungul tuturor celor zece ani, nu în anul petrecut la Circe şi nici în cei nouă trăiți lângă Calipso, dar mai ales în răstimpul descoperirilor şi aventurilor.

Cu *Odiseea* începea, ca şi cartea lui de Baur, şi cursul lui. Dar se discuta despre epopee nu ca formă primordială a tuturor poveştilor despre întoarcerea acasă, cum crezusem la prima mea lectură. Interpretarea *Odiseei* ca formă primordială a întoarcerii acasă tocmai urma să fie de-construită. El arăta că numai dorința cititorului vede *Odiseea* orientată în succesiune logică spre țelul întoarcerii acasă. Fără această dorință apărea o altă imagine: Odiseu nu se îndreaptă spre casă, ci trăieşte în concubinaj întâi cu o primă, apoi cu o a doua femeie. Nu se întoarce acasă din proprie inițiativă, ci la hotărârea zeilor, şi nu pentru că situația lui în țări străine necesită o soluție, ci situația soției sale de-acasă. Pretendenții au înțeles jocul Penelopei de a destrăma noaptea veşmântul țesut ziua; aşadar, insistă ca pânza să fie terminată şi implicit promisiunea de a-l lua pe unul dintre ei de bărbat - respectată. Odiseu nici nu se întoarce cu

adevărat acasă; foarte curând trebuie să pornească din nou la drum; şi chiar dacă la noua plecare i se prevesteşte că se va întoarce cu bine, întoarcerea nu este nicidecum sigură.

Şi în alt plan dorurile şi speranţele proprii îi joacă feste cititorului. Îi place să creadă că Odiseu a parcurs în peregrinările sale întregul lumii - întregul, atât cât era cunoscut, ori intuit cu spaimă, în vremea aceea; iar această parcurgere a lumii în totalitatea ei dă un sens călătoriilor sale. Dar am putea înţelege, citind, şi că Odiseu a fost un mincinos. Nu ştim despre călătoriile lui decât ce le povesteşte el Feacilor, având toate motivele să li se facă plăcut, minţind. Ce-i drept, minciunile şi vicleniile au câteodată un rol raţionalist în aventurile sale. Cu ele înfrânge puterea magică a lui Polifem, a Circei şi a sirenelor. Însă mai târziu o va minţi pe zeiţa Atena, îşi va minţi soţia, fiul şi tatăl, numai pentru că poveştile mincinoase se lasă atât de bine povestite şi ascultate. Îşi rămâne sieşi fidel? Mincinosul care-şi rămâne fidel în calitate de mincinos se implică pe sine şi ne implică pe noi în paradoxul mincinosului şi transformă fidelitatea în trădare.

Cititorul nu poate fi sigur nici de sensul sfârşitului *Odiseei*. Se găseşte acest sens în uciderea pretendenţilor insolenţi, cum credea Aristotel? În împlinirea dragostei între soţ şi soţie, conform opiniei unui comentator elenistic? Constă el - după cum era citită *Odiseea* în Evul Mediu - în restabilirea domniei legitime a monarhului asupra ţării sale? Sau - cum sună o interpretare apreciată după încheierea unor războaie lungi - pledează acest sens pentru acceptarea smerită a voinţei destinului? Ori nu este valabil nimic din toate acestea?

Sfârşitul *Odiseei* - cu cât îl analizăm mai riguros, cu atât vom fi mai derutaţi. Uciderea pretendenţilor drept pedeapsă pentru nelegiuirile lor? Chiar atât de nelegiuite nu sunt faptele pretendenţilor. Ei peţesc o aparentă văduvă, îşi fac parte, ce-i drept, din avutul ei, dar îl şi sporesc oferindu-i cadouri, iar intenţia lor de a-l omorî pe Telemah nu ajunge nici măcar la o singură tentativă. Uciderea pretendenţilor - o

impresionantă victorie a lui Odiseu, alături de Telemah, împotriva unor adversari de o zdrobitoare superioritate? Lovitura de lance care urma să-l nimerească pe Odiseu nu este oprită nici de acesta, şi nici de Telemah, ci de zeița Atena. Cât priveşte zeii - o dată sunt drepți şi altă dată nedrepți, o dată răsplătesc şi altă dată pedepsesc, uneori iubesc şi urăsc, alteori dau cu zarul. Totul este în flux: țelul şi sensul *Odiseei*, adevăr şi minciună, fidelitate şi trădare. Unicul fapt peren este că *Odiseea* a preschimbat străvechiul mit al pornirii la drum, al aventurii şi întoarcerii acasă, dintr-o înlănțuire de întâmplări atemporale şi aspațiale într-o epopee fixată într-un timp şi un loc anume. *Odiseea* a creat valorile abstracte ale spațiului şi timpului, fără de care n-am avea nici istorie, şi nici istorii.

De aici, de Baur a trasat un amplu arc de cerc; şi la odiseea Dreptului, spunea, ar fi totul în flux continuu: țelurile, avânturile şi regresele Dreptului, binele şi răul, raționalul şi iraționalul său, adevărul şi minciuna sa. Perene în odiseea Dreptului nu erau, după el, decât valorile abstracte ale dreptății şi nedreptății - şi obligația de a decide permanent între ele.

Cu împotrivire lăuntrică am constatat că era un dascăl strălucit. Aş fi preferat să-l găsesc prost: fie şi un bun orator, dar plat, fie şi profund, dar vanitos, fie şi capabil să stârnească entuziasmul, dar bazându-se pe un foc de paie. Dar el stârnea o pasiune reală în studenții săi, îi determina să citească, pregătindu-se pentru curs, texte ample şi să le parcurgă, după cum dovedeau întrebările şi răspunsurile lor, înțelegându-le. Vorbea clar, sugestiv, convingător, fără să-şi dea aere şi fără aroganță. Era atât de vital implicat în expunere, cu trupul şi cu mâinile, încât într-un seminar s-a răsturnat odată cu scaunul pe ale cărui picioare îi plăcea să se balanseze, în timp ce vorbea. S-a ridicat cu un râs răsunător. Altfel râdea rar, şi de glume, cum obişnuiesc să le facă profesorii americani, studenții lui nu aveau parte.

Cursurile aveau loc într-o sală care se înălța în pantă ca un amfiteatru, cuprindea vreo sută cincizeci de persoane şi era plină, oră de oră. În seminar eram în număr de optsprezece; stăteam în cerc, nu aveam în față pupitre, iar cine dorea să spună ceva lua cuvântul; fără să se înscrie pe o listă şi să fie strigați într-o anumită ordine, ajungeau să vorbească toți doritorii. Două treimi dintre participanți erau tineri: imediat după încheierea colegiului începuseră un studiu de ştiințe politice, cu scopul obținerii unui titlu academic; o treime consta în studenți mai vârstnici: ei practicaseră deja o altă profesie, erau acum la Law School şi de participarea lor la seminar se ținea cont în studiile lor juridice. Printre aceştia din urmă se numărau o doctoriță, o psihanalistă, o profesoară de franceză şi un fost membru al Marinei. Intenționau să-şi încheie studiul, dacă era posibil, în doi ani şi jumătate în loc de trei şi aveau mustrări de conştiință pentru că-şi urmaseră înclinația şi aleseseră, în locul unui seminar de Drept comercial şi social, unul de teorie politică. Au salutat propunerea mea ca noi, cei mai în vârstă, să ne întâlnim o dată la un *drink*, dar erau totdeauna prea ocupați ca ideea mea să se şi realizeze. Numai cu unul singur dintre colegii mai vârstnici am ajuns să stau de vorbă; participam amândoi atât la cursuri, cât şi la seminarii şi ne opream reciproc un loc în rândul întâi. Jonathan Marvin îşi vânduse firma, îşi administra averea şi se dedica preocupărilor sale. Participa de mai mulți ani la activitățile lui de Baur şi-i plăcea să spună că-l cunoaşte mai bine decât toți ceilalți.

– Ştiai că, de-a lungul mai multor ani, a condus, într-o fermă din Munții Adirondack, o comunitate utopică? mi-a şoptit, când de Baur a comentat o dată *Odiseea* ca fiind căutarea unei utopii.

Când, după curs, am vrut să aflu ceva în plus, nu avea să-mi spună prea multe. Fusese prin anii şaptezeci, începuse bine şi se terminase prost; unul din cei douăzeci sau treizeci de participanți care perseveraseră de la început până la

sfârşit scrisese, pare-se, o relatare cu acest subiect, pe care Marvin o căuta de multă vreme.

– Pesemne că a apărut într-o foaie obscură ținând de *New Age*[40] - din păcate nici o bibliotecă nu le-a colecționat pe toate.

După o şedință de seminar l-am urmărit în secret pe de Baur. Nu era un drum lung. Şi el locuia pe Riverside Drive, unde - cum aflasem între timp - Universității îi aparțineau case peste case, în care îşi instala confortabil profesorii. Drumul meu spre Universitate sau spre metrou nu trecea pe lângă locuința lui de Baur. De la un timp mi-am luat însă obiceiul să fac ocolul necesar. O dată l-am întâlnit cu un Rottweiler în lesă, iar altcândva venind în pantalon şi cămaşă albe, din parc, cu o rachetă de tenis în mână. Aşa că mi-am luat şi un alt obicei: să fac o curbă în jurul terenurilor de tenis, în timpul alergărilor mele prin parc. Într-o zi l-am şi văzut jucând, cu paşi mari şi lovituri de rachetă ample şi pline de forță, şi cu atâta siguranță încât îşi putea permite să nu alerge după nişte mingi mai rapide.

Încă mai aveam sentimentul că se află în puterea mea. Mă roteam în jurul lui, îl pândeam, îi adulmecam urmele; curând aveam să ştiu totul despre el şi n-avea să-i rămână nici un ungher unde să se poată ascunde de mine.

Dar a venit ultima duminică din septembrie. Era o zi clară, cu primele frunze multicolore în copaci şi cu cea din urmă căldură a verii în văzduh. Împrumutasem o bicicletă, mă dusesem până în vârful Manhattan-ului şi privisem spre Statuia Libertății; la întoarcere am trecut pe lângă casa lui de Baur. Am văzut-o de departe. În fața intrării stătea un Mercedes argintiu; prin portiera din spate, deschisă, de Baur tocmai lăsa Rottweilerul să sară în maşină. A trântit portiera şi s-a uitat spre casă. Portarul ținea uşa deschisă şi a ieşit o

---

[40] New Age - numele mai multor mişcări religioase apărute în SUA în anii '70, unul din obiective fiind perfecţionarea spirituală a fiecărui individ

femeie tânără cu doi copii, un băiat de unsprezece sau doisprezece ani şi o fetiță cu puțin mai mică. O anumită mişcare, un gest, o expresie pe chipurile lor m-au lămurit. Femeia era soția lui. Ai lui erau şi copiii.

Nu-mi dau seama de ce, din acea clipă, mi-a scăpat; nu-l mai aveam în stăpânire. Ca şi cum s-ar fi putut ascunde în spatele soției şi al copiilor săi.

La începutul lui octombrie i-a invitat pe participanții la seminar la cină la el acasă.

– Întregul seminar - nu face asta prea des, mi-a explicat Marvin. De regulă nu invită la el acasă decât câțiva studenți. Cred că aceste invitații echivalează cu nişte teste, şi cine le ia e admis în seminarul din ianuarie.

– Un seminar în vacanță?

– Sunt ani buni de când organizează în ianuarie un seminar de o săptămână în Munții Adirondack, la care nu participă decât cei pe care-i invită personal. Nu ştiu ce se întâmplă acolo. Studenții care au fost acolo fac un secret din acest eveniment, la fel şi de Baur. I-aş finanța seminarul până la pensionare, dacă m-ar lua şi pe mine o dată.

– Îşi finanțează singur seminarul ăsta?

– Aşa cred. Nu este o manifestare a Universității Columbia, şi totuşi studenții nu plătesc nimic.

Nu voiam să vin prea devreme şi nici să întârzii la cină, aşa că, anunțat de portar şi transportat de lift la etajul unsprezece, m-am aflat punctual în fața uşii locuinței, cu un buchet de margarete. Mi-a deschis soția, mi-a urat bun sosit, mi-a mulțumit pentru flori şi m-a condus într-o încăpere spațioasă, cu vederea spre râu şi spre celălalt mal; mi-a turnat un pahar de vin, a ieşit şi s-a întors cu margaretele puse într-o vază.

– Dumneata eşti acel *visiting scholar* din Germania?

Era mama mea vitregă. Puțin mai tânără decât mine, blondă, înaltă, zveltă, cu un trup antrenat, cu o față deschisă, o gură ironică şi ochi plini de curiozitate. Ce ştia despre bărbatul ei?

Ce-i povestise? Era a doua lui soție? Fusese studenta lui? Îl cunoştea, îl admira, îl disprețuia, îl iubea?

– Da. Şi dumneavoastră lucrați în domeniul soțului?

A negat, clătinând din cap.

– Nu. Sunt *broker*.

Termenul nu-mi spunea mai nimic, mi-ar fi plăcut să cer amănunte, dar aveam lucruri mai importante de aflat. În orice clipă putea să sune musafirul următor.

– Vă admir că reuşiți - *broker* şi mamă a doi copii. V-am zărit deunăzi cu fiul şi fiica.

Erau frații mei vitregi. Semănăm? Oare ne vom înțelege, ne vom accepta sau ne vom respinge? Probabil puteam să contest o parte a moştenirii lor. Presupuneam că, povestindu-le despre tatăl lor şi mama mea, i-aş putea tulbura un pic.

A zâmbit.

– Sunt doi copii minunați. Dar se duc la şapte jumătate la şcoală şi deseori se întorc abia la cinci jumătate acasă. Nu-mi stingheresc munca.

– În Germania şcoala se termină la prânz. Din fericire, când eram de vârsta copiilor dumneavoastră, iar mama mea a fost obligată să lucreze, a avut grijă de mine sora mea vitregă din prima căsnicie a tatălui meu. Să ai frați vitregi poate fi un mare noroc - au şi copiii dumneavoastră unii?

Părea contrariată.

– Cum? Vreți să ştiți dacă au şi copiii noştri frați vitregi? Nu, noi am…

A sunat. Era uşurată că mă poate abandona. A sunat din nou şi oaspeții au apărut în rapidă succesiune. După ce au venit toți, a apărut din bucătărie de Baur cu două castroane mari, unul cu macaroane şi altul cu salată. Purta un şorț, juca rolul unui şef de restaurant bonom din Italia, rostind şi câteva vorbe în italiană şi s-a lăsat aplaudat. Primul a aplaudat Jonathan, apoi l-au imitat toți ceilalți. Am observat că făceam notă discordantă, dar n-am vrut să particip.

Fiecare se servea, îşi turna vin, se aşeza unde voia. Ni s-au alăturat copiii, au mâncat şi ei şi se purtau cu totul degajat. Când s-au aşezat întâmplător în preajma mea, i-am privit mult prea intens; vor fi simțit un disconfort sub privirea mea şi s-au depărtat, înainte de a-i putea antrena într-un dialog.

Întâmpin dificultăți într-o societate mai mare, nu numai din cauza surzeniei mele „mondene“. Nu mă pricep să fac conversație. Nu nimeresc tonul. Nu ştiu să vorbesc cu gravitate despre subiecte uşoare şi cu uşurință despre teme grave. Fie că iau prea în serios ce-mi spune interlocutorul şi mă implic cu prea mare seriozitate în dialog, fie că mi se pare că aruncă doar nişte vorbe fără temei şi reacționez disprețuitor.

N-ar fi trebuit să mă amestec într-o discuție despre o piesă de teatru pe care n-o văzusem. M-am lăsat antrenat, fiindcă nu spusesem nimic toată seara. Şi pentru că m-am indignat.

Jane, fosta psihanalistă, şi Anne, fosta profesoară de franceză, văzuseră de curând *Mosaic*, o comedie neagră în patru scene, dintre care una le impresionase în mod deosebit. Era inspirată de un experiment al psihologului social Stanley Milgram, în care unui subiect i se indică să pună întrebări unei alte persoane, să sancționeze răspunsurile eronate cu şocuri electrice şi să intensifice şocurile până când cealaltă persoană țipă de durere, imploră să fie lăsată în viață şi în cele din urmă tace. Şocurile electrice nu sunt reale, cealaltă persoană îşi joacă doar rolul şi indicațiile le dă un om de ştiință, care îi explică subiectului executant că experimentul serveşte cercetării şi îl îndeamnă, dacă ezită, să continue. Dacă subiecții executanți nu pot decât să le audă pe celelalte persoane, şaizeci la sută din ei sunt dispuşi să meargă până la măsuri extreme, dacă pot să le şi vadă, procentul lor scade la patruzeci la sută, dacă trebuie chiar să le țină cu forța, nu rezistă decât treizeci la sută.

Jane era şocată de comportamentul subiecților.

– Se dovedeşte că Hannah Arendt are dreptate, nu? Că răul este banal, că oamenii normali sunt capabili de orice grozăvie, dacă cineva cu autoritate îi îndeamnă s-o exercite.

Anne nu era de acord.

– Treizeci până la şaizeci şi cinci la sută din oameni ar fi nişte Eichmanni obedienți? Nu cred aşa ceva. Nici nu cred că Eichmann şi ceilalți au fost numai obedienți. Le-a plăcut ceea ce făceau, au fost zeloşi şi bucuroşi în înfăptuirea cruzimilor. N-ai văzut *Sophie's Choice*?[41]

– Nimeni nu este crud numai din obedienţă, a intervenit Katherine, fosta doctoriță. Nu sunt crude doar şocurile electrice, ci şi întrebările care le precedă. N-ai băgat de seamă? Sunt întrebări la care nu există răspunsuri. Cine rosteşte asemenea întrebări torturează cu plăcere.

– Aşa se întâmplă doar în piesă. La Milgram se puneau întrebări la obiect, pe care conducătorul experimentului le citea cu voce tare şi pe care subiecții trebuiau să le memoreze.

Această replică mi-a stârnit indignarea. Oare Jane, Anne, Katherine nu conştientizau că experimentul era o ticăloşie, indiferent cum erau formulate întrebările şi dacă erau menite să tortureze? Dar până să apuc să spun ceva, una dintre studentele tinere a izbucnit:

– Dar nu se poate... nu e permis să faci experimente pe oameni!

– Nu e permis?

De Baur ascultase disputa:

– Subiecții lui Milgram au exprimat alte opinii. Pentru ei experimentul a constituit o îmbogăţire, un prilej de a se cunoaşte şi - a făcut o mică pauză - de a învăța ce e frica.

---

[41] Alegerea Sophiei - filmul regizat (1982) de Alan J. Pakula este ecranizarea romanului de răsunet al lui William Styron, tradus şi în româneşte. Sophie, o poloneză creştină, ajunsă la Auschwitz, este pusă să aleagă pe care din cei doi copii ai ei îl lasă să fie gazat. Emigrată în SUA, Sophie (interpretată de Meryl Streep, distinsă cu premiul Oscar) sfârşeşte prin a se sinucide

Părea că prin replica lui socotea problema încheiată şi a pornit spre alt grup.

– Dacă tot ce oferă prilejul cunoaşterii de sine ar fi pozitiv, n-ar exista decât factori pozitivi pe lume, am spus.

Continuam să fiu indignat.

De Baur s-a întors iar spre noi:

– Şi nu e frumos? Ce ar putea fi eronat aici? Am auzit ironia din vocea lui. Au auzit-o şi ceilalți şi au devenit curioşi.

– Un rău nu devine bun prin faptul că tragi o învățătură din el.

– Nu e permis să devii mai înțelept? Nu există decât judecăți-instant?

Ceilalți au râs.

– Judecata nu schimbă nimic din eveniment. Putem dobândi judecăți din orice: din bine, din rău, din evenimente care nu sunt nici bune, nici rele.

– Ce este un eveniment decât interpretarea pe care i-o dăm? De ce să nu ajungem la judecata concluzivă: ceea ce părea inițial rău este de fapt bun?

– Dar experimentul n-a fost bun. A înşelat oamenii, s-a folosit de ei şi i-a împins să acționeze cum de fapt n-ar fi vrut. Ați dori să se procedeze aşa cu dumneavoastră?

Şi-a ridicat brațele, le-a coborât din nou şi a râs.

– Trebuie să doresc asta? Nu ajunge că sunt dispus să suport procedura - în slujba ştiinței şi a progresului?

– Ceea ce sunt gata să suport mi-e îngăduit să-i fac pe alții să suporte? Regula de aur e prea blândă pentru dumneavoastră? Optați pentru o regulă mai dură, regula de fier?

N-aş fi spus-o, dacă n-aş fi fost atât de iritat. Dialogul nefinalizat cu soția lui, contactul ratat cu copiii, eşecul meu în societate, imixtiunea nereuşită în discuția cu Jane, Anne, Katherine, faptul că m-am lăsat încolțit de întrebările lui de Baur, şi ironia lui - eram atât de agitat, încât nu mă mai mulțumeam să-l pândesc; trebuia să-l înfrunt.

De Baur a dat din cap.

– O regulă de fier...

Chibzuia dacă să mă întrebe cum de am ajuns la conceptul regulii de fier? Părea satisfăcut că mă ispitise să ies de sub acoperire şi totodată contrariat de ceea ce disimulam sub acoperirea mea. Ceilalți se aşteptau ca bătălia noastră verbală să continue. Dar de Baur nu mi-a mai spus nimic, ci doar m-a mai privit o dată scrutător şi a exclamat:

– Are toată lumea vin în pahare, sunteți gata să ciocniți? Azi e 3 octombrie 1990, ziua reunificării celor două părți ale Germaniei. Să ne bucurăm alături de prietenul nostru din Germania!

De atunci relația noastră s-a schimbat. După următoarea şedință de seminar, de Baur m-a întrebat dacă aş vrea să-l însoțesc, doar locuiesc şi eu pe Riverside Drive. Pe drum i-am aşteptat întrebarea despre regula de fier. Dar el m-a întrebat despre traducerea cărții lui, cât de departe am ajuns, de ce dificultăți mă lovesc, ce sugestii aş avea pentru o a doua ediție. Era ca şi cum ar fi vrut să-mi demonstreze că nu simțea nevoia să mă întrebe. Şi când şi-a repetat invitația, iar drumul comun spre casă a creat o anumită apropiere între noi, de Baur a evitat să mă chestioneze de ce mă interesează o problemă anume, de ce optez pentru ceva anume, de unde vin.

În timpul cursurilor şi al seminariilor sale mă aborda câteodată direct - cu o ironie amicală, însoțită de un clipit din ochi, de parcă mă socotea de o simpatică naivitate.

– Întreaga lume ca o comunitate a Dreptului - nu asta v-ar plăcea?

Înainte de a putea să-i răspund, ne lămurea de ce ideea aceasta este frumoasă, dar eronată; comunitatea presupune omogenitate, nu în mod necesar una națională, etnică sau religioasă, însă măcar o viziune omogenă, cum o împărtăşesc imigranții sosiți în America şi dornici să devină americani.

– Națiunea - nu mai credeți în ea?

Ne-a explicat că globalizarea, în cazul că ar dezintegra statele naționale, nu ar determina oamenii să fraternizeze cu

toții, ci i-ar îndrepta cu precădere spre familiile, spre comunitățile lor etnice şi religioase, spre clanurile lor. Compasiunea pentru obidiți, umiliți şi uciși, dincolo de trăirea efectivă a căldurii şi apropierii, nu ar fi decât un ritual.

– Binele din rău - prietenul nostru nici nu-şi poate imagina că ar exista un bine în cadrul răului.

Mi-a zâmbit mai întâi mie, apoi celorlalți.

– Ce înseamnă binele în cadrul răului? Că ne trezeşte şi ne ascute simțul moral? Că ne îndeamnă să creăm instituții datorită cărora răul este stăvilit şi fără de care nu poate ființa cultura? Că fundamentează adversitatea între bine şi rău şi implicit face posibilă adversitatea între oameni, fără de care omul este lipsit de identitate, iar viața lui - lipsită de tensiune?

Am observat deruta de pe chipurile celorlalți. De Baur a continuat:

– Binele din rău constă în faptul că răul poate fi pus în slujba binelui.

Pentru o clipă ceilalți l-au privit uşurați. Dar de Baur se bucura de-acum că uşurarea va ceda din nou în fața derutei.

– Sărăcia şi mizeria croiesc drum progresului şi culturii, violența asigură pacea, sacrificiul unor nevinovați duce la succesul unei revoluții drepte şi la victoria unui război drept. Numai datorită ispitirii de către sirene, Odiseu s-a legat cu urechile neastupate de catarg, dăruindu-ne ideea constituției: a gusta din putere, dar a te ține tu însuți în aşa fel legat, încât să nu te laşi răpus de ea. Trebuie să decidem dacă răului i se îngăduie să biruie binele sau dacă îl obligăm să se pună în slujba binelui. Totodată suntem datori să decidem ce este binele şi ce este răul - dacă nu noi, cine s-o facă?

Mi-a zâmbit din nou.

– Prietenul nostru se întreabă ce rost are să vorbim despre rău. Oare nu sunt morți marii răufăcători, oare nu sunt zdrobite sau destrămate imperiile răului? Nu se impun pe întreg pământul libertatea, democrația şi economia de piață? Nu începe, după încheierea Războiului Rece, pacea eternă?

Nu va fi înlocuit peste zece ani secolul răului de secolul binelui?

Ora se terminase. Studenții lăsați liberi după rostirea atâtor întrebări deschise s-au ridicat de pe scaune încet şi cu şovăială. De Baur a aşteptat până când primii au ajuns la uşă. Când s-a pornit să mai spună ceva, s-au oprit şi s-au întors spre el. - Fiți neîncrezători! Nu vă încredeți nici în deceniul, nici în secolul următor! Nu vă încredeți nici în bine, nici în normalitate! Adevărul nu se dezvăluie decât în confruntarea cu răul şi în momentul de criză.

De Baur şi-a strâns hârtiile şi cărțile şi era lângă uşă şi a plecat din sală înainte ca studenții să-şi dea seama că acestea au fost cu adevărat cuvintele sale de încheiere. Fusese o ieşire din scenă impresionantă şi eram convins că o regizase atent şi o gustase. Nu se mulțumea să ofere un curs academic şi să-i învețe pe studenți să cerceteze şi să gândească. Voia să-i transforme. În ce?

La începutul lui noiembrie, Barbara a început să facă presiuni.

– Cât timp mai vrei să rămâi? L-ai cunoscut - ce mai vrei? Intenționezi să-i spui cine eşti? Fă-o! Ce mai aştepți?

Am răspuns evaziv. Aş vrea să-l cunosc mai bine. Aş vrea să încerc să stabilesc un contact cu soția şi copiii lui. N-aş putea să nu-mi țin expunerea promisă pentru seminar, programată peste două săptămâni. Trebuia să închei şi traducerea cărții, odată ce eram destul de avansat cu ea. Oricum, Barbara nu s-a lăsat convinsă de obligația mea de a rămâne din pricina traducerii; iar peste două săptămâni îmi ținusem expunerea şi chiar mă mai întâlnisem o dată cu soția şi copiii lui.

Intenționând să-l provoc, am vorbit în expunerea mea despre Hannah Arendt şi definiția dată de ea gândirii totalitare. Ştiam că nu o agrea pe Arendt. Gândeam că-l va contraria definiția ei: gânditorii totalitari consideră că faptele pot fi fabricate şi manipulate în mod arbitrar şi de aceea le disprețuiesc profund. Nu socotea şi el că faptele sunt

interpretabile după bunul nostru plac? Definiția Hannei Arendt nu-l izola oare într-un ungher unde trebuia să simtă un disconfort major?

Nu s-a lăsat provocat. Hannah Arendt, a spus, are dreptate. Dar azi suntem cu toții gânditori totalitari, însăşi gândirea e azi totalitară. Ceea ce ne apără de arbitrar nu sunt faptele, ci răspunderea pe care o purtăm pentru modul nostru de gândire.

– Marile minciuni propagate de regimurile totalitare - au fost ele infirmate de fapte? Oare acele regimuri ar fi trebuit să distrugă şi mai multe dovezi, să ucidă şi mai mulți martori, să falsifice şi mai multe documente? Nu - minciunile au fost infirmate de gândire. Refuzăm să gândim aşa cum s-ar dori să ni se impună, chiar şi cum înseşi faptele ar vrea să ne impună să gândim.

Pe drumul comun spre casă mi-a lăudat expunerea şi m-a invitat: n-aş accepta să iau cina cu el, cu soția şi copiii lui? Soția lui m-a salutat cu prietenie, de parcă n-ar fi existat nicicând între noi o situație penibilă, copiii au exersat cu mine, voioşi, germana pe care o învățau la şcoală, câinele a venit să-l mângâi. După masă copiii ne-au preparat câte un espresso şi ne-au lăsat singuri.

– Ce fac frații dumitale? I-ați pomenit deunăzi şi m-ați făcut curioasă.

O minciună a adus după sine o alta şi curând a trebuit să fiu atent să memorez corect ceea ce inventam despre părinții mei şi despre frații mei vitregi.

– Unde au crescut?

De astă dată am spus adevărul, pentru ca să pot adăuga întrebarea dacă ei îmi cunosc oraşul. Nu, încă n-au fost împreună în Germania.

– Dar dumneavoastră, cum arată şi o umbră de accent în vorbire, sunteți originar din Germania, aşa-i? Sau din Austria?

– Din Elveția. Am primit în 1950 o bursă - şi un an programat în America a devenit o viață.

– Vă e uneori dor de patrie? A râs:

– După peste patruzeci de ani?

– Odiseu, a cărui poveste vă e dragă, a fost cuprins şi după douăzeci de ani de dorul de patrie, suficient ca să înfrunte ultimele primejdii.

– Dor de patrie? a întrebat soția lui. Credeți că i-a fost dor de patrie? Nu i-a fost dor de soția şi de fiul lui?

– În locul Penelopei o avea pe Calipso, şi pe Telemah îl uitase cu totul. Aşa văd eu lucrurile, dar soțul dumneavoastră cunoaşte mai bine povestea.

Soția lui l-a privit întrebător. De Baur a dat din umeri.

– La Homer stă scris că lui Odiseu i-a fost dor de țara lui natală Ithaca şi de Penelopa. Telemah - n-am idee dacă Odiseu a ştiut măcar că are un fiu.

– Pentru că nu poți uita pur şi simplu un fiu de a cărui existență ştii?

Nu l-a cuprins nici o bănuială.

– Adevărul este că Odiseu s-a interesat abia în Ithaca de Telemah. Altfel stau lucrurile în privința Penelopei; de ea îi e dor când se mai află încă la Calipso. Dar de ce îi e dor? Dacă e să-l credem pe Homer, lui Odiseu i se face dor de-acasă, pentru că s-a săturat de Calipso. A făcut o scurtă pauză.

– Cum s-ar fi comportat oare dacă Penelopa nu i-ar fi rămas credincioasă? Ar fi ucis-o, aşa cum i-a ucis pe pretendenți? I-a trecut prin minte că ea va încerca, poate, să-l omoare, aşa cum l-a omorât Clitemnestra pe Agamemnon? Domneau reguli aspre - cum spuneați deunăzi, reguli de fier?

Iată de ce n-a avut nici o bănuială. Cum voiam eu să-i întind o cursă în această conversație, voia şi el să-mi întindă o cursă. Voia să ştie de unde aflasem de regula de fier, regula lui, conceptul lui, şi problema îl preocupa atât de tare, încât nici nu înregistrase aluzia la fiul uitat.

– Regula de fier? Nu-mi mai aduc aminte. În ce context...

A făcut un semn de întrerupere.

– N-are importanță.

Dacă într-adevăr nu-mi aduceam aminte, folosisem noțiunea în mod inofensiv, iar dacă pretindeam numai că

nu-mi amintesc, nu aveam de gând să-i spun nimic şi-l provocam doar la un joc. Chestionarea privind regula de fier era pe moment încheiată pentru el. Dacă-l iritam şi voia să mă prindă, calea de atac era alta.

Când m-a condus la uşă, m-a invitat la seminarul special. Era cealaltă cale de atac?

– Prima săptămână din ianuarie - m-aş bucura dacă ai veni cu noi.

– Cu plăcere.

– Pentru coordonare ne întâlnim la începutul lui decembrie - vei fi înştiinţat. Te rog să ţii pentru dumneata faptul că te-am invitat - nu vreau să jignesc pe nimeni.

Aşadar, i-am spus Barbarei că vin la începutul lui decembrie, imediat după întâlnirea de coordonare pentru seminarul special.

A urmat o tăcere atât de lungă, încât am întrebat-o dacă mai e la aparat.

– Vrei să mai pleci o dată în ianuarie?

– Doar pentru o săptămână. Nu începe şcoala pe 7 ianuarie? Plec cu o zi înainte, adică, în ultima zi de vacanţă, când oricum eşti totdeauna ocupată până peste cap cu pregătirea lecţiilor.

Tăcea din nou.

– Barbara?

– Cum vrei să descoperi într-o săptămână ce n-ai descoperit în trei luni? Şi dacă nu descoperi ce cauţi - mai urmează încă o săptămână şi încă o lună sau două?

– Nu, după acea săptămână am terminat.

– Cum poţi fi sigur? Dacă nu ştii ce anume vrei, nici n-ai să ştii dacă ai găsit ce voiai.

– Te iubesc.

– Peter?

– Barbara?

– Întoarce-te numai dacă te întorci cu adevărat.

A rămas fermă. Pot veni, sigur că pot veni. S-ar bucura dacă aş veni. Dar dacă am de gând să plec iar, e mai bine să nu vin.

– Doar nu e mai bine, dacă...

– E mai bine pentru mine. Dacă nu te poți decide, nu poți şi punct. Dar nu vreau un bărbat care nu se poate decide, înțelegi? Vreau unul care să se decidă, să se decidă pentru mine, care să nu umble undeva departe după o idee despre care nu ştie măcar în ce constă, vreau pe cineva care să fie şi să rămână aici.

Vorbea tot mai tare.

– Şi încetează, te rog, să mă suni zi de zi şi să-mi tot spui acelaşi lucru.

– Barbara, putem petrece împreună Crăciunul şi să începem împreună noul an, Barbara, n-aş lipsi decât o săptămână, ai mai lipsit şi tu o săptămână, Barbara, nu poți să nu mă primeşti, locuința e şi a mea, cum e a ta, Barbara...

– Uf, rahat. A închis.

După câteva ore m-a rechemat.

– Nu vreau ca „Uf, rahat“ să fie cuvintele mele finale, care să-ți sune în ureche. Nu-ți iau nimic în nume de rău, tu eşti cum eşti. Nici nu trebuie să-ți fie frică - nu mă năpustesc să înhaț primul bărbat care-mi iese în cale. Poate se drege totul, când te întorci, în ianuarie sau februarie sau oricând. Dar te rog să terminăm cu telefoanele, fiindcă mă dor. Şi nu veni decât atunci când rămâi, bine?

Vorbeam la telefon înainte ca ea să se ducă la culcare. La ea era ora douăsprezece sau unu noaptea, la mine şase sau şapte după-amiaza, iar dacă vremea nu era prea proastă, alergam după convorbire prin parc. De la casa unde locuiam, traseul urca întâi în pantă, apoi, trecând de monumentul funerar al generalului Ulysses S. Grant, intram în Riverside Park, pe un drum împădurit ajungeam la strada 96 şi mă întorceam pe o largă arteră de promenadă. La urmă îmi trăgeam sufletul pe o terasă spațioasă, sub care fusese cândva o gară. Mă uitam la râul Hudson, la nave, la casele,

stâncile şi păduricile de pe celălalt mal, la soarele de un roşu aprins care apunea şi la luceafărul de seară ivindu-se pe cerul de un albastru intens. Era un loc al dorului. Plutirea navelor, când şi când huruitul unui tren care traversa gara dezafectată, succesiunea neîntreruptă a avioanelor deasupra mea, toate mă invitau - în țară străină, în patrie, oriunde.

Când am pornit să alerg, după acel dialog telefonic cu Barbara, eram hotărât să iau la începutul lui decembrie avionul spre casă. Hotărârea mea sporea cu fiecare pas, cu fiecare călcare apăsată pe sol, cu fiecare avântare a tălpilor de la sol. Se va aranja de la sine dacă voi rămâne acasă sau voi mai pleca totuşi la seminar. Totul avea să se aranjeze. Doar să ne regăsim, Barbara şi cu mine. Dar pe urmă am stat pe terasă şi mi-am dat seama că lucrurile nu erau atât de simple. Nu-mi propusesem să termin cu jumătățile de măsură? Să mă duc acasă, lăsând deschisă întrebarea dacă rămân sau plec din nou, şi fără să ştiu exact ce voiam de la de Baur, n-ar fi fost decât o altă jumătate de măsură. Da, trebuia să mă decid. Aveam să cumpănesc încă o dată totul, să dorm şi apoi să iau o decizie. Mâine. Am văzut soarele apunând, am căutat şi am găsit luceafărul de seară şi mi-a fost dor de Barbara. Mâine aveam să-mi pun ordine în probleme.

Între timp, semestrul se apropia de sfârşit. Cele citite în cartea lui de Baur şi cele ascultate la cursul şi în seminarul lui se îmbinau într-o sinteză: ceea ce socotim realitate nu sunt decât texte şi ceea ce socotim a fi texte nu sunt decât interpretări. Din realitate şi din texte nu rămâne decât ce facem noi din ele. În istorie nu există un țel, nu există un progres, nici o promisiune de urcuş după un coborâş, nici o garanție a victoriei pentru cel puternic sau a dreptății pentru cel slab. Putem interpreta istoria ca şi cum ar avea un țel. Nici n-ar fi nimic de obiectat contra acestei interpretări, odată ce trebuie să ne purtăm constant ca şi cum - ca şi cum realitatea ar însemna mai mult decât nişte texte, ca şi cum în text ne-ar vorbi autorul, ca şi cum ar exista binele şi răul,

dreptatea şi nedreptatea, adevărul şi minciuna, ca şi cum instituțiile Dreptului ar putea funcționa. În aceste condiții putem opta, fie că repetăm fără discernământ ceea ce ni se propovăduieşte, fie că decidem noi înşine cum vedem lumea, cine vrem să fim în ea şi ce vrem să facem în ea. Adevărul nostru, care ne dictează decizia, ni se relevă în situația existențială, în cea extremă, în situația-limită. Justețea deciziei noastre se confirmă prin implicarea investită în înfăptuirea ei şi prin răspunderea pe care ne-o asumăm pentru această înfăptuire - răspundere în sensul regulii de fier, pe care de Baur însă nu o numea şi pentru care dădea exemple mai plăcute decât în textele sale din război.

În ultima prelegere a semestrului de Baur a vorbit despre Augustin. *Ama*, *et fac*, *quod vis* - dacă iubim, putem cu adevărat să facem ce dorim. O inimă pasionată sfinteşte implicarea pasionată. Ceea ce iubim ține, fireşte, de hotărârea noastră responsabilă. Iubirea nu este o problemă a sentimentului, ci una a voinței.

– Nu eu se cade să vă spun ce să iubiți. Dar nu-mi pot ascunde respectul pentru noua generație, care vede misiunea epocii noastre în a aduce lumii libertate, democrație şi bunăstare.

Studenții au început să aplaude, s-au ridicat în picioare şi şi-au continuat aplauzele. Am rămas aşezat, până când, după de Baur, şi studenții părăsiseră sala. Aşadar, astăzi libertate, democrație şi bunăstare? Vremurile se schimbă şi odată cu ele misiunile. Asta mi-ar spune, dacă l-aş înfrunta - ce altceva? Şi ce replică i-aş putea da? Că vremurile şi misiunile lor nu se schimbă? M-am ridicat şi eu şi am privit în jur. Şiruri, de-acum pustii, de scaune şi măsuțe pliante, o tablă mare, verde, cu câteva cifre - ani marcând date biografice ale lui Augustin, catedra, în spatele căreia de Baur nu răbda vreodată să rămână, nici o fereastră. O lampă de neon pâlpâia, stingându-se mereu preț de o secundă; mă deranjase şi în timpul prelegerii.

Nu, nu mai aveam să mă întorc aici. Nu la cursul lui de Baur şi nici la seminarul său. Tot nu ştiam ce voiam de la el. În orice caz, ştiam că nu mai doream să-l ascult. La seminarul din ianuarie aveam să mai particip. Dacă, după aceea, n-o să stau de vorbă cu el, nu o să-l înfrunt, n-o să-i mărturisesc cine sunt, aveam să renunț. Treptat ajunsesem să-mi imaginez că m-aş putea întoarce, pur şi simplu, la viața mea. Lung timp fusesem convins că între noi trebuia să se întâmple ceva, că trebuia cel puțin să aflu de la el sfârşitul poveştii. Nu mai eram sigur.

Dar nu mi-a fost dat să-l las atât de uşor în urmă pe de Baur, care mă contrariase. La începutul lui decembrie am găsit în cutia mea poştală un plic gros şi l-am deschis nerăbdător, văzând că Barbara semnase ca expeditor; el conținea de fapt scrisoarea altcuiva. Tatăl camaradului meu de joacă de odinioară era cel ce-mi scrisese.

Dragă Peter Debauer, în anii dinaintea morții sale, am reluat contactul cu profesorul meu de germană. Era un dascăl entuziast, un excelent cunoscător al lui Goethe, care în ultimul an de liceu a citit cu noi numai Faust. Clasa îl mai avusese profesor o dată, într-a zece sau a unsprezecea, şi din acea vreme păstrase o compunere a tatălui tău. Mi-a arătat-o şi mi-am făcut o copie, pe care am pus-o într-un volum al meu din opera lui Gottfried Keller. Ți-o trimit.

Profesorul ținea la tatăl tău şi i-a plăcut compunerea. Finalul, mi-a spus, i-a ieşit cam lung tatălui tău, atunci în vârstă de cincisprezece sau şaisprezece ani. Dar a socotit demnă de apreciere optica elevului despre Wenzel Strapinski[42]*, croitorul în manta de culoare închisă, cules în ploaie, de pe un drum de țară, de vizitiul unui conte, lăsat în fața unui han şi, fiindcă a descins din caleaşca contelui, luat chiar drept conte; tatăl tău*

---

[42] Povestea lui Wenzel Strapinski, intitulată „Haina-l face pe om", aparține binecunoscutei suite de nuvele (în 2 volume) Oamenii din Seldwyla a lui Gottfried Keller (1819-1890)

n-a văzut în el numai o jucărie a mediului ambiant şi a circumstanţelor, ci i-a acordat statutul unui om de acţiune. Profesorul a regretat doar absenţa din compunere a dragostei, care-l determină pe Wenzel Strapinski să acţioneze. Şi mie-mi place compunerea.

Cu salutări prieteneşti, Gotthold Rank

Copia era nouă, o recopiere a copiei vechi. Scrisul nu era numai curat, dar - cu trăsăturile ascendente subţiri şi cu cele descendente groase - chiar frumos. Hârtia nu era liniată, iar tatăl meu nici nu folosise un transparent cu linii, ci scrisese liber, cu spaţii când un pic mai mici, când un pic mai mari între rânduri - o imagine caligrafică agreabilă, expresivă. Profesorul nu găsise greşeli de ortografie şi de punctuaţie şi notase la sfârşitul textului un „Bravo“, acordându-i un şase, după ştiinţa mea calificativul maxim în Elveţia.

Wenzel Strapinski - escroc fără voie?

Un escroc fără voie este o contradicţie în termeni. Căci un escroc vrea să fie mai mult decât este - nu poate s-o vrea şi totodată să n-o vrea.

Wenzel Strapinski nu are cum să fi fost aşadar un escroc fără voie. A fost escroc sau n-a fost. Dacă admitem că a fost unul, rămâne desigur întrebarea ce fel de escroc era. Fiindcă există escroci simpatici şi antipatici, morali şi imorali, veseli şi trişti.

Wenzel Strapinski a făcut tot ce face un escroc. Comportamentul său este de-a dreptul un instructaj pentru a învăţa arta escrocheriei.

1. Investeşte ceea ce ai! Mantaua de culoare închisă, căptuşită cu catifea neagră, i-a dat lui Wenzel Strapinski o înfăţişare nobilă şi romantică şi a stârnit atenţie şi curiozitate - Wenzel Strapinski a purtat-o cu stil.

2. Investeşte ceea ce ai învăţat! Wenzel Strapinski slujise înainte vreme pe o moşie şi la husari, se pricepea să umble cu caii şi cunoştea limbajul moşierilor şi al ofiţerilor - a ştiut să facă uz de acel limbaj, iar când i s-au oferit nişte frâie şi un bici, a pus mâna pe ele.

3. Nu-ți ascunde slăbiciunile, ci foloseşte-te de ele! Wenzel Strapinski era stângaci şi timid - nu se servea decât cu sfioşenie din peşte şi vin, convingând astfel hangiul şi bucătăreasa de bunele sale maniere, îşi drămuia vorbele, ceea ce dădea greutate cuvintelor sale, şi roşea cu jenă în faţa lui Nettchen, ceea ce ei i se părea încântător.

4. Construieşte-ți astfel rolul, încât să nu trebuiască să-ți ascunzi interesele, ci să le poți urmări! Wenzel Strapinski avea interesul să nu dezvăluie de unde venea şi unde se ducea - făcându-i pe ceilalți să creadă că este un fugar urmărit, se sustrăgea tuturor întrebărilor privindu-i sosirea şi plecarea.

5. Nu uza inutil de identitatea ta falsă! I-a fost uşor lui Wenzel Strapinski să n-o facă, fiindcă, exceptând titlul nobiliar, se numea la fel precum contele drept care era luat. Dar a fost şi îndeajuns de înțelept să nu se dea niciodată drept conte şi să se iscălească totdeauna doar cu Wenzel Strapinski.

6. Nu-ți prezenta tu însuți falsa identitate, ci lasă-i pe ceilalți să ți-o atribuie. Cei din Goldach au crezut cu atâta tărie în contele Wenzel Strapinski, pentru că l-au inventat ei înşişi, dând unor fapte simple o interpretare avidă de senzațional.

7. Secretul succesului este să ai un secret - te face interesant şi le permite celorlalți să te vadă aşa cum vor ei!

8. Asigură-ți simpatia celor suspicioşi, dar nu te încrede în ei! Suspicios printre cei din Goldach nu a fost decât Melchior Bohni, Wenzel Strapinski s-a bucurat inițial de simpatia lui, dar a omis apoi să-l țină sub observație. Ce-i drept, i-ar fi pierdut oricum simpatia, pentru că amândoi concurau pentru cucerirea lui Nettchen.

9. Dacă lucrurile ies prost, nu-ți acoperi înfrângerea, ci accept-o!

Deşi Wenzel Strapinski a făcut tot ce face un escroc, el nu a intenționat de la bun început să fie mai mult decât era. Ce-i drept, nici nu a contrazis eroarea celorlalți, care-l credeau a fi mai mult. Ar fi fost oare obligat să-i contrazică?

Cei din Goldach n-au făcut din el un conte de dragul lui, ci de dragul lor. Nu le-a luat nimic; nimic din ce a câştigat datorită

ospitalității lor n-ar fi putut să ia cu sine. Nu, Wenzel Strapinski nu le datora nimic celor din Goldach.

Ar fi fost obligat s-o lămurească pe Nettchen? Nici Nettchen nu-l socotise conte de dragul lui, ci de dragul ei. După cum nu l-a iubit şi nici nu s-a logodit cu el de dragul lui, ci de propriul ei drag. E drept că şi-a periclitat prin această logodnă renumele şi viitorul, ceea ce ea n-avea cum să ştie, dar nu-i scăpa lui Wenzel Strapinski. Ar fi fost aşadar dator s-o lămurească? Omisiunea lămuririi îl făcea în egală măsură escroc cum l-ar fi făcut inducerea ei conştientă în eroare?

Întrebările *nu-şi găsesc un răspuns ferm. Pentru că Wenzel Strapinski nu numai că n-a lămurit-o pe Nettchen. La urmă chiar a dorit ca ea să-l socotească în mod eronat contele Wenzel Strapinski. I-a spus-o deschis: şi-a dorit să se bucure alături de ea de câteva scurte zile de fericire, apoi să-şi dea în vileag înşelăciunea şi să-şi ia viața. Că „neghiobia lumii l-a luat prin surprindere" încă n-a făcut din el un escroc. Dar apoi neghiobia şi l-a făcut complice, ori - mai bine zis - el „s-a făcut complicele"*

ei. Wenzel Strapinski n-a devenit escroc decât cu ezitare, dar în cele din urmă s-a trezit escroc.

Însă *numai pentru scurtă vreme. După ce a fost demascat, n-a părăsit acele locuri, ca să-şi încerce destinul de escroc şi norocul în altă parte. A rămas, a întemeiat cu Nettchen o familie, a avut succes în calitate de croitor şi negustor de postavuri şi a devenit un bărbat respectat. Astfel, cariera lui de escroc s-a încheiat cu o reuşită. I-a îngăduit să descopere ce era pe potriva lui şi ceea ce în alte condiții nu i-ar fi fost dat să descopere. A fost îndeajuns de înțelept să-şi valorifice descoperirea.*

Wenzel Strapinski a fost un escroc simpatic - moral, modest, capabil să învețe şi voios. El întruchipează cea mai bună dovadă că a fi escroc nu e neapărat ceva rău. Poate să reprezinte o posibilitate de a obține în viață ceea ce ți se potriveşte.

În aceeaşi seară m-am întâlnit cu John de Baur pe stradă.

– Mai eşti aici? Presupuneam că ai plecat în Germania şi te întorci abia pentru seminar.

Când i-am spus că rămân în oraş, m-a invitat la masă de Crăciun.

– Gândeşte-te şi dă-ne un telefon - am fi bucuroşi să vii.

Mi-a zâmbit; era un zâmbet ciudat de copilăros, jenat, şi deodată l-am văzut în faţa mea în chip de tânăr, însă nu în costum sport, ci într-o manta de culoare închisă, căptuşită cu catifea neagră.

După întâlnirea de coordonare pentru seminarul din ianuarie, unde noi, participanţii, ne-am prezentat reciproc, am preluat unele sarcini şi am stabilit condiţiile plecării, viaţa mea a devenit calmă. Cartea pe care urma s-o prezint la seminar am terminat-o curând. Traducerea, la care lucrasem tot mai încet, am abandonat-o. Mă întâlneam când şi când cu Jonathan Marvin, pe care John de Baur îl invitase în sfârşit la seminar.

Şi când s-a făcut mai frig şi se lăsa mai repede întunericul, alergam în fiecare după-masă târzie prin parc, mă opream după aceea pe terasă şi mi-era dor. Erau zile când nu mă scotea din casă decât alergatul, în restul timpului stăteam pe pat, citeam romane, beam sucuri de portocale ori de grepfrut cu votcă, moţăiam, citeam, beam şi moţăiam mai departe, până când adormeam la o oarecare oră de seară. În camera mea, lumina nu intra niciodată cu adevărat. Ziua puteam distinge şi număra cărămizile zidului din faţa mea, în amurg ele se estompau, iar noaptea zidul îşi schimba înfăţişarea, sub luminile proiectate asupra lui din diversele ferestre ce dădeau spre curtea interioară.

Când stăteam întins pe pat, aveam în câmpul vizual o fereastră situată mai sus de a mea. În spatele ei vieţuia o femeie tânără, pe care o vedeam când deschidea ori închidea fereastra sau când îşi peria lângă fereastră părul. Se scula fie extrem de devreme sau foarte târziu; acest orar, ca şi ritmul în care pleca din locuinţă sau se întorcea în ea îmi sugerau că era medic sau infirmieră. Nu era atrăgătoare, dar făcea cu

gesturi atât de ferme, bine drămuite şi eficiente ce avea de făcut, încât mi-era plăcut s-o observ. Refuzasem invitația lui de Baur şi aveam de gând, dacă se nimerea să fim singuri amândoi, s-o invit de Crăciun la masă pe vecina mea. Dar de Crăciun n-a fost acasă. Câteva zile mai târziu a revenit, însoțită de un bărbat, cu care lucrurile au ieşit prost. În plină noapte m-au trezit schimburi de cuvinte violente şi uşi trântite, iar a doua zi mi-am întâlnit vecina pentru prima şi singura dată în lift, cu părul lăsat să-i cadă în aşa fel pe obraz, încât am presupus că avea un ochi învinețit.

Am dedicat o săptămână din decembrie confecționării unui calendar pentru Barbara. Priveliştea de pe terasa unde-mi era dor de ea, casa unde locuiam, casa unde stătuse cu Augie, şcoala unde fusese profesoară pe-atunci - mi-am cumpărat un aparat foto şi am făcut poze. Pentru alte luni din calendar am decupat pagini de titlu din ziarul *The New Yorker*, pentru decembrie viitor am tăiat un brăduț de plastic de mărimea unei mâini, l-am lipit plat pe fila de calendar, am fixat pe crengile lui minuscule lumânări electrice, iar în spatele filei o baterie miniaturală; am găsit până şi un cip care cânta *Jingle Bell*. Mi-am dat multă osteneală, întâi din dragoste, apoi dintr-un perfecționism care nu mai avea de-a face cu Barbara, ci doar cu lucrarea în sine şi, în ultimă instanță, din încăpățânare; eu îi pregăteam un cadou de excepție, indiferent dacă mă iubea sau nu. Pentru Max am cumpărat toate sortimentele şi mărcile de gumă de mestecat pe care le-am găsit, iar pentru maică-mea o şapcă de piele, gândindu-mă la călătoriile ei cu maşina, când ținea capota ridicată. I-am pus în pachet şi o broşură editată de Political Science Department, cu o poză a lui John de Baur.

Viața mea era liniştită, dar nu mă simțeam însingurat. Se întâmpla să văd două sau trei filme unul după altul şi mă lăsam copleşit de mărimea imaginilor pe ecranele foarte mari. Câteodată mă duceam la un restaurant unde soseau seara târziu elevi şi eleve de la o clasă de canto şi intonau arii de operă, acompaniați de o doamnă în vârstă care cânta cu

stoicism orice partitură i se dădea. Când se termina spectacolul de la Operă, se mai rătăcea în local câte un tenor adevărat, care cânta împreună cu ceilalți. Uneori împrumutam o bicicletă şi străbăteam bucată cu bucată Manhattan Waterfront, promenada ce înconjoară insula Manhattan.

Când am expediat, cu zece zile înaintea Crăciunului, pachețelele pentru Barbara, Max şi maică-mea, am avut senzația că anul se încheiase. Am încercat să recapitulez şi să pun în ordine ce-mi adusese - cum îți faci curat în locuință, unde în cursul unui an s-au adunat tot soiul de lucruri. N-am ajuns prea departe. Dor de Barbara şi un sentiment de neajutorare, pentru că trebuia să fac ceea ce făceam, fără să ştiu de ce mă simțeam dator s-o fac, jale pentru maică-mea, ca şi cum nu s-ar fi depărtat numai de mine, din cauza minciunilor ei, ci chiar ar fi murit pentru mine, o persistentă agresivitate, ba chiar groază față de tatăl meu, deşi am regăsit în John de Baur ceea ce-mi plăcuse la Johann Debauer - nu era un bilanț îmbucurător.

În seara de Crăciun am cumpărat un brăduț, ultimul pe care l-am găsit în standul de după colț, un pomuleț tare amărât. Aveam dintr-odată convingerea că Barbara va sosi în chip de surpriză şi doream s-o întâmpin în mod sărbătoresc. Ştiam că zbura totdeauna cu Lufthansa, că ultimul zbor al agenției Lufthansa sosea la şapte jumătate seara şi că era nevoie de cel puțin două ore ca ea să treacă prin vamă şi să ajungă la mine - ceasurile între nouă jumătate până la unsprezece jumătate au constituit momentul cel mai depresiv al şederii mele la New York.

De revelion am cutreierat cu Jonathan Marvin cârciumile din Greenwich Village şi am nimerit la urmă în patul unei femei care-mi spunea că se numeşte Callista - numele mi-a plăcut.

Ne-am întâlnit în 7 ianuarie, ora nouă, în fața intrării departamentului. Din seminarul nostru erau prezenți cei mai vârstnici; Jane şi Katherine, fosta psihanalistă şi fosta

doctoriță, fosta profesoară de franceză Anne, ex-marinarul Mark şi Jonathan. Ceilalți erau participanți la cursuri anterioare, pe care-i întâlnisem pentru prima oară la întrunirea de coordonare. Meg şi Pamela erau juriste, angajate în mari cancelarii newyorkeze, Philip, Gregory şi Michael lucrau la Washington pentru deputați ori senatori, Ronald conducea într-un *think-tank* un grup de cercetare ocu-pându-se de delincventa juvenilă.

Era frig şi nimeni n-avea chef de vorbă. Când Mark şi Pamela au vrut să-şi aprindă nişte țigări, Katherine s-a răstit la ei, poftindu-i să țină distanța; s-au depărtat, Jonathan şi Anne s-au dus cu ei, iar Katherine s-a pornit să explice amănunțit de ce a fost corect cum procedase. Noi ceilalți am văzut şi ascultat stingheriți toată scena. Până când Ronald a întrerupt-o pe un ton amabil pe Katherine, întrebând-o dacă-i permite să-i ia de la colț o cafea. Cu lapte, fără lapte, cu lapte mult sau puțin, fără zahăr, aşa s-a gândit şi el, dar poate cu îndulcitor, eventual găseşte la ei Splenda, are gust de zahăr, e un soi de zahăr, dar fără calorii?

Când a sosit la nouă şi un sfert microbuzul, cei patru fumători s-au aşezat în ultimul rând, Katherine lângă şofer în rândul întâi, iar în cele trei rânduri intermediare Ronald şi Meg, apoi Jane cu mine, apoi Philip, Gregory şi Michael. Mi-ar fi plăcut să stau de vorbă cu Jane: despre seminarul în perspectivă şi cel încheiat, despre de Baur şi interesul ei pentru profesor, despre trecerea ei de la psihanaliză la Drept. Dar ea nu-şi terminase pregătirea pentru seminarul viitor şi dorea să citească. Aşa că m-am rezemat de speteaza scaunului şi am tras cu urechea la discuția din spatele meu. Pentru Phil, Greg şi Mike participarea la seminarul special reprezenta un lucru de seamă. Cine participase la el avea dreptul să se numere printre discipolii autentici ai lui de Baur şi putea spera că va fi promovat prin rețeaua informală a acestora de la Washington. Ne-am oprit la un popas lângă Albany. Pentru a reuşi măcar la prânz să intru în vorbă cu vecina mea de călătorie, am mâncat cu ea sushi la un bufet

japonez. Jane era fiica unui cuplu de psihanalişti, crescuse la New York, frecventase o excelentă şcoală particulară şi apoi colegiul de la Harvard; avusese succes ca psihanalistă, până simțise o nevoie imperioasă să evadeze din universul ei, limitat la a gândi şi a vorbi, şi să creeze, să schimbe, să facă efectiv ceva.

– Ce anume?

S-a uitat la mine, de parcă i-aş fi pus o întrebare deosebit de prostească.

– Doar asişti şi tu la schimbarea lumii! Vreau ca schimbarea asta să fie un succes.

În microbuz a continuat să citească, până i s-au închis ochii. Afară se perindau pe lângă noi dealuri cu ogoare arate, cu sălcii de un verde murdar şi păduri desfrunzite, câteodată o fermă cu silozuri mari şi alteori un mărunt şir de case. Cerul era cenuşiu şi atârna atât de jos şi apăsător asupra noastră încât, atunci când a început să fulguiască, mi-am zis că s-ar putea să ningă peste noi zile în şir. Apoi am adormit la rândul meu. M-am trezit pentru scurtă vreme, când microbuzul a trecut de pe autostradă pe un drum cu două benzi. Continua să ningă şi zăpada se depunea.

M-am trezit de-a binelea când microbuzul înainta zdruncinându-ne peste un teren cu denivelări, până a oprit. Lumea din jur era albă, fulgii de zăpadă dansau în văzduh, iar maşinile parcate în fața singuraticului restaurant cu bar aveau scufii groase pe capotă şi pe radiator. Se lăsa amurgul. M-am uitat la ceas, era patru; dormisem două ore.

Şoferul a coborât, iar Katherine, Jane şi Meg l-au urmat în restaurant. Katherine a revenit prima în maşină, s-a aşezat, s-a întors spre noi şi a spus:

– Mă tem că şoferul s-a rătăcit. Se întunecă şi ninge. Poate s-ar cuveni să înnoptăm la cel mai apropiat motel şi să ne continuăm drumul abia mâine dimineață. Ce ziceți?

– Să-l întrebăm pe şofer!

– Am încercat să-i vorbesc în timpul călătoriei. Trebuie să-i spunem noi ce să facă. Dacă-l întrebăm, face cum vrea el. Şi

o să vrea să mergem mai departe astă-seară; încă o zi de drum nu i-o mai plăteşte nimeni.

Afară s-a oprit un jeep. Au coborât patru bărbaţi, încotoşmănaţi în jachete verzi de tip militar şi pantaloni de camuflaj, cu căciuli de lână de culoare închisă pe cap şi cu cizme înalte până la pulpe, legate cu şireturi, în picioare. Au văzut microbuzul luminat, au râs şi au păşit prin zăpadă până la restaurant.

– Nu ne aşteaptă de Baur? N-a spus el că o să plece în munţi cu câteva zile înaintea noastră?

– Ar fi cazul să-i telefonăm.

La întâlnirea de coordonare ni se indicase un număr pentru situaţii de urgenţă; Ronald s-a dus în restaurant, dar s-a întors imediat.

– E doar un robot şi n-are înregistrată vocea lui de Baur; la apel răspunde un serviciu pentru situaţii de urgenţă.

– Are cineva un alt număr?

Am constatat că nimeni dintre noi nu avea un număr al punctului-ţintă spre care ne îndreptam sau măcar numărul lui de Baur din New York. Ronald a mai intrat o dată în restaurant, a obţinut de la Informaţii numărul lui de Baur, a sunat, dar n-a aflat, din mesajul lăsat pe robot, decât că familia e plecată din oraş şi poate fi contactată abia după 14 ianuarie.

Katherine stăruia.

– Dacă nu venim, de Baur o să-şi dea singur seama de ce. Doar vede şi el ce se întâmplă.

Dar a sosit şoferul, cu Jane şi Meg, şi cele două femei şi-au ocupat locurile, ca şi cum totul ar fi în regulă; şoferul râNjea.

– Ei, toată lumea e trează? Între şapte şi opt seara ajungem, mai târziu decât era prevăzut, dar mai devreme decât era aşteptat. Nu vă fie frică, nu veţi fi nevoiţi să împingeţi maşina. Motorul rezistă.

Am demarat.

– Cum e? Katherine credea că omul s-a rătăcit. Jane a dat din umeri.

– La tejgheaua barului a vorbit despre trasee şi localităţi - despre ele auzisem şi eu. Dar evident ştie pe unde s-o ia.

Un timp ne-au mai ieşit în cale diferite tipuri de maşini, unele personale, un autobuz şcolar, câteodată un camion de mari dimensiuni, cabina şoferului fiind înconjurată de o ghirlandă de beculeţe. Apoi drumurile au devenit mai înguste, circulaţia a încetat, tot mai rar câte o fereastră îşi proiecta reflexul luminii pe câmpul liber sau printre copaci. În microbuz era întuneric, nimeni n-avea chef să-şi aprindă lămpiţa fixată deasupra fiecărui scaun şi să citească. Cu toţii priveam, alături de şofer, şoseaua care şerpuia albă, fără urme de roţi, prin păduri ce păreau nesfârşite. Ne uitam la pinii acoperiţi de zăpadă, la fulgii căzând sub lumina farurilor. După două sau trei ore a încetat să mai ningă; şoferul a spus „În sfârşit!“ - dar fără vălul fulgilor universul alb din jur ne împresura şi mai puţin prietenos.

Şi iată c-am ajuns. Lumina o văzusem de la o vreme, întâi dincolo de un întins teren alb, apoi iar şi iar, la câte o cotitură a şoselei. La urmă microbuzul a suit un drum în serpentină şi a oprit în faţa unui hotel vechi, scăldat în lumină.

– Grăbiţi-vă, vă rog, ne-a spus şoferul, a sărit din microbuz, a deschis portiera şi ne-a descărcat bagajele.

– Vedeţi cum stau lucrurile, a continuat. Trebuie să o iau din loc cât mai repede.

Când de-abia coborâserăm, ne înfundam în zăpadă şi ne simţeam picioarele ude, el se şi urcase din nou la volan. A întors, ne-a făcut un semn de salut cu mâna şi a pornit. L-am urmărit cu privirea, l-am văzut coborând serpentinele, ivindu-se la câte o cotitură a şoselei şi, după un timp, rulând de-a lungul acelui întins spaţiu alb. De-acum nu-l mai auzeam.

Hotelul era o construcţie din lemn de trei nivele, cu balcoane în faţa primului şi celui de-al doilea. Piaţeta în care ne aflam era luminată de felinare, ca şi treptele care duceau spre intrare. Şi din ferestrele de la parter şi de la etajul întâi

se revărsa lumina. Am aşteptat, dar nu s-a ivit nimeni în uşă ca să ne ureze bun venit.

– Ei, hai să intrăm.

Ronald şi-a luat bagajele şi a urcat treptele. L-am urmat.

În hol am aşteptat din nou, şi iar n-a apărut nimeni, nici de Baur, nici un manager, nici vreun personal al hotelului. Ronald a strigat *hello*, dar n-a primit răspuns. Câțiva dintre noi ne-am aşezat pe scaunele împrăştiate prin hol; Ronald, Katherine şi cu mine am pornit într-o investigație de-a lungul parterului, Mark a zis „Eu mă duc să văd ce-i pe sus“, Jonathan l-a însoțit. Noi trei am ajuns, traversând o sală de mese, într-un salon cu cămin, în sala de mese am găsit, în spatele unei uşi, o scară care cobora la bucătăria din subsol şi un mic lift, menit să transporte la etaj mâncărurile; am trecut prin bucătărie şi printr-un şir de încăperi pustii din subsol până la celălalt capăt al clădirii, unde am urcat câteva trepte spre o săliță din spatele unui bar; de aici, o uşă se deschidea spre o bibliotecă cu rafturile goale şi o alta spre holul unde ne-am regăsit colegii. Totul era în paragină, pereții scămoşați şi pătați, tapiseria scaunelor jerpelită, lemnul zgâriat, iar în sala de mese erau rezemate de perete scaune care nu se puteau ține în echilibru pe numai trei picioare. În bucătărie atârnau de cârlige doar puține tigăi şi oale, iar frigiderele mari aveau uşile deschise şi erau goale şi ele. Totul era însă relativ curat.

– La etajul întâi se află o suită de încăperi unde de Baur şi-a depozitat nişte lucruri; sunt şi camere pentru noi - mai multe decât ne trebuie. La etajul doi e întuneric; n-am putut vedea nimic.

– Ce-i cu încălzirea?

Pamela se cuibărise în scaun şi-şi strânsese brațele în jurul pieptului. Era frig. Katherine şi-a pus mâinile în şold.

– Ce-i cu tonul ăsta de reproş? Nu eu am oprit căldura. Nici n-am văzut instalația. Probabil se ajunge la ea de-afară.

– Vii cu mine?

Jonathan a dat din cap, am ieşit amândoi şi am făcut ocolul casei. N-am găsit nici o instalație de încălzire la subsol sau anexată clădirii, ci o stivă mare de lemne, din care am luat câte am putut. Când am revenit în hol, Greg trântea înjurând receptorul telefonului cu monede.

– Ăsta nu funcționează.

– Ce-i cu lemnele? N-ați dat drumul la căldură?

Şi pe mine mă irita tonul Pamelei şi eram gata să-i replic, dar a intervenit Katherine.

– Nu te mai văicări. Du-te afară şi adu lemne.

– O clipă.

Ronald ridică o mână:

– Ar trebui să ne organizăm un pic. Cum ar fi dacă am căra întâi lemne în camera cu cămin, iar apoi am porni în explorare, patru la subsol, patru aici, patru la etajele de deasupra? Să căutăm alimente, pături, lumânări - tot ce ne-ar fi necesar, dacă noaptea va fi lungă şi friguroasă.

– Ăsta o fi funcționând?

– Vom vedea. Hai să ne punem pe căutat, câtă vreme merge lumina. Ați băgat de seamă că nu funcționează nici comutatoarele? Undeva trebuie să fie un comutator principal, dar nu l-am găsit încă, şi dacă un ceas cu program opreşte lumina la opt, nouă sau zece, rămânem în beznă. Uitați-vă deci după comutatorul principal.

De astă dată m-am asociat cu Greg, Phil şi Mike şi la etaj am umblat sistematic din cameră în cameră. Pe fiecare din cele optsprezece paturi se aflau împăturite un cearşaf şi un pled subțire de lână, dulapurile şi sertarele erau goale şi din robinete nu curgea apă. Cei trei însoțitori ai mei n-au luat constatările în tragic. Greg înjura cu umor şi dăruire, iar Phil şi Mike exersau de pe-acum maniera în care urmau să-şi povestească la Washington aventurile din Munții Adirondack.

În pragul suitei de încăperi ale lui de Baur ne-am oprit întâi nehotărâți, dar apoi le-am cercetat şi pe ele şi am găsit o cutie cu lumânări şi o jumătate de sticlă de whisky.

– Oricum nu ajunge pentru toți, a decis Greg, a luat o înghițitură zdravănă şi i-a trecut sticla lui Phil. Când Mike a golit-o, mi-a adresat un *sorry*, a deschis fereastra şi a azvârlit-o în bezna de-afară.

Nici căutările celorlalți n-au fost de mare succes. În bucătărie - trei conserve de supă, roşii la cutie de la Campbell, două canistre de apă, în bar câteva sticle cu resturi de whisky şi de coniac, în camera-bibliotecă o ladă de trabucuri, nici o instalație de încălzire, nici un comutator principal, nici un robinet de apă central. Anne şi Jane s-au dus cu o lumânare la etajul ultim, dar n-au găsit decât camere goale.

Totuşi ne-am păstrat buna dispoziție. Greg s-a oferit să gătească, iar Katherine l-a însoțit, de parcă ar fi ştiut cum administrează el nişte provizii neîndestulătoare. Pe când Mark făcea focul în cămin, am cărat scaunele din hol în salon. Chiar şi Pamela, gonită din scaunul ei, a vrut să se arate utilă şi a stivuit lemnele într-un turn, două grămezi în lung, două de-a latul.

Apoi ne-am aşezat în jurul căminului, am luat rând pe rând trei înghițituri din oala cu supă, am golit sticlele din bar şi am privit flăcările. Când Katherine ne-a anunțat, puțin mai târziu, că vrea să se ducă la culcare, am tras la sorți păturile şi cearşafurile, cine avea noroc, căpăta două pături şi un cearşaf, cine avea ghinion - două cearşafuri şi o pătură. Eu am fost ghinionist.

Deşi era extrem de frig în camera mea, am adormit. M-am trezit la patru, cu membrele țepene. Mi-am luat pătura şi am coborât în camera cu cămin, unde şedeau şi alții, dormind. M-am uitat la focul ce ardea cu flăcări egale şi totuşi mereu un pic diferite, şi m-am gândit la dragostea bunicului pentru valurile ce ajungeau la țărm egale şi totuşi mereu un pic altele. M-am gândit la durerea pricinuită bunicilor de tatăl meu şi dintr-odată mi-a fost teamă că înlăuntrul meu sălăşluieşte aceeaşi duritate, aceeaşi răceală.

Când s-a luminat de ziuă, m-am înfăşurat în pătură şi am ieşit în faţa hotelului. Întinsul spaţiu alb era un lac îngheţat şi acoperit cu zăpadă. Dincolo de el se înşira un lanţ muntos după altul, până când cerul şi munţii se împreunau, estompându-se în pâcla depărtării. În stânga răsărea soarele, anunţându-ne cu o lumină albă, înălţându-se galben pe coama muntelui şi oprindu-se în cele din urmă, roşiatic, pe cerul pâclos.

Jonathan a venit lângă mine.

– Probabil că de Baur şi-a avut comuna aici şi nu într-o fermă. O comună cu supraveghere strictă. Ai văzut aparatura?

– Aparatura?

– Hai cu mine.

M-am întors cu el în hotel şi am trecut împreună dintr-o încăpere într-alta. În fiecare din ele erau instalate sub tavan unul sau două mici aparate video.

– Am verificat şi sus. Sunt instalate şi în camerele de-acolo.

– Existau aparate video şi în anii aceia?

– Evident că da. A râs.

– Poate că la voi în Europa încă nu erau.

Ne spuneam cu toţii că în cursul dimineţii aventura va lua sfârşit şi va începe seminarul. Dar nu s-a întâmplat nimic.

Când foamea ne-a chinuit tot mai rău, am mai cercetat o dată hotelul de jos până sus. N-am găsit nimic. Nici în şopronul din spatele hotelului. Nu existau provizii, ci doar alte lemne de foc, nişte unelte agricole ruginite, un godin şi un automobil vechi, stricat. În spatele hotelului am dat de o scară, care ducea, la nivelul subsolului, spre o uşă de fier încuiată - probabil acolo era instalaţia de încălzire.

A ieşit soarele şi la amiază s-a făcut atât de cald, că ne-am putut aşeza pe terasă.

– De-aş avea acum un corn mare cu cremă de brânză şi somon şi un pahar de şampanie, visa Jonathan.

Meg îşi dorea brânză de capră cu căpşuni proaspete, Phil o friptură cu cartofi prăjiţi, fiecare poftea la altceva, eu aş fi vrut două ouă la pahar cu arpagic, pâine integrală prăjită şi

miere. Făcea parte din joc ca fiecare din noi să aibă o dorință diferită de ceilalți, şi Katherine ne-a impresionat cu visul ei despre o omletă din ouă de prepeliță.

Dar apoi jocul s-a terminat, foamea a rămas, soarele s-a ascuns în nori şi era frig. Când ne-am adunat din nou în salon, în jurul căminului, ne-a cuprins o dispoziție agresivă. Ce-şi închipuie de Baur, de fapt, ce-a fost în capul şoferului, când a pornit la drum cu noi. De ce Jonathan, odată ce a bănuit că de Baur şi-a condus aici, cu douăzeci de ani în urmă, acea comună, nu ne-a avertizat din start. De ce nu lua Mark o decizie - nu fusese el la Marină?

– Dacă nici azi nu vine nimeni, noi trebuie s-o luăm din loc mâine dimineață.

Mark râdea.

– Nu-i nevoie să fi fost la Marină ca să-ți vină ideea asta.

– Noi? De ce nu merg numai câțiva în investigație şi apoi vin să-i ia pe ceilalți cu o maşină?

– Iar celor care merg le dăm cele mai bune haine şi încălțări pe care le avem.

– Dar dacă nu se întorc şi sunt nevoit să ies şi eu, mai târziu?

Jane mi-a spus:

– Nu mai suport. Dacă mă duc sus şi încerc să trag un pui de somn, pot să iau pătura ta?

I-am făcut semn că da. Însă n-a plecat. Se uita pe fereastră şi părea atât de concentrată, încât ne-am părăsit şi noi scaunele şi ne-am uitat afară. Pe celălalt mal înainta o maşină.

După câteva minute ajunsese - era un Jeep din care au coborât patru bărbați.

– Nu-i cunoaştem? a şoptit Ronald. Nu i-am întâlnit ieri în fața restaurantului?

Cei patru au urcat scara, s-au proțăpit în fața noastră şi ne-au întrebat:

– Ce faceți aici?

Ronald le-a vorbit despre seminar şi despre situația critică în care ne-am trezit.

– Suntem bucuroşi că ați apărut. Cum ați venit aici? Cât de departe este prima aşezare? Când vreți să vă continuați drumul? Pe câți dintre noi ați putea să-i luați cu dumneavoastră? Pun prea multe întrebări dintr-odată, scuze.

Purtătorul lor de cuvânt, un bărbat viguros ceva mai în vârstă, cu o față colțuroasă, tuns scurt, care-l ascultase pe Ronald fără a clipi, mestecând ceva printre maxilare, nu s-a prea grăbit să răspundă:

– Nu ştiu dacă aveți idee unde vă aflați. Oricum, n-ați pierdut nimic aici. Acum se întunecă, dar mâine dimineață o să vă căraţi.

Pamela s-a prezentat, întru totul avocata eficientă, sigură de sine, şi le-a explicat cu amabilitate răbdătoare că aici trebuia să aibă loc seminarul nostru, că şi profesorul mai fusese instalat aici, dar acum nu se ştie ce anume îl împiedicase să apară, că nici noi nu dorim să mai rămânem, că-i primim cu plăcere în noaptea asta, dar şi contăm pe ajutorul lor.

– Tăticu', i s-a adresat unul din ceilalți trei purtătorului de cuvânt, ce-ar fi dacă fetele s-ar apuca de gătit?

Purtătorul de cuvânt nu s-a întors spre fiul său, ci a continuat să-l fixeze pe Ronald.

– Dacă vreți să mâncați astă-seară, ar fi bine să vă faceți utili. Femeile să gătească, bărbații să-i ajute pe băieții mei.

S-a uitat la Mark.

– Tu cine eşti? Ce cauți la ăştia?

Mark ezita. Nu-l cunoşteam prea bine. De la soldatul de elită la studentul în Drept, interesat de teorie politică - o evoluție care mă impresionase, iar observațiile lui mi se păruseră totdeauna informate, chibzuite şi pline de franchețe. Ce-i trecea prin minte în secundele de ezitare? Că trebuie să opteze pentru noi sau pentru ceilalți? Că alături de ceilalți ar face figură bună? Că ar putea interveni la ei în favoarea noastră? Că, de fapt, de noi nu-l lega nimic?

– Mă cheamă Mark Felton. Am venit cu ei fiindcă suntem colegi de studii. Până acum doi ani am fost la Marină.

Celălalt i-a întins mâna.

– Steve Walton. De pe vasul portavion *Independence*. Îmi pare bine, Mark, îmi pare bine. Hai să bem o bere.

Au trecut în salon. Fiul purtătorului de cuvânt şi, cum ne-a informat, verii lui îşi ofereau o plăcere zorindu-ne la căratul bagajelor şi al proviziilor şi dând ordine femeilor la bucătărie. Au ocupat apartamentul lui de Baur şi camerele învecinate. Erau gălăgioşi şi grosolani, şi cred că ceilalți oscilau, ca şi mine, între sentimentul că situația noastră e umilitoare şi n-ar trebui s-o răbdăm şi dorința de a nu da de necaz şi de a lăsa repede în urmă totul. Nici unul din noi nu s-a revoltat. M-am luat după o amintire din copilărie - un coleg de clasă gălăgios şi grosolan îmi tot căuta pricină, dar înlăuntrul meu m-am desprins de el în aşa măsură, încât i-am stricat cheful să se mai lege de mine.

Am mâncat împreună în salon - hamburgeri cu cartofi şi ketchup. Ni s-a precizat că n-avem dreptul la această mâncare. Până când lui Mike i-a fost de-ajuns. Ferchezuit cum era, îl socotisem un lăudăros înfumurat. Dar şi-a pus fără vorbe pe masă farfuria de carton cu hamburgerul pe jumătate consumat, s-a sculat şi a dat să plece.

Când făcuse trei paşi, fiul lui Steve Walton i-a întins un picior, iar Mike s-a împiedicat şi a căzut. A căzut la picioarele unuia din veri, iar acela s-a aplecat, l-a luat pe Mike de păr cu mâna dreaptă şi l-a trântit cu fața în farfuria pe care o ținea în stânga. În timpul ăsta râdea, râdeau şi ortacii săi, arătând cu degetele spre scena în curs, se băteau cu palmele pe pulpe, râdeau mai tare. Apoi Steve Walton a spus: „Ajunge“, şi vărul s-a oprit; Mike s-a ridicat, cu fața plină de ketchup, şi a ieşit.

– Puțin cam violenți, băieții, i-a spus Steve Walton lui Mark care stătea lângă el, ridicându-şi paharul în semn de „noroc“ - aşa am fost şi noi pe vremuri. Mark i-a răspuns la închinare.

Am rămas înmărmuriți. Jane şi cu mine ne-am uitat unul la altul şi ne-am citit pe chipuri aceeaşi consternare. N-am trăit vreodată experiența violenței fizice. Nici acum nu m-am temut că voi fi atacat fiziceşte şi doborât. Dar m-am simțit la cheremul lor, lipsit de apărare, neajutorat. Nu voiam decât să plec. După un minut s-a sculat de pe scaun Katherine, chipul şi atitudinea ei exprimau aceeaşi cumsecădenie ofensată cu care-i admonestase pe Mark şi Pamela din cauza fumatului, şi s-a îndreptat spre uşă.

– Stai jos! Steve Walton a repezit-o cu asemenea furie, încât în prima clipă n-a mai îndrăznit nici să se mişte, nici să se aşeze. S-a aşezat numai atunci când el şi-a sprijinit brațele pe rezemătoarele scaunului său, ca şi cum ar vrea să se ridice în picioare.

– Mâncarea noastră nu se lasă în farfurie, s-a înțeles?

Ar fi trebuit să ne ridicăm şi să ieşim. Ar fi trebuit să ne rămână dumicatul în gât. Dar am mâncat. Ne era ruşine, nu ne priveam în ochi, dar ne-am golit, flămânzi, farfuriile.

După ce-am terminat de mâncat, ne-au gonit din salon. Ronald a încercat să lămurească poziția noastră şi să negocieze un compromis, dar cei doi veri l-au înşfăcat şi l-au dat pe uşă afară. Un timp am stat înfrigurați pe hol.

– Mâine dimineață pornim la drum, îndată ce se luminează.

– Reuşim fără Mark? Nu cred că vrea să vină cu noi.

Mark rămăsese cu Steve Walton şi cu băieții în salon.

– Eu nu vin. Mai bine gătesc câte ceva şi aştept până vine cineva. Sau mă iau ăştia cu ei şi mă lasă undeva. Să umblu treizeci de mile prin zăpadă - nu-i pentru mine.

– Nici pentru mine. Aşa cum suntem îmbrăcați - ne-am căuta moartea.

Ronald a privit în jur.

– Eu unul pornesc mâine dimineață. Cine vine cu mine?

– Eu.

Jonathan a dat din cap.

– Să nu facem o dramă din toată treaba. O să discut cu ei în termeni băneşti.

Mike îşi ştersese ketchupul de pe faţă. Evita să ne privească.

– Vin şi eu cu voi.

Greg şi Phil au dat din cap, în semn că da, vin şi ei.

Când a dat din cap şi Pamela, Katherine i-a zâmbit:

– Dar să nu fumezi.

– Nici nu mai am ţigări.

– Mi-ar plăcea să vin şi eu. Dar am o problemă cu şoldul şi abia dacă pot să merg o milă pe jos.

– Deci vom fi şapte.

Ronald ne-a surâs cu toată gura şi ne-a întins mâna:

– Unul pentru toţi şi toţi pentru unul. Am bătut palma.

Când mă întinsesem în pat, îngheţat, a bătut cineva la uşă. Era Jane, cu păturile şi un cearşaf.

– Căldura corpului uman... Ar fi pur şi simplu mai raţional...

Aşa că ne-am băgat împreună sub păturile noastre. Patul era îngust, ea s-a lipit de spatele meu şi am fost mulţumit: mai bine să-mi încălzească spatele decât pântecele. Am auzit amândoi cum Jonathan a fost dat afară din salon, ţipându-se la el.

– Nu vrem banii tăi de rahat. Vrem să ne distrăm.

A urmat o bubuitură - s-a trântit uşa salonului -, şi după câteva clipe am auzit paşi grei urcând scara şi trecând de uşa noastră.

Jane a spus:

– Poate că ar trebui să vin şi eu cu voi. Dar ştii că-i o nebunie. Nu reuşim să parcurgem treizeci de mile într-o singură zi, iar o noapte petrecută sub cerul liber ne-ar ucide.

I-am povestit despre punii staţionând în Alpi, despre francezii ajunşi pe malul râului Berezina şi despre nemţii opriţi în faţa Moscovei - toate învăţate de la bunicul meu - până când a adormit.

M-am trezit brusc şi nu ştiam ce anume mi-a întrerupt somnul. Era întuneric, mă încălzisem cât de cât, iar Jane respira liniştită. Apoi am auzit cum cineva încerca să pornească un motor. Pesemne că era a doua încercare, prima probabil că mă trezise. A eşuat şi aceasta. M-am dat jos din

pat şi m-am dus la fereastră. Ningea uşor. A treia încercare a reuşit. Jeep-ul s-a pus în mişcare, după câțiva metri s-au aprins farurile şi maşina a ajuns pe şosea. Dar se balansa, n-a trecut decât cu greu de prima serpentină, la a doua a nimerit în şanț şi n-a mai putut ieşi. La parter s-au deschis cu zgomot nişte uşi, băieții au ieşit în fugă pe terasă şi au ajuns lângă Jeep, tocmai când şoferul şi însoțitorul său se dădeau jos din el.

– Uite-i pe Greg, Mike şi Phil, a spus Jane, venită lângă mine.

Băieții îi fugăreau înspre hotel şi până în hol, au răcnit să coborâm, şi unul din veri a urcat în goană la primul etaj şi a tras cu violență de uşile camerelor. Jos cuvânta fiul lui Steve Walton. Avea o lanternă de buzunar în mână şi arăta cu ea spre Greg, Mike şi Phil. Râdea.

– Unul pentru toți şi toți pentru unul? Astor trei prieteni ai voştri nu le pasă de toți, ci doar de ei înşişi. Suficient de isteți să pornească maşina, dar nu i-a dus mintea să descopere maneta de tracțiune totală. Care din voi a fost eroul? Unde a crescut de n-a învățat nimic?

A continuat să râdă.

– Acum vă puneți ghetele, veniți cu noi şi scoateți maşina din rahat, s-a-nțeles?

– Vorbiți aiurea. Katherine era indignată:

– Să scoată un Jeep din zăpadă? Care poate porni singur, cu maneta de tracțiune?

Pentru a doua oară ne-a fost dat să nu pricepem ce se petrece şi să rămânem înmărmuriți, după ce faptul s-a întâmplat. Fiul lui Walton a prins-o pe Katherine, o femeie micuță, fragilă, de gulerul puloverului, a deschis uşa şi a trântit-o în zăpadă.

– Preferi să ieşi desculță? Apoi a răcnit la noi:

– În trei minute să fiți gata.

Am ajutat-o pe Katherine să se ridice. Tremura şi plângea; am fost deosebit de precaut, crezând că s-a lovit. Dar ea a negat din cap. Era doar umilința neputinței.

Ninsoarea s-a înteţit. Dacă urma să ningă aşa în continuare, n-aveam să mai găsim nici un drum, a doua zi. Am întâlnit privirea lui Ronald şi mi-am dat seama că gândeşte la fel. Am tras şi împins Jeepul din şanţ, peste şosea, până-n piaţa din faţa hotelului. A fost o muncă dură şi s-a iscat o ceartă: Ronald s-a indignat că Greg, Phil şi Mike se fac numai că pun mâna şi ei, dar îi lasă să muncească pe ceilalţi. Când Jeep-ul ajunsese din nou la locul său, eram extenuaţi, uzi de zăpadă şi de transpiraţie. Ne-am întors în hol. Katherine ne-a povăţuit să ne frecţionăm până ne uscam şi apoi să ne suim în pat, cu toate hainele pe care le avem.

– O clipă.

Necaptându-ne imediat atenţia, Steve Walton a scos un pistol, l-a ridicat şi a tras în aer. Când ne-am întors spre el, l-a băgat în taşca atârnată de umăr şi ne-a măsurat cu o privire fixă.

– Suntem dezamăgiţi. V-am permis să rămâneţi, deşi n-aveţi ce căuta aici. Împărţim cu voi mâncarea noastră. Iar voi ce faceţi? Ăsta - a arătat spre Jonathan - ne tratează de parcă am fi şoferi de taxi, care sunt obligaţi să-l ducă pe bani unde vrea el. Ăştia trei ne-au furat. Tu - s-a întors spre Ronald - ne calci pe nervi cu zicerile tale despre înţelegere şi compromis. Noi cerem recunoştinţă şi amabilitate.

Şi-a ridicat vocea.

– Recunoştinţă şi amabilitate şi scuze pentru purtarea voastră de până acum. S-a înţeles ce doresc să aud mâine?

S-a postat în faţa mea:

– S-a-nţeles?

Cum n-am răspuns pe loc, m-a îmbrâncit de-am simţit peretele în spatele meu. S-a apropiat de mine atât de tare, încât faţa lui aproape c-a atins-o pe a mea şi i-am mirosit respiraţia.

– S-a-nţeles?

– Da.

Ne-a trecut în revistă pe toţi, şi toţi au spus „da“. Apoi a plecat cu băieţii în salon. Noi am urcat în camerele noastre,

fără să mai scoatem un cuvânt. Jane şi cu mine ne-am dezbrăcat şi ne-am frecționat ca să ne uscam, stingheriți că nuditatea noastră nu ne-a trezit nici o dorință, în pat, ea mi-a zis:

– Nu suntem aici decât de două nopți şi totuşi de o veşnicie.

Întâi am vrut să răspund „da“, dar nu suportam să mă mai aud spunând „da“ încă o dată. Tot mă mai stăpânea frica, nu de ceva anume ce s-ar putea întâmpla, dar ca o senzație în tot trupul.

– Ce-o să fie mâine?

– Ninge tot mai tare şi mă tem că n-o să putem pleca. N-or să ne permită să intrăm în salon şi va trebui să încercăm să ducem soba din şopron în bibliotecă.

– Şi va trebui să le cerem scuze.

– Suntem nevoiți să-i facem să-şi împartă din nou mâncarea cu noi.

După un timp, Jane a spus:

– Nici nu ne-au explicat ce caută ei aici, în fond.

Ne-au lămurit a doua zi. Veniseră să vâneze. La zece, când s-a oprit ninsoarea, şi-au pus provizii în rucsacuri şi şi-au încercat puştile pe terasă, iar la zece jumătate, când a ieşit soarele dintre nori, au pornit. Mark s-a dus cu ei.

– Acum, a zis Pamela.

– Acum, ce? La Jeep e blocat volanul.

– Atunci le pregătim o capcană. Tăiem o gaură în podeaua holului. Sau poate că are cineva nişte somnifere? Le strecurăm în mâncarea lor. Ori ne baricadăm cu proviziile, şi-atunci vor fi nevoiți să negocieze cu noi.

Dar proviziile nu mai erau în bucătărie. Intrarea la încăperile lui de Baur era încuiată şi n-am reuşit nici să spargem uşa, nici să intrăm prin balcon.

– De unde au ăştia cheile?

– Haideți cu mine, a spus Greg, şi am mers cu el până la Jeep. Volanul era blocat cu o bară de fier, dar portierele nu erau încuiate. Greg a deschis portiera din dreapta şi ne-a

semnalat o servietă de piele, aflată la picioarele locului de lângă şofer.

– Parcă ar fi... Nu m-am uitat bine la ea astă-noapte şi nici n-am deschis-o, dar nu vă aminteşte şi vouă de...

Pamela a deschis servieta. Două cărți, un teanc de hârtii, un calendar. A răsfoit calendarul.

– Da, sunt lucruri ale lui de Baur.

– Ce să însemne asta?

– Nu ştiu.

Pamela a pus servieta la loc.

– Dar nu-mi place.

Ronald nu şi-a încheiat fraza, şi nici altcineva dintre noi nu a exprimat clar de ce anume ne temeam. Am mutat soba, i-am trecut burlanul printr-o lucarnă, am cărat lemne în bibliotecă şi ne-am făcut focul. Când şi când auzeam împuşcături. Dacă avea să fie cât de cât posibil, aveam să plecăm mâine. Azi eram obligați să ne scuzăm. Cine? Am tras la sorți, eu umblam de la unul la altul cu găleata pentru şampanie de la bar şi la sorți a ieşit Katherine.

– Eu o fac. Dar nu cred că ăştia se mulțumesc cu scuzele unei femei.

Pamela s-a uitat la mine.

– Tu ar trebui s-o faci.

– Am tras la sorți şi sorții au nimerit-o pe Katherine. Măcar să încerce. Dacă nu va fi în regulă, vedem mai departe.

– De ce să înfruntăm un risc pe care-l putem evita? Să se scuze el, sau - şi mai bine - amândoi.

– Eu n-am s-o fac. De ce am mai tras la sorți, dacă...

– Ai mai spus-o. Am tras la sorți fiindcă n-am găsit ceva mai bun. Pentru că n-am stat să chibzuim. Acum am chibzuit şi am ajuns la o concluzie mai bună.

Pamela avea dreptate, ştiam. Dar nu voiam. Nu voiam să mă scuz pentru ceva de care nu mă socoteam vinovat. Când a început tragerea la sorți, mi-am adus aminte cum o vecină i s-a plâns maică-mii că i-aş fi strigat „pişăcioaso“, iar mama s-a ținut de mine până m-am scuzat. Eram copil şi nu

rostisem niciodată ocara, nici măcar nu auzisem de ea. După ce mi-am cerut scuze, m-a copleşit o asemenea stare de rău, încât nu pricepeam ce mi se întâmplă. Că de dragul păcii cu mama îmi sacrificasem demnitatea, că toate ritualurile autocriticii, cu false învinovăţiri şi false scuze, ţinteau spre acea sacrificare, că sacrificiul ducea la frângerea respectului de sine - toate acestea nu le-am înţeles decât mai târziu. Nu, nu aveam să comit o trădare faţă de mine însumi. Nu aveam să mă scuz. Să încerce Katherine, şi dacă nu va fi în regulă, vom vedea atunci.

Au sosit cty un căprior împuşcat. Katherine a fost desemnată să-l tranşeze, pentru că era medic, iar eu m-am oferit s-o ajut, fiindcă aveam mustrări de conştiinţă faţă de ea. Nu ştiu ce sarcini au primit ceilalţi: să care lemne pentru căminul din salon, să aprindă focul, să pună berea la rece, să instaleze aparatul şi difuzoarele din care au răsunat deodată şlagăre prin hotel, până la bucătărie. Probabil că Steve Walton şi băieţii au avut prilejul, în timpul celor trei ore în care Katherine şi cu mine am preparat friptura, să stea de vorbă între patru ochi cu fiecare din noi, şi cu Katherine, pe care am lăsat-o de câteva ori singură, cei patru urmărindu-i în repetate rânduri, curioşi, priceperea în arta culinară. La masă n-au scos imediat pe tapet ce aflaseră. La începutul mesei Katherine îşi rostise scuzele şi credeam că au fost bine primite; ea se referise la diferenţa dintre aşteptările lor şi ale noastre, care ajunseseră din nefericire să se ciocnească, vorbise despre deosebiri temperamentale şi de stil, îşi exprimase regretul că-i ofensam pe ei, care ne ajutaseră la nevoie şi, în final, speranţa că masa comună va aduce împăcarea şi că friptura de căprior va fi pe gustul tuturor.

Dar, după ce am rămas un timp tăcuţi, fiul lui Walton i s-a adresat lui taică-său:

– Oare aia a vrut să spună că nu vorbim la un nivel potrivit? Ne ia drept ţărănoi, ne crede proştii satului?

– Nu ştiu dacă asta a vrut să spună. Dar ştiu că ne socoteşte idioţi. Nişte idioţi la care te scuzi pentru

mărunțișuri şi omiți să menționezi lucrurile importante. Să pui o capcană, să tai găuri în podea, să otrăveşti mâncarea - Walton vorbea tot mai tare - n-ar fi cazul să vă scuzați pentru ideile astea? Şi de astă dată nu vreau să aud o fată, ci un băiat. S-a-nțeles? Tu, ăsta de aici - a arătat spre mine - ai înțeles?

Am dat din cap, dar n-a fost de-ajuns, aşa că am spus „da“ şi după masă, când cei patru şedeau în salon, iar noi în bibliotecă am spus iarăşi „da“ la propunerea să ne exprimăm scuzele în dimineața următoare. Doream să mai tragem o dată la sorți şi aveam de gând să trişez, cum trişasem şi prima oară. Dar ceilalți au refuzat chiar şi să vorbească despre asemenea proiect. Nici despre altele nu voia nimeni să vorbească. Cine le povestise celor patru despre propunerile Pamelei? În cine te mai puteai încrede?

Jane i-a spus lui Meg:

– Cred că ar trebui să fiu sinceră cu tine. N-am încredere în tine. N-am dovezi împotriva ta, dar intuiția îmi spune...

Meg şi-a clătinat capul cu tristețe. Când, la nouă seara, ni s-a stins lumina, a sosit unul din veri şi a arătat spre Pamela:

– Hei, scârbă mică, sus de pe scaun şi vino cu mine.

Avea o voce băută. Pamela s-a uitat în jur şi măcar Katherine, Jane, Ronald, Jonathan şi cu mine ne-am sculat în picioare. Dar ca şi cum atât ar fi aşteptat, fiul lui Steve şi celălalt văr s-au ivit în uşă. Fiul lui Steve purta un pistol într-o taşcă atârnată numai de umăr, nu prinsă în catarame. Pamela şi-a rotit privirea de la ei spre noi, de la noi spre ei, s-a ridicat de pe scaun şi i-a urmat.

Am aşteptat, am auzit râsete, schimburi de cuvinte, vocea puternică a lui Steve Walton şi cea înceată a Pamelei. Nu distingeam ce se vorbea în salon, dar nu ne încumetam să ascultăm la uşă. Un timp s-a lăsat liniştea, apoi am auzit un țipăt şi imediat încă unul. Jane a alergat spre uşa salonului, a încercat s-o deschidă, a găsit-o încuiată şi a bătut în ea cu pumnii. Pamela a deschis, palidă, cu pete roşii în obraji şi cu ochi speriați.

– Lasă, Jane, lasă.

De ce n-am devenit clarvăzător decât în momentul înfrângerii mele? Pentru că după înfrângere nu mai e nimic de câştigat, nimic de pierdut? Pentru că înfrângerea distruge, odată cu iluziile despre propria persoană, şi falsele reprezentări despre ceilalți? Pentru că interogația înfrângerii: „Cum s-a putut ajunge aici?“ te obligă să priveşti lucrurile mai îndeaproape şi cu mai mare precizie?

Când am ajuns seara în camera mea, Jane îşi luase păturile şi cearşaful. O acuzase pe Meg, dar nu mai suporta nici vecinătatea mea. Şedeam pe pat şi-mi dădeam seama că simțeam şi eu la fel, nu-i mai suportam pe ceilalți, nu le mai suportam fețele, vorbele, mişcările, frica. Tot ce trăiam nu ne suda, ci ne depărta pe unii de ceilalți. Noaptea fără trupul şi păturile lui Jane avea să fie prea rece. Ar fi trebuit să-mi iau aşternutul, să mă duc în bibliotecă şi să mă culc lângă sobă. Dar ideea să aud respirația celorlalți şi să le simt mirosul mi-a fost insuportabilă, aşa că m-am întins în patul meu.

Până când m-am trezit la patru şi frigul s-a dovedit mai insuportabil decât respirația şi mirosul celorlalți. M-am culcat în bibliotecă. La opt am fost duşi în hol; Pamela a ieşit ultima din salon, a venit lângă noi, dar nu ne-a privit. Ce aveam să le spunem? am întrebat. Am ieşit în față, şi ei şi-au făcut jocul. Ce doream? Să mă scuz? Pentru grupul nostru? Nu şi pentru mine? N-ar fi mai potrivit să încep cu mine?

În cele din urmă îmi rostisem scuzele. M-am dus în camera mea şi mi-am tras pe mine toate hainele, am revenit în bibliotecă, mi-am luat pătura, m-am învelit cu ea şi am ieşit afară. Zăpada tot mai era prea înaltă pentru a găsi drumul, dar nu-mi păsa; nu voiam decât să evadez din hotel şi să plec de lângă ceilalți. Am păşit anevoie de-a lungul lacului, până am văzut hotelul tronând pe colină, dincolo de marea întindere albă.

Ce va fi făcut aici Comuna? Oriunde priveam, era doar pădure. Oamenii nu avuseseră cum să cultive în solul de aici

nici cele de strictă trebuință. Ce ar fi putut să producă? Cum ar fi putut aduce materialele şi livra produse?

Nimic nu se potrivea. Comuna nu avea cum să fi fost experimentul unei vieți noi, diferite, mai bune într-o colectivitate, pe care-l constituie de regulă Comunele. Fusese experimentul lui de Baur, efectuat asupra oamenilor care i se asociaseră. După cum această săptămână era un experiment efectuat asupra noastră, în cadrul căruia provocările, amenințările şi primejdiile erau la fel de inautentice precum fusese promisiunea unei vieți mai bune în cadrul Comunei.

Cum se comportă nişte studenți, viitori politicieni, judecători, oameni de afaceri şi alți inşi purtători de răspunderi, supuşi unor condiții extreme? Cât se dovedesc de solidari, cât de egoişti? Cât de fermi în principiile lor, cât de dispuşi să colaboreze? De ce anume este nevoie, ca să se trădeze reciproc, ca să se întoarcă unii împotriva celorlalți? Cât frig, câtă foame, tensiune, frică sunt trebuincioase, ca să cadă de pe ei lustrul civilizației?

Totodată, nici un participant la experiment nu e lăsat să moară de frig, de foame sau să sufere o vătămare gravă. Trebuie să existe strictul necesar de pături, strictul necesar de hrană pentru prima seară, ocupanții trebuie să aducă strictul necesar pentru toți, iar dacă ei iau în stăpânire camera cu cămin, trebuie să se poată transporta o sobă în altă încăpere. Dacă apare violența, ea trebuie să arate rău, dar nu să provoace o durere adevărată; Mike a căzut pe podea, Katherine în zăpadă, şi eram sigur că Pamela nu fusese violată, ci doar profund speriată şi umilită.

Un experiment? De fapt, ce trebuia să demonstreze săptămâna aceasta, ce concluzie pe care de Baur să n-o fi aflat încă, după toate seminariile precedente, organizate aici? Nu, el nu dorea să ne cerceteze. Nici măcar nu se ținea deoparte, cum cer dispozițiile unei experimentări corecte. El se implica în joc. Aparatele video nu datau din vremea Comunei şi nu erau scoase din funcțiune. Prin ele urmărea cum ne comportăm şi le dădea indicații colaboratorilor săi

cum să se comporte cu noi. Nimeni n-o trădase pe Pamela; de Baur o văzuse şi o auzise prin camera video.

Când fiul lui Steve Walton îşi bătuse joc de Greg, Mike şi Phil, zicând că nici unuia nu-i păsa de toţi şi tuturor numai de ei înşişi, îl luase gura pe dinainte şi scăparea lui ar fi trebuit să ne atragă atenţia. Cum de ştia despre legământul nostru din seara dinainte?

De Baur nu voia să ne supună unei cercetări, ci să ne formeze. Mi-au venit în minte pasaje din cartea şi din cursul lui, al căror sens nu izbutisem să-l sesizez pe deplin, citindu-le sau ascultându-le. Bucuria răului, plăcerea de a urî, de a lupta şi a ucide, voluptatea întunecatelor ritualuri ale fascismului şi comunismului - pe toate le refulaserăm doar. Refuzam să privim în ochi răul - ni se spunea -, ne întorceam privirea de la el, de aceea toate, chiar toate reveneau. „Credeţi că a fost o problemă numai a acelor oameni? Numai a acelor vremuri?“ - auzisem întrebările nu doar o singură dată, când prelegerea aducea în discuţie cumplitele întâmplări ale trecutului.

Seminarul special,avea menirea să ne înveţe să privim în ochi răul, răul din ceilalţi şi din noi înşine. Tuturor le venea rândul în timpul acestei singure săptămâni, toţi aveau să afle că sunt în stare să-şi renege, să-şi trădeze, să-şi vândă principiile binelui şi să acţioneze cu hotărâre sub semnul răului. Cine nu căzuse încă urma să cadă, poate cu ajutorul unui ghiont pe care de Baur îl va desemna drept cel adecvat, dat fiind că instalaţia video îi dezvăluise slăbiciunea de care se putea lega.

Îi înşelasem pe ceilalţi, când se trăsese la sorţi, şi rostindu-mi scuzele mă trădasem pe mine însumi. Ce se cuvenea să învăţ de aici? Că eram capabil să săvârşesc răul? Că puteam să-mi folosesc această capacitate? Ţelul urmărit era de a făuri din participanţii la seminarii o comunitate a celor ce priviseră răul în ochi şi acum erau gata să se slujească de el cu hotărâre?

Nu voiam să aparţin acestei comunităţi, nu voiam să am nimic de-a face cu ea. Nici nu voiam să aştept să le fi venit tuturor rândul şi să apară de Baur, să ofere interpretări şi explicaţii, împăcare şi seducţie şi la urmă să-i lase pe toţi să plece, dându-le sentimentul că după o asemenea experienţă deosebită au devenit oameni deosebiţi. Am traversat lacul până la hotel. La mijlocul marii întinderi albe, pustii, m-a mai cuprins o dată frica - frica ultimelor zile, frica de a mă prăbuşi şi de a mă îneca, frica pură, care n-are nevoie de o motivaţie. Pe malul celălalt, frica mi-a pierit. În camera mea de hotel m-am aşezat în faţa camerei video şi i-am spus lui de Baur că e timpul să vină şi să încheie toată treaba.

Cei patru m-au luat cu ei în Jeep până la New York. I-am pândit când se pregăteau să plece şi le-am spus în faţă, cu fermitate, că nu părăseau hotelul pentru scurt timp, cum ne ziseseră nouă, ci că-şi îndepliniseră misiunea şi de Baur avea să vină curând. Au dat din umeri şi m-au lăsat să urc.

Erau actori. Cel pe care-l cunoscusem ca Steve Walton fusese cu an în urmă membru al Comunei şi îndruma, de când seminariile de iarnă luaseră locul Comunei, alţi actori; cu ei înscena o dată o partidă de vânătoare, întruchipa altă dată un cerc de cheflii beţivi şi pocherişti, ori un grup de prieteni veterani dintr-un război.

– Într-un rând am jucat o bandă de hoţi care se ascund de poliţie. Ne-am amuzat, dar unul din noi a întrecut măsura şi nu mai părea autentic, ci se purta ca-n filme. Nu totdeauna vremea de afară a colaborat cu noi atât de bine ca acum.

– Unde-i de Baur?

– De mult la hotel. Stă într-un *cottage* dincolo de munte şi n-are drum lung de făcut.

– Stă în faţa unui perete cu monitoare.

– Când încă nu erau instalate camerele video, improvizam mai mult. Visul lui John este nu numai să-l sunăm din când în când la telefon, ci ca fiecare din noi să poarte în ureche un mic receptor, prin care să ne poată dirija cu toată precizia. Fără mine - sunt actor, nu robot.

Conducea maşina în mod prudent şi echilibrat. După ce am lăsat în urmă Munții Adirondack, călătoria pe şosea, prin întuneric, a devenit monotonă. Mi-a trebuit un timp până să mă obişnuiesc cu ambianța fără zăpadă, cu fluxul automobilelor şi până să-mi iasă din cap imaginile ultimelor zile.

– Cum era Comuna?

– Cum a fost Comuna? A stat să se gândească.

– N-aş fi vrut să fiu unul din membrii ei obişnuiți. Făceam parte din conducere, şi chiar pentru noi lucrurile erau uneori greu de suportat. Că nu exista o sferă privată, că - exceptând momentele când erai eliminat drept pedeapsă - erai mereu împreună cu alții, când mâneai, când dormeai, când făceai amor, când stăteai pe closet, mai mergea. Dar John schimba în permanență regulile, şi nu spunea că le schimbă şi nici cum, ci într-o zi pur şi simplu te trezeai că nu mai e valabil ce fusese valabil în ziua dinainte, ci altceva. Noi, cei din conducere, cunoşteam, fireşte, noile reguli; cum am fi reuşit să le impunem, dacă nu le-am fi cunoscut. Dar ceilalți erau nevoiți să bage de seamă că vechile reguli nu se mai potriveau. Nimic nu se potrivea, nimic nu avea durată, pe nimic nu te puteai baza. Nici pe de Baur - azi era într-un fel, mâine într-altul.

– Ce reguli se practicau?

– La ce oră trebuie să te scoli, în ce ordine se distribuie micul dejun, cine-l prepară, cine spală apoi vasele şi tacâmurile şi le şterge, cine e repartizat la cutare muncă şi cine e liber, cine cu cine are voie să facă dragoste - existau reguli pentru orice.

– Ce rost avea schimbarea lor continuă? A râs.

– Oare mai ştiu să sintetizez un răspuns? Era în legătură cu adevărul situațiilor-limită. Dacă totul se petrece normal, nu aflăm cine suntem. Ne lăsăm înşelați, ne înşelăm noi înşine, şi numai în situația-limită ni se întâmplă...

Ezita.

– Nu mai ştiu ce se întâmplă cu noi în situația-limită. Membrilor Comunei li s-a întâmplat în orice caz să-şi piardă orientarea. Lor nici nu le-a spus nimic despre situația-limită şi adevărul ei. Trebuiau să trăiască ei înşişi această experiență.

– De ce au rămas?

– N-au rămas decât jumătate. Ceilalți, cei mai puternici, au plecat. Dintre cei rămaşi unul şi-a pierdut până la urmă mințile. A fost sfârşitul Comunei.

– După câți ani?

– Ani? Comuna a durat nouă luni, din primăvară până-n iarnă.

– De ce ați colaborat?

– Ne cunoaştem din studenție, John era student la Drept, eu la Actorie. Avea nevoie de cineva, iar eu tocmai eram liber.

– Cine a dat bani pentru Comună? Cine plăteşte pentru ceea ce are loc acum?

– O fundație, nu ştiu care anume. Nici nu ştiu dacă azi mai e cea care plătea atunci.

Făceam un efort să-mi mai țin ochii deschişi şi totuşi doream să capăt răspunsuri la atâtea întrebări. Cum fusese de Baur în tinerețe, cum era ca şef al Comunei? Cum se purta cu femeile? Dar cu prietenii? Avea, de fapt, prieteni? Dar nu am depăşit întrebarea dacă membrii Comunei au ajuns să-l urască în final.

– Să-l urască? Nu, cei care au rămas îl venerau.

M-au lăsat în Times Square. Trecuse de miezul nopții, dar pe străzi se înghesuiau maşinile şi pe trotuare pietonii, iar reclamele luminoase îşi schimbau, zvâcnind, culorile şi imaginile. Nu era frig şi, în loc să iau metroul, am mers pe jos.

Când şi când, o fată goală proiectată pe un cadru de neon invita la un show. Când şi când întâlneam un magazin deschis, unde se vindeau sendvişuri, bere şir reviste. Când şi când un individ zăcea dormind în intrarea unei case sau pe treptele din fața storurilor de fier, coborâte, ale unei prăvălii. Înaintând spre nord, străzile şi trotuarele deveneau treptat

mai liniştite. Ajuns la Strada 72, am trecut pe Riverside Drive şi m-am pomenit singur. La stânga licăreau luminile de pe celălalt mal printre copacii golaşi ai parcului, la dreapta se înălțau blocurile întunecate pe fundalul norilor în care se reflectau luminile oraşului.

Oare se topea zăpada în Munții Adirondack? Pocnea gheața pe lac? Nu se va fi făcut atât de cald încât cei din seminar să nu mai trebuiască să aprindă focul în cămin. Vor fi stând în salon, lăsându-l pe de Baur să le explice întâmplările pe care le trăiseră? Şi ce se cuvenea să învețe din ele?

În gând aveam o dispută cu de Baur. Nimic nu era de învățat din acele trăiri. Ei da, eram în stare să fim egoişti şi necruțători, să comitem trădări şi înşelăciuni şi altele, mult mai rele încă. Dar ştiam asta, oricum. Desigur, răul nu se sfârşise odată cu crimele şi războaiele din secolul XX, ci continua să sălăşluiască în lume. Dar nici acest fapt nu era necunoscut. Ceea ce demonstra mărunta situație-limită, artificial construită de el, nu era interesant. Interesant este numai şi numai modul cum ne orânduim normalitatea, cum să ne tratăm reciproc tot mai bine, cu mai mult respect, cu mai multă solicitudine.

De Baur râdea. Tot mai bine? Dacă eu cred că lucrurile evoluează, nu am înțeles nimic. Nimic despre prezența răului în lume şi nimic despre prezența răului în mine. Dacă ştim de câtă răutate suntem în stare - de ce judecăm cu atâta aroganță răutatea altora? Dacă ştim că răul continuă să ființeze în lume - de ce ne ducem viața ca şi cum n-am fi datori să ne confruntăm cu el? Ca şi cum n-am fi obligați să decidem ce este rău şi n-am răspunde pentru decizia noastră?

Mă ironiza. Nici n-ai curajul să înfrunți fățiş disputa cu mine. Eşti în drum spre camera şi spre patul tău, în loc să te afli aici, la hotel. Nici nu te-ar indigna ceea ce conțin prelegerile mele, dacă nu te-ar revolta faptul că n-am ales să-ți fiu tată. Că nu te-am socotit destul de drăgălaş ca să mă convingi să rămân lângă tine. Nu te revoltă nimic altceva. Umbli prin lume, te preocupă un pic dreptatea, ca şi cum ar

fi un exercițiu de sport al gândirii, îți priveşti prezentul politic ca şi cum ar fi o carte cu poze ale istoriei. Dacă n-aş fi tatăl tău, aş reprezenta pentru tine o descoperire la fel de interesantă - ba nu, râdea el, cu mult mai interesantă decât descoperirile tale la Berlin, după căderea Zidului. L-am ironizat la rândul meu: Să răspundem pentru deciziile noastre? Când ai fi fost obligat să răspunzi pentru deciziile tale, ai dat bir cu fugiții. Nu-mi vorbi despre răspunderea în fața ta însuți - nu doare şi nu valorează nimic. E o glumă.

Un bărbat îmi ieşea în cale, cu paltonul peste pijama şi ducându-şi câinele în lesă; se uita la mine mirat şi mi-am dat seama că vorbeam singur, cu glas tare. Am încetat să vorbesc cu mine şi am încetat să vorbesc şi cu de Baur. Oare se cădea să-l înfrunt în realitate şi nu doar în gând? Nu s-ar sustrage? Dimpotrivă, ar gusta confruntarea. Dacă aş trata problemele cu uşurință, în chip sportiv, confruntarea dintre fiu şi tată s-ar putea transforma într-o întâlnire a tatălui cu fiul. L-ar amuza drumul care mă dusese de la romanul pentru bucurie şi divertisment până la el şi mi-ar povesti, dacă şi-ar mai aminti-o, întoarcerea acasă a lui Karl. Apoi am sta împreună la un pahar de vin roşu şi am vorbi despre diferite întoarceri acasă: a lui Odiseu, a lui Karl, a lui, a mea.

Poate aş fi fost dispus să mă implic în conversația cu el, dacă ar fi fost cu adevărat aventurierul, jucătorul drept care-l luasem lungă vreme. Dar uşurința jucăuşă, aventuroasă fusese doar fațada, în spatele căreia stăteau la pândă demonii lui de Baur.

La două noaptea am ajuns acasă. Camera era supraîncălzită, am deschis fereastra şi am auzit o muzică dată încet. Am băgat de seamă că n-o să pot dormi şi aş fi vrut să aflu care biet suflet pățea la fel. Dar toate ferestrele celelalte erau întunecate. Aşezat la masă, ascultam sunetele de jazz, un pian fără alt acompaniament, calm, ezitant, ironic. Încălzirea, pe care nu o puteam închide sau reduce, crea, împreună cu fereastra deschisă, o temperatură agreabilă. Am luat unul din blocnotes-urile cu hârtie galbenă, descoperite

aici şi pe care, plăcându-mi, le cumpărasem în număr mare şi am început să scriu.

Despre un flăcău pornit în lume, să învețe ce e frica[43]

Cum au procedat mii de alții înainte şi după el, şi-a lăsat în Europa nevastă şi copil, trecutul său întunecat şi vechiul său nume, a sosit în America, luându-şi un nume nou şi asumându-şi un viitor luminos, şi a făcut carieră.

Cariera l-a dus pe John de Baur la Universitatea Columbia din New York, unde a devenit profesor de teorie politică. În trecutul său...

Am făcut o relatare despre originea sa elvețiană, despre studiile din Germania, apropierea sa de *Gauleiterul* Hanke, evadarea sa alături de el, despre perioada sa berlineză, despre pseudonimele sale. I-am trecut în revistă scrierile: compunerea din liceu, articolele din timpul războiului, apărute în *Deutsche Allgemeine Zeitung* şi *Das Reich*, articolele postbelice din *Nacht-Exprex*, romanele. Nu am scris despre interpretarea pe care o dădeam teoriei lui despre odiseea Dreptului. Că de Baur încerca să-şi justifice prin ea trecutul - nu era evident, îndată ce-i cunoşteai acest trecut? Am menționat însă ce se petrecuse în Comuna condusă de el şi ce se petrecea în seminariile sale speciale din ianuarie.

Dimineața devreme eram gata. M-am culcat, am dormit puțin şi prost, la zece m-am dus cu manuscrisul la Universitate, l-am cules la computer şi am semnat cu numele meu. Apoi l-am chemat la telefon pe juristul pe care-l cunoscusem cu prilejul unei conferințe ținute la Law School, m-am dus la el şi ne-am înțeles să ofere manuscrisul meu ziarului *New York Times* şi să se asigure că textul ori va fi publicat integral, ori deloc. Pentru ziua în curs nu am mai găsit bilet de avion, dar am căpătat unul pentru primul zbor din ziua următoare.

---

[43] Este titlul unui cunoscut basm al fraţilor Grimm

Avionul a decolat cu întârziere. În timp ce zbura de-a lungul coastei, spre nord, soarele a apus. În lumina înserării lucea o apă şi se ivea incandescentă o întindere de zăpadă - nu credeam cu adevărat că erau Hudsonul şi Munții Adirondack, dar mi-am luat rămas-bun, ca şi cum ar fi fost acel râu şi acei munți. Apoi am văzut luminile Hallifax-ului. După aceea s-a lăsat întunericul.

Mi-a fost teamă s-o sun pe Barbara şi să-mi anunț sosirea, aşa că am renunțat. Dacă mi-ar spune la telefon că s-au întâmplat multe? C-ar fi bine să mă instalez pentru început la un prieten sau la maică-mea? Că, până una-alta, să vedem ce-o să fie cu noi doi, de-acum înainte? Că n-avea pe nimeni, în tot cazul nu o relație stabilă, dar cunoscuse pe cineva? Cum să nu, mă iubea, mă iubea mult, dar nu se lămurise cu ea însăşi. Da, vrea să mă vadă, dar să stăm împreună în aceeaşi locuință - n-ar fi prea mare apropierea, sau prea strâmt?

Evitasem să aud toate acestea la telefon. Dar nu câştigasem nimic. Dacă-mi va fi dat să aud aceleaşi cuvinte în casa scării, la intrarea în locuință? Sau în vestibul? Sau în camera de zi? Din care mobilele mele fuseseră evacuate de-acum, ca şi din celelalte camere, şi duse într-un depozit?

Barbara îmi trimisese de Crăciun ursulețul de stofă pe care-l primisem când eram copil şi de-atunci mi-l aşezasem mereu într-un raft de bibliotecă, în diferitele mele locuințe. „Cu dragi salutări de-acasă“, scrisese ea pe un bilet şi mă bucurasem. Dar de unde puteam şti, de fapt, că-mi expediase ursulețul ca mesager al iubirii, menit să mențină apropierea dintre noi? Poate că se sfiise numai să-l ambaleze într-una din cutiile cu lucrurile mele, depozitate alături de mobilele care-mi aparțineau?

Nu, mi-ar fi scris dacă s-ar fi întâmplat aşa. Bărbații din poveştile mele se întorceau acasă fără nici o bănuială, fiindcă nu îi precedase nici o corespondență, nici un telefon, nici un contact. Nu era cu totul exact, Agamemnon se întorsese acasă fără să bănuiască nimic, deşi comunicase cu

Clitemnestra printr-un sol. Dar ea se prefăcuse, fiindcă voia să-l ucidă şi chiar l-a ucis. Eram nebun? Ce gânduri prosteşti! Mobilele şi lucrurile mele mai erau în locuință - de aici se cuvenea să pornesc. Barbara mi-ar fi scris, dacă treburile ar fi stat altfel. Dar numai atât mi-ar fi scris. Cu tot restul ar aştepta. Ar aştepta să-mi spună ce avea de spus când ne vom afla față-n față.

Am fost bucuros că masa şi filmul mi-au întrerupt întru câtva gândurile; vecina mea de zbor mi-a povestit despre cei patru copii şi cei doisprezece nepoți ai ei. Dar când s-a stins lumina din plafon şi vecina şi-a lăsat capul pe umărul meu, sforăind, roata temerilor mele şi-a reluat învârtirea. Am încercat s-o opresc şi să-mi cercetez opțiunile. Dacă ea nu mai dorea să stăm împreună - trebuia să rămân totuşi? Inițial nu mă vedeam procedând aşa, dar apoi am devenit nesigur: dacă hotărâm să nu rămân, o făceam de dragul ei sau al meu? Nu voiam s-o oblig să-mi suporte prezența sau nu voiam să mă expun? Nu, nu aveam să repet greşeala pe care o făcusem cândva. Aveam să rămân. Să fiu prezent, să nu revendic nimic, ci să fiu curtenitor, să nu mă impun, ci să mă ofer, să nu-mi refulez sentimentele, dar să arăt înțelegere pentru ale ei, neuitând să mă dovedesc în stare de un pic de autoironie - cu cât perseveram în elaborarea opțiunilor mele, cu-atât mai limpede-mi era că nu puteam să le pun în practică. Nu puteam.

Ce ar urma să fac, dacă aş găsi-o în uşă şi având lângă ea, ținând-o de umeri, un alt bărbat? Să mă bat? Dintr-odată mi s-a părut convingătoare ideea duelului. Dacă doi bărbați iubesc aceeaşi femeie, pe lume nu mai e loc pentru amândoi - mi se părea logic. Dacă o iubesc cu adevărat şi nu o pot obține, cei doi nici nu-şi mai doresc un loc pe lume; fiecare preferă să moară în duel, decât să trăiască fără ea. Păcat că femeile nu se implică mai mult; uneori alegerea lor e greşită, l-ar vrea tocmai pe cel care moare, sau i-ar vrea chiar pe amândoi. Dacă m-aş bate cu celălalt, nu puteam conta pe o lumină aprobativă în ochii Barbarei. Dacă mi-ar întoarce

lovitura şi aş cădea pe spate, rostogolindu-mă pe scări până să rămân lungit pe palier, poate-ar coborî în fugă şi mi-ar lua capul însângerat în poală. Dar dacă s-ar prăbuşi celălalt? Dacă ar vedea în el victima cea vitează şi în mine o brută?

Mi-am dat seama că trebuie să termin cu teama. Se întindea ca o pată, care nu mai lasă loc pentru nimic altceva pe pagină. Curând nu voi mai găsi pe pagină spațiul necesar pentru a scrie „Te iubesc".

Când avionul a aterizat la Frankfurt, mai era întuneric, şi tot întuneric era când am coborât din tren în vechiul meu oraş natal. Trebuia să schimb trenul, dar pe traseu se defectaseră conductele, ori şinele, sau se sinucisese cineva, aşa că următorul tren nu urma să pornească decât cel mai devreme peste două ore. Am luat un taxi. Maşina înainta înspre munți: deasupra lor răsărea soarele - mi s-a părut un semn prevestitor de bine. Era şi o prevestire rea: asemeni lui Karl, soseam pe autostradă.

Apoi mă aflam în fața casei. Împrejmuită de grădina iernatică, de copacii ei goi, arăta mai masivă şi mai sumbră, şi mi-am simțit inima grea. Am deschis poarta grădinii, am păşit spre intrarea casei sj am sunat. După un timp am auzit zumzăitul interfonului, am deschis uşa de la intrare şi am început să urc scara. Uşa locuinței mai era închisă. M-am oprit pe scări.

Am auzit cum, la uşă, s-a scos lanțul din zăvor; l-am auzit căzând. Uşa s-a deschis. În pragul ei stătea Barbara, în halatul ei matinal; avea părul strâns la spate, ca la prima noastră întâlnire, şi ochelarii pe nas. Şi-a scos ochelarii, m-a recunoscut şi i s-a luminat fața. S-a sprijinit de tocul uşii, şi-a strâns brațele la piept şi m-a urmărit din priviri cum urcam ultimele trepte, cu geamantanele în mâini. A zâmbit, cu zâmbetul ei întrebător, obraznic, plin de căldură.

– Uite c-ai venit!

Era ca şi cum n-aş fi fost plecat. Barbara trebuia să se ducă la şcoală şi în timp ce a făcut duş, s-a fardat şi s-a îmbrăcat, eu am pregătit micul dejun. Când s-a întors de la şcoală, îmi

desfăcusem valizele, îmi strânsesem lucrurile şi-mi citisem corespondența.

Cei de la editură mi-au oferit din nou postul pe care-l ocupasem; nu doriseră să-l păstreze pe succesorul meu, după încheierea perioadei de probă. Dacă le acceptam oferta, acceptau şi ei să-mi lansez noua serie şi noua revistă. La masă am putut s-o anunț pe Barbara că în următoarea dimineață aveam să pornim iar împreună la lucru, ca înainte. Chiar în dimineața următoare - dacă mai amânam, avea să se îngrămădească pe biroul meu mai multă treabă de rezolvat.

Nimic din tot ce-mi inspirase teamă nu se întâmplase. Nu apăruse alt bărbat în viața Barbarei, ea nu-mi reproşa că am lipsit, se bucura pur şi simplu că m-am întors. Dar teama nu mi-a trecut de tot. Nu avea să se plictisească Barbara într-o bună zi de rutina dragostei, atât de importantă şi benefică pentru mine? Câteodată îi făceam propuneri trăsnite, pe care ea le accepta râzând, doar ca să nu-şi dea seama ce se petrece în capul meu. Şi dacă, odată şi odată, îmi va ghici gândurile? Sau mi le-a ghicit de-acum?

Eseul meu despre John de Baur nu a fost publicat. *New York Times* a dorit ca un reporter să reia cu mine toate faptele, să mă pună să vorbesc despre ele şi să aduc dovezi, iar eu nu doream asta. Nu voiam să mai răscolesc cele petrecute între mine şi John de Baur.

După trecerea unor ani, povestea lui a apărut totuşi în mass-media, în cea americană, ca şi în cea europeană. Presupun că jurnalistul pe biroul căruia va fi ajuns eseul meu şi-a făcut singur cercetările. Nu mi-a deconspirat numele, ca sursă de informare, ceea ce-mi convenea. Altfel m-aş fi trezit prins în agitația mediatizării.

Majoritatea publicațiilor se referau la biografia lui de Baur, la diversele lui nume şi roluri, relatau în ce s-a implicat sau în ce s-a lăsat atras, vorbeau despre egoismul sau oportunismul său, despre aroganța lui ori despre ce altceva vor mai fi descoperit autorii textelor, ca fiind cheia existenței sale. Televiziunea nu l-a invitat pe el, ci pe jurnalistul care a

scris inițial despre el, dar lui i s-a rezervat o emisiune la radio şi de Baur s-a arătat superior, dar plin de farmec, deconcertat, dar şi amuzat de setea lui juvenilă de aventură, care-l expusese unor anumite seducții, s-a declarat înțelegător față de campania mediatică, mândru de ce realizase în America, mândru de America însăşi, care-i crease condițiile realizărilor sale, şi s-a arătat atât de modest, de sincer şi de prietenos, încât cu greu ar mai fi izbutit cineva să-l distrugă. Am ascultat fragmente ale emisiunii sale într-un program de reluări, iar el mi s-a părut cu adevărat impresionant.

Dezbaterea ştiințifică s-a axat pe chestiunea onestității sale intelectuale şi a lansat întrebarea dacă a vrut, cu a sa Deconstructionist Legal Theory, să scape de răspundere ori a dorit să creeze o teorie autentică, sau a urmărit ambele intenții. Prietenii lui de Baur au organizat o conferință care a pus în discuție aceste probleme; după ce colegii americani şi-au ținut expunerile despre textele sale din timpul războiului, numindu-le dificile sau cumplite sau lipsite de luciditate sau demente sau polemice, iar un coleg francez a văzut în ele, ca-ntr-un foc, jarul ascuns sub pâlpâirea flăcărilor, a intrat în scenă de Baur însuşi: şi-a deconstruit textele din timpul războiului în aşa fel, încât nu-i puteau fi reproşate şi nici nu i se putea reproşa că refuză să-şi asume răspunderea pentru ele. Şi aceasta a fost o performanță de maestru.

O contribuție la conferință a declanşat o scurtă dezbatere proprie. Autorul ei a susținut că tentativa lui de Baur de a justifica trecutul şi a-l integra în prezent nu ar fi doar mai inteligentă decât celelalte încercări ale teoreticienilor şi practicienilor Dreptului de a se dezvinovăți: Dreptul e Drept, ordinul e ordin, supunerea e supunere. Tentativa lui ar înlesni şi imaginarea a ceea ce lungă vreme părea de neimaginat: un fascism intelectual modern. Dar de Baur a ştiut să depăşească şi această dezbatere.

Socotesc posibil că nu a depăşit numai toată agitaţia, ci a şi gustat-o. După aceea s-a făcut linişte în jurul lui, în orice caz în Europa, şi nu i-am reîntâlnit numele decât la răscrucea dintre milenii, dată la care a scris un eseu care s-a bucurat de atenţie, premonitoriu, rău prevestitor. După 11 septembrie a formulat o teorie asupra terorismului - am văzut cartea anunţată şi apoi comentată, dar n-am vrut s-o citesc. Când a împlinit optzeci de ani, televiziunea a transmis, seara târziu, un interviu cu el. Am privit şi am ascultat un pic. Apoi am închis sonorul, curând am întrerupt şi imaginea.

Ceva mai târziu m-a sunat maică-mea.

– L-ai văzut la televizor?

– Da.

– Mai vrei să ştii sfârşitul romanului său?

– Mi l-ai povestit cu ani în urmă. A râs.

– Măcar te-ai priceput să faci legătura.

A aşteptat o reacţie la replica ei maliţioasă, dar n-am spus nimic.

– Înainte de a veni în Silezia, a trăit aici, a fost student şi a avut o prietenă. După război a căutat-o, era căsătorită şi avea doi copii.

– Unul din ei era al lui?

– Mi-ar fi spus-o. Nu m-a cruţat niciodată. Din ultima întâlnire cu ea şi din convenţia cu mine a compus sfârşitul romanului.

– De ce-mi povesteşti asta?

– Poate te limpezeşti finalmente, odată ce ţi-am spus totul. Nici acum nu ştii dacă vrei să rămâi Peter Debauer sau să devii Peter Graf sau Peter Bindinger. Nici acum nu te-ai căsătorit. E prea târziu pentru voi doi să mai aveţi copii proprii, dar ai mai putea să...

– Ai vrea să fii bunică?

– Nu vreau nimic. A închis telefonul.

Aşa e. Nu vrea nimic de la mine, ceea ce-mi simplifică existenţa şi mă întristează. Mă bucur că am rămas important pentru Max, dincolo de cinema şi pizza, de şcoală şi studii.

Mi-ar plăcea să vreau mai mult de la el decât îi cer azi. Va trebui să învăț cum s-o fac.

Câteodată mi-e dor de acel Odiseu, care a învățat de la Wenzel Strapinski vicleniile şi minciunile escrocului, a pornit nerăbdător în viață, a căutat şi a trăit aventuri, a cucerit-o pe mama cu farmecul lui, a scris cu plăcere romane pentru bucurie şi divertisment şi a inventat cu uşurință ludică teorii. Dar ştiu că nu e dorul de Johann Debauer sau de John de Baur. Nu e decât dorul de o imagine pe care mi-am făcut-o despre tatăl meu şi de care mi-am legat inima.